

Latvijas
iedzīvotāju
subjektīvā
drošības
uztvere:
ietekme uz
drošības
politikas
veidošanu

Latvijas
iedzīvotāju
subjektīvā
drošības
uztvere:
ietekme uz
drošības
politikas
veidošanu

UDK 316
La805

Latvijas iedzīvotāju subjektīvā drošības uztvere: ietekme uz drošības politikas veidošanu.
Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021. 272 lpp.

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**

FLPP
FUNDAMENTĀLO UN
LIETIŠKO PĒTĪJUMU
PROJEKTI

Zinātniskās redaktores:

Dr. paed. prof. Žaneta Ozoliņa
Dr. sc. pol. prof. Iveta Reinholde
Mg. sc. pol. Sigita Struberga

Recenzenti:

Ph.D. asoc. prof. Juris Pupčenoks, Marist College, ASV
Dr. sc. pol. asoc. prof. Ieva Bērziņa, Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas
Drošības un stratēģiskās pētniecības centra vadošā pētniece, Vidzemes Augstskolas
asociētā profesore

Kolektīvā monogrāfija apstiprināta publicēšanai ar LU Humanitāro un sociālo zinātņu
padomes 08.09.2021. lēmumu (protokola Nr. 10).

Projektu "Latvijas iedzīvotāju subjektīvā drošības uztvere: ietekme uz drošības politikas
veidošanu" (lzp-2018/1-0480) finansējusi Latvijas Zinātnes padome.

Literārā redaktore **Ruta Puriņa**

Angļu tekstu literārā redaktore **Katrīna Baltmane**

Maketu un vāka dizainu veidojusi **Baiba Lazdiņa**

© Rovenā Berga, Kristaps Celmiņš, Ruta Ceple,
Harijs Kārklīšs, Aleksandra Kjakste, Valdis Oztulis,
Žaneta Ozoliņa, Iveta Reinholde, Sigita Struberga,
Malvīne Stučka, Gunārs Valdmanis, 2021

© Latvijas Universitāte, 2021

<https://doi.org/10.22364/liesdu>
ISBN 978-9934-18-729-2 (PDF)

Saturs

Ievads	4
Žaneta Ozoliņa, Iveta Reinholde, Sigita Struberga	
Subjektīvā drošības uztvere – izpētes ietvara konstruēšana	8
Žaneta Ozoliņa, Iveta Reinholde, Sigita Struberga	
Ekonomiskā drošība	30
Harijs Kārkliņš, Gunārs Valdmanis	
Politiskā drošība	56
Malvīne Stučka, Valdis Otzulis	
Vides drošība	82
Malvīne Stučka, Harijs Kārkliņš	
Sabiedrības drošība	104
Aleksandra Kjakste, Sigita Struberga	
Personiskā drošība	130
Aleksandra Kjakste, Ruta Ceple	
Hibrīddraudi	166
Sigita Struberga, Ruta Ceple	
Militārā drošība	198
Ruta Ceple, Valdis Otzulis	
Krīzes komunikācija: sabiedrības iespējošana vai drauds subjektīvai drošības uztverei	220
Kristaps Celmiņš, Rovenā Berga	
Secinājumi	245
Rekomendācijas	256
Bibliogrāfija	259
Par autoriem	268

levads

Latvijas politikas zinātnē drošības pētniecībai ir bijusi ierādīta nozīmīga vieta. Kopš pagājušā gadsimta 90. gadu sākuma lielāka interese ir pievērsta starptautiskajam kontekstam un Latvijas iekļūšanai pasaules politikas augstākajā līgā – Eiropas Savienībā un Ziemeļatlantijas līguma organizācijā. Savukārt iekšējās drošības jautājumi aktualizējušies pēc iestāšanās abās organizācijās un jo īpaši pēc 2014. gada notikumiem Ukrainā. Apgalvojums, ka iekšējā un ārējā drošība ir savstarpēji saistītas, pēdējos 10 gados ir kļuvis jau par aksiomu, kuras ignorēšana var dārgi maksāt valstu neatkarībai un sabiedrību pastāvēšanai.

Pētījums “Latvijas iedzīvotāju subjektīvā drošības uztvere: ietekme uz drošības politikas veidošanu” ir viens no mēģinājumiem aplūkot drošību tās daudzveidībā, galveno uzmanību pievēršot tam, vai tās bažas un apdraudējumi, kurus izjūt cilvēki, atspoguļojas politiskajos lēmumos un vai nepastāv atšķirības drošības uztverē individuālā un nacionālā līmenī. Respektīvi, vai tie draudi, kuri ir nozīmīgi iedzīvotājiem, tiek apzināti un identificēti kā draudi arī rīcībpolitikas veidošanas līmenī – ministrijās un iestādēs. Šādas pieejas izvēle balstījās uz iepriekš veikto pētījumu par cilvēkdrošību un sabiedrības drošību kopš 2002. gada, kad pētnieki vairākkārtīgi aicināja pievērst uzmanību individu un valsts (nacionāla līmeņa drošība) ciešas sasaistes nepieciešamībai, jo krīzes vai pat vardarbīga konflikta gadījumā bez sabiedrības atbalsta un iesaistes, kas balstīti drošības politikas izpratnē un tās leģitimizācijā, nav iespējama operatīva un sekmīga rīcība apdraudējuma novēršanā. Ja nacionālā drošība tiek īstenota atrauti no sabiedrības bažām, tad var izrādīties, ka krīzes situācijā valstij pietrūkst nepieciešamo cilvēkresursu neatkarības saglabāšanai. Pētījuma pieteikuma sagatavošana notika vēl pirms Latvijas Aizsardzības ministrijas ierosinātās

visaptverošās valsts aizsardzības sistēmas izveides. Taču tā pētījuma dažādos posmos nācās secināt, ka gan metodoloģija, gan iegūtie rezultāti vistiešāk palīdz identificēt tās iespējas un problēmas, kas rodas indivīda–pašvaldības–valsts daudzveidīgajā attiecību spektrā. Tādējādi paveiktais var lieti noderēt ikvienai struktūrai – valsts vai nevalstiskajai, kura iesaistīta visaptverošās valsts aizsardzības koncepcijas ieviešanā un Latvijas drošības politikas īstenošanā.

Projekta īstenošana norisinājās vairākos posmos. Sākotnēji uzmanība bija pievērsta Latvijā iepriekš veikto pētījumu par drošību izzināšanai, piegriežot pastiprinātu vērību indivīdu un sabiedrības drošības dažādiem aspektiem, tai skaitā sabiedriskās domas aptauju rezultātiem. Balstoties uz teorētiskām atziņām un iegūtiem empīriskiem rezultātiem, tika izveidots analītiskais ietvars tieši drošības subjektīvās uztveres izpētei. Šī pētījuma posma izstrādē, kas atspoguļota grāmatas pirmajā rakstā, piedalījās Latvijas Universitātes Politikas zinātnes nodaļas docētājas un Sociālo un politisko pētījumu institūta pētnieces Iveta Reinholde, Sigita Struberga un Žaneta Ozoliņa. Galvenie drošības sektori, kuriem pētnieki pievērsa uzmanību empīriskā pētījuma gaitā, bija ekonomiskā, politiskā, sabiedrības, vides, personiskā, hibridā un militārā drošība.

Tālākajā gaitā, kombinējot pilotprojektā un iepriekšējās sabiedriskās domas aptaujās identificētos svarīgākos apdraudējumus, autori sagatavoja jautājumus fokusa grupu intervijām, kuras veiktas Aizkrauklē, Ādažos, Daugavpilī, Gulbenē, Jaunjelgavā, Liepājā, Ļaudonā, Madonā, Rīgā, Talsos, Valmierā. Fokusa grupu veidošanā ievērotas fokusa grupu interviju organizēšanas labas prakses principi, nodrošinot dzimumu pārstāvētības līdzsvaru, iekļaujot dažādu sociālo grupu un vecumgrupu pārstāvjus – gan studējošos, gan seniorus. Rezultātā fokusa grupu intervijas ļāva apzināt iedzīvotāju skatījumu uz drošību, tai skaitā bailes, raizes, noskaņojumus un pat stereotipus. Emociju izklāsta un daudzveidīgo viedokļu interpretācija nav pamats, lai veidotu vispārinātus secinājumus vai precīzi noteiktu baiļu cēloņus, tomēr tas ļauj gūt priekšstatu par subjektīvās drošības uztveres dažādiem aspektiem sabiedrības griezumā. Savukārt, lai noskaidrotu sabiedrības drošības uztveres pārnesei politikas veidošanas līmenī un identificētu, vai drošības uztveres ir līdzīgas vai atšķirīgas, par intervējamiem kļuva attiecīgo (t. i., pašvaldību, kur notika fokusa grupu intervijas) pašvaldību darbinieki. Empīrisko pētījumu veica Latvijas Universitātes Politikas zinātnes nodaļas doktoranti Aleksandra Kjakste, Harijs Kārklīšs, Malvīne Stučka, Ruta Ceple, Sigita Struberga, Valdis Oztulis un eksperts Gunārs Valdmanis. Kad projekta empīrisko datu ieguve un apstrāde bija noslēgusās, valsti pāršalca Covid-19 pandēmija un tās radītās sekas. Pētījumu nevarētu uzskatīt par pilnvērtīgu, ja neatspoguļotu šī ievērojamā apdraudējuma ietekmi uz sabiedrību. Tādēļ projekta komandai pievienojās Politikas zinātnes

nodaļas studenti Rovena Berga un Kristaps Celmiņš, kuri apskatīja valdības krīzes komunikāciju, kas tika realizēta pandēmijas izplatības sākuma posmā – 2020. gada pavasarī. Ņemot vērā vienu no projekta uzdevumiem, – izpētīt ietekmi uz politikas veidošanu, svarīgi bija noskaidrot, vai pašvaldību reakcija uz iedzīvotāju paustajām bažām atbilst labas pārvaldības principiem. Apzinoties, ka labas pārvaldības indikatori attīstās līdzī laika, Iveta Reinholde izstrādāja indikatorus katram pētāmajam drošības sektoram un novērtēja empīrisku datu atbilstību labai pārvaldībai. Pārvaldības sistēmas stabilitāte, reformu pamatojums, caurskatāmība, attīstības scenāriju redzējums ir tikai daži no pārvaldības indikatoriem, kas atspoguļojas gan iedzīvotāju viedokļos, gan arī pašvaldību rīcībā. Salīdzinot šos indikatorus, iedzīvotāju un pašvaldības darbinieku uztverē varēja apjaust saiknes starp individuālo un nacionālo drošības līmeni.

Pētījumu noslēdz secinājumu un rekomendāciju nodaļa, kas izstrādāta, apvienojot pētījuma rezultātus ar diskusiju rezultātiem, kuri savukārt iegūti sadarbībā ar projekta partneriem. Lai arī rekomendāciju ieviešana ir katras institūcijas labās gribas izpausme, tomēr pēc pašvaldību reformas Latvijas pašvaldības uzsāks darbu pie jaunizveidoto pašvaldību attīstības plānošanas dokumentu izstrādes, kur līdzās mobilitātes un jaunatnes politikas un mājokļu jautājumiem, cerams, būs arī vietējās politikas sabiedrības drošības palielināšanai.

Projekta īstenošana būtu ievērojami sarežģītāka un tvēruma ziņā ierobežotāka, ja tā īstenošanā nepiedalītos plašs sadarbības partneru tīkls. Starp nozīmīgākajiem partneriem minama Latvijas Aizsardzības ministrija, Latvijas Iekšlietu ministrija, Latvijas Pašvaldību savienība, Latvijas Politologu biedrība, Latvijas Transatlantiskā organizācija.

Dažādos projekta posmos pētnieki iepazīstināja ar iegūtajiem rezultātiem lekcijās, prezentācijās konferencēs un zinātniskām un populārām publikācijām. No šādām aktivitātēm minamas, piemēram, projekta dalībnieku piedalīšanās ikgadējās Latvijas Universitātes starptautiskajās zinātniskajās konferencēs 2019.–2021. gadā, projekta vadītājas prof. Žanetas Ozoliņas uzstāšanās un valsts pārvaldes augstāko amatpersonu iepazīstināšana ar pētījuma rezultātiem valsts aizsardzības seminārā 2020. gada janvārī, projekta dalībnieku uzstāšanās starptautiskās zinātniskās un praktiskās konferencēs Apvienotajā Karalistē, Dānijā, Igaunijā, Lietuvā, Ķīnā, Spānijā, Ukrainā.

Subjektīvās drošības izpētes teorētiskā analīzes ietvara inovatīvais raksturs un iegūtie empīriskie dati ir ieinteresējuši citus sadarbības partnerus, un rezultātā sagatavoti divi starptautiski projekti: “Vienotu studiju kursu izveide sabiedrības drošības jomā” (*Needs-based education and studies in societal*

security – 2020-1-SE01-KA203-078013), kuru apstiprinājusi Zviedrijas Augstākās izglītības padome un kur koordinējošā institūcija ir Baltijas jūras valstu padome, un Latvijas Zinātnes padomes apstiprinātais projekts “Perspektīvās tehnoloģijas noturīgiem un drošiem servisiem” (VPP-COVID-2020/1-0009), kur koordinējošā institūcija ir Rīgas Tehniskā universitāte.

Pētījums “Latvijas iedzīvotāju subjektīvā drošības uztvere: ietekme uz drošības politikas veidošanu” veikts Latvijas Zinātnes padomes atbalstītā projekta LZP-2018/1-0480 ietvaros.

Žaneta Ozoliņa
Iveta Reinholde
Sigita Struberga

Subjektīvā drošības uztvere – izpētes ietvara konstruēšana

ŽANETA OZOLIŅA, IVETA REINHOLDE, SIGITA STRUBERGA

Nodaļā atspoguļoti drošības subjektīvās uztveres izpētes svarīgākie metodoloģiskie aspekti, kuri izmantoti Latvijas iedzīvotāju viedokļu noskaidrošanai empīrisku datu ieguvē. Drošības izziņāšanai Latvijā ir senas tradīcijas, tomēr tās subjektīvie aspekti nav pietiekami apzināti. Tiem ir īpaša loma laikā, kad valstī tiek ieviesta visaptverošā valsts aizsardzība, kurā iedzīvotāji ir ne tikai drošības patērētāji, bet arī radītāji. Izpētes metodoloģisko rāmējumu veido šādi secīgi soļi: sabiedriskās domas apaujas rezultātu analīze, kas liecina par iedzīvotāju dominējošām attieksmēm pret drošību valstī, pētāmo drošības sektoru identificēšana, attiecīgu indikatoru izvēle katram no tiem, pārvaldības indikatoru noteikšana kopumā un atbilstoši katram sektoram, fokusa grupu interviju veikšanas ietvars, pašvaldības darbinieku intervēšana atbilstoši iegūtajiem datiem par subjektīvo uztveri attiecīgajā kopienā un rekomendāciju izstrāde, kas balstīta pētījumu rezultātos. Izstrādātais un lietotais Latvijas iedzīvotāju drošības subjektīvās uztveres metodoloģiskais rāmējums ļauj iegūt dažādus datus indivīda, grupas, kopienas un valsts līmenī, tādējādi veidojot politiku, kura atbilst iedzīvotāju vajadzībām un rada nosacījumus iesaistei visaptverošā valsts aizsardzībā.

Atslēgvārdi: drošības indikatori, metodoloģija, pārvaldības indikatori, subjektīvā drošība, subjektīvā drošības uztvere.

The article focuses on the main elements of methodology applied in analysis of the subjective perception of security that is prevailing among the inhabitants of Latvia and discusses the subsequent collection of empirical data. The concept of security has been widely studied in Latvia and has longstanding traditions, while the subjective perspective of security has not been investigated and analysed. The subjective aspects of security are of particular importance at the present time when the government is introducing a comprehensive defence concept. This comprehensive defence concept presupposes that society acts not only as a consumer but also as a provider of security.

The methodological framework consists of the following components: 1) analysis of existing public opinion polls that serve as a source of information on the dominant attitudes towards security in the country, 2) identification of the most relevant security sectors, 3) elaboration of indicators relevant in each of the sectors, 4) focus group interviews based on the set of indicators in selected municipalities, 5) further interviews with municipal employees based on the results of the focus group interviews, thus comparing whether local governments are aware of the subjective perceptions of security and whether adequate policy measures are being employed, and 6) recommendations based on the results of the study. The proposed methodological framework allows to collect rich data on the subjective perception of security at the individual, group, community, and national levels; this data can then be used for policy making that responds to the needs of inhabitants and engages them in the comprehensive defence of the country.

Keywords: governance indicators, methodology, security indicators, subjective security, subjective security perception.

Ievads

Latvijas iedzīvotāju drošības subjektīvās uztveres izpēte nav iespējama bez teorētiskā analīzes ietvara izstrādes, jo tas rada nosacījumus autoru pašu individuālo priekšstatu un zināšanu norobežošanai no iegūtajiem datiem un patvaļīgas interpretācijas. Tādēļ šis nodaļas mērķis ir secīgi konstruēt tādu metodoloģisko rāmējumu, kas kalpotu visa projekta vajadzībām un būtu izmantojams empīrisko datu ieguvei un atlasei, uz kura pamata izstrādātu secinājumus un rekomendācijas. Pētījuma centrālais koncepts ir drošība. Tādēļ raksta pirmā daļa ir veltīta šī jēdziena izpētes īpatnībām Latvijā un tā definējuma pamatojumam, kas izmantots visa pētījuma gaitā. Otrajā daļā uzmanība pievērsta drošības subjektīvās uztveres dažādiem aspektiem, kuri ir pētīti starptautiskās politikas jomā, un noteikti tie elementi, kuri nozīmīgi Latvijas gadījuma izpētē. Savukārt trešā raksta daļa izskaidro galvenos izpētes soļus, kas ļauj nonākt līdz Latvijas iedzīvotāju drošības subjektīvās uztveres analīzes galvenajiem elementiem un to sasaistei ar drošības politikas veidošanu, īpašu uzmanību pievēršot pašvaldību attiecībām ar kopienām.

Drošības jēdziena izpēte Latvijā starptautisko diskusiju kontekstā

Drošības jēdziena izpēte Latvijā ir ar salīdzinoši senām tradīcijām. Tā ir viena no visvairāk pētītajām jomām starptautiskās politikas disciplīnā. Drošības dažādo sektoru izziņāšanai uzmanību ir veltījuši, piemēram, vēstures,¹ ekonomikas,² starptautisko tiesību³ nozares pārstāvji. Taču tieši starptautiskās politikas disciplīnā ir vērojams visbagātākais pētījumu klāsts, un tam ir savi skaidri redzami objektīvi nosacījumi. Latvijas neatkarības atgūšana 1990.–1991. gadā bija primāri saistīta ar Krievijas karaspēka izvešanu, trauslā miera nodrošināšanu, pārejot uz demokrātisku politisko režīmu un Latvijas drošības un aizsardzības sistēmas veidošanu, tai skaitā dibinot Latvijas bruņotos spēkus no nulles punkta. Praktiski risināmie jautājumi, kuros nebija uzkrāts bagāts zināšanu kopums, veicināja pētījumu par drošību un drošības politiku nacionālā, reģionālā un starptautiskā līmenī.

Salīdzinājumā ar drošības pētījumiem pasaulē Latvijas pieredze un attīstības posmi neatbilst tai dinamikai, kas bija vērojama šajā nozarē pasaulē, kurā 1990. gada sākumā jau valdīja visdažādāko skolu konkurence par “vislabāko piedāvājumu” drošības skaidrojumu tirgū, sākot ar reālistu⁴ cīņu par intelektuālu izdzīvošanu pēc aukstā kara līdz konstruktīvistu piedāvājumam radīt jaunas drošības identitātes un skaidrot “runas aktus”⁵. Latvijas gadījumā

¹ Skatīt, piemēram, Feldmanis, I., Stranga, A., Virsis., M. (1993). *Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis: 30. gadu otrā puse*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts; Stranga, A. (2010). Vēsturnieki par Latvijas drošības problēmas risinājumiem starpkaru periodā. *Latvijas Vēsture: jaunie un jaunākie laiki*, Nr. 2, 22.–36. lpp.

² Skatīt, piemēram, Šumilo, E., Baumane, I. (2007). Some Negative Aspects of Social Capital: The Case of Undeclared Work in Latvia. *Humanities and Social Science in Latvia*, No. 2(51). Rīga: Institute of Economics; Sauka, A., Rivža, B. (red.) (2014). *Latvijas ekonomikas un uzņēmējdarbības izaicinājumi*. Ventspils: Ventspils Augstskolas Uzņēmējdarbības, inovāciju un reģionālās attīstības centrs.

³ Ziemele, I. (2004). Latvijas loma drošības un miera tiesiskā nostiprināšanā. Vai starptautiskām tiesībām un organizācijām ir nozīme? No: *Latvija Eiropā: nākotnes vīzijas*. Jundzis, T. (red.) Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 31.–55. lpp.

⁴ Skatīt: Wolfer, A. (1962). *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*. Baltimore: John Hopkins University; Morgenthau, H. J. (1967). *Politics Among Nations*. New York: Knopf; Bull, H. (1977). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. New York: Columbia University Press; Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. New York: Random House; Ullman, R. H. (1983). Redefining Security. *International Security*, Vol. 8(1); Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton.

⁵ Buzan, B., Waeber, O., de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder Co: Lynne Rienner; Weldes, J. et al. (1999). *Cultures of Insecurity: States, Communities, and the Production of Danger*. Minneapolis: University of Minnesota Press; Jone, R. W. (1999). *Security, Strategy and Critical Theory*. Boulder Co: Lynne Rienner; McSweeney, B. (1999). *Security, Identity and Interests. Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press; Booth, K. (2005). *Critical Security Studies and World Politics*. Boulder Co: Lynne Rienner.

pētniecību drošības jomā virzīja nevis globālās pārmaiņas pasaules politikā un starptautiskajā spēku līdzsvarā, bet ikdienas praktiskie jautājumi, kas bija nozīmīgi Latvijas atgūtās neatkarības nostiprināšanai un tās neatgriezeniskuma nodrošināšanai, – drošības jēdziena skaidrojumi un nacionālās drošības politikas izveides aspekti,⁶ alianšu teorija, NATO būtība un paplašināšanos kavējošie un veicinošie nosacījumi,⁷ reģionālā drošība kā Baltijas valstu un Baltijas jūras reģiona rīcība,⁸ un pāri šīm tēmām kā vienojošais izpētes objekts bija Krievijas rīcība pasaulē un reģionālajā telpā.⁹

Latvijas drošības un aizsardzības politikas veidošana atstāja iespaidu uz pieaugošām atšķirībām drošības jēdziena teorētiskajos un empīriskajos pētījumos. Pēc aukstā kara beigām starptautiskās drošības pētījumos dominēja tā saucamie “visaptverošie drošības” aspekti – migrācija, atbrūnošanās, nevienlīdzības un nabadzības pieaugums, drošība kā emancipācija un citi (atsauce uz 90. gadu sākuma pētījumiem), bet Latvijā šo tematu izpēte nesniegtu atbildes uz tūlītējiem jautājumiem par tradicionāliem drošības sektoriem: nacionālo un militāro drošību, drošības politikas stratēģiju – no neitralitātes līdz līdzsvarošanas politikai. Pētniecībā skatījums uz drošības politiku izlidzinājās ap gadsimtu miju, kad no ES un NATO tika saņemta skaidra atbilde par abu organizāciju paplašināšanās procesa uzsākšanu Baltijas valstīs. Līdz ar to Latvijas iekļaušanai organizācijās, kuras bija valsts ārējās un drošības politikas mērķis, bija nepieciešams pastiprināti pētīt drošību tās daudzveidībā, jo sarunu

⁶ Jundzis, T. (1995). *Latvijas drošība un aizsardzība*. Rīga: Junda; Lejiņš, A. (1995). The Baltic Security Dilemma: How to Secure Independence. In: Berry, Ch. (Ed.) *The Search for Peace in Europe*. Institute for National Strategic Studies and the George C. Marshall European Center for Strategic Studies, Garmisch-Partenkirchen; Lejiņš, A., Apinis, P. (Ed.) (1995). *The Baltic States on Their Way to the European Union/Security Aspects*. Rīga: Latvian Institute of Foreign Affairs; Jundzis, T. (1996). Defence Models and Strategies in the Baltic States. *The International Spectator*, 31(1), pp. 25–37, DOI: 10.1080/03932729608456728

⁷ Ozoliņš, A. (1996). *Estonia, Latvia and Lithuania in the European Security Architecture: Limits and Opportunities*. Lejiņš, A., Bleiere, D. (1996). *The Baltic States: Search for Security*. Rīga: LIA, pp. 76–93; Lejiņš, A. (1999). *Baltic Security Prospects at the Turns of the 21st Century*. Helsinki: Kikumora Publications; Bleijere, D. et al. (1999). *The Impact of European Integration Processes on Baltic Security*. NATO Fellowship Programme; Lejiņš, A. (red.) (2003). *NATO un Eiropas Savienības sadarbība drošības jomā: atšķirīgi viedokļi un kopēji risinājumi*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts.

⁸ Lejiņš, A., Bleiere, D. (1996). *The Baltic States: Search for Security*. Rīga: LIA; Ozoliņa, Ž. (2000). *Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti*. Rīga: Izglītība; Arteus, G., Lejiņš, A. (1997). *The Baltic Security. Looking towards the 21st Century*. Stockholm: Forsvarhögskolan / Rīga: Latvian Institute of International Affairs.

⁹ Stranga, A. (1996). Russia and security of the Baltic States 1991–1996. In: Lejiņš, A., Bleiere, D. (eds.) *The Baltic States: Search for Security*. Rīga: LIA, pp. 141–185; Stranga, A. (1997). Baltic – Russian relations: 1995 – beginning of 1997. In: Lejiņš, A., Ozoliņa, Ž. (eds.) *Small States in Turbulent Environment: The Baltic Perspective*. Rīga: LIA, pp. 184–238; Ozoliņa, Ž. (1998). Latvia. In: Mouritzen, H. (ed.) *Bordering Russia. Theory and Prospects for Europe's Baltic Rim*. London: Ashgate, pp. 131–164; Bleiere, D., Stranga, A. (2000). The Latvian Russian Crisis of 1998. In: Stern, K. E., Hansen, D. (eds.) *Crisis Management in a Transitional Society: The Latvian Experience*. Stockholm: Försvarshögskolan, pp. 216–259.

vešana ar ES un NATO notika ne tikai par militārām vai iekšlietu sistēmas spējām, bet par visu drošības politikas spektru.

Sākot ar 2000.–2002. gadu, pieaug pētījumu skaits “visaptverošās drošības” laukā, pievēršoties cilvēkdrošības,¹⁰ sabiedrības drošības,¹¹ ekonomikas drošības un citiem drošības sektoriem. Vēl jo vairāk šo pētījumu paplašināšanas tendenci ietekmēja globālās finanšu un tai sekojošā ekonomikas krīze pasaulē un Latvijā, kas skāra gandrīz ikvienu mājsaimniecību valstī, mazinot tās drošumspēju. Taču nebūtu korekti apgalvot, ka drošības pētījumi koncentrējās tikai uz iekšpolitiskās situācijas apzināšanu. Šajā pašā laikā sākās diskusijas Eiropas Savienībā par tās lielāku lomu pasaules politikā un Kopējās ārējās un drošības politikas (KĀDP) aktīvāku lietošanu. Rezultātā ES, gatavojot jauno Lisabonas līgumu,¹² kuru pieņēma 2009. gadā, liela dalībvalstu uzmanība tika vērsta šīs politikas virzienā, kas vienlaicīgi veicināja pētnieku kopienas darbību, apzinot ES potenciālu un vājos posmus. Tādējādi arī Latvijā drošības pētījumos uzmanība pievērsta ES starptautiskās darbības izvērtējumam.¹³ Īpašu vietu ieņem analīze par Krieviju kā ES kaimiņvalsti.

Būtisks pavērsiens drošības pētniecībā Latvijā sākas pēc 2014. gada notikumiem Ukrainā, kuri liecina par to valstu pārākumu konfliktu situācijās, kuras spēj savienot militāros ar nemilitāriem līdzekļiem un kuras mērķtiecīgi lieto hibrīddraudus savu ieceru sasniegšanai. Militārais konflikts Ukrainā un Krimas teritorijas aneksija būtiski ietekmēja drošības jēdziena izpētes virzienu, kurā vienlīdz svarīgas ir “cietās” un “maigās” drošības komponentes un kurā vienlīdz nozīmīgi ir pētījumi par valstu aizsardzības doktrīnām un militārajām spējām, kā arī par sabiedrības, kopienu un indivīdu spēju piemēroties jauniem apstākļiem, būt noturīgiem pret hibrīddraudu radītajiem izaicinājumiem

¹⁰ Skatīt, piemēram, *Tautas attīstības pārskats. Cilvēkdrošība. Latvija.* (2003). Rīga: UNDP; Ozoliņa, Ž. (Ed.) (2010). *Rethinking Security.* Rīga: Zinātne; Ozoliņa, Ž. (red.) (2012). *Cilvēkdrošība Latvijā un pasaulē: no idejas līdz praksei.* Rīga: Zinātne; Ozoliņa, Ž. (Ed.) (2015). *Gender and Human Security. A view from the Baltic Sea Region.* Rīga: Zinātne.

¹¹ Ozoliņa, Ž. (Ed.) (2016). *Societal Security. Inclusion-Exclusion Dilemma. A Portrait of the Russian Speaking Community in Latvia.* Rīga: Zinātne; Aatola, M. et al. (2018). *Societal Security in the Baltic Sea Region.* Rīga: Latvian Institute of Foreign Affairs.

¹² Lisabonas līgums. Pieejams: mfa.gov.lv

¹³ Auers, D., Bukovskis, K. (2006). Eiropas Parlaments un Eiropas kopējā ārējā un drošības politika. No: Ozoliņa, Ž. (red.) *Eiropas Parlaments: ārējās un drošības politikas īstenošana.* Rīga: Zinātne, 15.–40. lpp.; Ozoliņa, Ž., Rostoks, T. (2006). Latvian Outlook on the European Union Common Foreign and Security Policy. In: Tiirma-Klaar, H., Marques, T. (eds.) *Global and Regional Security Challenges: A Baltic Outlook.* Tallinn: Tallinn University Press; Lejiņš, A. (red.) (2007). *Pastiprināta Eiropas Savienības austrumu kaimiņu politika: jautājumi un izaicinājumi.* Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts; Bungs, Dz. et al. (2007). Eiropas Savienības Kopējā ārējā un drošības politika vērtību un interešu krustugunis (bet ne krustcelēs). No: Ozoliņa, Ž. (red.) *Latvijas skatījums uz Eiropas Savienības nākotni.* Rīga: Zinātne, 214.–262. lpp.; Ozoliņa, Ž. (2007). European Security and Defence Policy: the Latvian perspective. In: Archer, Cl. (ed.) *New Security Issues in Northern Europe. The Nordic and Baltic states and the ESDP.* London: Routledge, pp. 115–138.

un par līdzatbildību valsts drošības uzturēšanā.¹⁴ Jēdzieni, kuri šobrīd tiek izmantoti drošības politikā, kā, piemēram, izturētspēja/noturīgums (*resilience*), ir sinonīmi jau 2003. gadā publicētajam tautas attīstības pārskatā par cilvēkdrošību lietotajam drošumspējas jēdzienam.¹⁵ Savukārt vairākos pētījumos liktais uzsvars uz nepieciešamību iesaistīt sabiedrību drošības un aizsardzības politikas veidošanā ir vainagojies ar Latvijas valdības akceptēto informatīvo ziņojumu “Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā”¹⁶.

90. gadu sākumā bija vērojama atšķirība drošības definējumā, kuru izmantoja Rietumu tradīcijā sakņoti starptautiskās politikas eksperti un Latvijas pētnieki, bet ap 2000. gadu šīs atšķirības samazinājās, lielāku uzmanību pievēršot daudzpusējam šī fenomena skatījumam. Savukārt pēc 2014. gada vienprātība par konvencionālo un hibrīdo apdraudējumu drošības interpretējumā ir tikai pieaugusi.

Diez vai šobrīd atgriešanās pie aukstā kara mēģinājumiem paplašināt drošības jēdziena interpretāciju vairs ir nepieciešama, jo situācija pēc aukstā kara ir pierādījusi, ka domāšana “vai – vai” kategorijās ir vairāk izdevīga un piemērota akadēmiskām diskusijām, kamēr drošības politika ir spiesta vienlaicīgi risināt šaurās (politiskās un militārās) un paplašinātās (sabiedrības, vides, enerģētikas, ekonomikas) drošības jautājumus, ko nosaka pieaugošais apdraudējuma daudzveidīgums un cilvēku pieprasījums pēc atbilstošām politikām. Diskusija par šauro un plašo drošības interpretējumu ir savā ziņā kļuvusi bezjēdzīga. Minēto draudu daudzveidības pieauguma dēļ aktuālāks ir jautājums par drošības politikas veidotāju un drošības patērētāju spēju – abām pusēm saskatīt draudus, abām pusēm sadarboties to novēršanā, abām pusēm būt spējīgām lietot atbilstošākos līdzekļus draudu izcelšanās novēršanai un pieaugošas intensitātes apstākļos to mazināšanai. Šāda mijiedarbība var izrādīties visai sarežģīta, jo nedz valdība ar definēto drošības un aizsardzības politiku, nedz

¹⁴ Kudors, A. (red.) (2014). *Krievijas publiskā diplomātija Latvijā: mediji un nevalstiskais sektors*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds; *Internet trolling as a hybrid warfare tool: the case of Latvia*. (2016). Rīga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence; *Redefining Euro-Atlantic values and Russia's strategic communication in the Euro-Atlantic space*. (2016). Rīga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence; *StratCom Laughs: In search of an analytical framework*. (2017). Rīga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence; Rostoks, T., Vanaga, N. (eds.) (2019). *Detering Russia in Europe. Defence Strategies for Neighbouring States*. London: Routledge; Bērziņa, I. (red.) (2016). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Rīga: Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija; Bērziņa, I. (2020). From 'total' to 'comprehensive' national defence: the development of the concept in Europe. *Journal of Baltic Security*, 6(2), pp. 1–9; Bērziņa, I., Zupa, U. (2020). *Latvijas sabiedrības griba aizstāvēt valsti: veicinošie un kavējošie faktori*. Rīga: Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija.

¹⁵ *Tautas attīstības pārskats. Cilvēkdrošība. Latvija*. (2003). Rīga: UNDP.

¹⁶ Latvijas Aizsardzības ministrija. *Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā*. (2019). Pieejams: Informatīvais ziņojums_VVA ieviesana_2018.pdf (mod.gov.lv)

individīdi un sabiedrība ir konstantas vienības. Tās atrodas pastāvīgā mainībā, kas atbilstoši var pārdefinēt, adaptēt vai radīt jaunas izpratnes par apdraudējumu un atbilstošām politiku izvēlēm. Viens no redzamākajiem drošības pētniekiem Bills Maksvīnijs (*Bill McSweeney*) norādīja, ka drošības politikas nevajadzētu formulēt kā vienkāršu indivīdu vajadzību apkopojumu un to pierakstīšanu valstij, bet uz tām jāskatās kā uz procesu, kurš dinamiski attīstās un kurā sociālie aģenti, meklējot jaunas identitātes un intereses, rada un piedāvā drošības risinājumus. Šo procesu viņš nosauc par “sociālās kārtības refleksi-vo teoriju”, piešķirot drošības radītāja statusu indivīdiem un kopienām.¹⁷ Tieši minētā Maksvīnija atziņa ir būtiski iespaidojusi grāmatā atspoguļotā pētījuma gaitu, kas padara tālāk atspoguļotos rezultātus unikālus un inovatīvus, jo fokusa grupu interviju apkopotie rezultāti ir samēroti ar attiecīgo pašvaldību darbinieku/vadītāju aptaujās iegūto skatījumu par drošības situāciju kopienā. Viens no pētījumu soļiem bija noskaidrot, vai pašvaldību darbinieki kā drošības radītāji un labas pārvaldības nodrošinātāji ir informēti par kopienā pastāvošajām bažām un vai viņiem ir sasaiste ar drošības politikas dinamiskajām norisēm nacionālā līmenī.

Šajā pētījumā izmantotais definējums arī pieder pie minētā dominējošā strāvājuma. Tas balstīts pieņēmumā, ka “drošība ir stāvoklis bez draudiem, .. kā arī valstu un sabiedrības spēja saglabāt neatkarīgu identitāti un to funkcionālu vienotību”¹⁸. Berija Buzana (*Barry Buzan*) piedāvātā definīcija akcentē sabiedrības līdzdalību drošības politikas veidošanā, kas ir būtiska subjektīvās uztveres analizē, kā arī uzsver identitātes un valsts un sabiedrības funkcionēšanu, kuras ir īpaši nozīmīgas hibrīddraudu dominēšanas apstākļos.

Drošības subjektīvā uztvere

Neraugoties uz pieaugošu interesi par daudzveidīgu drošības aspektu izpēti pēdējo gadu laikā, tomēr ir vairāki aspekti, kuriem nav pievērsta pienācīga uzmanība, bet kuriem ir īpaša nozīme situācijās, kad valstis un sabiedrības var kļūt par hibrīduzbrukuma objektiem un kad nepietiek ar militāro spēju klātbūtni un efektivitāti, bet nacionālās drošības stiprināšanā un pat aizsardzībā indivīds, grupas un sabiedrība kopumā sadarbojas ar bruņotajiem spēkiem. Koordinēta visu iesaistīto dalībnieku rīcība iespējama ar nosacījumu, ka indivīds

¹⁷ McSweeney, B. (1999). *Security, Identity and Interests. Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

¹⁸ Buzan, B. (1991). *People, States and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. London: Harvester Wheatsheaf, pp. 18–19.

vai grupas gūst apstiprinājumu tam, ka viņu subjektīvais drošības redzējums atbalsojas valsts līmeņa prioritāro risku un apdraudējumu sarakstā un valdības rīcībpolitikās. Tādējādi veidojas attiecības starp drošības politikas veidotājiem un šīs politikas patērētājiem, kuri, redzot savu bažu un baiļu atspoguļojumu valsts īstenotajās darbībās, kļūst par tās līdzīstenotājiem.

Tādēļ projekta izstrādes gaitā uzmanība pievērsta drošības subjektīvajam uztveres definējumam. Drošības objektīvos un subjektīvos aspektus vēl aukstā kara posmā akcentējis Arnolds Volfers (*Arnold Wolfers*), rakstot, ka “Drošība tās objektīvā nozīmē tiek mērīta ar apdraudējuma trūkumu pastāvošajām vērtībām, subjektīvā drošība ar baiļu neesamību, ka šādām vērtībām tiks uzbrukts”¹⁹. Drošības uztveri visbiežāk pēta no kvantitatīvā aspekta, noskaidrojot, kādus apdraudējumus dažādas sabiedrības grupas identificē kā prioritārus. Ja pieņem to, ka cilvēki savā apziņā konstruē realitāti tā, lai tā atbilstu pieņēmumam, kādai tai jābūt vai vajadzētu būt, tad apdraudējumi parāda, cik atšķirīgi un daudzveidīgi ir iedzīvotāju pieņēmumi par drošību un cik lielā mērā apdraudējumi tiek identificēti un saistīti ar konkrēto kontekstu. Retāk uzmanība pievērsta iemesliem, kāpēc tieši vieni vai otri draudi tiek prioritizēti un kā šis subjektīvais skatījums atspoguļojas attiecīgās valsts drošības politikā. Draudu identifikācijā un prioritizācijā svarīga ir gan sociālā pieredze, gan sociālā atmiņa. Ārkārtas situāciju vadībā tiek lietots jēdziens “sociālā ievainojamība”, kas apzīmē to kontekstuālo faktoru kopumu (piemēram, politisko, sociālo, kultūras), kas iezīmē kādas kopienas lielāku “uzņēmību” vai reakciju uz draudiem, kamēr citas kopienas, saskaroties ar šiem pašiem draudiem, reaģē citādāk.²⁰

Bobijs Dafijs (*Bobby Duffy*) norāda, ka ir maz tādu subjektīvās uztveres pētījumu, kas pievēršas maldīgas uztveres skaidrojumiem. Viņš to skaidro ar nepietiekamiem empīriskiem pierādījumiem. Sabiedriskās domas aptaujas par sociālās realitātes uztveri ir sāktas tikai salīdzinoši nesen – pagājušā gadsimta vidū, un arī pēc tam sekojis tikai salīdzinoši neliels to skaits.²¹

Tikai pēdējos gados piedzīvots šādu pētījumu pieaugums,²² ko veicinājuši tehnoloģiju attīstība, sociālo mediju izplatība un drošības elementu klātbūtne

¹⁹ Arnold, W. (1962). *Discord and Collaboration*: Baltimore: Johns Hopkins University, p. 150.

²⁰ Coppola, D. P. (2011). *Introduction to international disaster management*. Elsevier, p. 178.

²¹ Duffy, B. (2018). *The Perils of Perceptions. Why We're Wrong About Nearly Everything*. Atlantic Books, pp. 7–8.

²² Skatīt: Escriba-Folch, A. (2013). Repression, Political Threats, and Survival under Autocracy. *International Political Science Review*, 34(5), pp. 543–560; Farnham, B. (2003). The Theory of Democratic Peace and Threat Perception. *International Studies Quarterly*, 47(3), pp. 393–415; Rousseau, D., Garcia-Retamero, R. (2007). Identity, Power, and Threat Perception: A Cross-National Experimental Study. *Journal of Conflict Resolution*, 51(5), pp. 744–771; Siegrist, M., Gustcher, H., Earle, T. C. (2005). Perception of Risk: The Influence of General Trust, and General Confidence. *Journal of Risk Research*, 8(2), pp. 145–156; Stein, J. G. (2013). Threat Perception in International

visās politikās. Kā vienu no šādiem inovatīviem pētījumiem jāmin lietuviešu zinātnieku veikums, lai noskaidrotu vēsturiskās atmiņas ietekmi uz militāro draudu uztveri Lietuvā pagātnē, tagadnē un nākotnē.²³ Autori secina, ka sabiedrības uzticēšanās institūcijām ietekmē arī individu savstarpējo uzticēšanos, kam ir īpaši liela nozīme apdraudējumu situācijās. Savukārt drošība par nākotni veicina personisko drošumspēju un pārliecību par savu spēju rīkoties. Pandēmijas apstākļos pieaugošā neapmierinātība un pat dusmas var būt draudu un risku nenovērtēšanas un uz riskiem vērstas uzvedības (piemēram, nepakļaušanās māsēdes noteikumiem, sejas aizsargmasku nevalkāšanas u. c.) cēlonis.²⁴

Drošības subjektīvā uztvere ne tikai palīdz labāk izprast iedzīvotāju skatījumu uz apdraudējumiem, kas var atšķirties no valsts rīcībpolitikās definētajiem, bet arī veidot drošības un aizsardzības politiku, kas atspoguļo sinerģiju starp objektīvi pastāvošajiem izaicinājumiem, par kuriem indivīdi dažādu apsvērumu dēļ var nebūt informēti, un vienlaicīgi iekļauj rīcības, kuras reaģē uz iedzīvotāju pastāvošajām bažām. Šādas sinerģijas pastāvēšana ir nosacījums cilvēku attieksmes un arī uzvedības maiņai, kas palielina iedzīvotāju spēju sevi pasargāt. Uz šādu secinājumu norāda arī Rafaels Prjeto Kurjels (*Rafael Prieto Curiel*) un Stīvens Ričards Bišops (*Steven Richard Bishop*), kuri, pētot drošības un viktimizācijas attiecības, secina, ka "Drošības vai nedrošības uztvere var radīt cilvēkos nepieciešamību mainīt savu uzvedību"²⁵.

Arī šie autori norāda uz politikas veidotāju un sabiedrības grupu draudu uztveres interpretācijas savietojamību, kas novērš uztveres un maldīgas uztveres (*misperception*) iespējamās negatīvās sekas. Viens no pirmajiem par šiem jautājumiem starptautiskās politikas disciplinā rakstīja Roberts Džerviss (*Robert Jervis*), uzsverot, ka valstis un politikas veidotāji nereti pieļauj kļūdas lēmumu pieņemšanā, jo aplami kalkulē oponenta nolūkus un iespējamās rīcības. Viņš raksta: ja deg māja, tas nenozīmē, ka visi skries uz izeju identisku motīvu vadīti.²⁶ Lai arī Džerviss galvenokārt analizē valstu un lēmumu pieņēmēju savstarpējās uztveres īpatnības, daudzas atziņas iespējams ekstrapolēt uz indivīdu un grupu rīcību. Tā minētais piemērs par ugunsgrēku ir izmantojams,

Relations. In: Huddy, L., Sear, D. O., Levy, J. S. (eds.) *The Oxford Handbook Political Psychology*. Oxford: Oxford University Press, pp. 364–394.

²³ Lašas, A., Matonite, I., Jankauskaite, M. (2020). Facing past, present and future: the role of historical beliefs and experiences in the Lithuanian public perception of military threats. *Journal of Baltic studies*, 51(2), pp. 199–222.

²⁴ *Ibid.*, pp. 204–207.

²⁵ Curiel, R. P., Bishop, St. R. (2016). A metric of the difference between perception of security and victimisation rates. *Crime Science*, 5(12), p. 1.

²⁶ Jervis, R. (1976). *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, p. 19.

skaidrojot Latvijas iedzīvotāju dažādo subjektīvo attieksmi pret valsts dalību NATO, kuru kopumā atbalsta vairākums iedzīvotāju, bet militāro bāzu klātbūtni savās kopienās interpretē atšķirīgi (skatīt Valda Otuļa rakstu grāmatā). Atgādinājums, ka spēlētājs A spriež par spēlētāju B, balstoties uz tā sūtītajiem signāliem, var izrādīties maldīgas uztveres rezultāts. Lai izprastu B iespējamās rīcības, jānoskaidro tā tradīcijas, nacionālais stils, iekšējie konflikti, viņa paša izkalkulētās potenciālās rīcības sekas.²⁷

Latvijas iedzīvotāju subjektīvās drošības uztveres metodoloģiskā ietvara konstruēšanai svarīgi ir divi koncepti, kuri ļauj pievērst uzmanību indivīdu un grupu lomai. Tas ir cilvēkdrošības un sabiedrības drošības jēdziens. Cilvēkdrošības koncepcijā uzmanība pievērsta katra indivīda pamatvajadzību nodrošināšanai, kas tiek raksturota kā “brīvība no bailēm un brīvība no trūkuma”²⁸. Pie tam šajā konceptā tiek izšķirti tādi drošības sektori, kuri parasti trūkst tradicionālajās drošības studijās. Tie ir: veselības drošība, ekonomiskā, personiskā, ekoloģiskā, kopienas, politiskā drošība un uzturdrošība. Šie ir tieši tie drošības aspekti, kuri aktualizējas krīzes apstākļos un demonstrē valdības spēju veidot iekļaujošu un ilgtermiņa drošības politiku, kas rada priekšnoteikumus institūciju un indivīdu savstarpējai uzticībai. Tādēļ arī šajā pētījumā ir izmantoti minētie drošības sektori, papildinot tos ar militāro un hibrīddraudu sektoru.

Savukārt sabiedrības drošības jēdziens raksturo grupu un visas sabiedrības spēju izturēt un saglabāt savu patību pastāvīgi mainīgos apstākļos vai apdraudējuma situācijās, kā arī tādu savu tradicionālu modeļu kā valoda, kultūra, reliģija un nacionālā identitāte ilgspēju.²⁹ Ņemot vērā 21. gadsimta izaicinājumus, kas saistīti ar tādiem tradicionāliem (cietās drošības / šaurā interpretējuma) apdraudējumiem cilvēka un grupu eksistencei kā robežu pārskaatīšana, teritoriju okupēšana, vardarbīgu konfliktu izraisīšana, terorisms, kā arī iepriekš nepieredzēti un masveida raksturu ieguvušie riski, kas izriet no pandēmijas, hibrīddraudu, klimata pārmaiņu, nekontrolētas migrācijas un citiem apdraudējumiem, gan valstis, gan sabiedrības, gan indivīdi ir vienlīdz pakļauti eksistenciālām bailēm un satraukti par identitātes saglabāšanu. Pastāvošo dažādo draudu kombinācijas vēl jo vairāk rada nosacījumus un arī nepieciešamību apzināt objektīvu pastāvošo un subjektīvo drošības uztveri, kas padara indivīdus un grupas par drošības politikas līdzdarbīgām vienībām.

²⁷ Jervis, R. (1976). *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, pp. 21–22.

²⁸ *Human Development Report 1994*. Oxford: Oxford University Press, pp. 22–24.

²⁹ Buzan, B. et al. (1993). *The European Security Order Recast. Scenarios for the Post-Cold War Era*. London, New York: Pinter Publisher, p. 4.

Sabiedrības drošība ir nozīmīgs nacionālās un starptautiskās drošības nosacījums, jo tas raksturo attiecības starp dažādām sabiedrībā pastāvošām grupām, kurām ir raksturīgas miermīlīgas un uz savstarpēju sadarbību balstītas attiecības, kas vairo stabilitāti, savukārt spriedze vai pat konflikti ir nestabilitātes avots un negatīvi ietekmē starptautisko vidi. Attiecības starp grupām, kuras sakņotas subjektīvā drošības uztverē, jo tās skar identitātes aspektus, var būtiski iespaidot grupu uzvedību. Jo īpaši tam ir nozīme, ja pieaug dažādu grupu atšķirības – diskriminācija, favorītisms grupās, vienas grupas pārkums pār citu grupu, tas vairo spriedzi. Drošības subjektīvo aspektu analizē ir svarīga sevis, savas grupas (*in-group*) un citas grupas (*out-group*) savstarpējā uztvere,³⁰ kā arī pastāvošo atšķirību raksturs (naidīgs–draudzīgs–neitrāls). Ja starp grupām pastāvošās atšķirības subjektīvi netiek uztvertas kā apdraudošas, tad ir lielākas iespējas ilgstošai stabilitātei. Savukārt, ja pastāvošās atšķirības pārvēršas apdraudējumā, tad sabiedrība kļūst par risku avotu, kas sarežģī nacionālās drošības mērķu sasniegšanu.

Zinātniskās literatūras klāstā atrodami pētījumi par faktoriem, kas ietekmē subjektīvo uztveri. Tā jau pieminētie Kurjels un Bišops izšķir faktoros, kas ietekmē noziedzības uztveres līmeni. Tas var noderēt arī plašākā draudu analizē. Piemēram, viens no tiem ir iepriekšējā pieredze saskarsmē ar attiecīgo draudu; starptautiskā, nacionālā un lokālā vide, kura veicina vai samazina attiecīga drauda pastāvēšanu un izplatību; grupas, pie kuras pieder indivīds, pieredze un piedāvātie risinājumi; mediji un sociālie mediji draudu atspoguļošanā var situāciju saasināt un ietekmēt gan uztveri, gan uzvedību.³¹ Iepriekšēja saskare ar draudu var palielināt baiļu sajūtu. Pēc terorisma uzbrukumiem 2001. gada 11. septembrī sabiedriskās domas aptaujas ASV tūlīt demonstrēja, cik lielas bailes amerikāņu sabiedrības pārstāvji bija pārdzīvojuši. Tās emocionālā reakcija krietni pārsniedza reālos riskus. Saskaņā ar Hārvarda Universitātes profesores Dženiferas Lerneres (*Jennifer Lerner*) sniegto informāciju intervijā pēc 11. septembra teroraktiem, 30% aptaujāto pieļāva iespējamību, ka viņi varētu kļūt par teroristu upuriem tuvākajos 12 mēnešos.³²

Pie līdzīgiem secinājumiem nonākuši Daniels Stīvens (*Daniel Stevens*) un Niks Vons-Viljams (*Nick Vaughan-Wiljams*). Viņi apgalvo, ka vide vai tiešāk – konteksts, kurā persona ir sastapusies ar draudiem, nosaka, vai nākamo reizi

³⁰ Hogg, M., Abrams, D. (1988). *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*. London: Routledge, p. 23.

³¹ Curiel, R. P., Bishop, St. R. (2016). A metric of the difference between perception of security and victimisation rates. *Crime Science*, 5(12), pp. 1–2.

³² Vedantam, S. *How Emotional Responses To Terrorism Shape Attitudes Toward Policies*. 22.12.2015. Radio NPR. Pieejams: <https://www.npr.org/2015/12/22/460656763/how-emotional-responses-to-terrorism-shape-attitudes-toward-policies>

situācija tiks uztverta kā draudīga vai ne. Tā, piemēram, imigrācijas draudi vai vides piesārņojums vistiešākā veidā tiek saistīts ar kontekstu un sociālo pieredzi, kur, trūkstot sociālajai pieredzei, faktors (piem., vides piesārņojums) var nelikties tik draudīgs vai, gluži pretēji, var kļūt draudīgs, ja persona šo faktoru “ieliek” sev zināmā kontekstā, kā, piemēram, piesārņojums tuvu manai mājai.³³ Arī noziedzības gadījumā indivīds var uztvert savu tiešo vidi kā nedrošu, bet tajā paša laikā nebaidīties, ka viņš varētu kļūt par upuri, vai arī nebaidīties tāpēc, ka viņš ir veicis pasākumus, lai nekļūtu par upuri.³⁴

Vēl viena psiholoģiska reakcija, kas var ietekmēt subjektīvo uztveri, ir dusmas. Lernere norāda, ka uz traģiskiem un šķietami lieliem apdraudējumiem, kā, piemēram, terorisma uzbrukums, sievietes biežāk reaģē ar bailēm, bet vīrieši ar dusmām. Dusmas mazina riska izjūtu. Cilvēkiem, kas izjūt šīs emocijas, retāk sajūtas kā upuri. Turklāt tie ir gatavi paši uzņemties papildu riskus, pateicoties iespējamai vēlmei rīkoties agresīvi, un var veidoties vienkāršotās mehānismi.³⁵ Zīmīgi, ka citi pētījumi ASV pierāda, ka ziņas par ekonomiskiem draudiem iedzīvotājos drīzāk izraisa dusmas, nevis bailes. Tādējādi ar emociju starpniecību indivīdi nosaka to, kāda nozīme tiek piešķirta tam vai citam draudu veidam.³⁶

Šis atziņas daļēji sakrīt ar Dafija aprakstītajām draudu uztveres īpatnībām. Viņš norāda, ka attiecībā uz noziedzības uztveri pētījumi daudzu valstu sabiedrībās pierāda, ka neatkarīgi no tā, vai patiesais noziedzības un vardarbības līmenis krīt vai ne, kopējais apdraudējuma sajūtas līmenis tomēr saglabājas. Turklāt to nav iespējams tieši saistīt tikai un vienīgi ar noziedzības atainojuma intensitāti medijos, kas vienmēr būs salīdzinoši augsta. Dafijs savos un kolēģu pētījumos to galvenokārt saistījis ar indivīdu uztveres un “maldīgās” uztveres īpatnībām, kas piemīt ikvienam indivīdam. To ilgtermiņā ietekmē dažāda rakstura negatīvas informācijas lielais apjoms publiskajā telpā, kā arī ieradums dot priekšroku tieši šāda veida informācijai. Politiku un pazīstamu cilvēku radītas dramatiskas ainas un runas sabiedrībai šķiet interesantākas un pievilcīgākas. Rezultātā neatkarīgi no objektīvās realitātes, piemēram,

³³ Stevens, D., Vaughan-Williams, N. (2014). Citizens and Security Threats: Issues, Perceptions and Consequences Beyond the National Frame. *British Journal of Political Science*, 46, pp. 149–175, DOI: 10.1017/S0007123414000143

³⁴ Curiel, R. P., Bishop, St. R. (2016). A metric of the difference between perception of security and victimisation rates. *Crime Science*, 5(12), p. 2.

³⁵ Vedantam, S. *How Emotional Responses To Terrorism Shape Attitudes Toward Policies*. 22.12.2015. Radio NPR. Pieejams: <https://www.npr.org/2015/12/22/460656763/how-emotional-responses-to-terrorism-shape-attitudes-toward-policies>

³⁶ Coan, Travis G. et al. *Emotional Responses to Human Security Threats: Evidence from a National Experiment*. 31.10.2012. Pieejams: www.traviscoan.com/replication-materials.html.

fakta, ka kopumā kriminogēnā situācija vēsturiski kļūst arvien labāka, mums piemīt tendence domāt pretēji, secina Dafijs.³⁷

Situācijās, kad indivīds ilgstoši pārdzīvo spēcīgas bažas, tam rodas nopietnas grūtības novērst savu uzmanību uz kaut ko citu,³⁸ kā arī potenciāli var rasties citi kognitīvās kontroles traucējumi, piemēram, uztverot informāciju par iespējamo apdraudējumu.³⁹ “Draudi mūsu smadzenēs kļūst arvien lielāki un lielāki,”⁴⁰ raksta Dafijs. Cita pētnieku grupa – Leonijas Hadijas (*Leonie Huddy*) vadībā – norāda, ka, pieaugot apdraudējuma sajūtai, samazinās politiskā tolerance, pieaug aizspriedumi un etnocentrisms,⁴¹ kas var novest pie drošības situācijas pasliktināšanās.

Paralēli iedzīvotāju subjektīvajai draudu uztverei svarīgi aplūkot arī draudu intensitāti un to prioritāro uztveri. Nosacīti sadalot draudus divās grupās – personīgajos un sociotropiskajos draudos –, vērojama savdabīga aina. Hadija⁴² norāda, ka nacionāla līmeņa draudi visbiežāk atspoguļojas cilvēku uztverē saistībā ar ekonomiskajām sekām, kamēr personīgā līmeņa draudi veicina personīgo paradumu maiņu, lai mazinātu potenciālos draudus. No uztveres perspektīvas sociotropiskie draudi tiek uztverti kā tālāki no indivīda ikdienas gaitām, tomēr pētījumi parāda, ka indivīds daudz biežāk savā apziņā veido konstrukciju “sabiedrības apstākļi un valdība” nekā konstrukciju “paša apstākļi un publisko amatpersonu rīcība”⁴³. Šāda konstrukcija liecina, ka visbiežāk arī medijos sociotropiskie draudi tiek asociēti ar nacionālo līmeni un mazāka uzmanība pievērsta personiskajiem draudiem.

Šī pētījuma mērķis ir noskaidrot, vai Latvijas iedzīvotāju subjektīvais skatījums uz apdraudējumiem atbalsojas politikas veidotāju piedāvātajos rīcībpolitiku risinājumos. Tādēļ no plašajām teorētiskajām atziņām par drošības subjektīvo uztveri empīrisko datu ieguvei īpaši svarīgas ir šādas atziņas: baiļu līmenis dažādos drošības sektoros, kas var rezultēties pasīvā reakcijā uz

³⁷ Duffy, B. (2018). *The Perils of Perceptions. Why We're Wrong About Nearly Everything*. Atlantic Books, pp. 121–129.

³⁸ De Raedt, R., Koster, E. H. W. (2010). Understanding vulnerability for depression from a cognitive neuroscience perspective: Areappraisal of attentional factors and a new conceptual model. *Cognitive, Affective, & Behavioral Neuroscience*, 10, pp. 50–70.

³⁹ Beckwe, M. (ed.) (2013). Worrying and Rumination are Both Associated with Reduced Cognitive Control. *Psychological Research*, 9, p. 2, DOI: 10.1007/s00426-013-0517-5

⁴⁰ Duffy, B. (2018). *The Perils of Perceptions. Why We're Wrong About Nearly Everything*. Atlantic Books, p. 125.

⁴¹ Huddy, L. et al. (2002). The Consequences of Terrorism: Disentangling the Effects of Personal and National Threat. *Political Psychology*, 23(3), p. 486. Pieejams: <https://cpb-us-e1.wpmucdn.com/you.stonybrook.edu/dist/f/1052/files/2018/03/Huddy-Feldman-Capelos-and-Provost-2002-The-Consequences-of-Terrorism-rpyn7l.pdf>

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

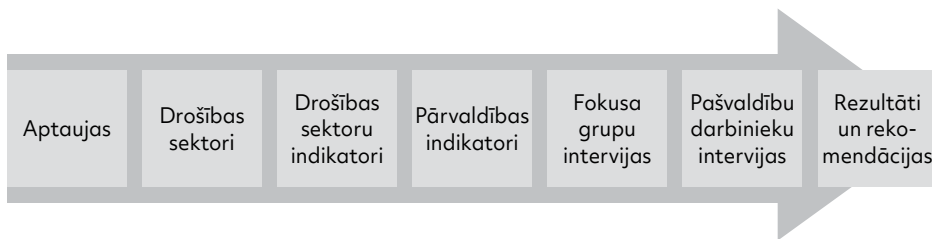
notiekošo un mazināt līdzdalību visaptverošas aizsardzības sistēmas veidošanā; dusmu pastāvēšana sabiedrības grupās, kas savukārt var radīt priekšnoteikumus radikalizācijai un agresijai; pārliecība par nākotnes attīstību kā savas drošumspējas/noturīguma rādītājs; uzticēšanās institūcijām/valdībai, kas veicina sadarbību starp drošības veidotājiem, tai skaitā pašu sabiedrību.

Iedzīvotāju subjektīvā drošības uztvere un drošības politikas veidošana: pētījuma rāmējums

Mūsdienās ikviena rīcībpolitikas veidošana ir saistīta gandrīz ar visa plašā apdraudējuma spektra apzināšanu un ietekmes uz sabiedrību prognozēšanu. Šajā daudzveidīgajā un sarežģītajā situācijā sabiedrība ir viens no nozīmīgākajiem partneriem eksistējošo un potenciālo draudu novēršanā. Taču šie dažādie draudi un riski sabiedrībā tiek atšķirīgi uztverti un prioritizēti. Daļā indivīdu tie izraisa bailes, citos dusmas, vēl citos neuzticību politikas veidotājiem un to pieņemtajiem lēmumiem un rīcībpolitikām. Attiecīgi arī sabiedrības pārstāvju drošības izjūtas un labsajūtas nodrošināšana neaprobežojas ar valsts ārējo robežu sargāšanu vai indivīdu fiziskās drošības garantēšanu. Drošības politikas veidotājiem līdz ar to jālieto kompleksa pieeja iedzīvotāju drošumspējas veidošanā, kurā vienlīdz liela nozīme ir gan valsts neatkarības nodrošināšanai, gan arī privātam un datu drošībai kibertelpā, sabiedrības veselībai, personiskai drošībai, emocionālai un garīgai labklājībai u. c. Līdz ar to mūsdienās var tikt uzdoti pamata jautājumi, lai uzzinātu, kā sabiedrība formulē stāvokli, kurā jūtas droši; kāda veida draudus mēs uzskatām par primāriem; vai politikas veidotāji apzinās un spēj reaģēt uz sabiedrības pārstāvju vajadzībām.

Lai rastu atbildes uz jautājumiem, vai un kā cilvēku drošības uztvere atspoguļojas drošības politikā, kādus un, galvenais, kāpēc viņi identificē vienus vai otrs draudu veidus un vai pašvaldības reaģē uz cilvēku bailēm/bažām, tās mazinot, vai rodas saikne starp drošības politikas veidotāju un patērētāju, izveidota vairāku posmu izpētes darba metodoloģija, kas atspoguļota attēlā.

Pirmkārt, projekta atskaites punkts bija daudzās Latvijā veiktās sabiedriskās domas aptaujas, kuras iezīmē iedzīvotāju attieksmi pret drošības situāciju valstī un galvenajiem draudu veidiem. Tas savukārt palīdzēja veidot jautājumus fokusa grupu intervijām šī projekta mērķu sasniegšanai. Pētījumā izmantoti to Latvijas un starptautisko sabiedriskās domas aptauju rezultāti, kas atainoja Latvijas iedzīvotāju viedokļus un noskaņojumus, kuri bija apkopoti laika posmā no 2014. gada līdz 2019. gada sākumam. Saskaņā ar tiem Latvijas iedzīvotāji pamatā kā nozīmīgus saskata draudus, kuru avots ir valstī, nevis

Pētījuma īstenošanas posmi

ārējus draudus.⁴⁴ Starp nozīmīgākajiem apdraudējumiem Latvijas iedzīvotāji identificējuši sociālus draudus, piemēram, zemas algas, bezdarbs, nepietiekamas sociālās garantijas.⁴⁵ Iedzīvotāju neapmierinātība ar valsts pārvaldes darbu, neuzticēšanās politiskajai elitei veicinājusi situāciju, kad vairāk nekā puse Latvijas iedzīvotāju dažādās sabiedriskās domas aptaujās paudusi pilnīgu vai daļēju neuzticēšanos nacionāla līmeņa valsts pārvaldes iestādēm, galvenokārt valdībai un Saeimai,⁴⁶ un to darbību skatījusi kā iespējamu apdraudējumu.⁴⁷ Līdzās šim bieži atzīmēta arī korupcija kā nozīmīgs apdraudējums.⁴⁸ Aptauju dati norāda uz to, ka Latvijas iedzīvotājus satrauc arī demogrāfiskie jautājumi, piemēram, sabiedrības novecošana, zema dzimstība, ekonomiskā situācija valstī.⁴⁹ Lai arī retāk nekā iepriekšējās draudu grupas, tomēr aptaujās parādījušies arī tādi iedzīvotāju identificētie draudu veidi kā Latvijas integrācijas problēmas un divkopienu sabiedrības esamība, imigrācija, ekoloģiskās problēmas un

⁴⁴ Nacionālā Aizsardzības akadēmija (2016). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Rīga: Nacionālā Aizsardzības akadēmija; SKDS. *Latvijas Barometrs*, 19.06.2016.; Eurobarometer, *Special Eurobarometer 464b. Security*, June 2017; *Eurobarometer*, Autumn 2018; SKDS, 02.2018.; SKDS. *Latvijas Barometrs*, 10.2018.

⁴⁵ Nacionālā Aizsardzības akadēmija (2016). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Rīga: Nacionālā Aizsardzības akadēmija; SKDS. *Latvijas Barometrs*, 06.2016.; *Eurobarometer*, Autumn 2018; SKDS. *Latvijas Barometrs*, 10.2018.

⁴⁶ Salīdzinoši – pašvaldībām iedzīvotāji uzticas ievērojami vairāk. Piemēram, SKDS 2018. gada februārī veiktā aptauja rādīja, ka vairāk nekā puse Latvijas iedzīvotāju ir pilnībā vai daļēji apmierināti ar savas pašvaldības darbu.

⁴⁷ SKDS. *Latvijas Barometrs*, 12.2016.; SKDS, 07.2017.; Pew Research. *Ethnic Russians in Some Former Soviet Republics Feel a Close Connection to Russia*. 24.07.2017. Pew Research. Pieejams: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/07/24/ethnic-russians-in-some-former-soviet-republics-feel-a-close-connection-to-russia/>; SKDS. *Latvijas Barometrs*, 10.2017.; SKDS, 02.2018.; SKDS, 07.2018.; SKDS, 11.2018.; *Eurobarometer*, 09.2018.

⁴⁸ Nacionālā Aizsardzības akadēmija (2016). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Rīga: Nacionālā Aizsardzības akadēmija; SKDS. *Latvijas Barometrs*, 12.2016.; SKDS. *Latvijas Barometrs*, 10.2017.

⁴⁹ Nacionālā Aizsardzības akadēmija (2015). *Aktuālās drošības problēmas Latvijā*. Rīga: Nacionālā Aizsardzības akadēmija; SKDS. *Latvijas Barometrs*, 06.2016.; SKDS. *Latvijas Barometrs*, 10.2017.; SKDS, 06.2018.; SKDS. *Latvijas Barometrs*, 12.2018.

dabas katastrofas, kiberdraudi personiskā un nacionālā līmenī.⁵⁰ Attiecībā uz iekšējiem draudiem nepastāv ievērojamas atšķirības starp Latvijas iedzīvotāju viedokļiem atkarībā no to etniskās vai lingvistiskās piederības. Tiesa, krievvalodīgie Latvijas iedzīvotāji biežāk Latvijas valsti skata kā svešu un naidīgu, kā apdraudējuma avotu to personiskajai drošībai.⁵¹ Kā nozīmīgāko ārējo apdraudējuma avotu Latvijas iedzīvotāji galvenokārt minējuši Krievijas Federācijās ārpolitiku. Un te pastāv ievērojamas atšķirības starp divām lingvistiskās piederības grupām. Latviešu vidū šāda viedokļa atbalstītāju īpatsvars bija salīdzinoši liels un aptaujās sasniedza vairāk nekā pusi no kopējā aptaujāto skaita, bet starp krievvalodīgajiem respondentiem šāda viedokļa atbalstītāju skaits aptaujās nerasniedza pat 1/5. Krievijas Federācijas aktivitātes drīzāk viņi skatījuši kā tādas, kas līdzsvaro Rietumu realizētās politikas un/vai aizstāv krievvalodīgos ārpus tās robežām.⁵² Aptaujās iezīmējās arī Latvijas iedzīvotāju bažas par NATO spēku klātbūtni kā iespējamo to apdraudējuma avotu.⁵³

Otrais pētījuma solis bija saistīts ar drošības sektoru noteikšanu. Tajos notiktu apdraudējumu identificēšana ar izvēlētu indikatoru palīdzību. Šajā gadījumā autori izmantoja gan Barija Buzana klasisko iedalījumu ekonomiskajos, politiskajos, militārajos, vides, sabiedrības un strukturālajos sektoros,⁵⁴ gan Apvienoto Nāciju Organizācijas Attīstības programmas ietvarā izstrādātos cilvēkdrošības jēdzienu skaidrojošos sektorus – veselību, personisko, kopienas, vides, politisko.⁵⁵ Ņemot vērā pēdējos gados pieaugošo un Latvijas situācijai īpaši nozīmīgo hibrīdapdraudējumu, tad arī tie iekļauti kopējā sarakstā. Tieši hibrīddraudi un riski indivīdam un sabiedrībai rada apstākļus personiskiem kognitīvi emocionāliem konfliktiem, kuriem raksturīgas tādas pazīmes

⁵⁰ Nacionālā Aizsardzības akadēmija (2016). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Rīga: Nacionālā Aizsardzības akadēmija; SKDS. *Latvijas Barometrs*, 06.2016.; *Eurobarometer*, 11.-12.2016.; SKDS. *Latvijas Barometrs*, 12.2016.; Pew Resarch. Pieejams: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/07/24/ethnic-russians-in-some-former-soviet-republics-feel-a-close-connection-to-russia/>; SKDS. *Latvijas Barometrs*, 10.2017.; SKDS, 11.2017.; SKDS, 04.2018.; SKDS, 05.2018.; *Eurobarometer*, Autumn 2018; SKDS, 10.2018.; SKDS, 12.2018.

⁵¹ Ozoliņa, Ž. (Ed.) (2016). *Societal Security. Inclusion-Exclusion Dilemma. A Portrait of the Russian Speaking Community in Latvia*. Rīga: Zinātne.

⁵² Nacionālā Aizsardzības akadēmija (2016). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Rīga: Nacionālā Aizsardzības akadēmija; Pew Research. *Ethnic Russians in Some Former Soviet Republics Feel a Close Connection to Russia*. 24.07.2017. Pew Resarch. Pieejams: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/07/24/ethnic-russians-in-some-former-soviet-republics-feel-a-close-connection-to-russia/>

⁵³ Nacionālā Aizsardzības akadēmija (2016). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Rīga: Nacionālā Aizsardzības akadēmija.

⁵⁴ Buzan, B. (1991). *People, States and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. London: Harvester Wheatsheaf, pp. 116–134.

⁵⁵ *Tautas attīstības pārskats. Cilvēkdrošība. Latvija*. (2003). Rīga: UNDP, 30. lpp.

kā apjukums, dezorientācija, motivācijas zaudēšana, depresija, noliegums, saiknes zaudēšana ar realitāti, vājums, bailes vai pārspīlēta kāda apbrīnošana un citas, kas norāda uzbrukuma vektorus potenciālajam ienaidniekam, lai ietekmētu un pakļautu izvēlēto individu vai grupu sev vēlamā virzienā un veidā. Šādās situācijās cilvēks pats vairs nav savas izvēles noteicējs, bet pakļaujas citu kontrolei. Jo īpaši šādi kognitīvie konflikti tiek izmantoti “kritiskos laikos” (vēlēšanas, gatavošanās militārām operācijām, sabiedriskās domas atbalsta iegūšanas kampaņās).⁵⁶

Treškārt, balstoties uz vairākām sabiedriskās domas aptaujām, kas veiktas Latvijā un veltītas iedzīvotāju attieksmes pret drošības situāciju (Latvijā, Eiropā un pasaulē) apkopošanai un cilvēkdrošības pētījumu izvērtēšanai, tika izveidots Latvijai nozīmīgāko drošības sektoru saraksts un atbilstoši tam atlasīti indikatori, kas bijuši lietoti un pārbaudīti iepriekšējos pētījumos.⁵⁷ Drošības sektoru un attiecīgo indikatoru saraksts atspoguļots 1. tabulā.

Ceturtais solis bija saistīts ar pārvaldības jēdziena un tādu pārvaldības indikatoru definēšanu un atlasīti, kuri būtu piemērojami dažādiem drošības sektoriem. Draudu sekas ir gan politiskās uzvedības maiņa, gan arī valdības reakcijas un pārvaldības efektivizācija.⁵⁸

Labas pārvaldības jēdziens visbiežāk tiek lietots, lai aprakstītu procesus politiskajā un administratīvajā sistēmā, kur iesaistās institūcijas un privātie uzņēmēji, indivīdi un nevalstiskās organizācijas, lai panāktu labāku valsts pārvaldes darbību un operatīvāku reakciju uz sabiedrības problēmām un izaicinājumiem. Lai arī mēdz runāt par labo pārvaldību (*good governance*) un viedo pārvaldību (*smart governance*),⁵⁹ šajā pētījumā tika izmantotas Pasaules Veselības organizācijas piedāvātie kritēriji viedajai pārvaldībai (*smart governance*), saucot to par labu pārvaldību, jo tieši termins “laba pārvaldība” ir akceptēts Latvijas sabiedrībā.

Sākotnēji labas pārvaldības jēdziens tika saistīts ar piecām pārvaldes vērtībām – atvērtība, līdzdalība, atbildīgums, efektivitāte un saskaņotība, ko

⁵⁶ Skatīt: Wells II, L. (2017). Cognitive-Emotional Conflict – Adversary Will and Social Resilience. *PRISM*, 7(2). Pieejams: Cognitive-Emotional Conflict – Adversary Will and Social Resilience > PRISM | National Defense University > News (ndu.edu); Studeman, W. O. (02.2017). Tutorial on Managing the Overlap Between and Alignment of Cyber, Information Warfare/Conflict/Operations and Intelligence (including all forms of security), p. 27.

⁵⁷ Ozoliņa, Ž. (red.) (2012). *Cilvēkdrošība Latvijā un pasaulē: no idejas līdz praksei*. Rīga: Zinātne; Ozoliņa, Ž. (red.) (2016). *Societal Security. Inclusion-Exclusion Dilemma. A Portrait of the Russian Speaking Community in Latvia*. Rīga: Zinātne; Nacionālā Aizsardzības akadēmija (2015). *Aktuālās drošības problēmas Latvijā*. Rīga: Nacionālā Aizsardzības akadēmija un citi.

⁵⁸ Stevens, D., Vaughan-Williams, N. (2014). Citizens and Security Threats: Issues, Perceptions and Consequences Beyond the National Frame. *British Journal of Political Science*, 46, pp. 149–175, DOI: 10.1017/S0007123414000143

⁵⁹ World Health Organization. *Governance for health in the 21st century*. 2012.

1. tabula. **Drošības sektori**

Drošības sektori	Indikatori
Ekonomikas sektors	Pirkjspēja Spēja veidot uzkrājumus Ienākumu stabilitāte Pieeja finansiālam atbalstam nepieciešamības gadījumā Uzņēmējdarbības vides stabilitāte un prognozējamība Ekonomikas noturība pret globālās ekonomikas svārstībām un eksporta tirgu diversitāte Administratīvais slogs uzņēmējdarbībai un uzņēmējdarbības uzsākšanai
Politikas sektors	Valdības stabilitāte Pieņemto lēmumu leģitimitāte Politiskais atbalsts drošības situācijas uzlabošanai valstī Attiecību raksturs starp nacionālo un lokālo/pašvaldību līmeni Sabiedrības līdzdalība vēlēšanās Uzticība politiskiem institūtiem
Sabiedrības drošības sektors	Grupu identitāte un tās saglabāšanas iespējas Izglītības pieejamība Sabiedrības līdzdalība Ticības brīvība Kultūras daudzveidība Kopienas pašizpaušmes iespējas Psiholoģiskais noturīgums
Vides sektors	Apdraudēto resursu aizsargāšana Rīcībspēja dabas katastrofu radīto seku pārvarēšanā Likumdošana vides piesārņojuma mazināšanai Iniciatīvas klimata pārmaiņu mazināšanai Vides resursu kvalitāte
Militārais sektors	Valsts robežu drošība Spēja nepieļaut citas valsts iebrukumu Spēja aizsargāt valsti iebrukuma gadījumā (bruņoto spēku gatavība, spējas, iedzīvotāju griba un gatavība) Finansiālais nodrošinājums NBS spēju attīstībai Sabiedrības iesaiste valsts aizsardzībā – dalība Zemessardzē, jaunsardzē vai iestāšanās profesionālajā dienestā
Hibriddraudu sektors	Fiziskā drošība un aizsardzība pret dabas katastrofām Informācijas drošība – viltus ziņas, mediju brīvība, vide un patība Citu valstu iejaukšanās iekšējās lietās un to ietekme Kiberuzbrukumi Kritiskās infrastruktūras apdraudētība
Personiskās drošības sektors	Veselība Sociālā aizsardzība Labklājība Fiziskā drošība Emocionālā drošība Noziedzības līmenis

Eiropas Savienība definēja 2001. gadā. Taču, tā kā valsts pārvaldei un pašvaldībām risināmie jautājumi kļuva arvien sarežģītāki, bija nepieciešama “kopējā risinājuma meklēšanas stratēģija”, kur publiskās pārvaldes iestādes kopā ar sabiedrību un politiķiem konstruktīvi sadarbojas. Taču ne visiem pārvaldības dalībniekiem ir kopīga vērtības un, vēl jo vairāk, kopīga izpratne par to, kas ir vērtības un kādām jābūt vērtībām, uz kuru bāzes tiek veidota sadarbība, lai risinātu sarežģītas sociālekonomiskas vai apstākļu izraisītas ārkārtas situācijas. Tādēļ vēlāk pārvaldības definējumi atspoguļo nosacījumus “labākā risinājuma meklēšanas stratēģija”⁶⁰, kas ietver virkni nosacījumu. Tā pārvaldības pamatā ir pieņēmums, ka, jau veidojot rīcībpolitikas, normatīvos aktus un jebkādu administratīvo regulējumu, ir jāņem vērā paredzamais iegūstamais rezultāts, ko iegūst iedzīvotājs, nevis citas pārvaldes institūcijas.⁶¹ No labas pārvaldības perspektīvas jebkura valsts veidotā rīcībpolitika ietver tālredzīgu, uz nākotni vērstu skatījumu un rīcībpolitikas izstrāde ir balstīta uz pierādījumiem. Šajā kontekstā iedzīvotāju draudu uztvere, to intensitāte ir nozīmīgs drošības politikas pilnveides pierādījums. Labas pārvaldības kontekstā daudz uzmanības tiek pievērsts iestāžu savstarpējai koordinācijai un spējai vienoties par koordinētu rīcību ārkārtas situācijās.⁶²

Vienlaikus labas pārvaldības elementi pētījumā tika uzlūkoti kā *netiešie/fona indikatori*, kas ir saistīti ar drošības vidi un var iedarboties uz personas neapmierinātību un diskomfortu (piem., normatīvo aktu izmaiņu biežums).⁶³ Pārvaldības indikatori kā netiešie vai fona indikatori, ilgstošā periodā negatīvi iedarbojoties, var ietekmēt drošības uztveri. Tajā pašā laikā drošību *tieši ietekmējošie indikatori* (piem., drošība uz ielas vai bailes palikt bez darba) ir saistīti ar drošību un pastāvīgi iedarbojas uz drošības uztveri.

Tādējādi, balstoties uz teorētiskām nostādnēm par labu pārvaldību, pētījumā sākumā tika noteikti nozīmīgākie labas pārvaldības elementi, kas atspoguļo visu plašo pārvaldības jautājumu spektru:

- pārvaldības sistēmas stabilitāte, prognozējamība, pēctecība;
- plānošanas ilgtermiņa pieeja – ilgtermiņa redzējums;
- reformu jēgpilnums – ieviešanas efektivitāte;
- caurskatāmība;
- normatīvo aktu izmaiņas un to biežums;
- ierēdņu profesionalitāte;

⁶⁰ World Health Organization. *Governance for health in the 21st century*. 2012.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid.

⁶³ Cole, G. A. (1997). *Personnel Management: Theory and Practice*. London: Greener Books, p. 78.

- informētība, kā rīkoties X stundā, preventīvās rīcībpolitikas veidošana;
- iestāžu darbības koordinācija.

Tālākajā izpētē šie pārvaldības elementi tika piemēroti drošības sektoriem, kas savukārt secīgi veidoja pamatojumu interviju jautājumiem sarunās ar pašvaldību darbiniekiem un iegūto datu analīzei, salīdzinot ar iedzīvotāju drošības uztveres rezultātiem. 2. tabulā atspoguļoti pārvaldības indikatori atbilstoši dažādiem drošības sektoriem.

Piektajā solī izvēlētas pašvaldības, kurās tika veiktas fokusa grupu intervijas. Fokusa grupu intervijas tika realizētas Ādažos, Daugavpilī, Gulbenē, Jaunjelgavā, Liepājā, Ļaudonā, Madonā, Rīgā (divas), Rēzeknē, Talsos. Fokusa grupu norises vietas bija izvēlētas tā, lai nodrošinātu plašu reģionālo pārstāvniecību, kā arī bija nodrošināti dažādi ģeogrāfiskie, sociālpolitiskie un ekonomiskie konteksti. Starp izvēlētajām apdzīvotajām vietām ir gan galvaspilsēta, gan republikas pilsētas ar pilsētu domēm un mazpilsētas ar novadu domēm, gan ciems, kurā darbojas pagasta pārvalde. Fokusa grupu diskusiju mērķauditorijas bija veidotas tā, lai maksimāli tiktu nodrošināta dažādu sabiedrības pārstāvju klātbūtne kā demogrāfiskā, tā arī ekonomiskā, sociālā un citās dimensijās. Tajās piedalījās visu vecumgrupu (sākot no 18 gadu vecuma) dažādu dzimumu pārstāvji ar atšķirīgu izglītības līmeni, sociālo statusu un nodarbošanos, etnisko un reliģisko piederību. Katrā grupā bija ne mazāk kā astoņi un ne vairāk kā 15 dalībnieki. Fokusa grupas moderēja šīs monogrāfijas autori, stingri sekojot pētījumā noteiktajam analītiskajam ietvaram un no tā izrietošajai pētnieciskajai loģikai. Fokusa grupu intervijas ilga ne vairāk kā pusotru-divas stundas un ne mazāk kā stundu.

Sestajā solī, balstoties uz iepriekš pamatotiem un izvēlētiem labas pārvaldības elementiem un drošības sektoriem atbilstošiem indikatoriem, veiktas intervijas ar visu to pašvaldību darbiniekiem, kurās iepriekš veiktas fokusa grupu intervijas ar iedzīvotājiem. Lai iegūtu salīdzināmus rezultātus, sākotnēji analizēti fokusa grupu dati katrā no pašvaldībām, izceļot katrā no tām trīs nozīmīgākos draudu veidus, kurus nosaukuši un apsprieduši iedzīvotāji. Šie prioritārie apdraudējumi bija atskaites punkts, vērtējot pašvaldības darbinieku attieksmi pret tiem. Izpētes gaitā svarīgi konstatēt, vai pašvaldības darbinieku minētie riski un apdraudējumi sakrīt ar iedzīvotāju subjektīvi uztvertajiem. Pēc šīs informācijas ieguves pētījumā jānoskaidro, vai pašvaldības līmenī tiek veiktas darbības cilvēkiem svarīgajos sektoros un vai tiek vairota vai mazināta viņu drošumspēja. Pašvaldības pārstāvju attieksme tika mērīta, realizējot padziļinātās, daļēji strukturētās intervijas. Interviju laikā tika uzdoti jautājumi, kas ļāva identificēt pašvaldības darbinieku skatījumu uz iespējamiem apdraudējumiem lokālajām kopienām, kas dzīvo pašvaldībās, to attieksmes pret katru

2. tabula. Pārvaldības indikatori drošības sektoros

	Ekonomiskā drošība	Politiskā drošība	Sabiedrības drošība	Vides drošība	Militārā drošība	Hibrīddraudu sektors	Personiskā drošība
Pārvaldības sistēmas stabilitāte	Paredzamas, prognozējamas izmaiņas nodokļu politikā viena gada perspektīvā	Galvenie politikas mērķi nemainās	Laiks personai sagatavoties un pieņemt pārmaiņas	Laiks personai sagatavoties un pieņemt pārmaiņas	Sistēmas stabilitāte	Ir identificēti hibrīddraudi un izstrādāta sistēma, kā pretdarboties	Laiks personai sagatavoties un pieņemt pārmaiņas
Plānošanas ilgtermiņa pieeja – ilgtermiņa redzējums	Pieejams redzējums par nodokļu politiku piecu gadu perspektīvā	Pat valdību maiņas gadījumā tiek saglabāta iepriekšējā pēctecība	Darības ir secīgas	Darības ir secīgas	Militāro spēju un kapacitātes pieaugums	Darības ir secīgas. Hibrīddraudu di ir iekļauti <i>in all policies</i>	Darības ir secīgas
Cauriskatāmība	Cauriskatāms process nodokļu izmaiņām	Cauriskatāms process lēmumu pieņemšanai	Cauriskatāms process lēmumu pieņemšanai	Cauriskatāms process lēmumu pieņemšanai	Cauriskatāms process lēmumu pieņemšanai	Cauriskatāms process lēmumu pieņemšanai	Cauriskatāms process lēmumu pieņemšanai
Informētība, kā rīkoties X stundā, preventīvās rīcībpolitikas veidošana	Informācija par rīcību ekonomiskās krīzes gadījumā	Informācija par rīcību politiskās krīzes gadījumā. Politiski skanota rīcība sistēmiskās krīzes gadījumā	Informācija, kā rīkoties visbiežāk drošību apdraudošās situācijās	Informācija, kā rīkoties visbiežāk drošību apdraudošās situācijās	Informācija, kā personai rīkoties militārās krīzes gadījumā	Informācija, kā rīkoties visbiežāk drošību apdraudošās situācijās	Informācija, kā rīkoties visbiežāk drošību apdraudošās situācijās
Starptaušu koordinācija	Iestāžu koordinācija jaunu iniciatīvu ieviešanā	Iestāžu koordinācija kā krīzes, tā parastās politikas situācijā	Visu informāciju var saņemt vienā vietā (112, <i>latvija.lv</i>)	Visu informāciju var saņemt vienā vietā (112, <i>latvija.lv</i>)	Iestādes ir informētas rīcībai noteiktās militārās situācijās	Iestādēs koordinēti pretdarbojas hibrīddraudu diem	Visu informāciju var saņemt vienā vietā (112, <i>latvija.lv</i>).
Reformu jēgpilnums	Reformas mērķis ir izskaidrots						
Normatīvo aktu izmaiņas	Normatīvo aktu izmaiņu biežums						
Ierēdņu profesionalitāte	Starptautiskais indekss par profesionalitāti						

no iedzīvotāju prioritizētajiem draudu veidiem fokusa grupu interviju laikā. Tāpat arī intervijās tika noteikts, vai pašvaldības darbinieki piešķir vietējai pašvaldībai lomu draudu novēršanā un kāda tā ir, kā arī tika noskaidrots, kā tie vērtē vietējo un nacionāla līmeņa pārvaldes institūciju sadarbību. Līdzās intervijām tika analizēti pašvaldības stratēģiskās plānošanas dokumenti un normatīvie akti, kas ļāva ieskatīties pašvaldību realizētajās rīcībpolitikās draudu novēršanas kontekstā.

Pētījuma sestais un noslēdzošais solis ir saistīts ar secinājumu un rekomendāciju izstrādi, kuru veidošanā ir piedalījušies visi iesaistītie monogrāfijas autori.

Secinājumi

Lai arī drošības teorētisko un praktisko aspektu pētišanai Latvijā un pasaulē ir senas tradīcijas, pēdējās desmitgadēs pieaugušo apdraudējumu un risku klāsts turpina piegādāt zinātniekiem un politikas veidotājiem arvien jaunus izziņas laukus. Spēju veikt visaptverošu un teorētiski pamatotu drošības situācijas analīzi ietekmē un arī kavē apdraudējumu avotu savstarpēja pārklāšanās un dinamiska transformācija. Piemēram, kādas sabiedrības grupas šķietami īslaicīga neapmierinātība ar politisku lēmumu var pāraugt dusmās, kas izpaužas nemieru ierosināšanā, ko uzkurina sociālie mediji, un rezultātā šo situāciju izmanto nedraudzīgi ārvalstu spēlētāji. Šo situāciju varētu raksturot kā hibrīddraudu tālāku “hibridizāciju”. Cilvēku emocijas, kas veidojas drošības uztveres rezultātā, atstāj iespaidu uz rīcībpolitiku formulējumu, pieņemšanu un ieviešanu pašvaldību un nacionālā līmenī, kā arī uz indivīdu personisko stratēģiju un noturīguma izstrādi un lietošanu. Jo lielākā mērā valsts un kopienu līmeņa pārvalde reaģē uz iedzīvotāju bažām un bailēm, jo lielāka iespēja izveidot partnerības un sadarbības modeli ikdienas izaicinājumu risināšanā, kurš krīzes un ārēja apdraudējuma apstākļos kalpo visaptverošās aizsardzības mērķiem. Ņemot vērā, ka drošības subjektīvā uztvere raksturo sabiedrībā pastāvošo attieksmju daudzveidību, tieši fokusa grupu intervijas ir viena no metodēm, kura atklāj iedzīvotājos valdošo emociju spektru. Apkopotie rezultāti un datu puduri no dažādiem Latvijas novadiem var sekmēt tādu rīcībpolitiku ieviešanu, kas atbilstu konkrētās kopienas vajadzībām. Rakstā piedāvātais metodoloģiskais rāmējums ir izmantots empīriskā pētījuma veikšanai un ir nodrošinājis rekomendāciju izstrādei bagātīgu informācijas klāstu, kas atspoguļots grāmatas noslēgumā.

Ekonomiskā drošība

HARIJS KĀRKLIŅŠ, GUNĀRS VALDMANIS

Raksta mērķis ir analizēt Latvijas iedzīvotāju ekonomiskās drošības uztveri. Tradicionāli ar to tiek izprasta indivīda spēja piekļūt nepieciešamajiem resursiem izdzīvošanai un pilnvērtīgai funkcionēšanai sabiedrībā. Apskatot gan kvantitatīvos datus, gan iegūtos kvalitatīvos fokusa grupu rezultātus šajā pētījumā, redzams, ka ekonomiskās drošības sektoru Latvijas iedzīvotāji uztver dažādi. Viena no visbiežāk minētajām problēmām ir prognozējamība. Par to liecina tas, ka viskritiskāk tiek vērtēta nodokļu politika. Sabiedrību satrauc ne tikai liels nodokļu slogs, bet arī biežās nodokļu politikas izmaiņas. Ekonomiskā drošība tiek uztverta primāri kā ekonomiskā stabilitāte – spēja veidot uzkrājumu, iegūt nepieciešamos finanšu resursus izdzīvošanai, pensijas sistēmas uzticamība. Saistībā ar pēdējo respondenti iezīmēja neticību pietiekamu finanšu līdzekļu iegūšanai vecumdienās. Rakstā atzīmēts, ka vērojamas būtiskas atšķirības starp fokusa grupu un pašvaldību pārstāvju viedokļiem. Pašvaldībās ar zemāku bezdarba līmeni iedzīvotāji starp būtiskākajām problēmām minēja nodokļu sistēmu, uzņēmējdarbības vidi, nestabilu finanšu sistēmu, savukārt pašvaldībās ar augstāku bezdarba līmeni – transporta nozari, darba vietu skaitu, kā arī zemu minimālo algu. Savukārt pašvaldību pārstāvji intervijās norādīja uz izaicinājumiem, kas saistās ar ES fondu iespējām/finansējumu un mājokļu pieejamības nodrošinājumu, kamēr fokusa grupās šie jautājumi parādās reti vai neparādās vispār.

Atslēgvārdi: darba tirgus, ekonomiskās drošības uztvere, nodokļu politika, pabalsti, pensiju sistēma, uzņēmējdarbība.

The goal of the article is to analyse the economic security perception of Latvia's inhabitants. Traditionally, economic security perception is understood as the ability of individuals to access resources needed for physical survival and for wholesome functioning within society. Analysis of both quantitative and qualitative data obtained during the study revealed that strong differences in the perception of economic security are displayed

among societal groups. In line with the opinions voiced by the majority of the interviewed respondents, the most acute problems (with the most significant detrimental effect on the economic security perception of society) in Latvia are the low predictability of economic policy, the relatively high burden of taxes on income, the frequent changes in tax policy, and the low reliability of the pension system. Most point out that their economic security perception is closely related to their economic stability – specifically, the individual’s ability to obtain economic means for survival, the ability to make savings, and to have access to sufficient financial resources after retirement. The interviews involved representatives from municipalities and societal groups in municipalities with distinct differences in economic and social development, and they suggest significantly divisive opinions among residents of economically stronger versus weaker municipalities. In municipalities with higher overall economic activity, residents identify the priority issues to be the stability of tax/financial systems and a strong entrepreneurial environment, while residents of municipalities with lower economic activity point out the accessibility of public transport, creation of jobs and guaranteed minimum income for workers. Meanwhile, municipal representatives outlined the main economic issues to be the availability of housing and access to state budget support and European Union funds for investments.

Keywords: labour market, economic security perception, tax policy, social benefits, pension system, entrepreneurship.

Ievads

Ekonomiskā drošība politikas pētījumos tradicionāli tiek izprasta kā indivīda spēja piekļūt un sevi nodrošināt ar resursiem, kas nepieciešami indivīda izdzīvošanai, kā arī pilnvērtīgai funkcionēšanai sabiedrībā.¹ Valsts gadījumā tā ir valsts spēja nodrošināt resursus ekonomiskās politikas īstenošanai, veicinot valsts iedzīvotāju ekonomisko un kopējo drošību.² Ekonomiskā drošība ir cieši saistīta ar visām citām drošības jomām, piemēram, sociālo drošību, militāro drošību, kibernetdrošību, jo daudzos gadījumos tieši primāro ekonomisko resursu pieejamība pasākumu veikšanai citās jomās ir izšķiroša tam, lai valsts spētu stiprināt savas militārās spējas, veicināt sociālo drošību, sekmīgi ierobežot un samazināt dabas katastrofu un citu līdzīgu drošības draudu sekas.³

¹ Buzan, B. (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. London: Harvester Wheatsheaf.

² Stone, M. (2009). Security According to Buzan: A Comprehensive Security Analysis. *Security Discussion Papers*, 11.

³ Suarez, Marcial A. & Acacio, I. (2014). *Reflections on Virtual to Real: Modern Technique, International Security Studies and Cyber Security Environment*. 10.1007/978-3-642-37481-4_15.

Kā būtiskākie ekonomiskie resursi jeb faktori, kuru pieejamība visvairāk nosaka indivīda un valsts ekonomisko drošību un ilgtermiņā arī atstāj ietekmi uz valsts makroekonomisko attīstību, ir jāmin šādi ekonomiskie resursi: brīvība nodarboties ar uzņēmējdarbību un izvēlēties nodarbinātības jomu; stabila un uzticama monetārā sistēma; finanšu un kapitāla tirgus sistēma, kas nodrošina nepieciešamos aizņēmumus indivīdiem un uzņēmumiem, kā arī nodrošina iespēju veikt drošus uzkrājumus; prognozējama un attīstīta nodokļu sistēma.⁴ Ir būtiski atzīmēt, ka ievērojama ietekme uz ekonomikas attīstību un ar to saistīto ekonomisko drošību ir ne tikai uzskaitījumiem faktoriem, bet arī iedzīvotāju subjektīvajai uztverei un attieksmei pret minētajiem ekonomiskajiem resursiem – piemēram, ja sabiedrībā valda viedoklis, ka konkrētas valsts nodokļu slogs ir augsts un netaisnīgs, tas būtiski ietekmē sabiedrības uzņēmējdarbības aktivitāti, ēnu ekonomikas īpatsvaru un iedzīvotāju mobilitāti darba tirgū, un tā iespējama ir situācija, ka valstīs ar līdzīgu uzņēmējdarbības vispārējo regulējumu un līdzīgu nodokļu slogu uz ekonomiku sabiedrības kopējā ekonomiskā aktivitāte būtiski atšķiras.⁵ Svarīgi arī atzīmēt, ka ekonomiskā drošība visos gadījumos ir cieši saistīta arī ar citām drošības jomām un, piemēram, sabiedrības ekonomiskās drošības uztvere var būtiski mainīties arī citu drošības aspektu pārmaiņu rezultātā, kā arī ietekmēt sabiedrības drošības uztveri citās drošības jomās.

Šī raksta mērķis ir, balstoties uz iedzīvotāju fokusa grupās veiktajām intervijām, iegūt priekšstatu par Latvijas iedzīvotāju ekonomiskās drošības uztveri un par to, cik no ekonomiskās drošības viedokļa droši jūtas dažādu Latvijas pilsētu iedzīvotāji, identificējot problēmas, kuras Latvijas iedzīvotāju skatījumā ekonomiskās drošības jomā ir vērtējamās kā aktuālākās, un cik lielu nozīmi šo ekonomiskās drošības problēmu risināšanā iedzīvotāji piešķir valstij un pašvaldībai, kā arī aprakstīt atšķirības un to iespējamās cēloņus, kas vērojamas dažādu Latvijas pašvaldību iedzīvotāju ekonomiskās drošības uztverē.

Kas paveikts ekonomiskās drošības izpētē?

Ekonomiskā drošība ir viena no jomām, kurā tiek veikti gan regulāri sabiedrības attieksmes mērījumi, gan arī ekonomisko indikatoru apkopošana un analīze, kas nepieciešamas, lai izprastu indivīda drošības subjektīvo uztveri.

⁴ Tamošiūnienē, R. & Munteanu, C. (2015). *Current research approaches to economic security*, pp. 62–65. 10.4995/ICBM.2015.1537.

⁵ Roberto Dell'Anno (2009). Tax evasion, tax morale and policy maker's effectiveness. *The Journal of Socio-Economics*, 38(6), pp. 988–997. Pieejams: <https://doi.org/10.1016/j.socec.2009.06.005>.

Ar augstu regularitāti un pēc vienotas metodoloģijas iedzīvotāju un uzņēmēju viedokļa aptaujas un noskaņojuma mērījumi tiek veikti visā Eiropas Savienībā (ES). Tas ļauj šajā pētījumā iegūtos datus un viedokļus salīdzināt ar līdzīgu pētījumu datiem. Šajā pētījumā par būtisku atskaites punktu var uzskatīt 2019. gada rudenī Eurobarometra (*Eurobarometer*) veikto ES iedzīvotāju aptauju par nozīmīgākajiem draudiem, ar kuriem saskaras ES un tās dalībvalstis.⁶ Aptaujā ES iedzīvotājiem tradicionāli tikai uzdoti jautājumi par ekonomisko situāciju un diviem lielākajiem draudiem, ar ko nākas saskarties ES kopumā un dalībvalstīs atsevišķi.

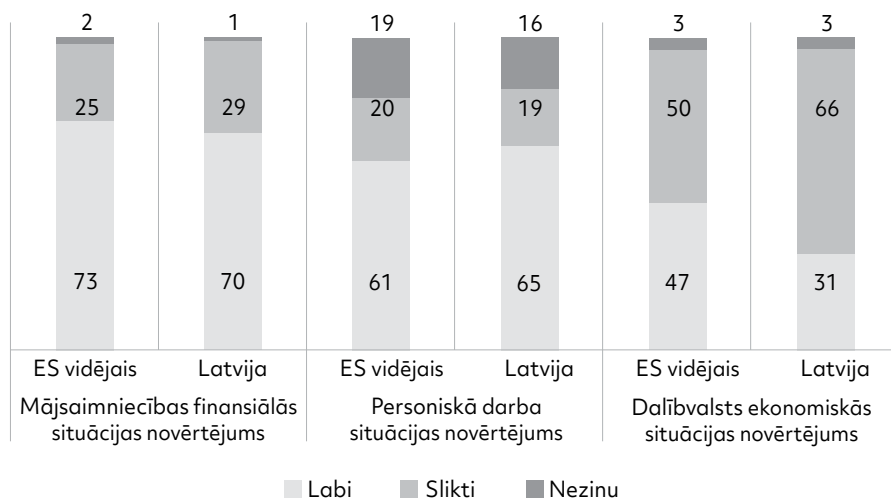
1. attēlā ir redzams, ka Latvijas iedzīvotāji savu personisko situāciju vērtē līdzvērtīgi kā visi ES dalībvalstu pilsoņi (darba jomā pat nedaudz augstāk), tomēr kopējo valsts situāciju vērtē negatīvāk.

Ja salīdzina aptaujā norādītās atbildes un jautājumiem par galvenajām problēmām, ar ko saskaras ES kopumā un attiecīgā dalībvalsts, redzams, ka Latvijas iedzīvotāji ekonomikas jomas problēmas uztver prioritārāk nekā ES iedzīvotāji, ja jautājums ir par pašu dalībvalsti, nevis ES kopumā. Aptaujā tika piedāvāti 13 dažādi atbilžu varianti par aktuālāko ES problēmu, un seši no tiem ir saistīti ar ekonomisko drošību plašākā izpratnē (ekonomiskā situācija, dalībvalstu publisko finanšu stāvoklis, nodarbinātība, inflācija / augošās izmaksas, pensijas, nodokļi).

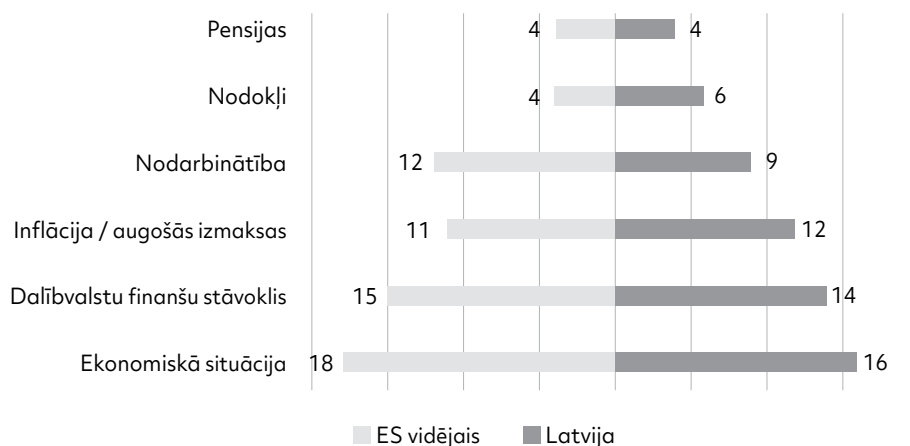
2. attēlā redzams, ka, salīdzinot ar ES valstīm kopumā, Latvijā iedzīvotāju viedoklis par problemātiskākajiem jautājumiem ekonomiskās drošības jomā būtiski neatšķiras no ES dalībvalstu iedzīvotāju viedokļa vidēji, – tādu iedzīvotāju skaits, kuri ar ekonomiku saistītus jautājumus min starp ES nozīmīgām problēmām, ir bijis līdzīgs un nedaudz zemāks nekā Eiropas Savienībā kopumā, vienlaikus nedaudz pesimistiskāk viņi vērtē nodokļu sistēmas problēmas, bet nedaudz optimistiskāk – nodarbinātības situāciju.

3. attēlā atspoguļoti ES dalībvalstu lokālie kritiskie jautājumi, kuri, pēc iedzīvotāju domām, ir visnozīmīgākie un ir saistīti ar ekonomikas jomu. Ja salīdzina ar ES vidējo situāciju, tad redzams, ka jautājumi, kas saistīti ar ekonomiku un finansēm, vairāk satrauc Latvijas, nevis citu valstu iedzīvotājus. Kā galveno kritisko problēmu Latvijā 43% tās iedzīvotāju norādījuši “Veselību un sociālo drošību”. Kā otru galveno – inflāciju / augošās izmaksas (29%), savukārt 3. vietā ir nodokļi (24%, tas ir 2. augstākais rādītājs ES aiz Lietuvas, ar kuru kopā Latvija ir vienīgās dalībvalstis, kuru iedzīvotāji norādīja uz nodokļiem kā starp trim galvenajiem problemātiskajiem jautājumiem). Analogas

⁶ European Commission (2018). *Europeans' attitudes towards cyber security*. Pieejams: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/468848fa-49bb-11ea-8aa5-01aa75ed71a1>

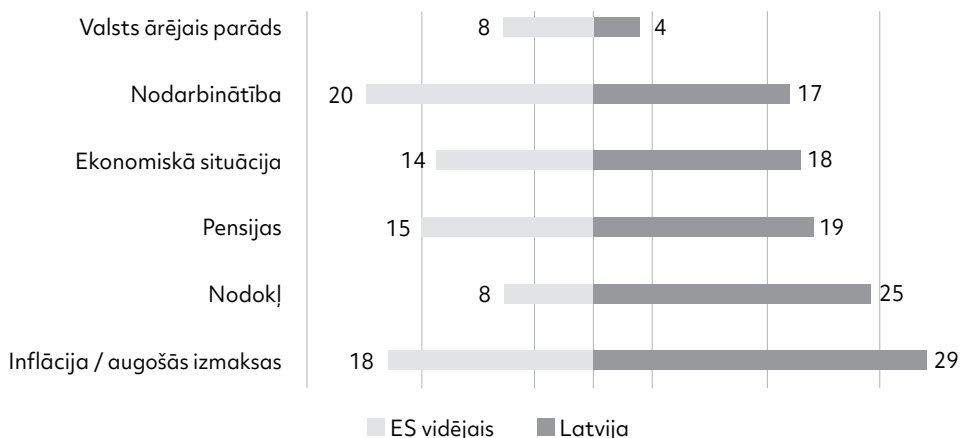
1. attēls. Iedzīvotāju ekonomiskās situācijas novērtējuma salīdzinājums starp ES dalībvalstu vidējo un Latviju, %

2. attēls. Ekonomikas jomas galvenie jautājumi, ar ko pašlaik saskaras Eiropas Savienība kopumā, iedzīvotāju vērtējumā, %

būtiskākās problēmas Latvijas iedzīvotāji bija minējuši arī 2019. gada pavasarā Eiropas aptaujās, turklāt nodokļu sistēma kā problēma 2019. gada pavasarī Latvijā, salīdzinot ar citām ES dalībvalstīm, tika minēta visbiežāk.⁷

⁷ Eurobarometer 91 (2019. gada pavasaris). Pieejams: https://data.europa.eu/euodp/lv/data/dataset/S2253_91_5_STD91_ENG

3. attēls. **Ekonomikas jomas galvenie jautājumi, ar ko pašlaik saskaras ES dalībvalstis, to iedzīvotāju vērtējumā, %**

Padziļinātāku ieskatu apsvērumos, kuri Latvijas iedzīvotājus mudina ekonomiskās drošības problēmas uzskatīt par kopumā sev nozīmīgākām, nekā uzskata citu ES valstu iedzīvotāji, sniedz arī vairāki Latvijā veikti pētījumi un sabiedriskās domas aptaujas, kur norādīts, ka, gan pēc pašu iedzīvotāju, gan arī pēc ekonomistu vērtējuma, Latvijā ir salīdzinoši augsts iedzīvotāju nabadzības risks un ienākumu nevienlīdzība. 2019. gada aprīlī publicētais Centrālās statistikas pārvaldes pārskats par ienākumiem apliecina, ka, par spīti vidējās algas pieaugumam tautsaimniecībā, aug arī to iedzīvotāju skaits, kas ir pakļauti nabadzības riskam, – šis rādītājs 2019. gadā sasniedzis 23,3% pretstatā 19% 2010. gadā. Lai gan 2020. gada janvārī publicētie analogiskie pētījuma dati uzrāda nelielu uzlabojumu un nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaita samazināšanos līdz 22,9%, rādītājs joprojām ir vērtējams kā augsts.

Nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu padziļināta analīze norāda uz to, ka šādu iedzīvotāju īpatsvars visstraujāk palielinās pensijas vecumu sasniegušu cilvēku vidū, savukārt tas samazinās gados jauniem cilvēkiem ar bērniem un vienas personas mājsaimniecībām darbaspējīgajā vecumā. Kā būtiskas nabadzības risku raksturojošas pazīmes pētījumā var identificēt augstu sociālo transfertu īpatsvaru mājsaimniecību ieņēmumu grozā, jo kopumā sociālo transfertu apjoma pieaugums ir lēnāks nekā daudzu citu makroekonomisko rādītāju pieaugums, piemēram, vidējo darba algu pieaugums un patēriņa cenu pieaugums, starpības palielināšanās starp vienam mājsaimniecības loceklim nepieciešamo un faktiski pieejamo ienākumu apjomu (555 EUR pretstatā 488 EUR) ļoti būtiskā skaitā mājsaimniecību (aptuveni 70% no visām

mājsaimniecībām). Tāpat arī jāmin pazīme, kas ir raksturīga augstam nabadzības riskam, – iedzīvotāju nespēja segt neparedzētus izdevumus un finansēt ilglietojamo patēriņa preču iegādi, piemēram, mēbeļu iegādi.⁸

Veiktie pētījumi par nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu ir būtiski, jo, pirmkārt, tie ļauj precizēt iedzīvotājiem aktuālās problēmas un iegūt vispārīgu ieskatu par iedzīvotāju attieksmi pret tām un, otrkārt, tie ļauj arī identificēt un nodalīt vairākas atsevišķas iedzīvotāju grupas, kurām ir atšķirīgas ekonomikas drošības problēmas, un padziļināti novērtēt šo sabiedrības grupu atbildes jau tālākajā pētījuma gaitā. Iepriekšējie pētījumi par nabadzības risku ļauj izcelt divas būtiski atšķirīgas iedzīvotāju grupas, kurām aktuālie ekonomiskās drošības izaicinājumi ievērojami atšķiras, – ekonomiski aktīvos iedzīvotājus darbaspējīgā vecumā, kā arī ekonomiski mazāk aktīvo sabiedrības daļu, piemēram, pensiju saņēmējus un atsevišķos gadījumos mājsaimniecības ar bērniem, kurās ir tikai viens pieaugušais, kā arī iedzīvotājus ar zemāku izglītības un profesionālās sagatavotības līmeni. Atsevišķi ir vērtējams apstāklis, ka atbilstoši pētījumu rezultātiem joprojām satraucoši augsts ir arī tādu iedzīvotāju īpatsvars, kuru mājsaimniecības, par spīti aktīvai dalībai darba tirgū, gūst ieņēmumus tikai minimāli nepieciešamajā apjomā uz vienu mājsaimniecības locekli vai pat zem šī apjoma.

Ekonomiskās drošības jēdziens

Ekonomisko drošību kā vienu no drošības politikas aspektiem plašāk un padziļinātāk ir definējis angļu politologs, drošības jautājumu pētnieks Barijs Buzans (*Barry Buzan*), kurš zināmā mērā pārskatīja tradicionālo pieeju ekonomiskās drošības izpratnei par to, ka ekonomiskā drošība ir, pirmkārt, valsts ekonomiskā kapacitāte nodrošināt nepieciešamo finansējumu aizsardzības spējām un militārajam sektoram. Buzans ekonomisko drošību saista ar pieeju svarīgākajiem resursiem, finansēm un tirgiem, kuri ir nepieciešami, lai valstī nodrošinātu pieņemamu labklājības un varas līmeni.⁹ Vienlaikus autors atzīmē ekonomiskās drošības abstrakto un nekonkrēto raksturu, uzsverot, ka ekonomiskās drošības izpratnes definēšanu konkrētā valstī var ietekmēt gan atsevišķu iesaistīto pušu attiecības ar tirgu, gan individuālās vēlmes, gan arī dialogs starp iesaistītajām pusēm, politikas veidotājiem, piemēram, valsts pārvaldes

⁸ Vairāk nekā trešdaļa mājsaimniecību nemaina mēbeles, kad tās ir nolietotas, ap 60% mājsaimniecību 2018. gadā nevarēja atļauties segt neparedzētus izdevumus līdz 320 eiro.

⁹ Buzan, B. (1991a). *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Wheatsheaf Books Ltd.

struktūrām un politiskajām organizācijām, un ekonomiski aktīvo sabiedrības daļu, darba devējiem unņēmējiem.¹⁰

Savukārt Amerikas Universitātes Starptautiskā dienesta skolas docents Mamuka Cereteli (*Mamuka Tsereteli*) uzsver ekonomisko drošības ilgtermiņa pieeja ekonomiskajām iespējām tirgū un nepieciešamajiem resursiem, ieskaitot cilvēkus, kapitālu, enerģiju, ūdeni, tehnoloģijas un izglītību.¹¹ Vienlaikus pētnieks lielu nozīmi piešķir arī ekonomiskajai brīvībai, proti, sabiedrības locekļu tiesībai un iespējām brīvi izvēlēties savas ekonomiskās aktivitātes, kā arī valsts spējai īstenot politiku, kas stabilizē ekonomiku un labklājību. Treškārt, Cereteli kā būtisku ekonomiskās drošības aspektu saskata arī valsts spēju aizstāvēt savas un tās iedzīvotāju un uzņēmēju ekonomiskās intereses attiecībā ar citām valstīm. Tāpat pētnieku, piemēram, Brendas Horiganas (*Brenda L. Horigan*) un Teodora Karasika (*Theodore Karasik*), darbos ekonomiskā drošība tiek cieši saistīta arī ar citu drošības politikas jomu veiksmīgu īstenošanu – tiek uzsvērts, ka ekonomiskās drošības samazinājums negatīvi ietekmē, piemēram, sociālo drošību, samazina sabiedrības uzticēšanos valsts pārvaldei un vēlētajiem politiķiem, kā arī var pamudināt sabiedrību mazāk aktīvi atbalstīt valsts īstenoto politiku ārējās drošības jomā (var būt spiediens samazināt aizsardzības izdevumus vai pārskatīt valsts īstenoto ārpolitiku attiecībā ar ārpolitiskajiem partneriem).

Tāpēc šajā pētījumā ekonomiskās drošības uztveres analīzei, balstoties uz iepriekš aprakstītajiem datiem un teorētiskajiem pētījumiem, ir izvēlēti šādi sabiedrības ekonomiskās drošības uztveres aspekti ar attiecīgajiem pamatojumiem:

- 1) iespējas brīvi iesaistīties darba tirgū un nodarboties ar uzņēmējdarbību** – liecina par iedzīvotāju ekonomisko pratību, tautsaimniecības spēju pielāgoties iekšējām un ārējām pārmaiņām, kā arī valsts ekonomisko izaugsmi un iedzīvotāju ienākumu līmeni;
- 2) tautsaimniecības struktūras ilgtermiņa spēja pielāgoties lokālām un globālām pārmaiņām** – diversificētām valstu ekonomikām ir ievērojami augstāka spēja pārvarēt krīzes, jo būtiskākā daļa no tām parasti smagāk skar atsevišķas tautsaimniecības nozares. Piemēram,

¹⁰ Buzan, B., Waeber, O. and de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Inc, Boulder, Colorado.

¹¹ Tsereteli, M. (2008). *Economic and Energy Security: Connecting Europe and the Black Sea-Caspian Region*. Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Singapore. Pieejams: http://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2008_03_SRP_Tsereteli_Energy-Black-Sea.pdf [Skatīts 30.04.2020.]

lauksaimniecības nozari proporcionāli būtiskāk skar tieši dabas apstākļi, savukārt tūrisma un naftas ieguves nozares – drošības situācijas pasliktināšanās, tāpēc no valstu ekonomiskās stabilitātes viedokļa ir būtiski, lai tās lielāko daļu nodarbinātības un ieņēmumu neveidotu viena šauri specifiska ekonomiskā aktivitāte;

- 3) **valsts spēja ierobežot globālu ekonomisko norišu negatīvo ietekmi uz tautsaimniecību un spēja gūt pēc iespējas lielāku labumu no pozitīvām globālām ekonomiskām norisēm** – raksturo kopējo ekonomiskās politikas efektivitāti un elastību, piemēram, spēja un gatavība novērtēt ārējo konkurētspēju noteicošos faktorus un veikt tiem atbilstošas korekcijas normatīvo aktu bāzē un faktiskajā valstu rīcīpolitikā, piemēram, veicinot ārējo tirdzniecību ar jauniem ārējās tirdzniecības partneriem;
- 4) **nodokļu sistēmas un publiskās pārvaldes ietekme uz uzņēmējdarbību un ekonomisko aktivitāti** – priekšnosacījums tam, lai valstī veidotos uzņēmējdarbībai labvēlīga vide un lai iedzīvotāju vērtējumā nodokļu slogs un tiesiskais regulējums motivētu individuus sākt patstāvīgu uzņēmējdarbību vai profesionālo darbību augsti atalgotā tautsaimniecības jomā;
- 5) **valsts sociālo transfertu sistēma** – pensija un pabalsts sociāli neaizsargātākajai daļai ir galvenais vai nereti vienīgais ienākumu avots. Šīs sistēmas efektīva funkcionalitāte veicina iedzīvotāju daļas izklūšanu no nabadzības riska zonas;
- 6) **finanšu sistēmas drošība un spēja iegūt finanšu aizdevumu, uzkrājumus** – kredītiestāžu sistēmu drošība ir būtiska, lai garantētu iedzīvotājiem drošību. Savukārt informācija par finanšu aizdevumu pieejamību ilgtermiņa lietošanas preču un mājokļu iegādei sniedz salīdzinoši objektīvāku ieskatu par to, cik stabili, prognozējami un pietiekami primāro vajadzību apmierināšanai ir iedzīvotāju ienākumi. Turklāt spēja saņemt finanšu aizdevumu mājokļa iegādei būtiski ietekmē arī indivīda nākotnes ekonomiskās drošības novērtējumu, jo mājokļa iegādi ar finanšu aizdevumu palīdzību var uzskatīt par iespēju vairot ekonomisko labklājību, savukārt mājokļa īre lielākajā daļā gadījumu tikai apmierina indivīda primārās vajadzības, nenodrošinot ekonomisko resursu uzkrāšanas iespēju.

Latvijas iedzīvotāji par ekonomisko drošību

Pētījuma gaitā fokusa grupās iegūtie iedzīvotāju viedokļi apstiprināja citos pētījumos gūtos novērojumus par to, ka Latvijas iedzīvotāji ekonomisko drošību uzskata par vienu no nozīmīgākajiem drošības aspektiem un kopumā dažādās fokusa grupās iegūtie iedzīvotāju viedokļi norāda, ka ekonomiskās drošības uztveres atšķirības iedzīvotāju vidū dažādās pašvaldībās un reģionos ir nebūtiskas. Praktiski visās fokusa grupās uz jautājumu “Ko jums nozīmē drošība?” bieži tika saņemtas tādas atbildes kā “ekonomiskā stabilitāte”, “finansiālā drošība”, “materiālā stabilitāte un fiziskā drošība”. Ekonomiskā stabilitāte kā drošība tika minēta astoņās no 12 fokusa grupām,¹² kļūdamā par vienu no visbiežāk sastopamajām frāzēm.

Iedzīvotāji izsaka neapmierinātību ar algām, pensijām, pabalstiem, nodokļu politiku un citiem faktoriem. Turklāt ekonomiskā sektora nozīmīgums parādās arī, vērtējot situāciju citu jomu drošībā, piemēram, sociālajā drošībā, vides drošībā, militārajā drošībā, jo tiek uzsvērts, ka ekonomiskā drošība ir būtiskākais priekšnosacījums tam, lai sabiedrība un valsts pārvaldes struktūras spētu veikt nepieciešamos pasākumus vides un dabas katastrofu apdraudējumu novēršanai, militāro draudu samazināšanai un sociālās drošības instrumentu stiprināšanai.

Virietis, Aizkraukle: Klimata pārmaiņas neuztveru kā draudu savai personiskajai drošībai. Nešķiet, ka tas uz mani attiecas, un neuzskatu, ka tā būtu Latvijā ļoti milzīga problēma. Latvijai tas drīzāk noteiktās jomās nāktu par labu. Palielināsies ražība, pazemināsies cilvēku slimošana ar ziemas perioda slimībām. Mazāki rēķini par apkuri.

Virietis, Jaunjelgava: Cilvēk' iestājas NBS dēļ naudas.

Neskatoties uz ekonomiskās drošības jautājumu augsto prioritāti praktiski visās pašvaldībās, kurās tika veikts pētījums, dažās ievērojami atšķirās izpratne par nozīmīgākajām problēmām un resursu pieejamību to risināšanai – pašvaldībās ar augstākiem vidējiem ienākumiem un zemāku bezdarba līmeni (Aizkraukle, Rīga) iedzīvotāji starp būtiskākajām problēmām minēja nodokļu sistēmu, uzņēmējdarbības vidi, stabilu finanšu sistēmu, kā arī darbaspēka emigrāciju, savukārt pašvaldībās ar salīdzinoši augstāku bezdarba līmeni (Rēzekne, Daugavpils) būtiskas problēmas bija atsevišķu ekonomikas sektoru darbības rezultāti (piemēram, transporta nozare), darba vietu skaits, iedzīvotāju emigrācija, kā arī zema minimālā alga.

¹² Aizkraukle, Ādaži, Daugavpils, Madona, Ļaudona, Rīga, Rēzekne, Talsi.

Tālāk tiek sīkāk aprakstīti iegūtie rezultāti pa dažādām ekonomikas jomām, kuras iedzīvotāji fokusa grupās minējuši visbiežāk, – finanšu un banku sistēma, darba tirgus, nodokļu sistēma un administratīvais slogs, publiskās investīcijas, reģionālās attīstības politika, kā arī sociālās apdrošināšanas sistēmas darbība.

Ekonomiskā stabilitāte – ienākumi un uzkrājumi

Kā atsevišķs ekonomiskās drošības riska faktors, kuru salīdzinoši bieži pieminējuši iedzīvotāji lielākajā daļā pašvaldību, ir ekonomiskā stabilitāte, kas tiek saistīta gan ar iedzīvotāju un uzņēmēju iespējām veikt aizņēmumus un veidot uzkrājumus, gan ar iedzīvotāju iespējām izpildīt uzņemtās saistības. Kopumā finanšu sektora stabilitāte iedzīvotāju skatījumā ir apmierinoša. Lai gan finanšu sektorā ir vērojami skandāli un ekonomiskās grūtības, iedzīvotāji riskus, kas ir saistīti ar kredītiestāžu darbu, vērtē kā iespējamus, tomēr maz ticamus. Kredītiestāžu darbības satricinājumu risks iedzīvotāju vērtējumā ir uzskatāms par zemu galvenokārt tāpēc, ka finanšu sektors daļēji tiek uzraudzīts arī Eiropas Savienības līmenī, turklāt valsts noguldījumu garantiju sistēma būtiski samazina iedzīvotāju riskus saistībā ar uzkrājumu drošību kredītiestādēs.

Savukārt par kritisku problēmu tiek uzskatīta iedzīvotāju nespēja pildīt savas saistības, it īpaši īstermiņa kredītu gadījumā, un, pēc aptaujāto domām, salīdzinoši liberāla valsts un uzņēmēju politika ir veicinājusi nesamērīgi dārgu un pārāk viegli pieejamu kredītu izsniegšanu iedzīvotājiem, šādi apdraudot sabiedrības ekonomisko drošību, veicinot mazāk turīgo sabiedrības locekļu maksātspēju un sekojošu emigrāciju. Iedzīvotāji nereti norāda uz to, ka ekonomiskā stabilitāte ir galvenā problēma, jo

- a) *ja nebūs līdzekļu, cilvēkus vieglāk pamudināt uz kaut kādām darbībām;*
- b) *tie, kas aizbrauc [strādāt uz ārzemēm], negrib mainīt ekonomisko stabilitāti pret dzimtenes mīlestību.*

Vairākās fokusa grupās (piemēram, Ādažos, Jaunjelgavā un Aizkrauklē) pensijas vecuma iedzīvotāji norādīja, ka kopumā ilgtermiņā neuzticas valsts pensiju sistēmai, jo prognozē, ka migrācijas rezultātā pakāpeniski samazinoties darbspējīgo iedzīvotāju skaitam valstī, budžeta ieņēmumi kļūs nepietiekami, lai nodrošinātu pensiju sistēmas tālāko darbību. Tāpat atsevišķās fokusa grupās (piemēram, Aizkrauklē) tika kritizēta pansionātu kvalitāte. Bez tam četrās fokusa grupās respondenti arī norādīja, ka nākotnē būtiski nepaļaujas uz iespēju, ka iztikai nepieciešamos līdzekļus vecumdienās varētu nodrošināt tuvinieku, piemēram, bērnu, atbalsts. Atsevišķos gadījumos iedzīvotāji atzīst, ka ilgtermiņā ekonomisko drošību veicinātu arī uzkrājumu veidošana, tomēr,

viņuprāt, nepietiekamu ienākumu dēļ šobrīd šādas iespējas ir ierobežotas lielai daļai sabiedrības. Kopumā pašvaldībās arī izskan iedzīvotāju viedoklis, ka minēto iemeslu dēļ kopumā iedzīvotāju labklājība var pasliktināties, – kā norāda kāda intervēta sieviete no Talsiem, *nabadzība plauks*. Vienlaikus pietiekami bieži izskan iedzīvotāju viedokļi arī par to, ka ekonomiskās drošības nodrošināšana lielā mērā ir arī viņu pašu atbildība un par savu ekonomisko labklājību un ienākumiem iedzīvotājiem ir jā rūpējas, plānojot savu nākotnes karjeru un izvēloties arī dzīvesvietu. Piemēram, vīrietis no Madonas uzsver, ka daļa iedzīvotāju, ņemot vērā atalgojuma apsvērumus, labprāt iestājas Nacionālajos bruņotajos spēkos.

Ir vērojams arī, ka pašvaldībās ar augstāku dzīves līmeni un zemāku bezdarbu iedzīvotāji biežāk uzskata, ka ekonomiskā labklājība un ekonomiskā drošība primāri ir uzskatāmas par indivīda atbildību, ieskaitot uzņēmējdarbību, darba vietu radīšanu, noteikta ienākumu līmeņa uzturēšanu, savukārt valstij un pašvaldībai ir jānodrošina nepieciešamie priekšnosacījumi, lai indivīds spētu sevi ekonomiski realizēt, veicinot iedzīvotāju iesaistīšanos uzņēmējdarbībā vai arī augstas profesionālas kvalifikācijas iegūšanu.

Savukārt pašvaldībās ar zemāku ienākumu līmeni un augstāku bezdarba līmeni iedzīvotāji salīdzinoši biežāk ir pauduši viedokli, ka viņu ekonomiskā labklājība un uzņēmējdarbības attīstība ir primāri valsts un pašvaldību atbildība, kurām ideālā gadījumā būtu jāgarantē iedzīvotāju spējām un prasmēm atbilstošu darba vietu pieejamība. Pamanāmas bija arī atšķirības, kā iedzīvotāji izprot uzņēmējdarbības nozīmi ekonomikas drošības veicināšanā, – pašvaldībās ar augstu ienākumu līmeni un zemu bezdarbu uzņēmējdarbība tika primāri uztverta kā nozīmīgākais ekonomiskās labklājības un drošības dzinējspēks un neatņemama kopējās saimnieciskās dzīves sastāvdaļa, turpretī pašvaldībās ar augstāku bezdarbu biežāk vērojama pretrunīga un duāla attieksme, uzņēmēji nereti tiek pretnostatīti darba ņēmējiem, tiek uzsvērts īpašs uzņēmēju pienākums rūpēties par pārējo sabiedrību līdzīgi kā valstij un pašvaldībām un netieši pausts viedoklis, ka valstij un pašvaldībām ir jāuzrauga, lai uzņēmēji šo pienākumu pildītu.

Respondenti no Gulbenes: *Darbu nevar atrast, tāpēc padomju laiks bija mierīgāks.*

Jādomā pašvaldībām, valstīm, kā taisīt darba vietas, nevis izklaides vietas.

Finanšu sektors ir visnestabilākais. Privāto firmu aiztāisa ciet – darbinieki zaudē darbu. Valsts darbinieku sektorā situācija it kā ir stabilāka/drošāka.

Pretrunīgāks viedoklis ir par pabalstiem, kas tiek izmaksāti nenodarbinātām personām. Lai gan tiek kritizēta indivīdu ienākumu un uzkrāšanas

iespējas kopumā valsts līmenī, tieši pabalstu izmaksāšana tiek kritizēta kā pārāk dāsna un izšķērdīga, jo neveicina nodarbinātību, tieši pretēji – motivē cilvēkus nestrādāt, jo finansiālais papildu ieguvums strādājot ir salīdzinoši neliels. Tāpat tiek vēltīta kritika dažādu kursu rīkošanai, kuru primārais mērķis – samazināt bezdarbu – netiek sasniegts. Tos uztver kā pabalsta iegūšanas veidu. Turklāt šo kursu rīkotāji/pasūtītāji nepēta, kādas prasmes kursus var apgūt un kāds ir to pieprasījums darba tirgū. Šāds viedoklis ir novērojams tieši mazākās pašvaldībās – Ādažos, Gulbenē, Madonā, Rēzeknē.

*Nepamatotas pabalsta izmaksas. Saņems cilvēks 100 EUR un nestrādās!
Kāpēc man strādāt par 400 EUR, ja es varu saņemt pabalstus par 200–300 EUR.
Neatbalstu 9 mēnešu ierobežojumus.*

Valsts pārvalde un nodokļi

Savukārt salīdzinoši vienota izpratne iedzīvotāju vidū ir bijusi par nodokļu sistēmu un uzņēmējdarbības vidi, kuras visās pašvaldībās ir novērtētas kā ekonomisko un sociālo drošību apdraudošs faktors. Fokusa grupās nodokļu sistēmas kritizēšana bija visregulārāk sastopama, tā tika kritizēta lielākajā daļā pašvaldību. Lai gan iedzīvotāji uzskata, ka Latvijā nodokļu likmes ir augstas un tās kavē gan iedzīvotāju labklājības uzlabošanu, gan arī uzņēmējdarbības attīstību, vairāk tika kritizēta nodokļu politikas nestabilitāte un regulārās izmaiņas. Balstoties uz šo viedokli, iedzīvotāji visos Latvijas reģionos uzskata, ka ekonomiskās drošības veicināšanai nodokļu likmes būtu samazināmas un būtu jāizvairās no biežām nodokļu likmju izmaiņām.

Sieviete darbspējas vecumā: Latvijā ir liela dārdzība (nodokļi, pārtika, komunālie). Tas apdraud personīgo drošību.

Respondents, Jaunjelgava: Būtu forši, ja grozītu nodokļus tikai piecos gados reizi. Sieviete darbspējas vecumā, Talsi: Lielus nodokļus maksāt tagad es neredzu jēgu, jo valstī ir nestabila nodokļu sistēma. Reforma pēc reformas, es viņiem neuzticos pilnībā. Nav ticības nodokļu un pensiju sistēmai. Katram savā zekē.

Pensionārs, Talsi: Nodokļiem nav perspektīvas. Nāks jauna reforma un atkal nodokļu politiku mainīs.

Uzņēmēja, Rīga: Valstī kopumā nav paredzamības un plānveidības. Nevienā no līmeņiem nevar paredzēt, kas notiks.

Savukārt uzņēmējdarbības vides jomā ekonomisko drošību lielākajā daļā pašvaldību negatīvi ietekmē administratīvais slogs un birokrātija. Turklāt uzņēmējs no Talsiem norāda, ka mazinās iedzīvotāju vēlme pildīt nodokļu saistības:

Valsts līmeņa korupcija ir milzīgs apdraudējums. Kāda jēga mums visiem maksāt nodokļus – pilnīgs bezceris. It kā tiek apsūdzētas personas, bet nekas nenotiek. Korupcija grauj vēlmi maksāt nodokļus.

Banku sektors un to pakalpojumu pieejamība

Kā atsevišķs ekonomiskās drošības riska faktors vairāku iedzīvotāju atbildēs minēts arī finanšu sektors – kredītiestādes un to darbība. Vairāki iedzīvotāji uzsver, ka finanšu sektorā iepriekš vērotie skandāli un arī kredītiestāžu maksātnespējas gadījumi risku, ka Latvijas ekonomisko stabilitāti un iedzīvotāju ekonomisko drošību var apdraudēt satricinājumi banku sektorā, vērtē kā ticamu. Tomēr vienlaikus iedzīvotāji atzīst, ka kopumā riski, kas ir saistīti ar kredītiestāžu un finanšu sistēmu, ir samazinājušies Eiropas Savienības līmeņa kredītiestāžu uzraudzības ieviešanas, kā arī vienotās valūtas – eiro – ieviešanas dēļ. Tāpat atzinīgi tiek vērtēti garantiju fonds un nerezidentu naudas samazinājums.

Vairāku pašvaldību iedzīvotāju vērtējumā savukārt par risku finanšu un kredītiestāžu sistēmu darbībai tiek uzskatīts fakts, ka lielākā daļa Latvijas kredītiestāžu pieder ārvalstu investoriem, – izskan viedoklis par to, ka ārvalstu kapitāla klātbūtne kredītiestādēs ierobežo valsts pārvaldes institūciju iespējas ietekmēt un kontrolēt to darbību sabiedrības interesēs, piemēram, ārkārtas gadījumos, kad iedzīvotājiem masveidā var rasties nepieciešamība pēc skaidras naudas. No tā var secināt, ka kopumā iedzīvotāju vērtējumā valsts ekonomisko drošību veicinātu arī ciešāka valsts kontrole pār kredītiestāžu darbību vai pat valstij piederošas kredītiestādes darbības atjaunošana. Vienlaikus atsevišķi iedzīvotāji atzīst, ka kopumā kā pozitīvu, ekonomisko drošību veicinošu apstākli vērtē to, ka Latvijas lielākās bankas pieder investoriem no Skandināvijas valstīm.

Vīrietis, Ādaži: Banku darbības apdraudējums ir pieredzēts, jo nevar izņemt naudu. Ir bijuši tādi gadījumi. Saprātām, ka jebkurā mirklī var pazust nauda. Bezskaidras naudas norēķini ir drauds.

Vīrietis, Gulbene: Lielākās bankas ir apdraudējums, jo tās nav Latvijas bankas. Finansiālās drošības nav, ja to skatītu no banku sektora.

Sieviete, Ādaži: Es uzskatu, ka skandināvu bankas ir pozitīvi, jo 2008. gadā pārstāja dot kredītus, bet tomēr SEB banka deva.

Kā papildu risks tiek atzīmēta banku filiāļu darbību apturēšana/samazināšana mazajās pašvaldībās un neapmierinātība ar bankomātu pieejamību. Kopumā vērtējams, ka iedzīvotājiem ir būtiska kontrole pār iespēju tikt pie skaidras naudas līdzekļiem.

Vīrietis, Gulbene: *Bankomāti ir, bet SEB filiāle no 5 dienām pārgāja uz 3 dienām. Citadele tikai vienīgā palikusi. Bet šāda samazināšanās ir visur reģionā.*

Eiropas Savienības fondi

Pretrunīgu vērtējumu lielākajā daļā fokusa grupu ir guvušas valsts un ES investīcijas uzņēmējdarbībā un ekonomikā. Lielākā daļa aptaujāto uzsver ES investīciju nozīmīgumu, norādot, ka tās ir būtiski veicinājušas infrastruktūras attīstību un nodrošinājušas iedzīvotāju un uzņēmumu ieņēmumus. Tomēr vienlaikus ES investīcijas tiek vērtētas arī kā potenciāls ekonomiskās drošības drauds, jo iedzīvotājos valda viedoklis, ka, mainoties ES politiskajai un ekonomiskajai situācijai un samazinoties ES investīciju apjomam, Latvijas ekonomikas izaugsme var piedzīvot strauju kritumu un iedzīvotāju labklājība var samazināties. Tāpat situāciju var ietekmēt ne tikai ar ES saistīti ārpolitiskie jautājumi, kā to norādījis vīrietis no Madonas:

Ekonomiskā situācija ir stabilāka. Līdz ko problēmas ar Krimu, tā samazinājās eksports uz Krieviju. Trūkst darbaspēks.

[Brexit] kaut vai pastarpināti atstās iespaidu uz Latvijas procesiem. Līdz ko ES vājāka, tā tas negatīvi ietekmē mūs. ES fondi kļūst mazāki.

Ekonomiskā drošība pašvaldībās

Intervijās ar pašvaldību vadītājiem bija novērojama tendence, ka vairāku pašvaldību pārstāvji kā nozīmīgus izcēlušī arī jautājumus, kurus iedzīvotāji retāk minējuši fokusa grupās. Piemēram, pretstatā iedzīvotāju biežāk pieminētajām bažām par nodokļu sistēmas, atalgojuma, valsts pārvaldes politikas un nodokļu sistēmas prognozējamību un banku sektora ietekmi uz ekonomisko drošību, pašvaldību pārstāvji ievērojami biežāk ekonomiskās drošības jomā par prioritāti uzskata jaunu uzņēmumu veidošanu, darba vietu skaita pieaugumu, ekonomisko un sociālo atšķirību starp reģioniem izlīdzināšanu, pieeju ES fondiem, kā arī mājokļu jautājumu risināšanu.

Pašvaldību pārstāvju sniegtajās atbildēs par būtiskākajiem ekonomiskās drošības izaicinājumiem bija vērojama tendence, ka pēc iedzīvotāju skaita mazāko pašvaldību pārstāvji kā būtisku ekonomiskās drošības problēmu min nepmierinošu pakalpojumu pieejamību un ierobežotas ekonomiskās aktivitātes iespējas iedzīvotājiem. Tas veicina iedzīvotāju neaizsargātību un migrāciju. Mazākās pašvaldībās ir mazāk iespēju un līdz ar to cilvēki ir neaizsargātāki, tāpēc biežāk izvēlas migrēt uz ārvalstīm vai citu pašvaldību – tā situāciju raksturo pašvaldību pārstāvji. Piemēram, Gulbenes pārstāvis norāda, ka Gulbene pēc iedzīvotāju skaita un ekonomiskās attīstības rādītājiem atpaliek no tādām

reģionu pilsētām kā Valmierai, tāpēc pašvaldībai ir mazākas iespējas, piemēram, ieviest tādas uzņēmējdarbību veicinošus instrumentus kā biznesa inkubatori vai arī nodrošināt augstākās izglītības iegūšanu Gulbenē. Šie faktori pašvaldības pārstāvja vērtējumā kopumā veicina gados jaunu cilvēku aizplūšanu no mazām pašvaldībām, ko vēl vairāk veicina arī iedzīvotāju atalgojuma līmeņa atšķirības dažādās pašvaldībās. Kopējā labklājības līmeņa izteikto atšķirību izjūt arī pašas pašvaldības, cenšoties piesaistīt sev darbiniekus.

*Algas līmenis zems, bet ne administrācijā. Bet pat pašvaldību darbiniekiem ir zems algas līmenis salīdzinājumā ar citām pašvaldībām.*¹³

Lielāku un ekonomiski attīstītāku pašvaldību priekšrocības, kas veicina sabiedrības ekonomisko drošību, atzīst arī vairāku lielo pašvaldību, piemēram, Daugavpils, Liepājas un Valmieras, pārstāvji. Pēc Valmieras pašvaldības pārstāvju teiktā, lielākām pašvaldībām ir vieglāk veicināt iedzīvotāju ekonomisko drošību un novērst to migrāciju, kā arī piesaistīt darbaspēku un uzņēmējus, arī pateicoties infrastruktūrai un pakalpojumu pieejamībai, piemēram, slimnīcām.

*Slimnīca ir baigais pluss. Cilvēki izvēlas Valmieru [dzīvošanai], jo slimnīca blakus.*¹⁴

Ekonomiskā stabilitāte – ienākumi un uzkrājumi

Intervijas ar pašvaldību pārstāvjiem arī apliecina, ka kopumā viņi ir salīdzinoši labi informēti par to, kādi ekonomiskās drošības izaicinājumi ir nozīmīgākie iedzīvotāju vērtējumā, tomēr daudzos gadījumos pašvaldību redzējums par iespējamajiem problēmu risinājumiem atšķiras no iedzīvotāju viedokļa. Pretstatā iedzīvotājiem, kuri par būtisku problēmu uzskata to, ka trūkst labi atalgojuma darba vietu, vairāku pašvaldību pārstāvji sabiedrības ekonomiskās drošības izaicinājumus saista ar neapmierinošu uzņēmējdarbības aktivitāti un darbaspēka trūkumu, kā arī dažos gadījumos pašvaldības ekonomiskās labklājības atkarību no ierobežota skaita uzņēmumu. Vairāku pašvaldību, piemēram, Aizkraukles, Gulbenes un Talsu, pārstāvji uzsver – pašvaldība par savu nozīmīgāko uzdevumu uzskata piemērotas infrastruktūras izveidi pašvaldības teritorijā, lai ar tās palīdzību radītu labvēlīgus apstākļus uzņēmējdarbības attīstībai, tomēr pašvaldībai pieejamie atbalsta pasākumi nav garantija jaunu uzņēmumu izveidei, – ja sabiedrībai nav intereses par uzņēmējdarbības uzsākšanu vai attīstību, tad pašvaldība to nevar tai uzspiest.

¹³ Padziļinātā intervija ar Gulbenes novada pašvaldības darbinieku.

¹⁴ Padziļinātā intervija ar Valmieras novada pašvaldības darbinieku.

Nav novērojama industrijas attīstība. Gulbenes vājība ir 2–3 spēcīgi uzņēmumi, bet vairāk nekā. Tas atsaucas arī uz citu cilvēku izvēli dzīvot vai nedzīvot Gulbenē. Pašvaldība sper nozīmīgus soļus. Daudz izdarīts infrastruktūras, īpaši ceļu sakārtošanai. Labs, saistošs piedāvājums jauniem uzņēmējiem ir grantu konkurss katru gadu. Konkursa ietvaros turklāt summa cēlās no 3000 EUR atbalsta uz 5000 EUR. Konkrēta pašvaldības iniciatīva.¹⁵

Pašvaldība var jau sakārtot infrastruktūru, bet uzņēmumiem ir jāveido šīs darba vietas. Talsu ģeogrāfiskais novietojums ir plus punkts, infrastruktūra ir sakārtota, pozitīva situācija ir, ka Talsu novadā atrodas biznesa inkubators. Uzņēmēju kopums tiekas ar pašvaldību.¹⁶

Savukārt Aizkraukles pašvaldības pārstāvis atzīst: neskatoties uz to, ka kopējā uzņēmējdarbības aktivitāte pilsētā ir vērtējama kā salīdzinoši laba, ne visos gadījumos uzņēmēji ir ieinteresēti pietiekami aktīvi sadarboties ar pašvaldību un censties izmantot visas tās piedāvātās atbalsta iniciatīvas.

Vairums pašvaldību uzsver, ka par ekonomisko drošību veicinošu faktoru uzskata arī pašvaldības teritorijā esošās uzņēmējdarbības daudzveidību, un uzsver nepieciešamību panākt mazo un vidējo uzņēmēju skaita pieaugumu, šādi sekmējot kopējo pašvaldības iedzīvotāju ekonomisko drošumu. Liepājas pašvaldības pārstāvis norāda, ka pilsētas attīstības vēsturē jau ir pierādīties, ka ļoti lieli, šauri specifiskā uzņēmējdarbības jomā strādājoši uzņēmumi var kļūt arī par sociālekonomiskās drošības risku.

Metalurģis bankrotēja 1. reizi, 1500 darbinieki zaudēja darbu. 2. reizi bankrotēja – 800 cilvēki. Atrada Liepājā citus uzņēmumus. Pār kvalificējās, meklē darbu ārpus Liepājas, pēc tam – Latvijas. Strādājošo skaits pieaudzis no 28 000 līdz 30 000 tagad. Bankrota krīze pārvarēta. Negribam degradētu vidi un primitīvu produktu ražošanu. Modernas, zaļas idejas gribam. Negribam šāda monstra atgriešanos, bet gan vidējus uzņēmumus – maksimums līdz 500 darbiniekiem [vairāki uzņēmumi ir apvienojušies koncernā].

Savukārt Valmieras pārstāvis norāda, ka, veicinot uzņēmējdarbībai labvēlīgas vides attīstību pašvaldības teritorijā, pilsētai ir iespējams panākt ievērojamu ekonomiskās drošības pieaugumu visai sabiedrībai un, piemēram, būtiski samazināt bezdarba līmeni.

Valmierā darba vietas ir ievērojami vairāk kā darbības vecumā cilvēki. Inženiertehniskā infrastruktūra balstīta uz uzņēmējiem, ražotājiem. Gāzes, elektrības

¹⁵ Padziļinātā intervija ar Gulbenes novada pašvaldības darbinieku.

¹⁶ Padziļinātā intervija ar Talsu novada pašvaldības darbinieku.

*infrastruktūra piemērota 19 000 darba vietām, bet iedzīvotāji darba spējas vecumā ir virs 15 000.*¹⁷

Pašvaldības pārstāvis uzsver, ka Valmierai, pateicoties tās izvēlētajai ekonomiskās attīstības politikai un uzņēmējdarbības atbalsta pasākumiem, ir izdevies ne tikai ievērojami uzlabot pilsētas iedzīvotāju nodarbinātības rādītājus, bet arī piesaistīt pilsētā strādājošajiem uzņēmumiem darbaspēku no citiem reģioniem. Raksturojot šo tendenci, pašvaldības pārstāvis uzsver, ka, pēc CSP datiem, Valmierā ir 23 000 iedzīvotāju, bet pie Valmieras ģimenes ārstiem ir reģistrējušies 33 000 iedzīvotāju. Tas norāda uz to, ka savu ikdienu ar Valmieru, visticamāk, saista ievērojami lielāks skaits iedzīvotāju, kuri dzīvo citās pašvaldībās un kurus ir piesaistījušas darba tirgus iespējas. Valmiera savu pilsētplānošanu līdz ar to ir paredzējusi 30 000 iedzīvotāju, ņemot vērā abus šos informācijas avotus.

*3% bezdarbs – tie ir cilvēki, kuri dzīvē nekad nav strādājuši tā kārtīgi. Ik pa brīdim atnāk kāds jauns uzņēmums. .. No apkārtējiem novadiem ap 40% brauc strādāt uz Valmieru. Apsekojumi rāda, ka 30–50 km rādiusā cilvēki ir gatavi braukt uz Valmieru.*¹⁸

Pabalsti un sociālais nodrošinājums

Raksturojot situāciju ar sociālo aprūpi un pabalstiem, pašvaldību pārstāvji uzsver, ka kopumā pašvaldību iespējas sniegt atbalstu iedzīvotājiem, attīstot sociālo infrastruktūru un nodrošinot atbalstu krīzes situācijās, uzlabojas un ka, piemēram, notiek investīcijas sociālās aprūpes centros, lai sniegtu atbalstu pensijas vecuma cilvēkiem. Madonas pašvaldības pārstāvis norāda: lai gan trūcīgo iedzīvotāju skaits samazinās, pašvaldības sociālais budžets un pabalstu apjoms tiek palielināts. Piemēram, pašvaldība ir radusi iespēju palielināt bērna piedzimšanas pabalstu līdz 150 EUR un arī sniegt pabalstu ģimenēm skolas mācību līdzekļu iegādei.

Tomēr vienlaikus pašvaldību pārstāvji atzīst, ka citu sociālās palīdzības instrumentu darbība ne vienmēr ir apmierinoša, piemēram, nodarbinātības veicināšanai paredzētās apmācības un bez darba esošo iedzīvotāju pārkvalificēšanās pasākumi dažkārt ir raksturojami kā nepietiekami efektīvi, jo netiek kontrolēta šo apmācību un kvalifikācijas paaugstināšanas pasākumu efektivitāte un atbilstība tautsaimniecības un uzņēmēju pieprasījumam. Nereti darba meklētājs pat pēc vairāku apmācību kursu beigšanas tomēr neatrod

¹⁷ Padziļinātā intervija ar Valmieras novada pašvaldības darbinieku.

¹⁸ Turpat.

piemērotu darbu un nesniedz atbilstošu pienesumu tautsaimniecībai, uzsver pašvaldībās.

Valsts pārvalde un nodokļi

Vairākās pašvaldībās to pārstāvji, vērtējot kopējo valsts pārvaldes un nodokļu sistēmas ietekmi uz ekonomisko drošību, pauda kritisku viedokli par valsts un pašvaldību reformu plānošanas procesu, norādot, ka bieži vien reformas tiek plānotas, nepietiekami ņemot vērā reģionos vērojamās attīstības tendences un arī nepietiekami izvērtējot to ietekmi uz dažādām ekonomiskajām norisēm reģionos. Kā vienu no problēmām reģionu attīstības plānošanā pašvaldību pārstāvji minēja faktu, ka transporta infrastruktūras un atjaunošanas plānošanā nepietiekami tiek ņemti vērā iedzīvotāju apsvērumi par mobilitāti un plānošanas process netiek pietiekami piesaistīts demogrāfiskās un ekonomiskās aktivitātes tendencēm un prognozēm.

Savukārt, komentējot nodokļu sistēmas efektivitāti, pašvaldību pārstāvji ir atzinuši, ka kopumā pašvaldībām ir salīdzinoši neliela ietekme uz kopējo nodokļu sistēmu un ka pašvaldības kompetencē neietilpst nodokļu sistēmas kopējās efektivitātes kvalitatīvs novērtējums. Tomēr kopumā pašvaldības netiešā veidā izjūt to, ka nodokļu sistēmā ir neapmierinoša ilgtermiņa plānošana.

Pašvaldībai nav ilgtermiņa nodokļu vīzija. Manuprāt, jābūt piecgades plānam.

Vērtējot līdzekļu izlietojuma caurspīdīgumu un pamatotību valsts pārvaldē, pašvaldību pārstāvji pauduši viedokli, ka nodokļu politika un rīkotie iepirkuma konkursi kopumā ir pietiekami caurspīdīgi, tomēr daļai sabiedrības kopumā pietrūkstot kompetences, lai to novērtētu.

Banku sektors un to pakalpojumu pieejamība

Mazākās pašvaldībās satraukumu rada bankomātu trūkums un filiāļu slēgšana, kas ievērojami ierobežo pakalpojumu pieejamību iedzīvotājiem. Pašvaldības uzsver, ka šādos gadījumos notiek pārrunas ar bankām, lai nodrošinātu pakalpojumu nepārtrauktību.

Aizkrauklē ir tikai viens bankomāts, kurš pieejams uz ielas. Jaunjelgavā vispār tikai viens – tas pats aiz slēgtām durvīm.¹⁹

Tomēr pašvaldību pārstāvji apzinās, ka, ņemot vērā demogrāfiskās tendences, bankām nav izdevīgi uzturēt filiāles nerentablās apkaimēs. Madonas pārstāvis norādīja, ka trūkst valstiska mehānisma šai problēmai. Pašvaldību

¹⁹ Padziļinātā intervija ar Aizkraukles novada pašvaldības darbinieku.

vērtējumā iespējamie šīs problēmas risinājumi varētu būt valstij piederošas kredītiestādes vai finanšu pakalpojuma tīkla izveide vai arī normatīvais regulējums, kurš motivētu finanšu pakalpojumu sniedzējus uzturēt šādu infrastruktūru. Gulbenes pārstāvis stāstīja, ko dara pašvaldība, lai pensijas vecuma iedzīvotāji iegūtu skaidrību par banku darbību.

Bibliotēkās daudz dara, lai izglītotu sabiedrības vecāko daļu saistībā ar izmaiņām banku darbībā. Degvielas cenas ir nozīmīgs ekonomikas drauds, jo cilvēkiem ir nepieciešams pārvietoties.²⁰

Eiropas Savienības fondi un ārpolitika

Salīdzinot ar iedzīvotāju fokusa grupās pausto viedokli, pašvaldību pārstāvji ekonomiskās drošības kontekstā ievērojami lielāku nozīmi piešķir atbalsta un investīciju līdzekļu pieejamībai no ES fondiem. Kā norāda pašvaldības, ES kohēzijas politikas ietvaros realizētie projekti tām ir vieni no nozīmīgākajiem instrumentiem attīstības veicināšanai, jo dažos gadījumos tie veido vairāk nekā 66% no pieejamā finansējuma visiem attīstības projektiem. Pašvaldību pārstāvji atzīst, ka, lai gan iedzīvotāji nereti ilgtermiņa budžeta plānošanai un investīciju pieejamībai pievērš maz uzmanības, tomēr kopumā pieejamie līdzekļi pašvaldības attīstībai ir ļoti būtisks priekšnosacījums tās ekonomiskās attīstības veicināšanai, un šī brīža situāciju pašvaldības vērtē ar bažām, norādot uz iespējamo pieejamo līdzekļu samazinājumu nākamajā ES finansējuma plānošanas periodā.

Tiek norādīts, ka, samazinoties šim finansējumam, var apstāties lielākie infrastruktūras projekti, piemēram, ēku atjaunošanas, ēku siltināšanas aktivitātes. Turklāt šobrīd pašvaldībām nav iespēju aizņemt līdzekļus Valsts kasē, un līdz ar to ES kohēzijas politikas projekti ir būtiskākais finanšu instruments pašvaldību attīstībai. Vienlaikus pašvaldību pārstāvji līdz šim sasniegto ES fondu finansējuma ietekmi uz ekonomisko drošību vērtē atzinīgi, uzsverot, ka līdzšinējo projektu realizācijas gaitā ir sekmīgi izdevies iesaistīt arī uzņēmējus un nevalstiskās organizācijas, šādi nodrošinot sabiedrības līdzdalību. Papildus jāatzīmē Rēzeknes pārstāvja paustais par finansiālām atšķirībām starp novadiem, sasaistot to ar ārpolitisko jautājumu.

Latgale dara nepareizi, veidojot labas attiecības ar kaimiņvalstīm. Tas arī ekonomiskajā politikā ir atspoguļots, ka Latgale saņem mazāko finansiālo atbalstu [visiem jau zināms fakts] salīdzinājumā ar citiem reģioniem. Un, protams, ka

²⁰ Padziļinātā intervija ar Gulbenes novada pašvaldības darbinieku.

šī informācija ir pieejama un cilvēki to ļoti labi saprot, un nekas nenotiek pretējā virzienā.²¹

Mājokļu pieejamība

Kā īpaši būtisku problēmu, kas apdraud sabiedrības ekonomisko drošību un attīstības perspektīvas daudzās pašvaldībās, pašvaldību pārstāvji min mājokļu pieejamību, kas ir saistīta gan ar īrei pieejamo mājokļu trūkumu, gan iegādei pieejamo mājokļu skaitu un jaunu mājokļu būvniecības aktivitāti. Mazās pašvaldības norāda, ka nevar atļauties finansēt jaunu mājokļu celtniecību. Savukārt Valmierā, kurā ir nodarbināts arī relatīvi liels skaits iedzīvotāju no citām pašvaldībām, secināts, ka liela daļa no pilsētas infrastruktūras ir pietiekama, lai pilsētā strādājošos iedzīvotājus izmitinātu arī pašā Valmierā, tomēr nepietiekams ir tieši mājokļu skaits.

Cilvēki fiziski nevar atrast mājokli Valmierā – skolas ir, darbs ir, slimnīca, izklaide ir. Bankas un valsts negrib finansēt mājokļu jautājumus... Fiziski to iedzīvotājus varētu pie sevis dabūt.²²

Pašvaldību pārstāvji sagaida aktīvāku valsts iesaisti šī jautājuma risināšanā un uzsver, ka šobrīd dzīvokļi tiek piešķirti tikai atsevišķām sociālajām grupām, tomēr būtu nepieciešams valsts atbalsts tādām programmām, kas veicina plašāku mājokļu pieejamību visai sabiedrībai, un arī dzīvojamā fonda uzturēšanai.

Pirmkārt, noveco dzīvojamais fonds, kas nozīmē, ka iziet no aprites gan dzīvokļi, gan mājas, un ar kaut ko vajag aizvietot. Un ja mēs plānojam, bet plāni tādi ir – apturēt cilvēku aizplūšanu un sākt palielināt iedzīvotāju skaitu. Tas nozīmē, ka vajag organizēt tādas programmas, kas būtu saistītas ar daudzdzīvokļu māju būvniecību. Mēs pagaidām plānojam piesaistīt privāto kapitālu, un tā konjunktūra ir tāda, ka arī Rēzekne var sev atļauties būvēt, un tad tā nomas maksa būs atbilstoša, lai cilvēki spētu maksāt, un tā maksa arī segtu visus saistītos izdevumus ar mājas būvniecību un uzturēšanu tālāk. Noteikti šeit ir jābūt valsts politikai, kas stimulēs to.²³

Savukārt, analizējot pašvaldību attīstības plānošanas dokumentus, secināms, ka kopumā pašvaldību pārstāvju intervijās paustie viedokļi lielā mērā ir bijuši atbilstoši arī plānošanas dokumentos izvirzītajām prioritātēm.

²¹ Padziļinātā intervija ar Rēzeknes novada pašvaldības darbinieku.

²² Padziļinātā intervija ar Valmieras novada pašvaldības darbinieku.

²³ Padziļinātā intervija ar Rēzeknes novada pašvaldības darbinieku.

Tā, piemēram, Aizkraukles pašvaldības izstrādātajā attīstības dokumentā “Aizkraukles novada integrētās attīstības programma 2013.–2020. gadam”²⁴ par prioritāti ekonomikas jomā teikts: “Daudzpusīgas ekonomikas, kas vērsta uz ražošanas un pakalpojumu attīstību un pievienotās vērtības palielināšanu, veicināšana, sekmējot gan pilsētvides, gan lauku izaugsmi.” Kopumā iecerētās aktivitātes prioritātes veicināšanai pašvaldība ir izvirzījusi sasniedzamā apjomā un lielāko daļu no tām arī ir sekmīgi īstenojusi, tostarp ielu tīkla optimizāciju, inženierkomunikāciju izbūvi un pilnveidi rūpnieciskajās zonās, uzņēmējdarbībai paredzēto teritoriju attīstīšanu un iekļaušanu pilsētvidē, inženiertehniskās infrastruktūras un ceļu uzlabošanu u. c. Pašvaldība atbilstoši savām izvirzītajām prioritātēm būtisku uzmanību pievēršusi un īstenojusi atbilstošus pasākumus arī darbaspēka pieejamības veicināšanai tās teritorijā, uzsverot, ka sasniegts ir arī rezultatīvais rādītājs pieejamo mācību programmu skaita palielināšanai novadā, galvenokārt nodrošinot mācību programmu skaita palielināšanos Aizkraukles Pieaugušo izglītības un inovāciju atbalsta centrā, kas piedāvā 36 mācību programmas galvenokārt uzņēmēju pieprasītajām specialitātēm darba tirgū.

Savukārt Madonas novadā pašvaldības attīstības plānošanas dokumentā 2013.–2038. gadam²⁵ būtiskākās ekonomiskās attīstības prioritātes ir formulētas atšķirīgi, paredzot mazāk intensīvas aktivitātes uzņēmējdarbības piesaistei tiešā veidā un lielāku atbalstu transporta infrastruktūras attīstīšanai. Šādu attīstības politikas izvēli lielā mērā nosaka arī Madonas novada formulētās uzņēmējdarbības prioritātes. Novads sevi saredz kā teritoriju, kurā augsta prioritāte piešķirta dabas vērtību saglabāšanai un ar dabas resursu apguvi un izmantošanu saistītu nozaru attīstībai, piemēram, mežizstrādei, lauksaimniecībai un tūrismam. Dokumentā gan nav sniegtas tiešas atsauces uz iespējamajiem pašvaldības plāniem aktīvi iesaistīties tādu pasākumu īstenošanā, kuri veicina uzņēmējdarbībai nepieciešamā darbaspēka atrašanu.

Valmieras pašvaldības sagatavotajā dokumentā “Valmieras pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2015.–2030. gadam”²⁶, līdzīgi Aizkraukles attīstības plānam, liela nozīme ir piešķirta pilsētas uzņēmējdarbības attīstības vēsturisko tendenču saglabāšanai un jaunu ražošanas uzņēmumu plašai piesaistei. Arī šajā gadījumā pašvaldība savu prioritāšu veicināšanai ir izraudzījusi konkrētu aktivitāšu kopumu, tostarp pilsētā pieejamo industriālo teritoriju saglabāšanu

²⁴ Pieejams: http://aizkraukle.lv/wp-content/uploads/2018/01/ap_1_dala.pdf

²⁵ *Madonas novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2013.–2038. gadam*. Pieejams: https://madona.lv/lat/box/files/PlanosanasDokumenti/attstbas_stratija.pdf

²⁶ Pieejams: <https://www.valmiera.lv/dokumenti/valmieras-pilsetas-ilgtspējigas-attistibas-strategija-2015-2030-gadam/>

un jaunu iespējamo attīstības teritoriju plānošanu, kā arī bijušo industriālo teritoriju revitalizāciju. Uz uzņēmējdarbības atbalstu vērsta pieeja Valmieras pilsētas pašvaldības attīstības plānā ir vērojama arī citās attīstības jomās, piemēram, mājokļu politikā. Pašvaldības plānošanas dokumentā pašvaldība arī pilsētas ekonomikas attīstību, iekļaujošu pilsētvidi un sociālo infrastruktūru cieši saista ar iedzīvotāju drošību, minot tās kā vienlaicīgi īstenojamus stratēģiskus mērķus.

Savukārt Gulbenes novada attīstības plānošanas dokumentā 2018.–2024. gadam²⁷ formulētās prioritātes ekonomiskās drošības veicināšanas jomā ir bijušas līdzīgas Madonas novada prioritātēm, un kā perspektīvāko savas tālākās ekonomiskās attīstības virzienu novads saredz jau esošās ekonomiskās struktūras saglabāšanu, par prioritāriem uzskatot ar dabas resursu apgūšanu un izmantošanu saistītu uzņēmējdarbības nozaru attīstību (piemēram, lauksaimniecību, mežizstrādi un tūrismu). Līdz ar to galvenās novada prioritātes ir transporta infrastruktūras saglabāšana un attīstīšana, tūrisma infrastruktūras attīstība, vides aizsardzība, savukārt kā novada vājās vietas novada pašvaldība identificējusi ierobežotu teritoriju pieejamību industriālajai apbūvei.

Kopumā, salīdzinot minēto un arī citu pašvaldību attīstības plānošanas dokumentus, ir vērojama tendence, ka pašvaldības lielākajā daļā gadījumu plānošanas procesā ir ņēmušas vērā pilsētu un novadu vēsturiskās attīstības tendences un tām raksturīgo sociālekonomisko struktūru. Lielākā daļa to plānoto aktivitāšu ir vērstas uz šī pašvaldības vēsturiskās attīstības virziena saglabāšanu. Pašvaldībām, kuru vēsturisko attīstību ir būtiski ietekmējusi industriālā attīstība, kopumā ir raksturīga lielāka interese par industriālo investīciju piesaisti un ražošanas attīstībai nepieciešamās infrastruktūras nodrošināšanu, bez tam arī prioritātes citās jomās, piemēram, mājokļu politikā un izglītībā, šajās pašvaldībās tiek formulētas, vairāk balstoties uz uzņēmējdarbības un nodarbinātības veicināšanas apsvērumiem. Savukārt pašvaldībās ar zemāku vēsturisko industrializāciju un augstāku lauksaimniecības un mežrūpniecības īpatsvaru ievērojami lielāks uzsvars likts uz vides saglabāšanu, tūrisma veicināšanu, iedzīvotāju dzīves vides pilnveidošanu un vispārējās izglītības kvalitātes paaugstināšanu, bet mazāks uzsvars – uz ekonomiskās aktivitātes veicināšanu.

²⁷ *Gulbenes novada attīstības programma 2018.–2024. gadam*. Pieejams: <https://www.gulbene.lv/lv/doks/pld/313-gulbenes-novada-attistibas-programma-2018-2024-gadam>

Secinājumi

Apkopojot būtiskākos secinājumus par pētījumā veiktajām intervijām ar iedzīvotājiem un pašvaldībām, apstiprinās iepriekš veikto aptauju iegūtais rezultāts, ka kopumā ekonomiskās drošības draudi Latvijas sabiedrībā tiek uzskatīti par vieni no nozīmīgākajiem, ar kuriem jāsaskaras Latvijas sabiedrībai, un tie ir vērtējami kā būtiskāki nekā, piemēram, militārie draudi, dabas katastrofas vai vides piesārņojums, sociālie izaicinājumi. Vienlaikus sabiedrībā nepārprotami dominē arī viedoklis par to, ka ekonomisko draudu novēršana (labklājības un ekonomiskās ilgtspējas veicināšana) ļautu būtiski samazināt draudus arī citās sabiedrības dzīves jomās. Praktiski visās pašvaldībās iedzīvotāji fokusa grupas intervijās ir pauduši viedokli, ka pietiekams ekonomiskās labklājības līmenis ir obligāts priekšnosacījums tam, lai valsts varētu stiprināt savas militārās spējas, aktīvāk iesaistīties vides piesārņojuma un klimata pārmaiņu problēmu risināšanā un risināt citus līdzīgus uzdevumus, kas saistīti ar draudu novēršanu. Iedzīvotāji uzsver, ka, pirmkārt, valstij ir jābūt pietiekami turīgai, lai tā varētu atļauties sniegt ieguldījumu savu militāro spēju stiprināšanā, kā arī vides problēmu risināšanā, un, otrkārt, tikai pietiekami augsts iedzīvotāju labklājības līmenis attaisno valsts aktivitātes šajā jomā. Var secināt: kamēr iedzīvotājus neapmierina viņu labklājības līmenis, valstij, pēc iedzīvotāju domām, ir jāiegulda līdzekļi militāro spēku attīstībā tikai ierobežotā, minimālā apjomā. Arī valsts tēriņi vides un klimata politikas jautājumu risināšanai un draudu samazināšanai apstākļos, kad iedzīvotājus neapmierina viņu labklājības līmenis, drīzāk tiek vērtēti kā nevēlami.

Aptaujās tika norādīts, ka Latvijā aktuālākās ekonomiskās problēmas ir dārdzība un augošās cenas, tomēr fokusa grupās iegūtā informācija par to neliecināja. Apstiprinājās gan, ka Latvijas iedzīvotāji par salīdzinoši lielāku problēmu uzskata nodokļu sistēmu, bet, fokusa grupās apspriežot šo problemātiku, var secināt, ka šī problēma nav saistīta ar nodokļu apjomu, bet gan ar nodokļu sistēmas nestabilitāti un neprognozējamību. Turklāt korupcijas gadījumi samazina vēlmi godīgi pildīt nodokļu maksātāja pienākumus.

Iedzīvotājiem ir raksturīgs viedoklis par to, ka Latvijas ekonomisko drošību būtiski apdraud arī ārējie ekonomiskie draudi: potenciālā nedrošība banku sektora piederībai ārvalstu investoriem, atkarība no Eiropas Savienības finanšu atbalsta un investīcijām, liels ārvalstu kapitāla īpatsvars Latvijas ekonomikā, liela globālu ekonomisko krīžu ietekme uz Latvijas ekonomiku. Tomēr iedzīvotāju vērtējumos vērojamas arī zināmas pretrunas, jo vienlaikus iedzīvotāji ir atzinīgi novērtējuši to, ka ES finansējums ir ļāvis palielināt Latvijas labklājību, tāpat arī par būtisku tiek uzskatīta Latvijas uzņēmēju konkurētspēja ārvalstu tirgos un spēja eksportēt Latvijā ražotas preces un pakalpojumus. Iedzīvotāji

atzinīgi izteikušies arī par to, ka ārvalstu uzņēmumu investīcijas Latvijas ekonomikā veicina jaunu darba vietu radīšanu.

Tāpat fokusa grupu rezultāti apliecina to, ka ekonomiskās drošības draudi, pēc iedzīvotāju domām, ir īpaši cieši saistīti ar sociālo drošību. Nereti atsevišķās pašvaldībās to jēdzieniskais saturs praktiski saplūst, proti, ar ekonomisko un sociālo drošību tiek saprasta valsts un uzņēmēju spēja praktiski visiem iedzīvotājiem garantēt darba vietas, kuras nodrošina minimālos ienākumus, kas ir pietiekami indivīda primāro vajadzību apmierināšanai. Šie ekonomiskās drošības draudi atklāj acīmredzamas pretrunas, jo, neskatoties uz plašas iedzīvotāju daļas vēlmi saņemt lielu ekonomiskā un sociālā atbalsta pakalpojumu klāstu, iedzīvotāji uzskata, ka valstij no uzņēmējiem un strādājošajiem būtu jāiekasē pēc iespējas mazāki nodokļi, kā arī jācenšas samazināt pašvaldībās un valsts iestādēs strādājošo skaitu. Tai pašā laikā novērojams, ka pašvaldību pārstāvji, runājot par ekonomisko drošību, biežāk min atkarību no ES fondu līdzfinansējuma.

Tāpat iedzīvotāju vērtējumā Latvijai ir raksturīgs nesamērīgi augsts valsts pārvaldes un pašvaldību administratīvais slogs un pārlieku liels, dārgs birokrātiskais aparāts, kura uzturēšana Latvijas iedzīvotājiem izmaksā nepamatojami dārgi un liedz ļoti lielus līdzekļus novirzīt dažādām citām vajadzībām, piemēram, infrastruktūras attīstībai, veselības aprūpei, sociālajām vajadzībām. Iedzīvotāji kopumā kritiski novērtējuši arī salīdzinoši biežas izmaiņas likumdošanā un nodokļu sistēmā. Plašāk un intensīvāk komunicējot ar Latvijas iedzīvotājiem, var tikt sniegts iedzīvotājiem precīzāks priekšstats par nodokļu slogu un valsts pārvaldes izmaksām citās ES valstīs, tādējādi veicinot kopējo iedzīvotāju izpratni par Latvijas nodokļu sistēmas un valsts pārvaldes sistēmas konkurētspēju Eiropas Savienībā.

Papildus veiktajām fokusa grupu intervijām ar iedzīvotājiem būtisku ieskatu par iedzīvotāju ekonomiskās drošības uztveri sniedza arī intervijas ar pašvaldību pārstāvjiem. Kopējā tendence liecināja, ka pašvaldībās ar salīdzinoši zemāku iedzīvotāju ienākumu līmeni un augstāku bezdarbu pašvaldību pārstāvji ir vairāk akcentējuši valsts un pašvaldību uzdevumu garantēt noteiktu sociālās un ekonomiskās labklājības līmeni iedzīvotājiem, savukārt pašvaldībās ar augstāku ienākumu līmeni un zemāku bezdarbu lielāks uzsvars likts uz pašvaldības pienākumu nodrošināt uzņēmējdarbībai un iedzīvotāju ekonomiskajai aktivitātei stimulējošus apstākļus. Jāuzsver, ka, salīdzinot ar iedzīvotājiem, pašvaldību pārstāvju vidū viedokļu polarizācija starp reģioniem ar augstāku un zemāku labklājības līmeni ir bijusi zemāka. Pašvaldību pārstāvju vidū dominē viedoklis, ka būtiskākais faktors, kas veicina ekonomisko drošību un izaugsmi, gan pašvaldībā, gan valstī kopumā ir tieši iedzīvotāju ekonomiskā

aktivitāte. Pašvaldību pārstāvji par mazāk nozīmīgu ir uzskatījuši pašvaldību vai valsts realizēto ekonomisko politiku.

Interesanti, ka, pēc iedzīvotāju domām, pašvaldību loma ekonomiskās drošības veicināšanā ir manāmi mazāka, nekā to vērtē paši pašvaldību pārstāvji. Iedzīvotāji uzskata, ka pašvaldību rīcībā ir salīdzinoši neliels ekonomiku stimulējošu instrumentu klāsts un galvenokārt tas ir paredzēts iedzīvotāju atbalstam un infrastruktūras nodrošināšanai. Daļēji šī vērtējuma iespaidā lielākajā daļā aptaujāto pašvaldību (neskaitot Rīgu) iedzīvotāji ekonomikas drošības jomā pašvaldībām ir paužuši pat lielāku uzticēšanos nekā valsts centrālajai varai. Savukārt pašu pašvaldību pārstāvji, it īpaši pašvaldībās ar augstu ekonomiskās labklājības līmeni, savu lomu ekonomikas stimulēšanā ir novērtējuši kā ievērojami lielāku, uzsverot, ka daudzas pašvaldību nodrošinātās vai iespējamās funkcijas ir būtiskas, lai konkrētā pašvaldībā piesaistītu investīcijas un veicinātu darbaspēka rašanos. Tiek minēta ceļu infrastruktūra, ūdensapgāde, izglītības sistēma, sabiedriskā kārtība, kultūras pasākumi, atpūtas iespējas iedzīvotājiem, kā arī atsevišķos gadījumos mājokļu attīstība.

Apkopojot būtiskākos secinājumus, jāsecina, ka sekmīga valsts ekonomikas politika ir vērtējama kā vitāli nozīmīgs priekšnosacījums valsts kopējās drošības stiprināšanai un ka viens no būtiskākajiem Latvijas valsts pārvaldes rīcībpolitikas uzdevumiem ir konkurētspējīgas uzņēmējdarbības vides un iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes veicināšana, uzlabojot to uzticēšanos Latvijas nodokļu sistēmai un tiesiskajai videi, jo kopumā iedzīvotājos valda viedoklis, ka ekonomikas izaugsme un iedzīvotāju labklājības pieaugums būtiski veicinās arī citu nozīmīgāko drošības apdraudējumu risinājumu, jo ekonomiskā labklājība stiprinās iedzīvotāju gatavību iesaistīties un finansēt, piemēram, militāro spēju stiprināšanu, sociālo problēmu samazināšanu, vides problēmu risināšanu. Labklājības pieaugums var sniegt arī tiešu ieguldījumu, lai veicinātu iedzīvotāju lojalitāti pret valsts pārvaldes institūcijām un drošības institūcijām, šādi samazinot iespēju, ka iedzīvotāju viedokli un attieksmi pret valsts institūcijām var ietekmēt hibrīddraudī, piemēram, nedraudzīgu valstu izplatīta dezinformācija vai centieni iejaukties masu saziņas līdzekļu darbībā.

Politiskā drošība

MALVĪNE STUČKA, VALDIS OTZULIS

Politiskās drošības jēdziens ir saistīts ar valsts pārvaldes institūciju darbības stabilitāti, to leģitimitāti un ideoloģisko noturību, kā arī ar varas līmeņu attiecībām un to atzišanu/vērtēšanu. Politiskās drošības subjektīvā drošības uztvere liecina par iedzīvotāju un varas attiecībām, kuras var vairot stabilitāti un veicināt cilvēku līdzdalību vai, tieši pretēji, – radīt spriedzi un pat vardarbības pieaugumu. Rakstā analizēts, cik lielā mērā iedzīvotājus uztrauc politiskā drošība, kā vērtēta valsts institūciju stabilitāte, ievēlēto amatpersonu (deputātu) darbs, kā arī pašvaldību darbs un kāda ir kopējā Latvijas iedzīvotāju subjektīvā uztvere par politisko drošību. Pētījuma laikā noskaidrots, ka politiskā drošība ir viens no svarīgākajiem aspektiem Latvijas iedzīvotājiem un viņus satrauc ar to saistītās problēmas.

Atslēgvārdi: politiskā drošība, politiskie draudi, Latvijas pašvaldības.

The concept of political security includes the stability of public administration institutions, the legitimacy and ideological persistence of these institutions, and the relationship among the different levels of government, including mutual recognition and evaluation. Political security demonstrates the character of the relationship between political institutions and society, which can increase stability and participation or do just the opposite – provoke tensions and even spread violence. The article defines the subjective perception of political security in Latvia and brings light to the population's concerns regarding political security, the stability of public institutions, the work of elected deputies and the work of local governments. The article suggests that political security is one of the most important aspects for the residents of Latvia and that they are deeply concerned with the problems associated with political security.

Keywords: political security, political threats, Latvian municipalities.

Ievads

Politiskās drošības jēdziens ir saistīts ar valsts pārvaldes institūciju darbības stabilitāti, to leģitimitāti un ideoloģisko noturību, kā arī ar varas līmeņu attiecībām un to atzīšanu/vērtēšanu. Politiskās drošības kontekstā nozīmīga ir valsts institūciju stabilitāte un pārvaldes sistēmas darbības leģitimitāte.¹ Tādi politiskie apdraudējumi kā pārvaldes sistēmas kapacitātes trūkums, korupcijas novājināta pārvalde un politiskā sistēma, kā arī neregulēta privātuma politika mūsdienu digitālajā pasaulē rada jaunus izaicinājumus un nedrošību valstij un tās iedzīvotājiem.² Politiskā drošība iezīmē to problēmjautājumu loku, kas jārisina valstij, piemēram, valdības spēju pieņemt atbildīgus un izskaidrotus lēmumus, kas atbilstu sabiedrības interesēm un gaidām. Politiskās drošības subjektīvā uztvere liecina par iedzīvotāju un varas attiecībām, cik lielā mērā iedzīvotājus uztrauc politiskā drošība, kā tiek vērtēta valsts institūciju stabilitāte un uztverts ievēlēto amatpersonu (deputātu) un pašvaldību darbs.

Lai nonāktu pie secinājumiem par to, cik lielā mērā iedzīvotājus uztrauc politiskā drošība, tika vērtēta valsts institūciju stabilitāte, ievēlēto amatpersonu (deputātu) darbs, kā arī pašvaldību darbs. Raksts ir sadalīts šādās daļās: pirmkārt, aplūkoti iepriekš veiktie pētījumi politiskās drošības jomā. Otrkārt, ir analizēts politiskās drošības jēdziens un identificētas tā būtiskākās pazīmes. Treškārt, analizēti fokusa grupu intervijās iegūtie rezultāti, kuri atspoguļo Latvijas iedzīvotāju subjektīvās bažas politiskās drošības jomā.

Kas paveikts politiskās drošības izpētē?

Latvijā ir ievērojams skaits gan kvalitatīvu, gan kvantitatīvu pētījumu par atsevišķiem politiskās drošības elementiem, kā, piemēram, korupciju, iedzīvotāju līdzdalību vēlēšanās, valdības stabilitāti un tās pieņemtajiem lēmumiem un cilvēktiesībām.

Politiskā drošība no subjektīvās uztveres viedokļa Latvijā pirmo reizi pētīta ap 2002. gadu, kad Māras Sīmanes redakcijā iznāk ANO Attīstības programmas izdevums "Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2002/2003. Cilvēkdrošība". Šajā pārskatā uzsvars likts uz cilvēkdrošību, kuras ietvaros skatīta politiskā drošība, definējot tādus elementus kā cilvēku pamattiesību un pamatbrīvību

¹ Buzan, B. (2007). *People, states & fear: an agenda for international security in the post-cold war era*. Colchester, England: European Consortium for Political Research Press.

² Costa, T. G. (2008). *Political Security, an Uncertain Concept with Expanding Concerns*, p. 8. Pieejams: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-540-75977-5_42

ievērošana, uzticēšanās valdībai, valdības darbības spēja, korupcijas izjūtamība un iesaiste politiskajā dzīvē.³

Atsevišķi politiskās drošības sektora elementi atspoguļoti tautas attīstības pārskatos, sākot jau ar 1995. gadu, – uzticēšanās valsts pārvaldei, attiecības starp iedzīvotājiem, pašvaldību un centrālo varu, ombuda institūcijas ieviešana u. c.⁴ Pētījumi par korupciju kā vienu no politiskās drošības elementiem Latvijā sāk parādīties līdz ar “Sabiedrības par atklātību – Delna” dibināšanu 1998. gadā. “Delnas” pirmais pētījums par korupciju Latvijā izdots 2000. gadā, akcentējot nepieciešamību pēc sabiedrību integrējošas programmas, kas veicinātu nacionāli valstiskās identitātes pieaugumu, samazinātu cilvēku atsvešināšanos, sekmētu sabiedrības tiesisko un pilsonisko izglītošanu.⁵

Līdz ar korupcijas aktualizāciju akadēmiskajā vidē parādās virkne pētījumu, pievēršoties tādiem jautājumiem kā korupcijas riski veselības aprūpes sistēmā,⁶ publiskajos iepirkumos,⁷ valsts pārvaldē.⁸

Vienlaikus Latvijā tiek veikti regulāri kvantitatīvi pētījumi par iedzīvotāju uzticēšanos valdībai, iestādēm un pašvaldībām. Tā, piemēram, no 2002. gada SIA “Latvijas Fakti” un pētījumu centrs SKDS regulāri veic sabiedriskās domas aptaujas.⁹

Latvijā ir veikti vairums pētījumu par iedzīvotāju līdzdalību politiskajās norisēs, piemēram, 2015. gada pētījumā par mazākumtautību līdzdalību demokrātiskajos procesos Latvijā tiek norādīts, ka mazākumtautībām ir salīdzinoši augsta interese iesaistīties politiskajos procesos, taču tajā pašā laikā cittautiešos ir zema pārliecība, ka kaut kas mainīsies Saeimas, valdības vai pašvaldību līmenī.¹⁰ Arī pētījumā par jauniešu politisko līdzdalību Latvijā tiek secināts, ka jauniešu interese par politiku ir izteikti zema, to priekšstats par politiku ir

³ Sīmane, M. (ed.) (2003). *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2002/2003. Cilvēkdrošība*, 30. lpp. Pieejams: http://providus.lv/article_files/920/original/UNDP2003_ful_lv.pdf?1326366357

⁴ *Tautas attīstības pārskati*. Pieejams: <https://www.lu.lv/zinatne/zinatniskas-publikacijas/tautas-attistibas-parskati/>

⁵ Putniņa, A., Sednieks, K. (2000). *Korupcijas seja Latvijā*. Rīga: Sabiedrība par atklātību – Delna, 104. lpp.

⁶ Mangule, I. (2015). *Korupcija veselības sektorā: izaicinājumi un labās prakses piemēri Latvijā*. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS.

⁷ Skatīt arī: Kriviņš, A. (2015). *Korupcijas novēršana un apkarošana publisko iepirkumu jomā*. Rīga: Drukātava.

⁸ SKDS. *Pētījums par korupciju valsts iestādēs*. Pieejams: https://www.mercell.com/lv-lv/31549912/skds_petijums_par_korupciju_valsts_iestades.aspx [skatīts 10.09.2020.]

⁹ Kaktiņš, A. *No sabiedrības uzticības krīzes līdz valsts drošībai: riski lēmumos, komunikācijā vai kur citur?* Pieejams: <https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/15-40%20Arnis%20Kaktins.pdf>

¹⁰ Pētījums “Mazākumtautību līdzdalība demokrātiskajos procesos Latvijā” (2015). Rīga: Baltic Institute of Social Science, 51. lpp.

negatīvs, turklāt jauniešu vidū nav viedokļu līdera.¹¹ Pašvaldību līmenī ir veikts pētījums, izvēloties Ķekavas novada gadījuma analīzi un secinot, ka pašvaldību līmenī iedzīvotāju viedokļi un priekšlikumi netiek iekļauti attīstības plānošanas dokumentos vai to daļība nav radījusi redzamas izmaiņas.¹²

Līdzīgi kā citi politiskās drošības elementu pētījumi, arī pētījumi par cilvēktiesībām Latvijā ir veikti regulāri, un pamatā tos veic Tiesībsarga birojs, Labklājības ministrija, Latvijas Cilvēktiesību centrs. Veiktas arī atsevišķas sabiedriskās aptaujas. 2006. gadā *Providus* veica pētījumu par cilvēktiesībām Latvijā, kur secināja, ka lielākā daļa iedzīvotāju par svarīgām uzskata tiesības uz izglītību un tiesības uz sociālo garantiju nodrošinājumu, tiesības uz darbu un taisnīgiem, labvēlīgiem darba apstākļiem.¹³ Šajā pašā pētījumā secināts, ka apmierinātība ar cilvēktiesību ievērošanu iedzīvotāju vidū nav viennozīmīga, daļa uzskata, ka cilvēktiesību ievērošana Latvijā ir pozitīva, savukārt otra daļa norāda, ka pastāv trūkumi politiskajā un ekonomiskajā vidē.¹⁴

Tomēr tieši pēdējos divos gados (2019. un 2020. gadā) ir sagatavoti vairāki nozīmīgi pētījumi, kas skar politiskās drošības jomu. Ievas Bērziņas un Ulda Zupas 2020. gada pētījumā par Latvijas sabiedrības gribu aizstāvēt valsti secināts, ka 50% respondentu uzticas savai pašvaldībai, bet 30% valdībai. Pētījumā atklāts, ka uzticēšanās pašvaldībām ir augstāka nekā valdībai, jo pašvaldības vadītāji ir tuvāk iedzīvotājiem, vieglāk sasniedzami un ikdienā ir redzami sasniegtie rezultāti pilsētas attīstības veidošanā.¹⁵

Valdības darbības spēja¹⁶ jeb tās kapacitāte veikt tai noteiktos uzdevumus ir pētīta Turības biznesa indeksā, kur SKDS, aptaujājot uzņēmējus, secināja, ka valdības darbības ietekme uz uzņēmējdarbību drīzāk traucē. Tas pamatots ar uzņēmējdarbību saistītas likumdošanas mainību, lielu administratīvo slogu un neprognozējamību pieņemtajos lēmumos.¹⁷ Tāpat arī 2019. gada decembrī SKDS veica iedzīvotāju aptauju par Latvijas valdības darbu, kur iedzīvotāji

¹¹ Exocol Latvia (2015). *Jauniešu politiskā līdzdalība Latvijā: situācijas raksturojums un līdzdalības faktoru (determinantu) analīze*. Rīga: Latvijas Jaunatnes padome, 31. lpp.

¹² Lukjanska, R. (2017). *Pilsoniskās iesaistes veicināšana pašvaldībās: Ķekavas novada piemērs*. Rīga: Latvijas Pilsoniskā alianse, 18. lpp.

¹³ Baltijas sociālo zinātņu institūts (2006). *Pētījums par cilvēktiesībām Latvijā*. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, 3. lpp.

¹⁴ Turpat.

¹⁵ Bērziņa, I., Zupa, U. (2020). *Latvijas sabiedrības griba aizstāvēt valsti: vecinošie un kavējošie faktori*. Rīga: Nacionālās aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs, 14. lpp.

¹⁶ Darbības spēja jeb kapacitāte (angļu val. *capacity*) – darbības resursu pietiekamība, t. i., darbinieku, tehniskā aprīkojuma un finanšu daudzums un piemērotība. Zobena, A. (red.) (2006). *Latvijas pārskats par tautas attīstību*. Rīga: Sociālo un politisko pētījumu institūts, 14. lpp.

¹⁷ SKDS (2020). *Turības Biznesa Indekss*. Pieejams: <https://www.turiba.lv/lv/augstskola/turibas-biznesa-indeks> [skatīts 10.09.2020.]

norādīja, ka ir neapmierināti ar valdības darbu, tādējādi pastāvošās valdības darbaspējas vērtējums iedzīvotāju vidū turpina kristies.¹⁸

Tiesībsarga birojs arī pēdējos gados ir veicis nozīmīgus pētījumus, kuros ir aplūkoti citi politiskās drošības elementi. Pētījumā par nodokļu reformu secināts, ka netiek izpildīti pamatprincipi attiecībā uz vienlīdzību, neitralitāti, stabilitāti un vienkāršību.¹⁹ Veicot pētījumu par labas pārvaldības principiem pašvaldībās, Tiesībsarga birojs secināja, ka valsts un pašvaldību iestādēs pastāv atklātības trūkums, korupcijas riski, savukārt pieklājīga un pretimnākoša attieksme pašvaldībās ir uzlabojusies.²⁰ 2020. gadā tika veikts pētījums par diskrimināciju darba vidē, secinot, ka diskriminācija samazinās, bet joprojām darba tirgū ar diskrimināciju saskaras jaunieši un pirmspensijas vecuma iedzīvotāji.²¹

Pārskatot pieejamo akadēmisko literatūru un sabiedriskās domas aptaujas, var secināt, ka Latvijā pētījumi par politisko drošību ir sadrumstaloti un sadalīti pa tās elementiem. Tikai skatot katru elementu kopā ar citu elementu, var veidot pilnīgu ainu par politisko drošību Latvijā.

Politiskās drošības jēdziens

Viens no drošības pētniekiem ir Barijs Buzans (*Barry Buzan*), kurš piedāvāja plašāku drošības jēdziena skatījumu, kas atspoguļots 1982. gadā grāmatā “Cilvēki, valstis un bailes” (*People, States and Fear*),²² tai skaitā definējot politisko drošību. Vēlākajos darbos drošības pētnieki Barijs Buzans, Ole Vēvers, Jāps de Vilde (*Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap de Wilde*), kuri pārstāv Kopenhāģenas skolu, norāda, ka politiskā drošība ir saistīta ar sociālās kārtības organizēšanu un stabilitātes nodrošināšanu. Tādējādi politiskās drošības sektors savos pamatos aplūko iespējamus draudus valsts suverenitātes ilgtspējai.²³ Politisko

¹⁸ Leta. Aptauja: Turpina kristies Kariņa vadītās valdības darba vērtējums. *Diena*, 19.01.2020. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/aptauja-turpina-kristies-karina-vaditas-valdibas-darba-vertejums-14234000> [skatīts 10.09.2020.]

¹⁹ Koņušveskis, R. u. c. (2019). *Nodokļu reforma neapliekamā minimuma, atvieglojumu un attaisnoto izdevumu piemērošanas problēmu, efektivitātes un risinājumu izvērtējumā*. Rīga: Latvijas Republikas tiesībsargs, 199. lpp.

²⁰ Arklone, I. (2017). *Labas pārvaldības ievērošana valsts un pašvaldības iestādēs* Rīga: Latvijas Republikas tiesībsargs, 46.–47. lpp.

²¹ Norstat (2020). *Diskriminācijas izplatība nodarbinātības vidē Latvijā*. Rīga: Latvijas Republikas tiesībsargs.

²² Buzan, B. (2007). *People, states & fear: an agenda for international security in the post-cold war era*. Colchester, England: European Consortium for Political Research Press.

²³ Buzan, B., Wæver, O., Wilde, J. de (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers, p. 141.

drošību saista ar valsts pārvaldes institūciju darbības stabilitāti, to leģitimitāti un ideoloģisko noturību, varas līmeņu attiecībām, pārvaldes statusu un tās atzišanu/vērtēšanu.²⁴

Jāņem vērā, ka līdz ar Kopenhāgenas skolas pārstāvjiem arī citi pētnieki attīstīja politiskās drošības jēdziena izpratni. Viens no virzieniem, kur attīstījās politiskās drošības jēdziena izpratne, ir cilvēkdrošība (*human security*). Cilvēkdrošības pētījumos tiek iekļauta politiskā (valstiskā) drošība (*state security*).²⁵ Politiskie draudi no cilvēkdrošības perspektīvas ir civiltiesību un cilvēktiesību neievērošana, ierēdņu bezatbildība, korupcija, valsts pārvaldes nestabilitāte un tiesu sistēmas nepilnības.²⁶ Līdz ar to cilvēkdrošības ietvaros politisko drošību nosaka valdības stabilitāte, leģitīms likumdošanas process, skaidra lēmumu pieņemšanas procedūra, efektīva valsts pārvalde, līdzdalība vēlēšanās un lēmumpieņemšanas procesos un cilvēktiesību ievērošana.²⁷

Pētnieks Jorgs Nefs (*Jorge Nef*) norāda, ka politiskajā drošībā ietilpst pārstāvniecība, autonomija (brīvība), līdzdalība un iespēja paust atšķirīgu viedokli, kas ietver juridisku brīvību, tiesu sistēmas drošību un stabilitāti.²⁸ Līdzīgi 1994. gadā norādīja arī Paza Butdāla (*Paz Buttedahl*), ka politiskā drošība ietver tiesisko drošību, individuālo un kolektīvo piekļuvi tiesai, kā arī aizsardzību pret vardarbību.²⁹ Bjorns Molers (*Bjorn Moller*) uzskata, ka politiskā drošība ir saistīta ar attiecībām starp valsti un tās iedzīvotāju.³⁰

UNESCO pētījumā par Austrumeiropu politisko nedrošību saista ar demokrātijas konsolidācijas problēmām, uzticības trūkumu institūcijām un

²⁴ Filimon, L. M. (2016). *An Overview of the Copenhagen School's Approach to Security Studies: Constructing (In)Security through Performative Power*, p. 54. Pieejams: https://www.academia.edu/38227272/An_Overview_of_the_Copenhagen_School_s_Approach_to_Security_Studies_Constructing_In_Security_Through_Performative_Power

²⁵ Hassan, O. (2015). Political security: from the 1990s to the Arab Spring. *Contemporary Politics*, 21 (1), pp. 86–99. Pieejams: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13569775.2014.993907?s-croll=top&needAccess=true>

²⁶ Tadjbakhsh, S., & Chenoy, A. (2007). *Human security: Concepts and implications*. Routledge. ISBN 9780415473385.

²⁷ Ozoliņa, Ž. (2014). *Ziņojums par cilvēkdrošības koncepcijas ieviešanu kopienai līmenī*. Pieejams: <https://nvo.lv/uploads/201910181603026858.pdf>

²⁸ Nef, J. (1999). *Human Security and Mutual Vulnerability: The Global Political Economy of Development and Underdevelopment*. Pieejams: <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/21995/IDL-21995.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

²⁹ Buttedahl, P. (1994). *Viewpoint: True Measures of Human Security*. Ottawa: IRDC. Pieejams: <http://www.nzdl.org/cgi-bin/library?e=d-00000-00---off-0cdl--00-0----0-10-0---0---0direct-10---4-----0-11--11-en-50---20-about---00-0-1-00-0-0-11----0-0-&cl=CL1.129&d=HASH0115fbc366ca719a-9b468ad8.7.7&x=1>

³⁰ Bjorn, M. (2000). *The Concept of Security*, p. 7. Pieejams: <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/370659244.pdf>

pieaugošo korupciju.³¹ Iepriekš apskatītie pētījumi par politisko drošību norāda, ka drošība tiek skatīta kopienas un indivīda līmenī, valstij nodrošinot, ka tiek ievērotas iedzīvotāju tiesības, intereses un tie tiek pasargāti, kā arī pieņemtie lēmumi ir leģitīmi, tādā veidā nodrošinot iedzīvotāju drošību.

Par pamatu pētījuma analītiskā ietvara izveidei ir izmantots politiskās drošības sektora definējums, kas izriet no cilvēkdrošības pētījumiem. Atbilstoši tam noteiktas šādas draudu grupas, kas saistītas ar politisko drošību: nelegitīmu politikas lēmumu pieņemšana, sarežģītas vai pat neesošas attiecības starp centru un reģioniem, iedzīvotāju neiesaistīšanās lēmumu pieņemšanā, nepārraudzītas vēlēšanas.

Lai izzinātu iedzīvotāju subjektīvo drošības uztveri politiskās drošības sektorā un noskaidrotu, vai noteiktos politiskās drošības draudus iedzīvotāji vērtē kā nozīmīgus, fokusa grupu intervijās tika izvirzītas šādas jomas:

- vai iedzīvotājiem ir saprotami *valdības pieņemtie lēmumi*;
- kā *politiskā pēctecība* ietekmē iedzīvotāju drošību, ar to saprotot, vai jaunā valdība turpina iesāktu politisko kursu vai arī to pārtrauc, uzstājot uz to, ka tas ir bijis nepareizs;
- vai, pēc iedzīvotāju domām, politiķi spēj piedāvāt *saprotamu ilgtermiņa attīstības plānu*, lai samazinātu biežas likumdošanas izmaiņas, piemēram, nodokļu politikā;
- vai *politiskās attiecības starp centru un reģioniem* ir līdzsvarā vai pastāv būtiskas atšķirības, kas ietekmē iedzīvotāju politiskās drošības uztveri;
- vai *pašvaldības darbība un lēmumu pieņemšanas process* ir caurspīdīgs un iedzīvotājiem saprotams, turklāt tāds, kurā būtu atspoguļotas iedzīvotāju vēlmēs par sociālo aprūpi, infrastruktūru utt.;
- vai iedzīvotāji uzskata, ka *vēlēšanas* ir leģitīmas, ar to saprotot, ka iedzīvotāji uzticas vēlēšanu norisei;
- vai, pēc iedzīvotāju domām, *korupcija* ir problēma un to var identificēt gan valsts, gan pašvaldību līmenī kā problēmu, kas ietekmē viņu politiskās drošības uztveri.

³¹ Tadjbakshs, Sh., Tomescu-Hatto, O. (2007). *Promoting human security: ethical, normative and educational frameworks in Eastern Europe*, p. 52. Pieejams: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000151145?posInSet=1&queryId=e7e86a89-64bc-4890-8737-d7985bb43043>

Latvijas iedzīvotāji par politisko drošību

Fokusa grupu intervijās primārais uzdevums bija noskaidrot, ko iedzīvotājiem nozīmē politiskās drošības elementi katram personīgi un kuri no tiem viņus satrauc un rada bažas par politisko drošību. Iegūtie rezultāti tālāk izklāstīti detalizētāk, lai iegūtu padziļinātāku izpratni par iedzīvotāju politiskās drošības uztveri, t. sk. aplūkojot iepriekš noteiktās jomas.

Valdības pieņemtie lēmumi

Iedzīvotāju ieskatā, valdības stabilitāte ir ļoti būtiska,³² jo no valdības ir atkarīga lēmumu paredzamība. Valdības stabilitāte ir ne tikai politisko partiju spēja vienoties par attīstības virzieniem un pieejamo finansējumu attīstības iniciatīvām, bet tā arī iekļauj iedzīvotāju līdziesaisti un atbalstu pieņemtajiem lēmumiem.

Vīrietis darbspējas vecumā, Liepāja: Nepieciešams apzināties, jo tas, ko dari šodien, būs derīgs arī rītdien.

Arī Jaunjelgavā diskusijas laikā iedzīvotāji uzsvēra, ka stabilitātes trūkums mazina motivāciju iedzīvotājiem iesaistīties valdības pieņemto lēmumu īstenošanā vai atsevišķu iniciatīvu atbalstīšanā, jo viņu prioritāte ir savas sociālās labklājības nodrošināšana.

Jauniete, Jaunjelgava: Nestabilitāte nemotivē iesaistīties iedzīvotājiem, jo cilvēki ir pārāk aizņēmti, lai nodrošinātu savu sociālo labklājību.

Tas liecina: lai gan iedzīvotājus uztrauc valdības stabilitāte un tās ietekme uz tiešiem ģimenes labklājības rādītājiem, valdības stabilitāte tiek aplūkota caur indivīda labklājības veicināšanas prizmu. Respektīvi, vai lēmumu rezultātā uzlabojas individuālā labklājība vai ne. Tomēr diskusijās izkristalizējās, ka iedzīvotājiem trūkst izpratnes par saikni starp individuālajām vajadzībām un valdības stabilitāti. Tas veido apburto loku, kur bez valdības nav iespējama ilgtspējīga labklājība indivīda līmenī, savukārt bez iedzīvotāju iesaistes valdības lēmumu pieņemšanā un pieņemto lēmumu izpildē ir apdraudēta valdības stabilitāte.

Sieviete darbspējas vecumā, Valmiera: Politikiem ir jāļauj strādāt, un nevar viņus tik bieži mainīt. Jo stabilāka valdība, jo lielāka drošība.

³² Vidējais Ministru kabineta darbalaiks ir 16 mēneši.

Politiskā pēctecība

Fokusa grupu interviju laikā bija iespējams secināt, ka iedzīvotājus vairāk uztrauc politiskā pēctecība jeb valdības iesākto darbu kontinuitāte. Proti, jau uzsākto politisko iniciatīvu pabeigšana. Šobrīd iedzīvotāju subjektīvajā drošības uztverē dominē viedoklis par situāciju, kad netiek panākts politiskais kompromiss kādā jautājumā, valdība ir spiesta demisionēt, bet jaunā valdība noraida visas iepriekšējās uzsāktās iniciatīvas kā aplamas, tādējādi ne tikai nelietderīgi tērējot valsts finanšu resursus, bet arī graujot uzticību valsts pārvaldei kopumā.

Vīrietis darbspējas vecumā: Politiski sēj nedrošības sajūtu, viņi nomainās ik pēc četriem gadiem un nenes nekādu atbildību. Nav atbildības – nav drošības.

Atsaucoties uz Ministru kabineta iekārtas likumu, kur 4. pantā ir noteikta politiķu atbildība,³³ arī Valsts kanceleja 2020. gadā sagatavoja un publicēja vadlīnijas izpildvaras politisko un pārvaldes amatpersonu sadarbībai,³⁴ kur, lai gan vispārīgi, bet tomēr tiek noteikta politisko amatpersonu atbildība. Turklāt ministri ir atbildīgi Saeimas priekšā par pieņemtajiem lēmumiem. Šobrīd iedzīvotāju skatījumā šī sistēma nav sevi attaisnojusi kā efektīvu līdzekli, lai sniegtu drošību un stabilitāti par pieņemtajiem lēmumiem valdības līmenī. Iedzīvotāju ieskatā, atbildīguma sistēmu par politiķu pieņemtajiem lēmumiem būtu nepieciešams pilnveidot, to attiecinot ne tikai uz valdību, bet arī uz Saeimu.

Respondents, Rīga: Valdībai ir daudz neprofesionalitātes, politika ir zemā profesionālā līmenī, kam trūkst pieredzes, un tiek lemts par lietām, par kurām nav ne mazākās sajēgas.

Savukārt citās fokusa grupas interviju norises vietās, piemēram, Aizkrauklē, norādīja, ka valdības stabilitāte ir uzlabojusies, jo valdības vairs nemainās tik bieži, līdz ar to iespējams panākt politikas plānošanu garākā termiņā. Tomēr iedzīvotāji kā problēmu uzsver partiju stabilitātes trūkumus jeb nespēju ilglaicīgi pastāvēt – gandrīz visas partijas saskaras ar organizatoriskām problēmām, tādējādi ierobežojot to spēju strādāt vairākas desmitgades. Rezultātā norisinās pārgrupēšanās, kas cilvēkos ir radījusi neuzticību politikai.

³³ Saeima (01.07.2008.). *Ministru kabineta iekārtas likums*. Pieejams: <http://m.likumi.lv/doc.php?id=175919> [skatīts 05.05.2020.]

³⁴ Valsts kanceleja (17.02.2020.). *Vadlīnijas izpildvaras politisko un pārvaldes amatpersonu sadarbībai*. Pieejams: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewjT3pvPxZzpAhVu2aYKHarqC6YQFjAEegQIBhAB&url=https%3A%2F%2Fwww.mk.gov.lv%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fpage%2Fattachments%2Fgreco_vadlinijas_17.02.2020_gala.pdf&usg=AOvVawljhhCuhOeQyUTdJd7kxsFT [skatīts 05.05.2020.]

Jaunietis, Aizkraukle: Nav attīstījušās stabilas partijas, izņemot vienu, Saskaņa. Savukārt pārējās ir organizatoriski vājākas, kuras spētu strādāt vairākus desmitus gadus. Notiek pārgrupēšanās, un tas ir radījis cilvēkos neuzticību. Tiek bīdītas īstermiņa intereses, un nav stabilas vīzijas.

Ilgtermiņa redzējums

Kā nozīmīgu draudu politiskās drošības uztverē iedzīvotāji visās fokusa grupu interviju norises vietās uzskata valdības un politiķu nespēju piedāvāt ilgtermiņa attīstības redzējumu. Piemēram, Ādažos un Liepājā norādīja, ka nepastāv kopīgs redzējums par valsts attīstību divdesmit un trīsdesmit gadu perspektīvā. Arī Jaunjelgavā iedzīvotāji izteica vēlmi un nepieciešamību pēc ilgtermiņa plāna. Valmierā akcentēja nepieciešamību pēc plānošanas vismaz desmit gadu perspektīvā, bez kā nav iespējams runāt par attīstību. Arī Gulbenē, Daugavpilī un Rēzeknē iedzīvotājiem šķita, ka normatīvie akti pārāk ātri mainās.

Virietis darbspējas vecumā, Jaunjelgava: Šobrīd Latvijā nestrādā ilgtermiņa un pat vidējā termiņa plānošana, visa tiek darīta īstermiņā.

Respondents, Talsi: Man drošība nozīmē drošība par rītdienu, ka varēs uzturēt ģimeni un būs droša vide.

Sieviete darbspējas vecumā, Rēzekne: Vairāk tas ir darba jautājumos, būvniecībā, ja nāk jauni likumi un biežas izmaiņas, pēdējo piecu gadu laikā viss kļūst sarežģītāk, līdz ar to nav pārliecības par nākotni. Jauni ministri daudz ko maina, taču ar mainīgām sekmēm. Vai tas būs ilgtermiņā, tas nav skaidrs.

Jauniete, Gulbene: Neskatās ilgtermiņā, domā tikai īstermiņā, un katrs cīnās, ka četros gados paveic to un to [...] cīnās par to, ko varēs parādīt nākošās vēlēšanās.

Lai gan ātru lēmumu pieņemšanu uztver kā pozitīvu aspektu, tas nes sev līdzī negatīvas tendences, īpaši ietekmējot uzņēmējdarbību. Tā, piemēram, uzņēmēji Valmierā un Ādažos norāda, ka lēmumi par nodokļu politiku ir pārāk mainīgi, līdz ar to grūti prognozējami, tāpēc šādu īstermiņa lēmumu pieņemšanu vērtē kā draudu. Šobrīd saskaņā ar 2018. gada Latvijas ziņojumu Apvienoto Nāciju Organizācijai par ilgspējīgu attīstības mērķu ieviešanu norādīts, ka Latvijas plānošanas sistēma ir decentralizēta un akūti risināmo problēmu uzņemas tas valsts pārvaldes līmenis, kurš visefektīvāk spēj ar to tikt galā. Ņemot vērā interviju laikā identificētās problēmas attiecībā uz ilgtermiņa plānošanu valdības līmenī, jāsecina, ka ilgtermiņa plānošanas funkcijas kaut kādā mērā ir nodotas pašvaldībām. Taču arī pašvaldībās tiek norādīts, ka to ilgtermiņa plānošana ir atkarīga no nozares ministrijām.

Pārresoru koordinācijas centrs ziņojumā norāda, ka valsts risina tikai to, ko pašvaldība, kopiena vai indivīds nespēj atrisināt.³⁵ Latvijai nozīmīgi attīstības mērķi ir definēti Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam (NAP), kurš ir ilgtermiņa plānošanas dokuments un kurā nospraustie mērķi ir saistīti ar valsts budžetu. Šajā plānošanas sistēmā pašvaldības savas vajadzības pamato ar vietējām prioritātēm un pieejamiem resursiem, kur sabiedrības līdzdalība šāda plānošanas dokumenta izstrādē ir brīvprātīga. Valmieras pašvaldības pārstāvis norādīja, ka Valmierā, Gulbenē un Talsos ilgtermiņa plānošana tiek veikta formāli, kam neseko citas iniciatīvas, jo trūkst finansējuma.

Pašvaldības pārstāvis, Valmiera: *Tik tālu, cik to nosaka likumdošana.*

Pašvaldības pārstāvis, Gulbene: *Lielākā daļa no drošības draudiem ir risināmi tikai un vienīgi valdības līmenī, jo pašvaldībā viss ir kārtībā, bet valstiskā līmenī nepietiek resursu.*

Pašvaldības pārstāvis, Talsi: *Novada attīstību būtu jādomā stratēģiskās plānošanas kategorijā, tomēr šobrīd novadam nav šādas plānošanas.*

Pašvaldības pārstāvis, Talsi: *Piecu līdz desmit gadu plānošanas perspektīva virzītu pašvaldību iestāžu, kapitālsabiedrību un izpildvaru darbu uz priekšu.*

Centra–reģiona attiecības

Centra–reģiona³⁶ attiecības vienmēr ir ieņēmušas būtisku vietu Latvijas politiķu dienaskārtībā, diskutējot par valsts dotācijām un atbalstu nabadzīgākiem reģioniem, jaunām iniciatīvām reģionu investīciju piesaistei vai akcentējot reģiona īpašās kultūras iezīmes. Reģionu attīstība ir būtiska politikas sastāvdaļa, kura ir uzsvērtā un kurai pievērsta uzmanība arī valdības prioritātēs.³⁷ Turklāt Valsts reģionālās attīstības aģentūra regulāri pasūta pētījumus par Latvija reģionu attīstību, lai uzraudzītu vispārējās reģionu attīstības tendences. Tā, piemēram, Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam reģionu attīstība ir iekļauta kā viena no prioritātēm, kas ietver reģionu ekonomiskās nevienlīdzības mazināšanu, to spēju veicināšanu un konkurētspējas palielināšanu.³⁸ Vienlaicīgi plānošanas reģioni pilda arī pašpārvaldes funkcijas. Pašpārvaldes procesa gaitā, nodrošinot reģiona attīstības plānošanu, koordināciju, pašvaldību

³⁵ Pārresoru koordinācijas centrs. *Latvija, ziņojums Apvienoto Nāciju Organizācijai par ilgtspējīgas attīstības mērķu ieviešanu*, 10.–11. lpp.

³⁶ Šajā pētījumā centra–reģiona attiecības tiek izprastas kā valdības un pašvaldību savstarpējās attiecības.

³⁷ Skatīt: Ministru kabinets. *Deklarācija par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību*. 07.05.2019.

³⁸ Pārresoru koordinācijas centrs. *Nacionālais attīstības plāns 2027. gadam*. Pieejams: <https://www.pkc.gov.lv/lv/nap-2027/atbalsti-prioritates> [skatīts 09.05.2020.]

un citu valsts pārvaldes iestāžu sadarbību, rodas domstarpības starp centru un reģioniem par jaunām iniciatīvām un finansējumu, tādējādi arī veidojot iedzīvotāju viedokli un to politiskās drošības uztveri par valdības kopējo politiku attiecībā pret reģioniem, pašvaldībām, un otrādi.

No fokusa grupu intervijās iegūtajiem datiem ir iespējams secināt, ka reģionu iedzīvotājiem ir raksturīgs stingrs nošķirums “mēs reģionā – viņi centrā”. Īpaši spēcīgi tas izpaužas Latgalē, kur iedzīvotāji uzskata, ka Rīga ir tālu un nepievērš pietiekami daudz uzmanības šī reģiona problēmām. Šo piemēru vispārinot, šādu secinājumu var attiecināt arī uz citiem Latvijas reģioniem.

Virietis darbaspējas vecumā, Liepāja: *Rīga un Liepāja ir tik atrauti viens no otra, ka valdības, Saeimas un Rīgas domes lēmumi un politika tiek jaukti.*

Sieviete darbaspējas vecumā, Daugavpils: *Latgale kā reģions ir attāls, un to neņem par pilnu, turklāt pastāv valodas problēmas.*

Šī nošķiruma dēļ pastāv atsvešinātība no centrālās varas lēmumiem, jo tie neatspoguļo iedzīvotāju vajadzības, līdz ar to iedzīvotāji vairāk uzticas pašvaldībām, jo tās ir tuvāk un spēj efektīvāk risināt viņu problēmas. Šī iemesla dēļ iedzīvotāji ir gatavi atbalstīt un piedalīties pašvaldību vēlēšanās. Vieni no iemesliem apmierinātībai ar pašvaldības darbu ir pabalstu izmaksa, atbalsts uzņēmējiem vai Eiropas Savienības fondu apguve infrastruktūras labiekārtošanai. Tie veido kopējo subjektīvo uztveri. Pašvaldības vairāk pievēršas iedzīvotāju vajadzībām un tās īsteno.

Sieviete darbaspējas vecumā, Rēzekne: *Apmēram puse iedzīvotāju neuzticas pašvaldībai, bet uzticas valdībai. Savukārt ir cilvēki, kuri ir apmierināti ar pašvaldību.*
Pensionārs, Rēzekne: *Pašvaldība cenšas vairāk nekā centrālā valdība. Strādā labāk, savukārt Rīgā vairāk runā.*

Būtiskākā problēma, ko saskata iedzīvotāji, ir finansējuma trūkums pašvaldību iniciatīvu realizēšanai, tādēļ nepieciešams valdības līdzfinansējums. Arī Ādažos iedzīvotāji uzskata, ka valsts nespēj sadarboties ar pašvaldību, lai uzlabotu infrastruktūru. Tāpat iedzīvotāji intervijā norāda, ka institucionālā ziņā pašvaldībās viss ir kārtībā, taču pašvaldību komunikācija ar sabiedrību ir slikta.

Sieviete darbaspējas vecumā, Rēzekne: *Rēzeknes pašvaldība cenšas apgūt ES fondus infrastruktūrai, ražošanai, uzbūvēt viesnīcu, bet ir problēmas, ka šos līdzekļus nevar dabūt, tādēļ vajag subsīdijas no valdības.*

Pensionāre, Liepāja: *Valdība melo un manipulē, tajā skaitā arī Liepājas pašvaldība, turklāt valdībai trūkst atgriezeniskās saiknes ar tautu. Tās vienīgā saikne ir vēlēšanas.*

Pensionāre, Jaunjelgava: *Ja nevar palīdzēt, tad lai netraucē, jo reģionos dzīvo savu dzīvi, ir savs ritms, kuru Rīga cenšas izjaukt. Turklāt valsts tiešās pārvaldes centralizācija šobrīd nodara vairāk ļaunu nekā labu un nav izprotams, kādēļ visām ministrijām jāatrodas Rīgā. Kāpēc nevarētu decentralizēt, lai varētu attīstīt reģionus?*

Vīrietis darbspējas vecumā, Ļaudona: *Mazo pagastu nākotne ir apdraudēta, jo pastāvīgi jācinās, lai nodrošinātu finansiālu atbalstu, un Latvijas lauku attīstība nākotnē šobrīd tiek uzskatīta par draudu.*

Centra–reģiona attiecībās kā problēma uzsvēta ekonomiskā nevienlīdzība, kur atalgojums vienā un tajā pašā iestādē ir atšķirīgs, piemēram, Rīgā tas ir lielāks nekā Valmierā.

Bezdarbniece, Valmiera: *Rīgā vienas iestādes ietvaros ir lielākas algas nekā Valmierā, tajā pašā laikā pašvaldībā tiek pieņemti izsvērtāki lēmumi un vairāk tiek domāts par cilvēkiem.*

Iedzīvotāju vērtējumā Valmiera ir Vidzemes reģiona centrs, kas piesaista cilvēkus no apkārtējām apdzīvotajām vietām. Turklāt iedzīvotāji uzskata, ka valdība nespēj ieklausīties iedzīvotāju vajadzībās, tādējādi pašvaldība ir tā institūcija, kura klausās un cenšas īstenot identificētās vajadzības, veicinot reģiona izaugsmi un kopējo drošību.

Saskaņā ar Valsts reģionālās attīstības aģentūras 2018. gada teritorijas attīstības indeksa vērtību Latgales reģions ieņem piekto vietu,³⁹ būtiski atpaliekot no Rīgas, Vidzemes, Zemgales un Kurzemes reģiona. Neskatoties uz centra centieniem atbalstīt Latgales reģiona attīstību, regulāri pieņemot lēmumus par rīcības plānu ekonomikas veicināšanai⁴⁰ un 2016. gadā izveidojot Latgales specializētās ekonomiskās zonu,⁴¹ līdz šim brīdim nav vērojami būtiski uzlabojumi reģiona attīstībā, kas arī ietekmē iedzīvotāju drošības uztveri par centra un reģiona attiecībām.

Problēmas ar centra (t. i., nacionālās valdības) spēju pieņemt konsekventus lēmumus par ilgtermiņa attīstību ir viens no faktoriem iedzīvotāju drošības uztverē, jo jaunas valdības prioritātes un politiķu ambīcijas var mainīt šo attiecību līdzsvaru, ko uzskata par draudu. Lai mazinātu centra lēmumu negatīvo

³⁹ VRAA. *Teritorijas attīstības indeksa vērtības pēc 2018. gada datiem*. Pieejams: [http://www.vraa.gov.lv/lv/publikacijas/attistibas_indekss/](http://www.vraa.gov.lv/lv/publikacijas/attistibas_indeks/) [skatīts 09.05.2020.]

⁴⁰ Skatīt: Ministru kabinets. *Par Rīcības plānu Latgales reģiona izaugsmei 2015.–2017. gadam*. 29.04.2015. rīkojums Nr. 230. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/273813-par-ricibas-planu-latgales-regiona-izaugsmei-2015-2017gam>; Ministru kabinets. *Par Rīcības plānu Latgales reģiona izaugsmei 2018.–2021. gadam*. 19.09.2018. rīkojums Nr. 447. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/301764-par-ricibas-planu-latgales-regiona-ekonomiskajai-izaugsmei-2018-2021-gadam>

⁴¹ Saeima (19.05.2016.). *Latgales speciālās ekonomiskās zonas likums*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/282586-latgales-specialas-ekonomiskas-zonas-likums>

ietekmi indivīda līmenī, iedzīvotāji pašvaldībām uzticas vairāk. Neskatoties uz komunikācijas trūkumu ar iedzīvotājiem reģionālā līmenī, pašvaldību politikas veidotāji pārzina iedzīvotāju vajadzības un spēj saglabāt lēmumu izpildes pēctecību. Šādu tendenci pierāda arī Rīgā veiktās fokusa grupas intervijas rezultāti.

Respondents, Rīga: *Pašvaldības ir tuvāk iedzīvotājiem, līdz ar to saprot iedzīvotāju vajadzības labāk, atšķirībā no valdības.*

Pašvaldības

Pašvaldības iedzīvotājiem atrodas vistuvāk un nodrošina plašu klāstu ar dažāda veida pakalpojumiem. Pašvaldībām nepieciešams sadarboties ar vietējiem iedzīvotājiem, un otrādi – lai spētu ātrāk identificēt draudus pašvaldībā, veicinātu iedzīvotāju uzticību pašvaldībai un kvalitatīvāk sniegtu pakalpojumus. Nozīmīgi elementi politiskās drošības nodrošināšanai un tās uzturēšanai ir ievēlētie pašvaldības deputāti un viņu skatījums uz pašvaldības vēlamo attīstību. Svarīga nozīme politiskās drošības ietvarā ir ievēlēto deputātu vēlmei noskaidrot jautājumus, kas uztrauc vietējos iedzīvotājus.

Tomēr pastāv zināms strupceļš komunikācijas nodrošināšanai starp pašvaldību un iedzīvotājiem, jo iedzīvotāji uzskata, ka trešdaļa pētījumā iekļauto pašvaldību pietiekami nekomunicē ar iedzīvotājiem. Šādu uzskatu pauž Liepājas, Jaunjelgavas, Ļaudonas iedzīvotāji.

Respondents, Liepāja: *Novadā darbiniekiem ir augstprātības deva saskarsmē ar iedzīvotājiem.*

Šādi izteikumi liecina par komunikācijas problēmām un veicina neuzticību pašvaldībai, tās pieņemto lēmumu kvalitātei un nepieciešamībai. Pašvaldības norāda, ka iedzīvotāji ir pasīvi un neierodas uz rīkotajiem pasākumiem, sapulcēm, tajā pašā laikā iedzīvotāji atzīmē, ka, viņuprāt, pastāv publisko apspriešanu problēmas. Pašvaldības sagaida no iedzīvotājiem lielāku aktivitāti un iesaisti lēmumu pieņemšanas procesā, savukārt iedzīvotāji sagaida labāku atgriezenisko saiti un redzamus rezultātus no iesaistes lēmumu pieņemšanas procesā.

Respondents, Liepāja: *Sabiedriskās apspriešanas ir formālas.*

Pašvaldību priekšrocība, ko iedzīvotāji arī novērtē, ir esība “tuvāk cilvēkiem” un iedzīvotāju interešu pārstāvniecība.

Respondents, Valmiera: *Pašvaldība ir sakopta un strādā iedzīvotāju interesēs.*

Respondents, Valmiera: *Pašvaldība klausās, un tās vajadzības, ko uzņēmēji norāda, tiek ņemtas vērā.*

Pašvaldībām iedzīvotāji uzticas visvairāk – reģionāla vai vietēja līmeņa institūcijām uzticas pat 50% iedzīvotāju.⁴² Starptautiskie pētījumi liecina, ka efektīvāka situācijas pārraudzība veicina arī iedzīvotāju uzticību un tieši mazajās pilsētās, piepilsētās un lauku reģionos uzticība institūcijām ir augstāka nekā lielajās pilsētās,⁴³ kur efektīva pārraudzība un kvalitatīvu pakalpojumu sniegšana ir sarežģītāk īstenojama. Iedzīvotāju ieskatā, mazās pašvaldībās ir iespējama efektīvāka situācijas pārraudzība nekā lielās pašvaldībās.

Tiesa, ir iedzīvotāji, kuri uzskata, ka pašvaldības lēmumi ir nepamatoti, nesabalansēti un tās darbs nav efektīvs, minot, ka sportam pašvaldības sniedz daudz plašāku atbalstu nekā kultūrai. Šādi iedzīvotāju uzskati par pieņemtajiem lēmumiem pašvaldībā un to nesabalansētība var būt nozīmīgs drauds politiskajai drošībai.

Respondents, Valmiera: *Valmierā prioritāte ir sports, taču vajag sabalansēt to ar citām vajadzībām, piemēram, kultūru.*

Vēlēšanas

Godīgas un brīvas vēlēšanas ir viens no svarīgākajiem demokrātijas stūrakmeņiem. Būtiska ir ne tikai vēlēšanu organizēšana, bet arī iedzīvotāju līdzdalība un apmierinātība ar vēlēšanu rezultātiem.

Rīgā iedzīvotāji uzskata, ka vēlēšanu rīkošanas un balsu skaitīšanas process notiek atbilstoši normatīvajiem aktiem. Iedzīvotāji norāda, ka uzticas Centrālajai vēlēšanu komisijai (CVK), tas ir nozīmīgi politiskās drošības ietvarā. Šie argumenti atbilst arī CVK veiktajiem pētījumiem, kur vairums respondentu norādīja, ka 13. Saeimas vēlēšanās nesaskārās ar problēmām iecirkņa darbā, un uzskatīja, ka vēlēšanu rezultāti tika saskaitīti godīgi.⁴⁴ CVK pētījumā 78% aptaujāto respondentu uzskatīja, ka 2017. gada pašvaldību vēlēšanās balsis noteikti saskaitītas godīgi. Savukārt 2018. gada Saeimas vēlēšanās šādi uzskatīja 70,5%. Abos gadījumos tikai nedaudz virs 5% iedzīvotāju norādīja, ka ir lielāka varbūtība, ka balsis nesaskaitīja godīgi un noteikti nesaskaitīja godīgi. Līdz ar to var secināt, ka vēlēšanu process ir uzticams un iedzīvotāji nesatraucas, ka varētu būt pieļautas ļaunprātības. Nenoliedzami ir būtiski, ka vēlētāji uzticas vēlēšanu organizatoriem un uzskata, ka vēlēšanas ir bijušas brīvas un

⁴² Eurobarometer 92 (2019. gada rudens), 5. lpp.

⁴³ European Commission (2015). *Trust, local governance and quality of public service in EU regions and cities*, p. 23. Pieejams: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC92655/kjna27195enn.pdf>

⁴⁴ *Centrālās vēlēšanu komisijas publiskais pārskats* (2018). 37. lpp. Pieejams: <https://www.cvk.lv/uploads/files/P%C4%81rskati/Publiskais%20p%C4%81rskats%202018.pdf>

godīgas, jo, kā atzīst pētnieki, tad iedzīvotāji var būt spēcīgs katalizators labākai pārvaldībai un lielākai drošības nodrošināšanai.⁴⁵

Par vienu no politiskās drošības elementiem, kas saistīts ar vēlēšanām, ir uzskatāma iedzīvotāju zemā uzticība vēlēšanām amatpersonām. Lai gan šī problēma pētījumos⁴⁶ par vēlēšanām un viedokļu līderu komentāros par tām ir akcentēta regulāri,⁴⁷ tā tiek uzsvērtā arī fokusa grupas intervijās.

Sieviete, Jaunjelgava: *Nepilda solījumus, ja padomātu, to, ko sola, patiesībā realizēt nemaz nevar.*

Vīrietis, Rīga: *Tikai dažas politiskās partijas (viena vai divas) īsteno savus solījumus. Lai gan piedalos vēlēšanās, taču cerība, ka kaut kas mainīsies, samazinās.*

Iedzīvotāji uzskata, ka bez uzticības politiskajiem solījumiem Saeimas vēlēšanās nav vērts piedalīties, jo viss ir noteikts un izlemts bez viņu iesaistes. Taču tajā pašā laikā pastāv uzskats, ka nepiedalīšanos Saeimas vēlēšanās uztver kā nosacītu draudu, jo, neaizejot nobalsot par vēlamo kandidātu, balsi atdod kādam citam, kurš nav tīkams un kurš varētu izjaukt ierasto vidi. Fokusa grupu intervijās iedzīvotāji vairāk pauda neapmierinātību ar Saeimas vēlēšanām. Tas sasaucas arī ar 2021. gada sākumā domnīcas *Providus* veikto pētījumu, ka 55% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka viņu balsij ir nozīme pašvaldībā, savukārt mazāk par pusi (47%) tic savai ietekmei Latvijā.⁴⁸

Sieviete pensijas vecumā, Jaunjelgava: *Drošību ietekmē, jo izvēlamies cilvēkus, kam uzticamies.*

Jauniete, Gulbenes: *Uz vēlēšanām neeju, jo viss jau ir sadalīts, nav jēgas iet.*

Pensionāre, Liepāja: *Politīķi domā vairāk par savu labklājību, un viņiem nav laika domāt par kaut ko citu, līdz ar to nav pamats ticēt, ka kaut kas varētu mainīties.*

Viens no iemesliem, kādēļ iedzīvotāji nepiedalās vēlēšanās, ir uzskats, ka nacionālie politiķi lielākoties ir korumpēti un rūpējas vien par savu personīgo labklājību. Tā, piemēram, Eiropabarometra 2019. gada rudens aptaujas rezultāti liecina, ka tikai 6% Latvijas iedzīvotāju drīzāk uzticas politiskajām partijām,

⁴⁵ *Global Commission on Elections, Democracy & Security* (22.06.2014.). Pieejams: <https://www.kofiannanfoundation.org/supporting-democracy-and-elections-with-integrity/global-commission-on-elections-democracy-security-2/>

⁴⁶ Skatīt: *Eiropas Parlamenta vēlēšanu gaidu pētījums 2019.*

⁴⁷ Zanders, M. *Diagnoze – solījumu nepildīšanas. Latvijas Avīze*, 24.01.2019. Pieejams: <https://www.la.lv/pegade-ar-100-prieksapmaksu>

⁴⁸ Kažoka, I. (29.01.2021.) *Latvija – joprojām zemas uzticēšanās sabiedrība; iedzīvotāji vēlētos plašākas iesaistes iespējas.* Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija-latvija--joprojam-zemas-uzticesanas-sabiedriba-iedzivotaji-veletos-plasakas-iesaistes-iespejas.a390701/>

kā arī tikai 37% uzticas Latvijas tieslietu sistēmai un tiesai. Latvijas valdībai uzticas vairāk iedzīvotāju (28%) nekā Latvijas Republikas Saeimai (19%).⁴⁹

Korupcija

Korupcijas uztveres indeksā 2019. gadā Latvija ierindojās 44. vietā no 180 valstīm ar 56 punktiem no 100 (0 – augsts korupcijas risks, 100 – zems korupcijas risks).⁵⁰ Šis rādītājs ir zemāks nekā iepriekšējā gadā, un tā iemeslus KNAB izvērtē padziļinātāk, lai sekmētu tā uzlabošanu.⁵¹ Kopš 2012. gada līdz 2017. gadam korupcijas uztveres indekss uzlabojās, taču šobrīd redzama tā pasliktināšanās. Viens no izskaidrojumiem varētu būt nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas problēmas un atvērto datu un politiskā integritāte Ziemeļu reģionā.^{52, 53} Nozīmīgi, ka korupcija publiskajā sektorā var veicināt demokrātisko institūciju, kā arī demokrātisko vērtību vājināšanos.⁵⁴

Saskaņā ar iegūtajiem rezultātiem var secināt, ka iedzīvotāji korupciju joprojām saskata kā vienu no draudiem. Attiecīgi korupcijas pazīmes visvairāk tiek saskatītas procesos, kas saistīti ar politiku. Mazāk citās jomās – veselības aprūpē, pašvaldību darbībā vai būvniecībā.

Jaunā māmiņa: Ir korupcija veselības aprūpes jomā. Manuprāt, tauta pati ir pieradinājusi ārstus pie šīm aploksnēm [...] bet tas nav normāli. Ja es gulēšu uz nāves gultas, pienāks ārsts un paskatīsies maciņā, un tikai tad ar mani runās. Tas nav normāli. Ir jābūt cilvēcībai.

Vīrietis darbspējas vecumā: Ir korupcija, un valsts politika nav stabila. Konkursi ir nepārskatāmi.

Jaunā uzņēmēja: Pašvaldību līmenī ir šī problēma, t. i., korupcija, jo īpaši būvniecības jomā.

Respondents: Austrumu pierobežā lika žogu, un tur jau ir identificēta korupcija.

Respondents: Bezdarbs, korupcija ir galvenie draudi un nelaimju cēlonis.

⁴⁹ Eurobarometer 92. 2019. gada rudens, 5. lpp.

⁵⁰ Corruption Perceptions Index. Pieejams: <https://beta.transparency.org/en/cpi/2019/results/lva>

⁵¹ Korupcijas novērošanas un apkarošanas birojs (23.01.2020.). KNAB analizē Korupcijas uztveres indeksa 2019. gada rezultātus. Pieejams: <https://lvportals.lv/dienaskartiba/312485-knab-analize-korupcijas-uztveres-indeksa-2019-gada-rezultatus-2020>

⁵² Open data and political integrity in the Nordic region (26.11.2019.). Pieejams: <https://delna.lv/en/2019/11/26/new-publication-open-data-and-political-integrity-in-the-nordic-region/>

⁵³ 25 corruption scandals that shook the world (05.07.2019.). Pieejams: <https://beta.transparency.org/en/news/25-corruption-scandals>

⁵⁴ 2018. gada korupcijas uztveres indeksa rezultāti liecina par Latvijas nespēju mazināt korupciju (29.11.2019.). Pieejams: <https://delna.lv/lv/2019/01/29/2018-gada-korupcijas-uztveres-indeksa-rezultati-liecina-par-latvijas-nespeju-mazinat-korupciju/>

Fokusa grupu intervijās novērojams, ka uzticība ievēlētajām amatpersonām un viņu pieņemtajiem lēmumiem ir zema, tas apdraud uzticību valsts institūcijām un vājina demokrātiskās institūcijas.

Politiskā drošība pašvaldībās

Šajā apakšnodaļā analizēti pārvaldības rādītāji politiskās drošības sektorā četrās Latvijas pašvaldībās – Liepājā, Daugavpilī, Rīgā un Jaunjelgavā –, kur fokusa grupu intervijās politiskā drošības sektora draudi identificēti kā vieni no trim nozīmīgākajiem. Katras pašvaldības sniegums pārvaldības rādītāju atbilstībai politiskās drošības sektoram tiks analizēts atbilstoši pētījuma gaitā izstrādātai labas pārvaldības matricai.

Labas pārvaldības rādītāji politiskās drošības sektorā analizēti, izmantojot intervijas ar lēmumu pieņēmējiem pašvaldībās un kvalitatīvo plānošanas dokumentu analīzi (pašvaldību attīstības plānošanas dokumenti, attīstības pārskati un citi publiski pieejami dati).

Liepājas pilsētas pašvaldība

Intervijā ar Liepājas pilsētas pašvaldības darbinieku aktualizēti politiskās drošības jautājumi. Intervējamais stāstīja, ka pašvaldība regulāri aptaujā iedzīvotājus, lai noskaidrotu viņu viedokļus par pašvaldībai aktuāliem jautājumiem, un vienlaikus norādīja uz problēmu saistībā ar iedzīvotājuniecīgo atsaucību un neaktivitāti.

Mēs Liepājā arī veicam iedzīvotāju aptaujas, un mēs redzam, ka iedzīvotāju aktīvā daļa ir neliela. Tikuši veikti dažādi pētījumi, lai noteiktu aktualitātes Liepājā. Pēdējais pētījums, ko veica Liepājas domes (LD) Attīstības pārvalde saistībā ar Attīstības plānu 2020.–2027. gadam. Iedzīvotāju atsauce niecīga – piedalījās nepilni 300 respondenti. Mudinām iedzīvotājus aktīvāk iesaistīties, un attiecīgi tā aktīvā iedzīvotāju daļa jūt, ka viņi vairāk var ietekmēt procesus gan pašvaldībā, gan valstī. Savukārt tā neaktīvā daļa – tiem šķiet, ka viņus neviens nedzird, neuzklausa, bet tie arī paši nav aktīvi savus jautājumus risināt.

Pašvaldības darbinieks norāda arī uz iedzīvotāju uzticēšanos (pašvaldībai uzticas vairāk nekā valdībai) un to skaidro līdzīgi kā iedzīvotāji fokusa grupu intervijās.

Pēdējie socioloģiskie pētījumi jau ilgstoši parāda, ka uzticēšanās pašvaldībām Latvijā ir lielāka kā valdībai. Jautājums – kāpēc? Konkrēti Liepājas piemērs: tādēļ, ka varas maiņa pašvaldībās ir mazāka nekā valsts (centrālās valdības) mērogā. Liepājā varas maiņa notika gadu atpakaļ. Šī pārmaiņa, kas arī nenotiek bieži, saglabāja konsekvenci, jo tika respektēti iepriekšējie lēmumi un turpināti iesāktie procesi.

Intervējamais norāda, ka pašvaldība veido sadarbību ar valsts iestādēm un strādā kopā ar tām, līdz ar to nevar uzskatīt, ka pašvaldība nesadarbojas un centrs ir tālu prom no reģiona.

Izglītības ministrijas pārraudzībā ir Jūrniecības koledža un Valsts tehnikums, kaut kādā mērā arī augstskolas, bet tās ir lielā mērā suverēnas, savukārt Kultūras ministrijas pārziņā ir Mūzikas, mākslas un dizaina skola, kas ir faktiski tehnikums. Mēs veidojam sadarbību ar šīm iestādēm gan vertikāli, gan horizontāli. Un, to darot, ir jāatceras, ka cilvēki ļoti reti saprot, kas ir kura kompetence.

Apkopojot iegūtās atziņas no padziļinātās intervijas, pašvaldības pārstāvis daudz negatīvāk vērtē iedzīvotāju iesaisti lēmumpieņemšanas procesos, bet pozitīvāks vērtējums ir par sadarbību ar centru un iedzīvotāju uzticību. Pašvaldības plānošanas dokumentos – Liepājas pilsētas attīstības programma 2015.–2020. gadam, Liepājas pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam un Liepājas pilsētas politisko vadlīniju uzdevumi 2017.–2021. gadam – politiskās drošības draudi visizteiktāk noteikti politisko vadlīniju uzdevumos.⁵⁵ Plānošanas dokumentos nav ietverti rādītāji par to, kādā veidā samazināt politiskos draudus, piemēram, zemo līdzdalību vēlēšanās, rādītāji par iedzīvotāju aktivitātes samazināšanos, taču politisko vadlīniju uzdevumos noteikts, ka dome nodrošinās brīvo amatu vakanču aizpildīšanu visās struktūrvienībās atklātos konkursos, vērtējot potenciālo darbinieku profesionalitāti. Tas saistīts ar korupcijas riska samazināšanu un pašvaldības darbības caurskatāmību.

Analizējot Liepājas pilsētas pašvaldības Uzraudzības ziņojumu (2018) par Liepājas pilsētas attīstības programmu 2015.–2020. gadam, secināts, ka rīcībpolitikas izpildē par efektīvas pilsētas pārvaldību, līdzdarbojoties pilsētas iedzīvotājiem, 90% noteikto uzdevumu ir sasniegti. Tomēr iedzīvotāju vērtējums par pašvaldību darbu netiek veikts ikgadēji,⁵⁶ tāpēc ir sarežģīti izvērtēt pilsētas iedzīvotāju līdzdarbošanos apmēru.

Attiecībā uz preventīvo rīcībpolitiku izstrādi politiskās drošības sektorā, piemēram, Liepājas speciālās ekonomiskās zonas pārvalde ir izstrādājusi dokumentu “Korupcijas un interešu konflikta riska novēršanas politika”, kurā izskaidroti riski, kā rīkoties, un uz valsts amatpersonām attiecināmie speciālie

⁵⁵ *Liepājas pilsētas politisko vadlīniju uzdevumi 2017.–2021. gadam.* Pieejams: https://faili.liepaja.lv/Dokumenti/Dokumentu-biblioteka/Strat%C4%93%C4%A3ijas-nozaru-pl%C4%81ni/Politisko_vadliniju_uzdevumi_2017_2021_aktualisets_22_08_2019.pdf

⁵⁶ *Liepājas pilsētas attīstības programma 2015.–2020. gadam. Uzraudzības ziņojums par 2018. gadu.* Pieejams: https://faili.liepaja.lv/Dokumenti/Dokumentu-biblioteka/Strat%C4%93%C4%A3ijas-nozaru-pl%C4%81ni/Uzraudzibas_zinojums_par_2018_gadu.pdf

noteikumi.⁵⁷ Liepājas pilsētas pašvaldības nolikumā ir noteikti korupcijas riska draudi, tātad ir veiktas preventīvas darbības,⁵⁸ bet atsevišķa rīcībpolitikas dokumenta, kas apskatītu politiskās drošības sektoru draudu novēršanas iespējas, nav.

Daugavpils pilsētas pašvaldība

Pašvaldības pārstāvis norāda, ka teritoriālā izvietojuma dēļ pastāv gan nošķirtība starp centru un reģioniem, gan finansējuma sadalījuma problēma. Viņaprāt, valstij būtu jāievieš atbilstoši kompensācijas mehānismi, lai nodrošinātu arī līdzvērtīgus apstākļus kā galvaspilsētā, tā reģionos.

Cita lieta, vai ir pietiekoši domāts un vai vispār tiek darīts kaut kas, lai atrastu kompensējošus mehānismus.

Protams, atkarīgs no tā, kur dzīvo, var būt dažādas iespējas.

Apkopojot iegūtās atziņas no padziļinātās intervijas, politiskā drošības sektora izvērtējums ir daudz negatīvāks iedzīvotāju iesaistes procesos, bet pozitīvāks sadarbībā ar centru un iedzīvotāju uzticības jautājumā. Pašvaldības plānošanas dokumentos – Daugavpils pilsētas attīstības programmā 2014.–2020. gadam,⁵⁹ Daugavpils pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam – ir noteikts, kas ir politiskās drošības draudi.⁶⁰ Piemēram, stratēģijā noteikts, ka nepieciešams uzturēt ārējās funkcionālās saites ar nacionālas nozīmes centriem.⁶¹ Laika posmam līdz 2030. gadam Daugavpils pilsētas pašvaldība izvirza šādu galveno stratēģisko mērķi: “Daugavpils pilsēta – pievilcīgākā vieta dzīvei un uzņēmējdarbībai Austrumbaltijā”⁶². Plānošanas dokumentos nav ietverti rādītāji par to, kādā veidā samazināt politiskos draudus.

Analizējot Daugavpils pilsētas attīstības programmas “Mana pils – Daugavpils” 2014–2020. gadam īstenošanas uzraudzības un novērtēšanas kārtību, norādīts, ka uzraudzības ziņojumi ietverti pilsētas publiskajos

⁵⁷ Liepājas speciālās ekonomiskās zonas pārvalde (16.10.2019.). *Korupcijas un interešu konflikta riska novēršanas politika*. Pieejams: <https://liepaja-sez.lv/uploads/assetDocument/source/5e09bd1a64ae8.pdf>

⁵⁸ Liepājas pilsētas dome (2017). *Liepājas pilsētas pašvaldības nolikums Nr. 14*. Pieejams: <http://dvs.liepaja.lv/public/passport/31431/print>

⁵⁹ *Daugavpils pilsētas attīstības programma “Mana Pils-Daugavpils” 2014.–2020. gadam*. Pieejams: https://www.daugavpils.lv/assets/upload/dokumenti/4_Istenošanas-uzraudziba-novert-kartiba_2020_1.pdf

⁶⁰ *Daugavpils pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2014.–2030. gadam*. Pieejams: https://www.daugavpils.lv/assets/upload/attistiba/2018/Strategija2014-2030_.pdf

⁶¹ Turpat, 38. lpp.

⁶² Turpat, 30. lpp.

pārskatos.⁶³ 2019. gada publiskajā pārskatā ir iekļauta informācija par komunikāciju ar sabiedrību un par pasākumiem, kas veikti sabiedrības informēšanai par pašvaldības darbību, piemēram, regulāras preses relīzes, preses konferences divas reizes mēnesī, domes sēžu translācijas, reklāmas kampaņas,⁶⁴ tādā veidā īstenojot iedzīvotāju iesaisti un izpratni par pašvaldības paveikto.

Attiecībā uz preventīvo rīcībpolitiku izstrādi – politiskās drošības sektorā nav atsevišķa rīcībpolitikas dokumenta, kas apskatītu politiskās drošības sektoru draudu novēršanas iespējas.

Rīgas pilsētas pašvaldība

Rīgas pilsētas pašvaldības pārstāvis norādīja uz šādu problēmu – kapitālsabiedrībās tiek ieceltas personas, kas ir cieši saistītas ar politiku, tas savukārt var tikt saistīts ar korupciju politiskās drošības sektora skatījumā.

Vispār vajadzētu ļoti nopietni skatīties uz valsts un pašvaldību kapitālsabiedrībām. Varbūt es esmu viens no tiem cilvēkiem, kas uzskata, ka nevajag daudz kapitālsabiedrību, lai valsts var nodot privātās rokās. Tāpēc ka padomju laiku domāšana, ja kaut kas nepieder man, tad es varu zagt zemā, vidējā un augstā līmenī, ja tas būtu privātais, tad neļautu zagt. Diemžēl tas ir. To vajadzētu publiski stāstīt, kas notiek, publiski pamatoti, lai visi procesi ir caurspīdīgi.

Apkopojot padziļinātajā intervijā iegūtās atziņas, var secināt, ka politiskās drošības sektora izvērtējums ir negatīvāks nekā reālā sasaiste ar labas pārvaldības indikatoriem. Rīgas pilsētas plānošanas dokumenti izstrādāti, pamatojoties uz likumu “Par pašvaldībām”, Teritorijas attīstības plānošanas likumu, Ministru kabineta 16.10.2012. noteikumiem Nr. 711 “Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem” un Rīgas domes 05.07.2011. lēmumu Nr. 3385 “Par Rīgas attīstības programmas 2014.–2020. gadam un Rīgas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam izstrādi”. Rīgas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā noteikts, ka “Rīgas pilsētas pašvaldības virsuzdevums ir pilsētas iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošana”⁶⁵. Savukārt saistībā ar politiskās drošības draudiem Rīgas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā ir iekļauti četri ilgtermiņa attīstības mērķi, no kuriem viens ir “prasmīga,

⁶³ Daugavpils pilsētas attīstības programma “Mana Pils-Daugavpils” 2014.–2020. gadam, 270. lpp. Pieejams: https://www.daugavpils.lv/assets/upload/dokumenti/4_1stenosanas-uzraudziba-novert-karti-ba_2020_1.pdf

⁶⁴ Daugavpils pilsētas 2019. gada Publiskais pārskats, 92.–93. lpp. Pieejams: https://www.daugavpils.lv/assets/upload/dokumenti/2020/Publiskais_parskats_2019.pdf

⁶⁵ Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments (2014). Rīgas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam. Pieejams: https://www.rdpad.lv/wp-content/uploads/2014/11/STRATEGIJA_WEB.pdf

nodrošināta un aktīva sabiedrība”⁶⁶, līdz ar to identificēts viens no politiskās drošības sektora elementiem – aktīvi iedzīvotāji, kas veicina līdzdalību, piedalās lēmumu pieņemšanā. Tāpat arī šī mērķa sasniegšanai noteikti šādi rezultatīvie rādītāji – vēlēšanu aktivitāte pašvaldību vēlēšanās, iedzīvotāju apmierinātība ar pašvaldības darbu kopumā, un šie rādītāji arī ir pastarpināti nozīmīgi politiskās drošības sektorā.

Rīgas pilsētas pašvaldības publiskajā pārskatā par 2019. gadu ir ietverta informācija par īstenotajiem pasākumiem iedzīvotāju informēšanai un izglītošanai. Atgriezeniskās saites uzturēšanai starp pašvaldību un sabiedrību 2019. gadā veiktas četras sabiedriskās aptaujas, un aptauju rezultāti ietekmē gan pašvaldības lēmumus, gan projektu tapšanu un virzību, taču iegūtie rezultāti nav publiskoti vai nav norādīts, kur tie būtu atrodami.⁶⁷ Līdz ar to var secināt, ka ir apzināti politiskās drošības draudi, taču par tiem būtu nepieciešama detalizētākā informācija.

Saistībā ar preventīvās rīcībpolitikas izstrādi politiskās drošības sektorā ir norādīts, ka Rīgas pilsētas pašvaldības publiskajā pārskatā par 2019. gadu ietverta informācija par Rīgas pilsētas pašvaldības vadības un darbības pilnveidošanu efektīvas darbības nodrošināšanai, iekšējo auditu, korupcijas novēršanu. Rīgas domes Birokrātijas apkarošanas centrs nodrošina korupcijas risku novēršanas sistēmas pārvaldību, kā arī sagatavo pretkorupcijas stratēģiju nākamajiem periodiem.⁶⁸

Jaunjelgavas pašvaldība

No izveidotās labas pārvaldības matricas un padziļinātajām intervijām ar Jaunjelgavas pašvaldības darbinieku var secināt, ka pārvaldības sistēma ir visnotaļ stabila, ņemot vērā faktu, ka Jaunjelgavas domes priekšsēdētājs amatā atrodas jau trešo termiņu. Lai gan vadošo amatpersonu maiņa šajā pašvaldībā nenotiek bieži, pašvaldības darbinieka ieskatā, iedzīvotāji, nebalsojot par “jauniem” cilvēkiem, mazina draudus, kas rodas, nonākot pie varas jaunai amatpersonai un mainoties ierastajai dzīves videi. Tomēr, no otras puses, iedzīvotāji alkst pēc pārmaiņām, kuras varētu radīt jauns politiskais spēks pašvaldībā.

⁶⁶ Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments (2014). *Rīgas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam*. Pieejams: https://www.rdpad.lv/wp-content/uploads/2014/11/STRATEGIJA_WEB.pdf, 61. lpp.

⁶⁷ *Rīgas pilsētas pašvaldības publiskais pārskats 2019*, 29. lpp. Pieejams: <https://www.riga.lv/lv/publiskais-parskats/rigas-pilsetas-pasvaldibas-publiskais-parskats-2019.pdf>

⁶⁸ *Rīgas pilsētas pašvaldības publiskais pārskats 2019*. Pieejams: <https://www.riga.lv/lv/publiskais-parskats/rigas-pilsetas-pasvaldibas-publiskais-parskats-2019.pdf>

Kā apdraudējums no politiskās vides ir. Pirmo vietu pašvaldību vēlēšanās ieguva KPV LV. Tas bija bezatbildīgs protesta balsojums. Esmu trīs reizes ievēlēts, līdz ar to beigās pārmaiņas iedzīvotāji nealkst.

Pašvaldībai ir sagatavota ilgtermiņa attīstības stratēģija līdz 2033. gadam, kas ir pamats turpmākai plānošanas dokumentu izstrādei, – novada attīstības programma, novada teritorijas plānojums, nozaru plānošanas dokumenti vidējam termiņam (3–5 gadi) un īstermiņa plānošanai.⁶⁹ Tajā pašā laikā izvirzītie mērķi, kā norāda pašvaldības darbinieks, ir teorētiski un nav reāli sasniedzami. Intervijā izskan neapmierinātība ar Vides aizsardzības un reģionālās ministrijas veidoto politiku attiecībā uz pašvaldībām. Tā ne tikai negatīvi ietekmē centra–reģiona attiecību modeli, bet arī mazina reformu ieviešanas efektivitāti.

Ir teorētiski noformulēti mērķi, bieži vien nav reāli, un tad ir saraksts ar pasākumiem, kas jāveic. Attīstības programma ir derīga līdz 2020. gadam, ministrija [VARAM] aizliegusi izstrādāt jaunus ilgtermiņa plānus.

Pašvaldībā ir regulāri nodrošināta caurskatāmība, izmantojot tādus instrumentus kā ikgadējie pārskati par paveikto,⁷⁰ kuros sniegti revidentu ziņojumi par iepriekšējo finanšu periodu un veicamajiem pasākumiem iedzīvotāju informēšanai, pašvaldības darbību un viņu iespējam lēmumu pieņemšanā. Pārskatā atspoguļots, ka 2019. gadā iedzīvotājiem bija regulāra iespēja tikties ar amatpersonu pieņemšanas laikos, kā arī iepazīties ar domes pieņemtajiem lēmumiem, izņemot tiem, kas satur sensitīvu informāciju. Iepriekšējā gadā ir notikusi vismaz viena tikšanās ar iedzīvotājiem Jaunjelgavā un katrā šī novada pagastā.⁷¹ Tāpat 2019. gadā ir apstiprināts korupcijas risku analīzes un pretkorupcijas pasākumu plāns 2019.–2021. gadam,⁷² kurā ir noteikti pasākumi korupcijas riska mazināšanai.

Kā vienu no draudiem Jaunjelgavas pašvaldības darbinieks saskata centra–reģiona attiecības, jo līdzfinansējums ir būtisks šīs pašvaldības noteikto mērķu izpildei. Viņš uzskata, ka finanšu izlīdzināšana starp pašvaldībām nav taisnīga, tāpēc pastāv arī risks zaudēt dotācijas Jaunjelgavai.

⁶⁹ Jaunjelgavas novada dome (2013). *Jaunjelgavas novada ilgtermiņa attīstības stratēģija 2013.–2033. gadam*. Pieejams: <https://www.jaunjelgava.lv/novads/novada-attistiba/ilgtermigigas-attistibas-strategija/> [skatīts 15.09.2020.]

⁷⁰ Jaunjelgavas novada dome (2019). *Jaunjelgavas novada pašvaldības novada publiskais pārskats*. Pieejams: <https://www.jaunjelgava.lv/pasvaldiba/publikacijas/publiskie-parskati/> [skatīts 15.09.2020.]

⁷¹ Turpat.

⁷² Jaunjelgavas novada dome (2019). *Jaunjelgavas novada pašvaldības korupcijas risku analīzes un pretkorupcijas pasākumu plāns 2019.–2021. gadam*. Pieejams: <https://www.jaunjelgava.lv/pasvaldiba/dokumenti/jaunjelgavas-novada-pasvaldibas-korupcijas-risku-analizes-un-pretkorupcijas-pasakumu-plans-2019-2021-gadam/> [skatīts 15.09.2020.]

Finansējuma sadalījums Pierīgas pašvaldībās [...] finanšu izlīdzināšana starp pašvaldībām nav taisnīga – potenciāls apdraudējums pašvaldībai – [bailes] no valsts dotāciju zaudēšanas Jaunjelgavai. Tā ir 1/3 budžeta, par kuru iespējams uzturēt skolas, bērnudārzus, teritorijas uzturēšana un sociālā palīdzība.

Kopumā var secināt, ka Jaunjelgavas pašvaldība cenšas nodrošināt labas pārvaldības praksi ar caurskatāmību un pārvaldības sistēmas stabilitāti. Taču tajā pašā laikā ir nepieciešami uzlabojumi preventīvajā rīcībpolitikā, jo Jaunjelgavā publiski nav pieejami algoritmi rīcībai krīzes situācijā un nav pašvaldības apstiprināta aktuāla civilās aizsardzības plāna. Nepieciešams paaugstināt ierēdņu profesionalitāti, jo sarežģītāku pakalpojumu gadījumā ierēdņi nespēj palīdzēt, tādēļ iedzīvotājiem jādodas uz Rīgu. Tāpat jāpārskata plānošanas ilgtermiņa redzējums, izvirzot reālus un sasniedzamus mērķus.

Secinājumi

Latvijas iedzīvotājus satrauc politiskā drošība un ar to saistītās problēmas. Piemēram, valsts resursu pārvaldība, ilgtermiņa plānošana, kā arī iedzīvotājiem skaidrs ilgtermiņa redzējums ir vieni no svarīgākajiem aspektiem, lai viņi varētu apgalvot, ka politiskā drošība pastāv. Diemžēl ne tikai iedzīvotāji un arī ne visi politikas veidotāji uzskata, ka šobrīd trūkst ilgtermiņa plānošanas, kurā vaino valdības veidoto politiku vai tās neesamību/neskaidrību.

Iedzīvotāju uztverē politika ietver ļoti plašu sfēru kopumu, iekļaujot tajā apkārtējos notikumus sabiedrībā. Līdz ar to arī visās neveiksmēs un problēmās iedzīvotāji vaino valsti kā kopumu, nevis atsevišķas amatpersonas vai institūcijas, piemēram, neefektīvā valsts resursu pārvaldībā un ilgtermiņa plānošanas neesamībā.

Interviju laikā iezīmējās vairāki būtiski aspekti gan iedzīvotāju subjektīvajā drošības uztverē, gan politikas veidotāju redzējumā par politiskajiem draudiem. Būtiskākais no tiem ir ilgtermiņa plānošanas vai ilgtermiņa redzējuma trūkums, uz ko norādīja gan iedzīvotāji, gan arī lielākā daļa pašvaldību darbinieku. Šāda viedokļa veidošanos ir veicinājusi pārāk biežā valdības politikas maiņa galvenokārt attiecībā uz nodokļiem, līdz ar to iedzīvotājiem trūkst stabilitātes un aug nenoteiktība par nākotni. Arī politikas veidotāji norāda uz ilgtermiņa plānošanas trūkumu, pirmkārt, jau no valdības puses un atzīst, ka pašu pārvaldītajā pašvaldībā nav ilgtermiņa plāna, jo tam neesot resursu. Īpaši tas ir vērojams mazākās pašvaldībās, kā Jaunjelgava vai Talsi. Otrs subjektīvās uztveres aspekts ir cieši saistīts ar valdības stabilitāti, kur iedzīvotāji norādīja, ka tieši valdības stabilitāte veicina drošības sajūtu. Stabila valdība spēj pieņemt

lēmumus un tos īstenot ilgākā termiņā, jo pārāk bieža valdību maiņa neveicina iesāktās politikas īstenošanu, bet gan sekmē regresu kopējā attīstībā, turklāt lieki tiek tērēti finanšu resursi. Nestabilas valdības raisa iedzīvotājos, privātajā sektorā vēl lielāku neuzticību tām, jo nav iespējams paredzēt turpmākās izmaiņas, kas var rezultēties ekonomiskā nestabilitātē. Treškārt, iedzīvotāju ieskatā, draudus stabilitātei rada politiķu nesodāmība jeb politiskās atbildības neesamība. Lai gan pastāv kārtība, kādā valdības ministri atskaitās Saeimas priekšā, tomēr šī kārtība ir pārāk vispārīga, atrauta no reālās dzīves un neuzliek līdztbildību par pieņemtajiem lēmumiem.

Kopumā subjektīvajā drošības uztverē būtiska nozīme ir komunikācijai, kur centram nepieciešams skaidrot pieņemto lēmumu nozīmi ne tikai iedzīvotājiem, bet arī reģionos izvietotajām institūcijām, jo centra pieņemtie lēmumi ietekmē visus iedzīvotājus, kamēr pašvaldību lēmumi ir saistoši tikai tās iedzīvotājiem. Turklāt iedzīvotājiem nepieciešams skaidrot institucionālo atbildību, jo viņu uztverē atsevišķas funkcijas (visbiežāk tās, kuras pašvaldība nepilda vai nespēj izpildīt), kuras būtu jāpilda, pašvaldībām tiek novirzītas kā centra atbildība, tādējādi arī veidojot centru kā draudu subjektīvajā drošības uztverē. Tajā pašā laikā atsevišķās pašvaldībās iedzīvotāji uztver centru kā kaut ko tālu un grūti aizsniedzamu, tāpēc tur notiekošie procesi viņiem nešķiet aktuāli, turklāt pastāv uzskats, ka kopējā procesā viņi nespēj neko ietekmēt. Rezultātā iedzīvotājos veidojas pretestība centra veidotajai politikai. Tā izpaužas ne tika kā pasivitāte vēlēšanās, bet arī kā vāja iesaiste sabiedriskās apspriešanās un jaunās politikas iniciatīvās.

Lai gan iedzīvotāji lielākoties uzticas pašvaldībām un vērtē to darbu pietiekami augstu, tomēr pētījumā parādās norādes uz nepieciešamību pēc kvalitatīvākas savstarpējās komunikācijas. Iedzīvotājiem trūkst informācijas par iespējām iesaistīties lēmumu pieņemšanā, lai arī pašvaldības regulāri publicē informāciju vietnēs, informatīvajos izdevumos un sociālo tīklu kontos. Iespējams, ka iedzīvotāju pārmetums par ierobežotām iespējām līdzdarboties pašvaldību darbā ir saistāms ar iedzīvotāju gaidām pēc jaunām un interaktīvām iesaistes formām.

Latvijas iedzīvotāji uzticas vēlēšanu norisei, neraugoties uz to, ka uzticība politiķiem un institūcijām nav pārāk augsta. Vēlētāji paļaujas uz Centrālo vēlēšanu komisiju un apzinās, ka vēlēšanas tiek organizētas korekti un kvalitatīvi, līdz ar to nav pamata bažīties par vēlēšanu procesa pārkāpumiem.

Pašvaldībās (Liepājā, Daugavpilī, Rīgā, Jaunjelgavā), kurās fokusa grupu intervijās politiskās drošības sektora draudi identificēti starp trim nozīmīgākajiem draudiem, pašvaldību plānošanas dokumentos nav apskatīti visi pašvaldībām nozīmīgie politiskās drošības draudi. Tā, piemēram, pašvaldības bieži

nav aplūkojušas iedzīvotāju zemo iesaisti lēmumpieņemšanas procesos vai korupcijas risku novēršanu, jo attīstības plānošanas dokumenti tiek izstrādāti ilgākam laika posmam un pašvaldības cenšas iekļaut gan esošās, gan arī iespējamās problēmas. Šeit saduras divas atšķirīgas subjektīvās perspektīvas, kur iedzīvotāji, iespējams, raizējas par vietējās varas atvērtību, bet vietējā vara kopējās politiskās drošības problēmu – korupciju – uztver kā nacionālā līmeņa parādību un neattiecina uz sevi.

Vides drošība

MALVĪNE STUČKA, HARIJS KĀRKLIŅŠ

Mūsdienās vides draudus vairs neuzskata par dabisku apstākļu sakritību, bet gan par cēloņsakarību, kas izriet no cilvēku ekonomisko aktivitāšu pieauguma. Lai veiksmīgi atjaunotu resursus un rastu stratēģisku redzējumu vides drošības jautājumu risināšanai, nepieciešama visas sabiedrības iesaiste. Iedzīvotāju subjektīvā vides drošības uztvere var gan veicināt, gan kavēt iespējamo risku novēršanu. Rakstā identificēti līdz šim Latvijā veiktie nozīmīgākie pētījumi par vides drošības sektoru, operacionalizēti vides draudi atbilstoši pētījuma vajadzībām un atspoguļota fokusa grupās gūtā informācija par to, kā iedzīvotāji subjektīvi uztver vides draudus. Vides jautājumi, līdzīgi kā sabiedriskās domu aptaujās, netiek izcelti kā nozīmīgākie un primārie drošības aspekti.

Atslēgvārdi: vides drošība, vides problēmas, riski videi, Latvijas pašvaldības.

Nowadays, environmental threats are no longer regarded as a coincidence of natural conditions, but they are viewed as a causal link resulting from the increase of human economic activities. Therefore, it is essential to draw attention to the subjective perception of the population in order to be more successful in tackling the issue of renewable resources and to find a strategic vision for addressing environmental security issues. The article looks at studies carried out in Latvia regarding the environmental security sector and the operationalisation of environmental threats, and it reflects the information obtained from focus groups regarding the subjective perception about environmental threats. Environmental issues are not highlighted as the major and primary security aspect in Latvia.

Keywords: environmental security, environmental problems, environmental risks, Latvian municipalities.

Ievads

Apkārtējās vides jautājumi¹ ir saistīti ar drošību, jo tādas problēmas kā dabas piesārņojums, dzeramā ūdens un pārtikas trūkums var destabilizēt situāciju reģionālajā un nacionālajā līmenī.² Vides jautājumi raisījuši plašas diskusijas jau kopš pagājušā gadsimta 70. gadiem, taču to interpretējums strauji mainās. Šobrīd tos skata no dabas resursu un ekoloģijas atjaunošanas perspektīvas, kur vienlīdz svarīgi ir atjaunot resursus un rast stratēģisku redzējumu vides ilgtspējai.

Līdz šim ir veikti pētījumi par vides drošības sektoru, bet ne kopsakarā ar iedzīvotāju draudu uztveri Latvijā, tāpēc mērķis ir identificēt tos vides draudu veidus, kurus Latvijas iedzīvotāji vērtē kā nozīmīgus. Pirmkārt, rakstā identificēti līdz šim Latvijā veiktie nozīmīgākie pētījumi par vides drošības sektoru un tā elementiem. Otrkārt, vides draudi operacionalizēti atbilstoši pētījuma vajadzībām, un, treškārt, sniegta pētījumā iegūto rezultātu analīze un secinājumi.

Kas paveikts vides drošības izpētē?

Latvijā ir veikti nozīmīgi pētījumi par vides drošības sektoru un tā elementiem, ko var izmantot par atskaites punktu tālākajai Latvijas iedzīvotāju subjektīvās drošības analīzei.

Valsts pētījumu programma “Klimata maiņas ietekme uz Latvijas ūdeņu vidi” (KALME), kas īstenota no 2006. gada līdz 2009. gadam, ir uzskatāma par vienu no apjomīgākajiem pētījumiem par klimata pārmaiņām Latvijā. Tajā pētnieki analizēja klimata pārmaiņu ietekmi uz Latvijas ezeru, upju, Baltijas jūras un tās piekrastes vidi un ekosistēmu. Pētījumā secināts, ka valsts un pašvaldību iestādes apzinās klimata pārmaiņu izraisītās sekas, taču seku novēršanas stratēģijas un plāni vēl nebija atspoguļoti likumdošanā.³ Papildus šai programmai ik gadu pētnieki uzsāk jaunus projektus, kuros pēta klimata pārmaiņas un ekosistēmas daudzveidības izmaiņas. Būtiski, ka valsts pētījumu programmā prioritārajos virzienos ir iekļauti tādi virzieni, kas saistīti ar klimata pārmaiņām un dabas aizsardzību, līdz ar to vides problēmu risināšana ir atzīta par svarīgu izaicinājumu.⁴

¹ Šajā rakstā vides jautājumi tiek saistīti ar vidi tās ekoloģiskajā izpratnē.

² Zurlini, G., Muller, F. (06.08.2006.) *Environmental Security*. Pieejams: <https://www.sciencedirect.com/topics/earth-and-planetary-sciences/environmental-security>

³ KALME. *Climate change impact on water environment in Latvia*. Pieejams: <http://kalme.daba.lv/en/>

⁴ *Valsts pētījumu programmas*. Pieejams: <https://lzp.gov.lv/programmas/valsts-petijumu-programmas/>

Latvijā ir veikti plaši pētījumi par klimata pārmaiņu iespējamo ietekmi uz lauksaimniecības nozari, virszemes ūdeņu kvalitāti, Latvijas piekrastes teritorijām, Baltijas jūras un Rīgas jūras līča ekosistēmu un ūdens kvalitāti.⁵ Pētniece L. Apine ir pētījusi Latvijas piekrastes zonas eroziju un to, kā erozijas novēršanas stratēģijas vērtē piekrastes teritoriju iedzīvotāji. Pētījumā tika secināts, ka preterozijas pasākumu ieviešanu atbalstītu puse aptaujāto iedzīvotāju, savukārt otra puse neatbalstītu šādu pieeju, jo uzskata to par neefektīvu vai norāda citus iemeslus, kāpēc to nevajadzētu īstenot.⁶

2011. gadā publicēta kolektīvā monogrāfija “Klimata pārmaiņas Latvijā un pielāgošanās tām” (*Climate change in Latvia and Adaptation to it*), kurā tika apkopoti pētījumi par klimata pārmaiņām un to mainīgumu Latvijā, par klimata pārmaiņu nozīmi nākotnē un par to, ar kādiem instrumentiem iespējams efektīvāk tās novērst vai tām sagatavoties.⁷

Klimata mainība, globālās sasilšanas ietekme, klimatisko faktoru ietekme, klimata politika un ilgtspējīgas attīstības nozīmība ir apskatītas kolektīvajā monogrāfijā “Klimats un ilgtspējīga attīstība”⁸. Valsts pētījumu programmas īstenošanas rezultātā tika publicēta grāmata “Latvijas ekosistēmu dinamika klimata ietekmē” (2018). Tajā apskatītas ūdens un mežu ekosistēmas, kā arī izstrādāti modeļi dabas aizsardzībai, vides plānošanas un vides problēmu risināšanai.⁹ 2020. gadā izdota kolektīvā zinātniskā monogrāfija Dagnijas Blumbergas redakcijā “Klimata inženierija un politika”, kurā aplūkoti enerģētikas un klimata problēmu aspekti, – viedā uzskaitē un klimata pārmaiņas, globālā klimata scenāriju ietekme uz Latvijas politikas mērķiem un enerģētiskā drošība.¹⁰ Līdz ar to par vides drošības draudiem Latvijā – klimata pārmaiņām, ekosistēmas daudzveidības samazināšanos, ūdens kvalitātes pasliktināšanos – ir veikti plaši un detalizēti pētījumi.

⁵ Kļaviņš, M. (2010). Klimata pārmaiņas un to iespējamās ietekmes Latvijā. *Akadēmiskā Dzīve*, Nr. 47, 33.–42., 153. lpp.

⁶ Apine, L. (2011). Residents' attitude towards possible adaptation measures to the sea coast erosion in Latvia. *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, 3(3), pp. 238–249. Pieejams: <https://doi.org/10.1108/17568691111153393>

⁷ Kļaviņš, M., Briede, A. (red.) (2011). *Climate Change in Latvia and Adaptation to it*. Rīga: University of Latvia Press. Pieejams: https://edu.lu.lv/pluginfile.php/150753/mod_resource/content/1/Climat_Change-makets%5B1%5D.pdf

⁸ Kļaviņš, M., Zaļoksnis J. (red.) (2016). *Klimats un ilgtspējīga attīstība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. Pieejams: <https://www.zalabriviba.lv/wp-content/uploads/Klimats-un-ilgtsp%C4%93j%C4%ABga-att%C4%ABst%C4%ABba.pdf>

⁹ Aigars, J. (red.) (2018). *Latvijas ekosistēmu dinamika klimata ietekmē*. Rīga: Daugavpils Universitātes aģentūra “Latvijas Hidroekoloģijas institūts”. Pieejams: <http://lhei.lv/attachments/article/572/Latvijas-ekosistemu-dinamika-klimata-ietekme.pdf>

¹⁰ Āboltiņš, R. u. c. (2020). *Klimata inženierija un politika*. Rīga: RTU Izdevniecība. Pieejams: <https://ortus.rtu.lv/science/lv/publications/30901>

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijā 2014. gadā apzināja vides riskus, lai identificētu atbalstāmās aktivitātes Latvijas pašvaldībās 2014.–2020. gada ES fondu finanšu plānošanas periodam. Šajā ziņojumā apskatīti tādi vides riski, kas saistīti ar pazemes, virszemes, jūras piekrastes ūdeņu situāciju Latvijas pašvaldībās, t. sk. dažādi pasākumu plāni, lai novērstu applūšanas draudus.¹¹

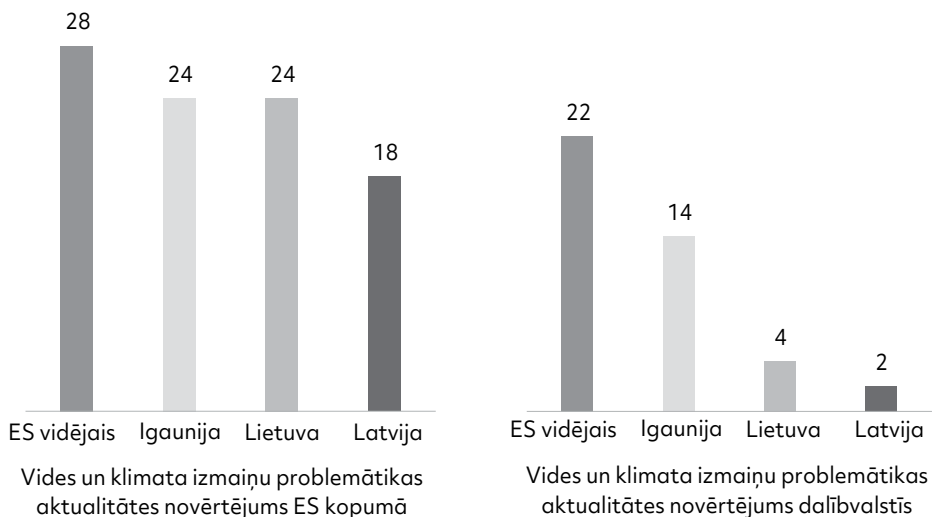
Latvijā vides drošības aspekti plaši skatīti arī dažādās sabiedriskās domas aptaujās. Piemēram, Eiropas Savienībā reizi pusgadā veiktas Eurobarometra aptaujas, kurās noskaidroti dalībvalstu iedzīvotāju viedokļi par to, kādas problēmas ir aktuālākas Eiropas Savienībā kopumā un dalībvalstī atsevišķi. Katrs aptaujas dalībnieks norāda vienu vai divas aktuālākās problēmas.¹² Aptaujas dalībniekiem piedāvāja 13 izvēles variantus par aktuālākajām ES problēmām. Vides un klimata izmaiņas bija otra biežākā atbilde visā ES – 28% ES respondentu norādīja to kā galveno problēmu (tikai imigrācija uzrādīja augstāku rezultātu – 36%). Latvija ir viena no sešām dalībvalstīm, kur šī problēma nebija starp trīs biežāk minētajām. 18% Latvijas respondentu vides problēmas un klimata pārmaiņas bija tikai ceturrtā biežāk minētā problēma ES.¹³ Aptaujas dalībniekiem piedāvāja 14 problēmas, kuras, viņuprāt, ir būtiskākās attiecīgajā dalībvalstī. Arī šajā gadījumā vides un klimata izmaiņas jautājumi bija 2. pozīcijā (vidēji ES 21%) tūlīt aiz veselības un sociālās drošības jomas. Tomēr Latvijas gadījumā tikai 2% aptaujāto norādīja, ka vides un klimata izmaiņas ir viena no galvenajām problēmām Latvijā, – tas ir zemākais rādītājs visā ES.¹⁴ Šos datus var aplūko arī 1. attēlā, kur ir redzams salīdzinājums arī ar pārējām Baltijas valstīm. Igaunijas iedzīvotāji vairākkārt norādījuši, ka klimata pārmaiņas ir drauds pašiem. Turklāt Latvija starp ES dalībvalstīm izceļas ar lielāko relatīvo atšķirību vides un klimata izmaiņu novērtējumā. 18% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka klimata un vides problēmas ir starp nozīmīgākajām ES pretstatā iepriekš minētajiem 2% respondentu. Tas norāda, ka Latvijai klimata un vides problēmas ir svarīgas. Šāda relatīvā atšķirība ir vispārliciecināma starp visām ES dalībvalstīm.

¹¹ *Būtisku vides risku apzināšana Latvijas pašvaldībās 2014.–2020. gada finanšu plānošanas perioda atbalstāmo aktivitāšu identificēšanai. Noslēguma ziņojums.* Pieejams: https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/nosleguma_zinojums_gala_ver_26_08_2014.pdf

¹² *Eurobarometer 92.* 2019. gada rudens. Pieejams: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinionmobile/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/surveyKy/2255>

¹³ Biežāk Latvijas respondenti minēja imigrāciju, ekonomisko situāciju, terorismu.

¹⁴ Vēl zemāku rādījumu ieguva tikai terorisms. Pārējie 11 atbilžu varianti bija biežāk minēti, t. sk. veselība un sociālā drošība, augošās cenas, nodokļi, nodarbinātība u. c. Turpretī Austrijas, Dānijas, Nīderlandes un Vācijas iedzīvotāji to uzskata par galveno problēmu.

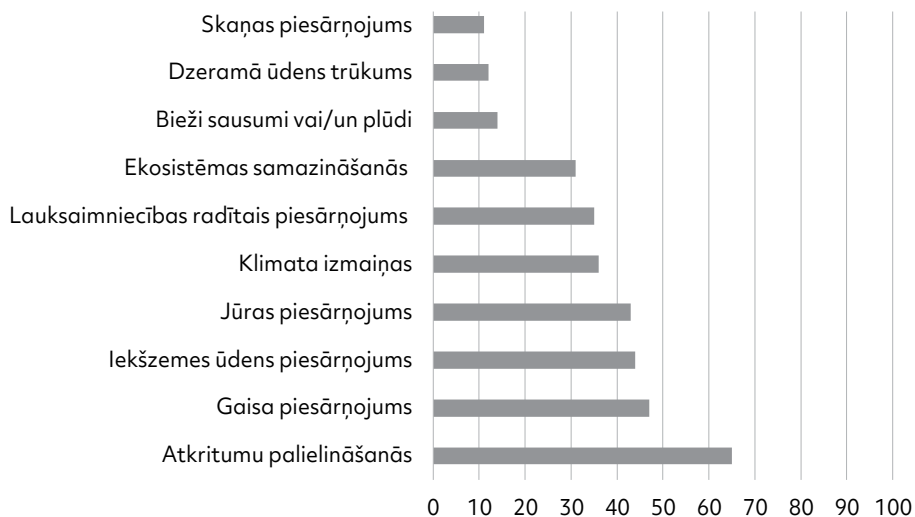
1. attēls. **Vides un klimata izmaiņu problemātikas aktualitātes novērtējums starp ES dalībvalstu respondentiem.** Eiroparometra dati, %

Lai gan šajā pētījumā iezīmējas aina, ka Latvijas iedzīvotājiem vides un klimata izmaiņu jautājumi nav tie būtiskākie, citi aptauju dati uzrāda, ka tie tomēr nav Latvijas iedzīvotājiem vienaldzīgi. Piemēram, 2019. gada decembra Eiroparometra specializētājā pētījumā apskatīta Eiropas iedzīvotāju attieksme pret vides problēmām. Rezultāti norāda, ka 36% Latvijas iedzīvotāju vides aizsardzība ir ļoti svarīga un 54% – diezgan svarīga,¹⁵ turklāt 39% iedzīvotāju uzskata, ka vides jautājumiem ir tieša ietekme uz viņu ikdienas dzīvi un veselību.¹⁶ 2019. gadā arī Latvijas Dabas fonds sadarbībā ar SKDS īstenoja aptauju, ar kuras palīdzību noskaidroja, ka 77% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju uztrauc dabas daudzveidības samazināšanās Latvijā. Savukārt iepriekš SKDS veiktajā aptaujā (2018) konstatēts, ka 49% Latvijas iedzīvotāju satrauc globālā sasilšana, bet 45% iedzīvotāju tā nesatrauc.¹⁷

¹⁵ Eurobarometer 501. 2019. Pieejams: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2257>

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ziņu aģentūra LETA (2018). Aptauja. *Globālā sasilšana satrauc katru otro Latvijas iedzīvotāju.*

2. attēls. **Nozīmīgākās vides problēmas Latvijas iedzīvotāju vērtējumā.**
Eiobarometrs 501, 2019¹⁸

Eiobarometra specializētajā pētījumā arī apskatītas problēmas, kuras vides jautājumos tiek uzskatītas par būtiskākajām (2. attēls). Visvairāk – nepilnas divas trešdaļas – iedzīvotāju satrauc atkritumu palielināšanās, bet pārējās vides problēmas nesatrauc pat 50% respondentu. Klimata pārmaiņas ir tikai piektā aktuālākā vides problēma, to nosaukuši 36% iedzīvotāju. Šajos pētījumos aplūkotās nozīmīgākās problēmas atšķiras, jo, piemēram, iepriekš minētajā SKDS pētījumā svarīgākā problēma bija dabas daudzveidības samazināšanās, savukārt Eiobarometra aptaujā novērojams, ka iedzīvotājus šī problēma (ekosistēmas samazināšanās) tik ļoti nemaz nesatrauc. Dabas daudzveidība var nebūt saistīta ar klimata pārmaiņām. Vides problēmas ir daudzveidīgas un kompleksas, jo, piemēram, atkritumu palielināšanos cilvēki var attiecināt nevis uz klimata pārmaiņām, bet gan uz savu rīcību.

Lai risinātu vides problēmas, Latvijas iedzīvotāji uzskata, ka efektīvas būtu šādas darbības:

- 1) patēriņa paradumu maiņa (36%);
- 2) plašāka informācijas izplatīšana un izglītošana (35%);

¹⁸ *Eurobarometer 501*. 2019. Pieejams: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2257> (p. 1). Atzīmēt varēja ne vairāk kā 4 atbilžu variantus.

- 3) finansiālo stimulu ieviešana vai palielināšana uzņēmumiem un personām, kas īsteno vides aizsardzības pasākumus (33%);
- 4) stingrāku nosacījumu un ierobežojumu ieviešana vides regulējumā (28%).¹⁹

Iedzīvotāju uzskatos var identificēt atšķirības – 78% iedzīvotāju domā, ka lēmumi vides aizsardzības jomā būtu jāpieņem Eiropas Savienībai kopīgi,²⁰ un tikai 19% – ka dalībvalsts līmenī. Tādējādi iedzīvotāji ir raduši uzskatīt, ka vides problēmas ir nevis valsts vai pašvaldības līmeņa problēma, bet gan reģionāla un pat starptautiska problēma. Bet tai pašā laikā pretrunīgumu rada apstākļi, ka tikai 54% iedzīvotāju norāda, ka ES šajā jomā nedara pietiekami daudz, salīdzinājumā ar 72% respondentu, kas uzskata, ka Latvijas valsts nedara pietiekami daudz. Visvairāk – 76% – domā, ka paši iedzīvotāji nedara pietiekami daudz vides aizsardzībai.²¹

Aptaujas par vidi, tās saglabāšanu, bioloģisko daudzveidību ir veiktas, un iegūtie dati liecina, ka iedzīvotājus satrauc klimata pārmaiņas, ekosistēmas samazināšanās, atkritumu palielināšanās. Tādēļ svarīgi noskaidrot, kādas ir atšķirības un kāda ir iedzīvotāju subjektīvā drošības izpratne par vides drošību valstī.

Vides drošības jēdziens

Vides drošība ir daudz pētīts jēdziens. Pastāv daudzveidīgi interpretējumi, kuri liecina par apņemšanos izstrādāt visaptverošu definējumu, kas atspoguļotu laikam atbilstošu un iekļaujošu skaidrojumu. Tā kā vides drošība ir cieši saistīta ar politiku, tad uzmanība pievērsta rīcībpolitikas nozīmei gan problēmas definēšanā, gan risinājumu meklēšanā. Pētnieki Sverre Lodgārds (*Sverre Lodgaard*) un Arturs H. Vestings (*Arthur H. Westing*) uzskata, ka vides sasaiste ar drošību un līdz ar to arī ar “augsto politiku” (*high politics*) ir veicinājusi politiskos problēmas apzināšanos un mudinājusi viņus steidzami rīkoties, lai risinātu vides problēmas un uzlabotu drošību. Lai gan vides drošību iekļauj politikas dienaskārtībā, Barijs Buzans (*Barry Buzan*), Ole Vēvers (*Ole Wæver*) un Jāps de Vilde (*Jaap de Wilde*) brīdina, ka vides iekļaušana dienaskārtībā ir nevēlama vides problēmu “pārvēršana papīros”, kas ierobežo pieejamo līdzekļu un

¹⁹ *Eurobarometer 501*. 2019. Pieejams: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2257> (p. 2). Varēja norādīt ne vairāk par 3 atbildēm.

²⁰ *Ibid.*, p. 4.

²¹ *Ibid.*, p. 3.

instrumentu klāstu vides problēmu risināšanai. Tomēr ilgtermiņā vides drošības uzlabošanu drīzāk var sasniegt, ja tā ir daļa no politikās dienaskārtības.²²

Pēc Buzana domām, vides draudi var ietekmēt arī valsts materiālo pamatu, kas savukārt var apdraudēt valsts institūciju darbību. Tādēļ institūcijas šos jautājumus cenšas neignorēt un regulāri iekļaut savā darba kārtībā. Tomēr mūsdienās vides draudus vairs neuzskata par dabisku apstākļu sakritību, bet gan par cēloņsakarību, kas izriet no cilvēku ekonomisko aktivitāšu pieauguma. Piemēram, siltumnīcas efektu izraisošās gāzes, ozona slāni noārdošie ķīmiskie elementi ir cilvēku īstenoto darbību sekas.²³

Buzans uzskata, ka viena no būtiskākajām atbalsta sistēmām vides drošības nodrošināšanai ir saistīta ar reģionālās un planētas biosfēras un dabas daudzveidības saglabāšanu, no kuras ir atkarīgas cilvēku spējas īstenot ikdienas darbības un rīcības (*human enterprises*).²⁴

Vide skatīta arī cilvēkdrošības perspektīvā. Cilvēkdrošību saista ar cilvēku iespējām piekļūt dabas resursiem un viņu neaizsargātību no vides pārmaiņām, jo lielākā daļa vides izmaiņu tieši vai netieši ietekmē cilvēku ikdienas darbības, piemēram, ūdens trūkums var neizraisīt karu, bet ietekmēt iedzīvotāju veselību un dzīves kvalitāti. No cilvēkdrošības perspektīvas vides drošības draudus saista ar to vispārējo ietekmi uz cilvēku dzīvi, labklājību, veselību un produktivitāti.²⁵

Līdz ar to vides drošība iekļauj planētas ekosistēmas saglabāšanu atbilstoši reģioniem, cilvēku radīto ekoloģijas problēmu seku samazināšanu un biosfēras saglabāšanu. Šie faktori veicina sabiedrības drošību no vides katastrofām, kuras rada dabiskas problēmas vai problēmas nepietiekamu zināšanu dēļ, – dabas resursu trūkums, neveselīga vide, vides degradācija, sociālās problēmas un konflikti.²⁶

Tādējādi vides drošība ir jāsaista ar problēmām, kuras var grupēt trīs vispārīgās kategorijās:

- 1) bažas par cilvēku darbības nelabvēlīgo ietekmi uz vidi;

²² Graeger, N. (1996). Environmental Security? *Journal of Peace Research*, 33, pp. 109–116. 10.1177/0022343396033001008. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/258155432_Environmental_Security

²³ Buzan, B. (1983). *People, states, and fear: The national security problem in international relations*. Brighton, Sussex: Wheatsheaf Books.

²⁴ Buzan, B. (1991). New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 67(3), pp. 431–451, DOI:10.2307/2621945. Pieejams: <https://pdfs.semanticscholar.org/7e80/1a412aec847eb67e464852c0d6319388266e.pdf> (p. 4).

²⁵ Khagram, S., Clark, W., & Raad, D. F. (2003). From the environment and human security to sustainable security and development. *Journal of Human Development*, 4(2), pp. 289–313. Pieejams: https://www.researchgate.net/profile/William_Clark3/publication/44836193_From_the_Environment_and_Human_Security_to_Sustainable_Security_and_Development/links/09e4150ac0da26c23b000000.pdf

²⁶ Ibid.

- 2) bažas par dažādu vides izmaiņu formu tiešo un netiešo ietekmi, kas var būt dabiska vai cilvēku radīta, uz valsts un reģionālo drošību;
- 3) bažas par individu un grupu nedrošību, kas rodas tādu vides izmaiņu dēļ kā ūdens trūkums, gaisa piesārņojums, globālā sasilšana u. c.²⁷

Savukārt Džovanni Dzurlīni (*Giovanni Zurlini*) un Fēlikss Millers (*Felix Müller*) uzskata, ka vides drošības problēmas var iedalīt trīs citās kategorijās:

- 1) vides drošība;
- 2) aizsardzība no vides izmaiņām/pārmaiņām, kas var izraisīt nestabilitāti un konfliktus valstī;
- 3) aizsardzība no vides izmaiņām/pārmaiņām (piemēram, no ūdens trūkuma, gaisa piesārņojuma u. c.).²⁸

Apvienojot visas minētās kategorijas, var secināt, ka vides drošību var garantēt, ja visiem indivīdiem ir taisnīga un saprātīga pieeja videi, kā arī ir ieviesti mehānismi vides problēmu un konfliktu risināšanai.²⁹

Ņemot vērā iepriekš aprakstīto, šajā pētījumā izvirzītas trīs pamatkategorijas, kuras apskatītas fokusa grupu intervijās, lai noskaidrotu Latvijas iedzīvotāju subjektīvo vides drošības uztveri:

- 1) klimata pārmaiņas – šajā kategorijā tiek apskatīti jautājumi par vides mainīgumu un prasmi pielāgoties šiem apstākļiem, t. sk. tiek apskatīts klimata pārmaiņu jautājums;
- 2) vides katastrofu un dabas stihiju seku pārvaldība – šajā kategorijā tiek apskatīti jautājumi par to, cik augsti riski ir saistīti ar dažādu dabas stihiju vai katastrofu varbūtību un sekām, kā arī par to, kādas ir rīcības, lai iespējamus riskus novērstu, prognozētu un spētu pilnvērtīgi neitralizēt negatīvās sekas;
- 3) vides pārvaldība – šajā kategorijā tiek apskatīti jautājumi par iedzīvotāju un valsts rīcību un par tās sekām attiecībā uz vidi un tās saglabāšanu.

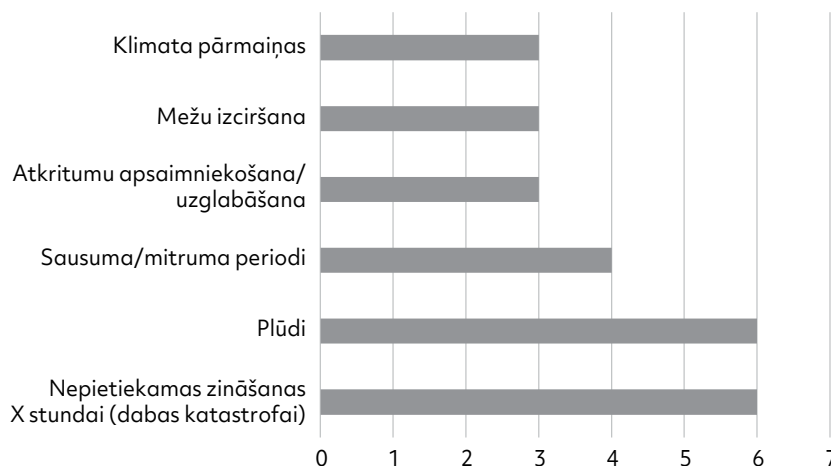
Latvijas iedzīvotāji par vides drošību

Fokusa grupu intervijās primārais uzdevums bija noskaidrot, ko iedzīvotājiem nozīmē vides drošība katram personīgi un kādi draudi rada bažas. Galvenais secinājums ir, ka vides jautājumi, līdzīgi kā veiktajās Eurobarometra aptaujās,

²⁷ AC/UNU Millennium Project – United Nations Doctrine for Managing Environmental Security (2000). Pieejams: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a572501.pdf>

²⁸ Zurlini, G., Muller, F. (06.08.2006.) *Environmental Security*. Pieejams: <https://www.sciencedirect.com/topics/earth-and-planetary-sciences/environmental-security>

²⁹ Ibid.

3. attēls. **Fokusa grupu skaits, kurās tika minēts draudu veids**

netiek izcelti kā nozīmīgākie drošības aspekti. Aicinot respondentus brīvi izteikties par faktoriem, kas liek justies nedroši, biežāk minēti ekonomiskie apsvērumi un fiziskā drošība, bet retos gadījumos piemin jautājumus, kas saistīti ar vidi.

Noskaidrojot respondentu viedokļus, iegūta aina par galvenajiem draudiem arī šajā jomā. 3. attēlā ir redzams, cik bieži pašvaldībās tika pieminēti (vismaz 3 fokusa grupās) konkrētie vides draudu veidi.

Iedzīvotāju skatījumā biežākie apdraudējuma veidi ir plūdu iespējamība, kā arī zināšanu un gatavības trūkums atbilstoši rīkoties gadījumā, ja notiek katastrofa (iestājas X stunda). Savu vērtējumu par gatavību X stundai respondenti sniedza pēc grupu intervētāju jautājuma, savukārt ar plūdiem saistītā tematika pieminēta biežāk pēc pašiniciatīvas. Fokusa grupu intervijās satraukums par klimata pārmaiņām un no tām izrietošajām sekām neparādās biežāk kā par cita veida draudiem – meža izciršanu, sausuma periodiem u. c. Lai iegūtu padziļinātāku izpratni par iedzīvotāju vides drošības uztveri, iegūtie rezultāti tālāk izklāstīti detalizētāk un aplūkotas atsevišķas tēmas.

Klimata pārmaiņas

Vairākās fokusa grupās respondenti sniedza savu viedokli par klimata pārmaiņām. Respondentu atbildes uz jautājumu par klimata pārmaiņu pašreizējām un potenciālām ietekmēm Latvijā intervētāji sadalīja trijās daļās: pesimistiskajās, neitrālajās un optimistiskajās. Tie, kuru atbildes bija pesimistiskas,

norādīja, ka klimata pārmaiņas viņus satrauc, jo šo pārmaiņu dēļ Latvijas vides situācija pasliktinās vai var pasliktināties:

Sieviete vidējā vecumā, Rīga: Līdz šim es domāju, ka pārāk nopietni tas nav Latvijai. Bet šogad 1. oktobrī uz Daugavpils ielas ieraudzīju kastani, un vēl tagad bišķu zied. Tā gan ir problēma, jo viņš zied un tūlīt būs sals. Tātad visa tā biosistēma ar siltumu ir izjukusi. Tā visa mūsu sistēma, tā daba ir vienkārši apjukusi, jo tagad ir silts un dzen ārā pumpurus. Un ar laiku tur, nezinu, labi nebūs. Tas ir viss, ko mēs ēdam.

Neitrāla viedokļa paudēji bija skeptiski par to, ka klimata pārmaiņas negatīvi ietekmēs Latviju. Negatīvās nostājas iemesli atšķiras starp respondentiem. Viens no tiem ir, ka Latvijas ģeogrāfiskā pozīcija un klimats nav nelabvēlīgs šim apstāklim.

Jaunietis, Rīga: Uzskatu, ka cilvēce ir sasniegusi, bezmaz vai pārkāpusi neatgriezeniskam sliekšnim. Un situācija pašlaik ir tik drastiski slikta, ka ir jāveic kardnālas pārmaiņas. Protams, ka mēs Latvijā to tik ļoti neizjutīsim, jo mūsu ģeogrāfiskā lokācija atļauj dažādi šīs sekas vienkārši neizbaudīt. Bet kopējā līmenī tai būtu jābūt cilvēces vienai no galvenajām prioritātēm.

Savukārt cits neitrālas pozīcijas iemesls ir skepticisms par cilvēku radīto ietekmi uz klimata pārmaiņām, jo klimata pārmaiņas ir bijušas arī pagātnē, kā arī norādes uz to, ka vēl trūkst pietiekami daudz informācijas, lai varētu viennozīmīgi noteikt, ka klimata pārmaiņas izraisījusi cilvēku darbība. Klimata pārmaiņas, visticamāk, notiek, bet nav pietiekamas informācijas, lai vērtētu to ietekmi.

Vīrietis, Madona: Es personīgi neizjūtu nekādus draudus, jo mēs [cilvēki] te dzīvojam tikai mazu laiku, un varbūt šajā laikā ir kaut kādas pārmaiņas, bet ilgā laikā tas varbūt ir normāli. Varbūt tā ir jābūt. Tāpēc – kāpēc mums baidīties no tā, kas ir normāli. Varbūt meklējam problēmu, kur tās nav.

Intervijās viena respondentu daļa – optimisti – klimata pārmaiņas uztver nevis kā draudu, bet gan kā iespēju un potenciālu Latvijas ekonomikai, norādot uz siltāka klimata pozitīvajiem faktoriem.

Vīrietis, Aizkraukle: Neuztveru kā draudu savai personiskajai drošībai. Nešķiet, ka tas uz mani attiecas, un neuzskatu, ka tā būtu Latvijā ļoti milzīga problēma. Latvijai tas drīzāk noteiktās jomās nāktu par labu. Palielināsies ražība, pazemināsies cilvēku slimošana ar ziemas perioda slimībām. Mazāki rēķini par apkuri.

Pēdējais piemērs iezīmē vēl kādu būtisku apstākli – fokusa grupas dalībnieki savu vērtējumu par to, vai klimata izmaiņas apdraud drošību, pārsvarā sniedz no ekonomiskā viedokļa, – proti, kā temperatūras svārstības var ietekmēt lauksaimniecību, rēķinu lielumu u. tml., tādā veidā sasaistot ekonomisko drošības sektoru ar vides drošības sektoru.

Optimistus un neitrālu viedokļu paudējus var uzlūkot arī kā respondentus, kuri neuzskata, ka klimata pārmaiņas rada draudus Latvijai. Ja šīs grupas salīdzina ar respondentiem–pesimistiem, kuri uzskata, ka klimata pārmaiņas rada draudus Latvijai, ir vērojams skaitlisks optimistu pārsvars starp fokusa grupu dalībniekiem. Kopumā tikai trijās fokusa grupās – Gulbenē, Rīgā, Talsos – bija pesimistiskā viedokļa paudēji. Bet neitrālā vai pat optimistiskā viedokļa paudēji bija gan šajās pašās, gan arī citās pašvaldībās – Aizkrauklē, Jaunjelgavā, Madonā. Līdzvērtīgi arī Daugavpili, Liepājā, Rēzeknē iezīmējās viedoklis, ka dabas katastrofas nav augsts drauds. Līdz ar to kopumā tas radīja asimetrisku situāciju – proti, pesimistiskā viedokļa paudējiem nācās sastapties ar atšķirīgu/opozicionāru viedokli, ko izteica citi iedzīvotāji, savukārt neitrālā/optimistiskā viedokļa paudējiem nenācās sastapties ar atšķirīgu/opozicionāru viedokli. Tai pašā laikā, lai gan pesimistisks viedoklis parādās trīsreiz retāk nekā neitrāls/optimistisks viedoklis, nozīmīgas teritoriālās atšķirības, kas iezīmētu kādu dalījumu starp pašvaldībām vai reģioniem, šajā jautājumā nav identificētas.

Novērojama arī tendence, ka pesimistisku viedokli biežāk izsaka jaunieši, savukārt vecāka gadagājuma cilvēkiem biežāk ir optimistisks/neitrāls viedoklis, jo viņi savas dzīves laikā pieredzējuši daudzus un dažādus laikus un notikumus.

Sieviete, Rīga: Vēsture rāda, ka ir arī agrāk bijis līdzīgi. Diez vai tas šodien tik ļoti ietekmē. Esmu redzējusi fotogrāfiju, 1932. gada 29. vai 28. novembra, kur mana mamma ir nofotografējusies ar ziedošu aveņu zaru un gatavām avenēm.

Kopumā iegūtie rezultāti atbilst Eurobarometra uzrādītajiem datiem, ka Latvijas sabiedrība neuztver klimata pārmaiņas kā nozīmīgāko vai primāro draudu.

Katastrofas, dabas stihijas un to pārvaldība

Kopumā fokusa grupās aptaujātie Latvijas iedzīvotāji uzskata, ka dabas katastrofas viņus neapdraud. Katastrofu draudu neesamība bija viena no biežāk sastopamajām tēzēm – kopumā uz to norādīja sešās fokusa grupās.³⁰ Šis viedoklis

³⁰ Daugavpils, Gulbene, Liepāja, Madona, Rīga, Rēzekne.

balstās uzskatā, ka Latvijas ģeogrāfiskais novietojums ir gana veiksmīgs, lai izvairītos no dabas kataklizmām ar spēcīgu ietekmi.

Vīrietis, Rīga: *Vienīgais, kas ilgtermiņā draudētu, – konkrētas laika apstākļu maiņas, paildzināti mitruma vai siltuma periodi, kas atstātu ietekmi uz zemkopību.*

Šis piemērs iezīmēja to, ka biežāk cilvēki kā iespējamo risku min sausuma vai mitruma periodu un ka dabas radītie apdraudējumi ir lielāki draudi tieši lauksaimniekiem, bet šie apdraudējumi netiek uztverti kā vispārīgi draudi sabiedrībai. Turklāt tas apstiprina iepriekš secināto, ka vides problēmas uztver caur ekonomikas prizmu. To papildina fakts, ka par dažādām iespējamām problēmām vairāk satraucas iedzīvotāji, kuri uzturas lauku teritorijā un, iespējams, atrodas nedrošā ekonomiskā situācijā:

Vīrietis, Ļaudona: *Mani apdraud laika apstākļi – applūdišu, ja būs lieli vēji un lietus.*

Sieviete, Alūksne: *Man ir dārziņš korporatīvā “Ziedos”, dārzkopības korporatīvā .. siltās ziemas dēļ jau ir izdīguši ķiploki, kas nozīmē, ka raža varētu arī nebūt ķiplokiem.*

Sausums pēdējo gadu laikā skar ļoti daudzus lauku reģionu iedzīvotājus, kuriem ir jārisina gan ūdens trūkuma, gan sausuma izraisītās vides izmaiņas problēmas un no tām izrietošās finansiālo zaudējumu problēmas lauksaimniekiem. Liels sausums bija novērots 2018. gadā, kas izraisīja vairākus meža un purvu ugunsgrēkus.³¹ 2019. gads bija vissiltākais gads novērojumu vēsturē, kad pieturējās liels sausums, kā arī tika novēroti pērkona negaisi un virpuļviesuļi.³² 2020. gada vasarā Ministru kabinets pieņēma noteikumus “Valsts atbalsta piešķiršanas kārtība apdrošinātajam sausuma radīto zaudējumu atlīdzības izmaksu kompensēšanai”, nosakot, kādā veidā kompensēs izmaksāto atlīdzību par sausuma radītajiem zaudējumiem sējumu platībām.³³

Sieviete darbspējas vecumā, Talsi: *Laukos ir sausums, un tā ir ļoti liela problēma. Arī mūsu novadā ūdens ir jāved kannās cilvēkiem.*

³¹ 2018. gads – sausākais novērojumu vēsturē. Pieejams: <https://www.meteo.lv/lapas/laika-apstakli/klimatiska-informacija/laika-apstaklu-raksturojums/2018/gads/gads-2018-meteo?id=2374&nid=1177>

³² 2019. gada laikapstākļu raksturojums. Pieejams: <https://www.meteo.lv/lapas/laika-apstakli/klimatiska-informacija/laika-apstaklu-raksturojums/2019/gads/gads-2019?id=2468&nid=1215>

³³ Ministru kabineta 2019. gada 18. jūnija noteikumi Nr. 263 “Valsts atbalsta piešķiršanas kārtība apdrošinātajam sausuma radīto zaudējumu atlīdzības izmaksu kompensēšanai”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/307671-valsts-atbalsta-pieskirsanas-kartiba-apdrosinatajam-sausuma-radito-zaudejumu-atlīdzības-izmaksu-kompensēšanai>

Bieži par potenciālu draudu uzskatīja plūdu iespējamību vairākās pašvaldībās – Aizkrauklē, Ādažos, Daugavpilī, Jaunjelgavā, Madonā, Valmierā. Respondenti atsaucās arī uz jau iepriekš notikušiem plūdiem ar negatīvu ietekmi, bet kopumā uzskatīja, ka, lai gan draudi pastāv, tie nav vērtējami kā augsti, jo tiek veikti preventīvi pasākumi un plūdu iespējamību var prognozēt.

Respondents, Ādaži: *Gaujas dambis ir drošībā, jo ir piedzīvoti baigie plūdi.*

Virietis, Daugavpils: *Mēs astoņus metrus spējam izturēt.*

Virietis, Valmiera: *Pilsēta pie Gaujas no plūdiem nebaidās.*

Runājot par katastrofu pārvaldību, iedzīvotāji fokusa grupu intervijās norādīja, ka atzīst paveikto, bet nepieciešams ievērot līdzsvaru ziņojumos par bīstamiem dabas apstākļiem.

Respondents: *2005. gadā, kad bija milzīgā vētra, bija ļoti minimāli kaut kas zināms. Šodien ir atkal tā, ka pie katra vēja plūsmas brīdina par oranžajiem/sarkanajiem orkāniem. Tā ir labāk.*

Iedzīvotāju uzskati par to, kā rīkoties krīzes/katastrofas gadījumā (X stundā), ir ļoti atšķirīgi. Lielākā daļa aptaujāto respondentu atzina, ka zinātu, kā jārikojas X stundā, piemēram, dzirdot sirēnas, būtu jāieslēdz televizors vai radio (to lielākoties visās pašvaldībās atzīmē pensionāri), tomēr kopumā viņiem trūkst papildu zināšanas, lai darbotos pareizi. Būtiski, ka jauniešiem ir bijušas civilās aizsardzības apmācības.

Skolniece, Rīga: *Man skolā pastāstīja, ko darīt krīzes situācijās, it īpaši, ja ir zemestrīce. Mums pat bija īpašas apmācības.*

Respondents: *Baigi maz ir informācija, kā rīkoties konkrētā stihijā. Jā, ir jāslēdz iekšā radio. Bet tā droši viens pats uz savu galvu domātu.*

Madonā min, ka trauksmes sirēnas atskaņo pārāk bieži, tāpēc cilvēki tās vairs neuztver nopietni. Savukārt citās fokusa grupās atzina, ka ir veiktas mācības, bet tās nav pietiekamas, jo, lai būtu efektīvas, tām jānotiek regulāri un jāliek cilvēkiem atkārtot un atjaunot savas zināšanas.

Sieviete, Rēzekne: *Mums augstskolā bija [apmācības], bet es jau aizmirsu.*

Sieviete, Valmiera: *Mūs apmāca, mēs pēc tam aizmirstam.*

2016. gadā Saeima pieņēma “Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likumu”³⁴, un 2020. gada 25. augustā Ministru kabinetā apstiprināja

³⁴ Saeima. *Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likums* (stājās spēkā 01.10.2016.). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/282333-civilas-aizsardzibas-un-katastrofas-parvaldisanas-likums>

Valsts civilās aizsardzības plānu.³⁵ Likums izšķir divu veidu katastrofas (dabas un cilvēku izraisītās) un nosaka gan kārtību, kā rīkoties, gan arī atbildīgās institūcijas, kam jābūt iesaistītām katastrofas pārvaldībā.³⁶

Respondenti piedāvāja arī savu redzējumu par to, kādā veidā vajadzētu uzlabot iedzīvotāju informēšanu par krīzes situācijām valstī.

Sieviete, Aizkraukle: *Man draudzene dzīvo Holandē. Un viņiem, kā tuvojas vētra, kā nu ir lielāki riski, katram iedzīvotājam uz telefonu tiek atsūtīts SMS, brīdinājums par draudošajām briesmām un arī ieteikumi, vai ir labāk palikt mājās vai kā. Nu tādā veidā. Es domāju, ka mums līdz tam vēl augt un augt.*

Vīrietis, Aizkraukle: *Tā ir lieta [par iepriekš minētās sievietes pieminēto SMS brīdinājumu sistēmu Holandē], ko Latvijā jāievieš, beznosacījuma uzstādījums.*

Šāda risinājuma ieviešanu atbalstīja visu grupu dalībnieki, norādot, ka nav nozīmes, kurš un kādā veidā sniedz šāda veida informāciju nepieciešamības gadījumā. Rēzeknē iedzīvotāji novērtē valsts akciju sabiedrības darbu – viņus informē par to, kad atslēgs elektrību un kad atjaunos tās pieslēgumu. Arī pensionāri novērtē to, ka uz viņu zvaniem tiek atbildēts un sniegta informācija par viņus interesējošiem jautājumiem. 2018. gadā Eiropas Parlaments atbalstīja direktīvu, kurā iekļauti noteikumi par publisku brīdinājumu sistēmas izveidošanu ārkārtas gadījumos un zvanītāja atrašanās vietas noteikšanu. Noteikumi ir saistoši visām dalībvalstīm.³⁷ Grozījumi Elektronisko sakaru likumā stājās spēkā 2020. gada 2. oktobrī, nosakot, ka elektronisko sakaru komersantiem pēc iespējas ātrāk jānosūta informācija sakaru lietotājiem.³⁸

Iedzīvotājos nav vienprātības par uzticību atbildīgajiem dienestiem, kuri monitorē dažādu katastrofu iespējamību un vides kvalitāti.

Nevienprātība skaidrojama ar to, ka respondenti personīgi nav saskārušies ar atbildīgajiem dienestiem, tāpēc ir dažādi vērtējumi un dažāda pieredze. Kopumā cilvēki uzskata, ka uzraudzība/monitorings no valsts puses notiek, bet tas nav pietiekošs. Novērojams arī, ka nepastāv korelācija starp respondentu viedokli par zināšanām, kā rīkoties X stundā, un uzticību atbildīgo dienestu veiktajam monitoringa procesam.

³⁵ Plāna projekts "Valsts civilās aizsardzības plāns". Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40480284&mode=mk&date=2020-08-25>

³⁶ Saeima. *Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likums* (stājās spēkā 01.10.2016.). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/282333-civilas-aizsardzibas-un-katastrofas-parvaldisanas-likums>;

³⁷ Šveicars, R. (07.02.2019.) *Drīz par katastrofām brīdinās ar SMS*. Pieejams: <https://www.la.lv/driz-par-katastrofam-bridinas-ar-sms>

³⁸ Ņikona, L. (21.09.2020.) *Kas ir valsts agrīnās brīdināšanas sistēma*. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/320034-kas-ir-valsts-agrinas-bridinasanas-sistema-2020>

Sieviete, Rīga: *Neesmu saskārusies ar to, ka iedomātos, ka kāds nav ko izdarījis.*
Vīrietis, Aizkraukle: *Man ir grūti novērtēt, jo es neesmu piedzīvojis situāciju, kad man būtu reāli kritiska situācija un varētu redzēt, kā viņi reaģē.*
Respondents, Gulbene: *It kā jau PVD pārbauda. Bet nav Latvijai kārtīga saimnieka, kurš to visu uzrauga.*
Respondents: *Problēma nav, ka ir informācija pēc jaunākajām tehnoloģijām, bet gan ka ir informācija pēc vecākajām tehnoloģijām.*

Vides pārvaldība

Fokusa grupu dalībnieki, izklāstot savu viedokli par vides pārvaldību, būtiski izceļ Latvijas mežu nozīmi vides drošības nodrošināšanai. Pāris fokusa grupās parādās iedzīvotāju satraukums par mežu izciršanu, jo ar to tiek saistīta vides kvalitātes samazināšanās. Risku saskata arī mežu teritorijas pārdošanā (Gulbenes pašvaldībā, kur tika norādīts, ka nekustamā īpašuma mežu teritorija pārdota Zviedrijas pilsoņiem Jaungulbenes pagasta teritorijā 142 ha platībā³⁹), jo tādā veidā zūd potenciālā kontrole pār teritoriju un var veikt darbības, kas nelabvēlīgi ietekmē kopējo Latvijas vidi. Turklāt Ādažu fokusa grupā mežu izciršana atzīmēta kā viena no pirmajām problēmām, apskatot visus drošības sektorus vienkopus. Līdz ar to iedzīvotāji uzskata, ka mežu apsaimniekošana ir apdraudējums, un iedzīvotāji neuzticas lēmumu pieņēmējiem, jo viņi var pieņemt neatbilstošus lēmumus.

Respondents, Ādaži: *Mežu izciršana ir apdraudējums Latvijas dabai. Virpuļviensuļi sākas, neekoloģiska domāšana.*

Respondents, Gulbene: *Kas Latvijā ietekmē gaisu? Mēs apzināti izcērtam visus mežus.*

Studente, Daugavpils: *Līdz ar laiku mums var beigties meži. Latvijā ir daudz mežu, bet neizmanto to savām vajadzībām.*

Respondents: *Priekš novada vajadzībām nepieciešami finanšu līdzekļi. Nedod aizdevumu, tādēļ pārdeva, Jaungulbenē 140 ha pārdeva zviedriem. Cilvēkiem ļoti liela ažiotaža – ko tagad darīs? Zviedri mūs ieņem tādā veidā! Ir cilvēki, kam tas arī ir sava veida apdraudējums. Tas ir pašvaldības lēmums. Bija cilvēki, kas vāca parakstus, – 800 paraksti. Paraksti nelīdzēja. Visi 5 deputāti nolēma par – pret 800.*

³⁹ Zute, L. (2019). *Gulbenes novada iedzīvotāji iebilst pret vietvaras ieceri pārdot 142 hektārus meža*. Pieejams: https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/gulbenes-novada-iedzivotaji-iebilst-pret-vietvaras-ieceri-pardot-142-hektarus-meza.a330218/?fbclid=IwAR2NAkSdLxnEI224FtC0aBmxDR70p0pogOYY69w_0bGhO98CP_97e2BNXgo

Eiroparometra veiktajā aptaujā norādīts, ka atkritumu pārvaldība ir galvenā vides problēma. Aptaujātie respondenti atkritumu pārvaldību saskatīja kā risku, kas ietekmē apkārt esošo vidi. Tie respondenti, kuri minēja šo problēmu, atzīmēja to kā potenciāli augstu risku, tomēr pašvaldību vairākumā atkritumu pārvaldība nav novērtēta kā drauds.

Sieviete (jaunā māmiņa), Daugavpili: Satrauc tas, ka pirms 8 gadiem Daugavpilī tika aprakti atkritumi un tie piesārņoja gruntsūdeņus. Bet kopumā ūdens mums pilsētā ir tīrs.

Iedzīvotāji norādīja, ka aizvien biežāk stāsta/ziņo par atkritumu šķirošanas iespējām. Cilvēkiem ir informācija, kur var nodot lielāko daļu atkritumu, bet ne visu veidu atkritumus. Grupas dalībnieki atzina: lai biežāk šķirotu atkritumus, tiem ir nepieciešamas papildu iespējas, kur tos nodot un šķirot. Intervijās iedzīvotāji stāstīja, cik svarīgi viņiem ir šķirot atkritumus pie mājas. Viņuprāt, pašvaldībām kopā ar atkritumu apsaimniekotāju vajadzētu nodrošināt atkritumu šķirošanas punktu pēc iespējas tuvāk iedzīvotāju dzīvesvietai. Interviju laikā identificēta reģioniem raksturīga problēma, ka atkritumu šķirošanas konteineri atrodas tālu no dzīvesvietas.

Vīrietis darbības vecumā: Lokācija krietni apgrūtina parastam ikdienas cilvēkam tam piekerties... Cilvēki to nedara, jo cilvēki ir pārāk slinki.

Respondents: Es gribu šķirot atkritumus, tad man jāved viņi daudzus kilometru uz attiecīgo vietu. Un arī tad tikai daļu, jo nav kur mest organiskos atkritumus.

Atkritumu šķirošanas nozīme atzīmēta arī Gulbenē, kur to sasaistīja ar klimata pārmaiņu novēršanas iespējām un kur iezīmējās atšķirīgie viedokļi par šķirošanas ietekmi. Iedzīvotāji uzskata, ka atkritumu šķirošana ir pirmais solis (kopā ar mežu izciršanas samazināšanu), lai uzlabotu klimatu. Tomēr šādu viedokli citi iedzīvotāji apstrīdēja, norādot, ka nevar ietekmēt tādas dabas stihijas kā vētras un viesuļvētras.

Fokusa grupās respondentus nesatrauca biodažādība un kopējā vides draudu ietekme uz dabu, kura tiešā veidā nesaistās ar viņu personisko drošību. Vienā no fokusa grupu intervijām parādījās viedoklis, ka “ekonomiski produktīvu” sugu ieviešanās būtu ieguvums.

Iedzīvotāji norāda, ka viņu aktuālās problēmas attiecas arī uz klimata pārmaiņām un iespaido pārtikas kvalitāti, savukārt klimata pārmaiņas ietekmē iedzīvotāju iespējas nodrošināt sev pārtiku.

Sieviete, Gulbene: Termiņš – trīs mēneši. Normāli, ka pienam termiņš trīs mēneši? Kas tas par pienu vispār? Vai gaļai. Atver vakuuma galu – viņai ir specifiska smarža. Tā arī ir piesārņotība ar visādām ķīmijām.

Vides drošība pašvaldībās

Šajā apakšnodaļā analizēti vides drošības sektora pārvaldības rādītāji divās Latvijas pašvaldībās – Rīgā un Madonā. Šajās pašvaldībās fokusa grupu intervijās vides drošības sektora draudi identificēti kā vieni no trim nozīmīgākajiem draudiem. Katras pašvaldības sniegums tiks analizēts atbilstoši pētījuma gaitā izstrādātajai labas pārvaldības matricai.

Vides drošības sektora labas pārvaldības rādītāji analizēti, izmantojot intervijas ar lēmumu pieņēmējiem pašvaldībās un plānošanas dokumentu kvalitatīvo analīzi (pašvaldību attīstības plānošanas dokumenti, attīstības pārskati un citi publiski pieejami dati).

Rīgas pilsētas pašvaldība

Rīgas pilsētas pašvaldības pārstāvis padziļinātajā intervijā, atšķirībā no iedzīvotājiem, nepievērš lielu uzmanību tiešiem vides draudiem, kā arī vides ilgtspējai, bet apspriež rīcību krīzes situācijās.

Rīgas pilsētas pašvaldības pārstāvis: *Civilās aizsardzības plāns ir palicis no padomju laikiem birokrātiskā līmenī. Apšaubu spējas X stundā. Zvanītu kādam pa draugam primāri, nevis pēc saraksta.*

Rīgas pilsētas plānošanas dokumenti izstrādāti, pamatojoties uz likumu “Par pašvaldībām”, Teritorijas attīstības plānošanas likumu, Ministru kabineta 16.10.2012. noteikumiem Nr. 711 “Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem” un Rīgas domes 05.07.2011. lēmumu Nr. 3385 “Par Rīgas attīstības programmas 2014.–2020. gadam izstrādes uzsākšanu un Rīgas ilgtermiņa attīstības stratēģijas līdz 2025. gadam aktualizāciju”. Rīgas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā noteikts, ka “Rīgas pilsētas pašvaldības virsuzdevums ir pilsētas iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošana”⁴⁰. Vides drošības draudu dēļ Rīgas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā ir iekļautas stratēģiskās nostādnes pilsētvides attīstībai. Viena stratēģijas sadaļa veltīta dabas mantojuma un vides kvalitātes nodrošināšanai, minot gaisa attīrīšanas nozīmīgumu, trokšņa piesārņojumu, dabas teritoriju saglabāšanu, apkārtējai videi nekaitīgu atkritumu apsaimniekošanas sistēmu, plūdu riska samazināšanu un dabas resursu lietderīgu izmantošanu (lietusūdeņu atkārtotu izmantošanu).⁴¹ Līdzīgi kā stratēģijā 2030, arī Rīgas “Attīstības programmā 2014–2020” viens no

⁴⁰ Rīgas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam (2014). Pieejams: https://www.rdpad.lv/wp-content/uploads/2014/11/STRATEGIJA_WEB.pdf (16. lpp.)

⁴¹ Turpat, 80.–81. lpp.

ricības virzieniem ilgtermiņa mērķu sasniegšanai ir labas vides kvalitātes saglabāšana, nosakot detalizēti priekšrocības un trūkumus pilsētā.⁴²

No labas pārvaldības perspektīvas nav konstatēti trūkumi secības un savstarpējās pamatotības ievērošanā, plānošanas dokumentu izstrādē vides drošības sektora draudu mazināšanai. Apskatītajos dokumentos identificēti visi apskatītie vides draudi un iespējas tos mazināt. Par normatīvo aktu izmaiņām var secināt, ka ievērota konsekvence.

Rīgas pilsētas pašvaldības publiskajā pārskatā par 2019. gadu ir ietverta informācija par paveikto vides aizsardzības jomā. Kopumā 2019. gadā iztērēti apmēram 3 miljoni eiro vides aizsardzības nodrošināšanai – atkritumu apsaimniekošanai, notekūdeņu apsaimniekošanai, vides piesārņojuma novēršanai un samazināšanai, bioloģiskās daudzveidības un ainavas aizsardzībai, kā arī pārējai citur neklasificētai vides aizsardzībai.⁴³ Tātad ir novērsti tie vides drošības draudi, kas noteikti plānošanas dokumentos.

Runājot par preventīvo rīcībpolitikas izstrādi vides drošības sektorā, pētījumā secināts, ka Rīgas pilsētas pašvaldībai ir izstrādāts Rīgas pilsētas Civilās aizsardzības plāns, kurā ir iekļauta informācija par to, kā sabiedrībai rīkoties, sastopoties ar tādiem vides drošības draudiem kā, piemēram, vides piesārņojums, pārtikas un dzeramā ūdens apgādes katastrofa, bīstamo atkritumu noplušana, dabas katastrofa, kā arī ar tādām katastrofām, kuras izraisa cilvēki un kuras ietekmē vides drošību.

Madonas novada pašvaldība

Intervijā Madonas novada pašvaldības pārstāvis norādīja, ka klimata pārmaiņas 2019./2020. gada ziemā atstājušas negatīvu iespaidu uz tūrisma jomu novadā, jo viena no pašvaldības tūrisma jomas prioritātēm ir ziemas sporta aktivitātes. Pašvaldības domes vadītājs norādīja uz negatīvajām ekonomiskajām sekām, ko var radīt šādas klimata svārstības.

Novadam kā ziemas galvaspilsētai traucē ziemas neesamība. Finansiāli traucē ziemas orientēšanas čempionāta nenotikšana.

Apkopojot padziļinātajā intervijā iegūtās atziņas, var secināt, ka vides drošības sektora izvērtējums ir daudz pozitīvāks nekā reālā sasaiste ar labas pārvaldības indikatoriem. Madonas novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2013.–2038. gadam ir izstrādāta, pamatojoties uz Attīstības plānošanas

⁴² Rīgas Attīstības programma 2014–2020 (2014). Pieejams: <https://www.rdpad.lv/strategija/attistibas-programma/>

⁴³ Rīgas pilsētas pašvaldības publiskais pārskats 2019 (2020). Pieejams: <https://www.riga.lv/lv/publiskais-parskats/rigas-pilsetas-pasvaldibas-publiskais-parskats-2019.pdf> (23. lpp.)

sistēmas likumu, Teritorijas attīstības plānošanas likumu, Latvijas Republikas MK noteikumu Nr. 711 "Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem" prasībām un Madonas novada 2012. gada 27. septembra domes sēdes lēmumu (sēdes protokols Nr. 21) "Par Madonas novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijas izstrādes uzsākšanu"⁴⁴. Tāpat arī ir izstrādāta Madonas novada attīstības programma 2013.–2020. gadam⁴⁵ un Madonas novada teritorijas plānojums 2013.–2025. gadam.⁴⁶ Madonas novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijas vīzija ir "Madonas novads: zeme, kur piedzimt un dzīvot, atgriezties īstenot sapņus un ieceres, kur daba, darbs un latviskā kultūra ikkatru veido par turīgu, stipru un radošu personību"⁴⁷. Un viens no stratēģiskajiem mērķiem iekļauj arī vides drošības draudu novēršanu – "dabiska, droša dzīves vide ir balstīta uz gudru, ilgtspējīgu dabas un dabas resursu apsaimniekošanu, saglabājot tās unikālītāti un daudzveidību"⁴⁸. Attīstības stratēģijā un attīstības plānā nav tieši minēti vides drošības draudi, taču ir noteiktas darbības un mērķi, lai tos mazinātu, piemēram, vides un dabas aizsardzības aizsargjoslu noteikšana.⁴⁹

Nav identificēti atkritumu apsaimniekošanas, plūdu iespējamības draudi. Par normatīvo aktu izmaiņām kā vienu no labas pārvaldības indikatoriem gan dokumentu analīzes gaitā, gan padziļinātās intervijas analīzē secināts, ka Madonas novadā nenotiek bieža jaunu normatīvo aktu apstiprināšana un tiek ievērota konsekvence normatīvo aktu izmaiņās.

Madonas novada pašvaldības mājaslapā 2020. gada 25. augustā ir apstiprināts Madonas novada attīstības programmas 2013.–2020. gadam īstenošanas uzraudzības ziņojums, kur vidēja termiņa prioritātē "Dzīves vides drošība" rīcības plāns izpildīts par 77%, jo īstenots, ievērojot Madonas novada teritorijas plānojumu 2013.–2020. gadam un citus valstī noteiktos normatīvos aktus. Ziņojumā norādīts, ka saglabātas un attīstītas dabas takas un cita vides izziņas infrastruktūra. Vidēja termiņa prioritātē "Dabas kapitāla veidošana" rīcības plāns izpildīts par 54%. Visa aktuālā informācija par tūrismu un dabas objektiem ir sistemātiski uzturēta un atjaunota mājaslapā, kā arī Madonas

⁴⁴ *Madonas novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2013.–2038. gadam* (2013). Pieejams: http://www.madona.lv/lat/box/files/PlanosanasDokumenti/attstbas_stratija.pdf

⁴⁵ *Madonas novada attīstības programma 2013.–2020. gadam* (2013). Pieejams: http://www.madona.lv/lat/box/files/PlanosanasDokumenti/attstbas_stratija.pdf

⁴⁶ *Madonas novada teritorijas plānojums 2013.–2025. gadam* (2013). Pieejams: <https://www.madona.lv/lat/madonas-novada-teritorijas-planojums-2013-2025gada>

⁴⁷ *Madonas novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2013.–2038. gadam* (2013). Pieejams: http://www.madona.lv/lat/box/files/PlanosanasDokumenti/attstbas_stratija.pdf (10. lpp.)

⁴⁸ Turpat, 10. lpp.

⁴⁹ Turpat, 29. lpp.

novada pašvaldības Tūrisma informācijas centrā, Lubāna mitrāja informācijas centrā un Bērzaunes Tūrisma informācijas punktā.⁵⁰ Īstenojot projektus Eiropas Reģionālās attīstības fonda aktivitāšu ietvaros, Madonas novadā uzlabota ūdensapgādes un notekūdeņu savākšanas un attīrīšanas kvalitāte, ievērojami paplašināta ūdenssaimniecības pakalpojumu pieejamība, nodrošinot kvalitatīvu dzīves vidi, samazinot vides piesārņojumu un ūdenstilpju eitrofikāciju, sekmejot ūdens resursu un energoresursu racionālu izmantošanu.⁵¹

Runājot par preventīvo rīcībpolitikas izstrādi vides drošības sektorā, pētījuma rezultātā secināts, ka Madonas novada pašvaldībā ir Civilās aizsardzības komisija, taču 2019. gadā tā nav sanākusi ne uz vienu sēdi,⁵² savukārt 2018. gadā tai bija četras sēdes.⁵³ Ņemot vērā, ka Madonas novadā ir vairāki dabas parki, tad Dabas aizsardzības pārvalde ir izstrādājusi šo dabas parku aizsardzības plānus, piemēram, "Dabas parka "Aiviekstes paliene" dabas aizsardzības plānu"⁵⁴.

Kas attiecas uz katastrofu novēršanu, tad iedzīvotāji uzskata, ka pastāv vāja katastrofu seku novēršana, un to pārvaldību vērtē kā darboties nespējīgu / neefektīvu, jo, viņuprāt, par katastrofu seku novēršanu netiek ziņots pienācīgi. Tomēr pašvaldību vadītāji ir informēti par vides problēmām un to novēršanu, piemēram, Madonas novada domes priekšsēdētājs uzsver, ka

pašvaldība aktīvi seko Lubānas ezeram. Bija risks, ka dambis lūztu. Bija avārija slūžās (tas bija bistams risks).

Secinājumi

Pētījumā iegūtie rezultāti ļauj secināt, ka vides problēmas Latvijas iedzīvotāji neuztver kā galvenos draudus un apšaubā arī klimata pārmaiņu negatīvo ietekmi uz Latvijas teritoriju. Lielāka nozīme tiek piešķirta ekonomiskajai drošībai, tādēļ vides problēmas tiek biežāk uztvertas no tautsaimniecības skatpunkta. Tajā pašā laikā fokusa grupu interviju rezultāti liecina, kuras no vides

⁵⁰ *Madonas novada attīstības programma 2013.–2020. gadam. Īstenošanas uzraudzības ziņojums* (2016). Pieejams: <https://www.madona.lv/lat/box/files/PlanosanasDokumenti/uzraudzbaszirojums30062016.pdf> (12. lpp.)

⁵¹ Turpat, 14. lpp.

⁵² *Madonas novada pašvaldības 2019. gada publiskais pārskats* (2020). Pieejams: <http://www.madona.lv/lat/get.php?o=1&f=filelists/1593762728-gadaparskatsmadona2019publicesana2.pdf> (9. lpp.)

⁵³ *Madonas novada pašvaldības 2018. gada publiskais pārskats* (2019). Pieejams: <http://www.madona.lv/lat/get.php?o=1&f=filelists/1562231317-publiskaisparskats2018.pdf> (7. lpp.)

⁵⁴ *Paziņojums par dabas parka "Aiviekstes paliene" dabas aizsardzības plāna sabiedrisko apspriešanu* (18.10.2019.). Pieejams: <https://madona.lv/lat/aktualitates-novada?fu=read&id=9047>

jomām nav nozīmīgas iedzīvotāju skatījumā. Piemēram, sabiedriskās domas aptaujās biežāk minētā tēma – atkritumi – parādījās tikai dažās fokusa grupās. Nākamās biežāk minētās problēmas – gaisa, iekšzemes un jūras ūdens piesārņojums – minētas reti vai nav minētas vispār. Tāpat vides pārvaldības jomā iedzīvotājus nesatrauc biodažādība un kopējā ietekme uz dabu, jo tā tiešā veidā nesaistās ar viņu personisko drošību.

Diskusijas ar iedzīvotājiem atspoguļo iedzīvotāju daudzveidīgo skatījumu uz vidi. Kādam vide asociējās ar globālā klimata pārmaiņām, vēl kādam – ar nesavāktiem atkritumiem, ikgadējo talku un veselīgiem produktiem. Cauri vijas pieredzē balstītais vides skatījums – svarīgs ir tas, ko persona ir pieredzējusi vai piedzīvojusi. Līdz ar to iedzīvotāju prioritāšu sarakstā globālā sasilšana nevar konkurēt ar izmestām riepām vietējā mežā vai ar vietējā karjera negatīvo ietekmi uz gruntsūdeņiem.

Fokusa grupās atspoguļojās viedoklis, ka valstij ir nepieciešams uzlabot veicamos pasākumus mežu apsaimniekošanā, atkritumu pārvaldīšanā, informētībā par katastrofu pārvaldību.

Iedzīvotāji uzskata, ka vides katastrofu un dabas stihiju seku pārvaldības jomā uzraudzība no valsts puses notiek, bet tā nav pietiekoša. Pētījumā secināts, ka iedzīvotāji apzinās, kā rīkoties X stundā, bet neuzticas atbildīgajiem dienestiem, kam efektīvi jānovērš dabas stihiju sekas. Lielākoties iedzīvotāji uzskata, ka Latvijas ģeogrāfiskais novietojums ļauj izvairīties no dabas katalizmu spēcīgās ietekmes, tāpēc tās, viņuprāt, nav liels apdraudējums vides drošībai.

Vides pārvaldības jomā iedzīvotājus nesatrauc biodažādība un kopējā ietekme uz dabu, jo tā tiešā veidā nesaistās ar viņu personisko drošību. Interviju laikā identificēta reģioniem raksturīga problēma, ka atkritumu šķirošanas konteineri atrodas tālu no dzīvesvietas, tāpēc iedzīvotāji izvēlas nešķirot atkritumus. Tādu iedzīvotāju, kuri aicina aktīvāk rīkoties klimata pārmaiņu novēršanai vai atkritumu apsaimniekošanas politikas uzlabošanai, ir mazāk nekā to, kas ir skeptiski noskaņoti pret klimata pārmaiņām.

Iedzīvotāju bažas daļēji atspoguļojas pašvaldību darbinieku intervijās, kā arī pašvaldību plānos un stratēģijās. Tajās pastiprināta uzmanība pievērsta atkritumu apsaimniekošanai, dabas vērtību saglabāšanai un dabas struktūru apsaimniekošanai, lai iedzīvotājiem novērstu, piemēram, upju plūdu draudus. Savukārt mazāka uzmanība ir pievērsta katastrofu pārvaldībai, kā arī klimata pārmaiņu radīto seku samazināšanai.

Sabiedrības drošība

ALEKSANDRA KJAKSTE, SIGITA STRUBERGA

Sabiedrības drošība apskata apdraudējumus sabiedrības vai tās daļu tradicionālajiem dzīvesveidiem, paražām, reliģiskajām praksēm, etniskajām un nacionālajām īpatnībām. Sabiedrības drošības dimensija pēdējā desmitgadē ir bijusi gan politiskajā, gan akadēmiskajā dienaskārtībā, tomēr līdz šim nav ticis veikts pētījums, kas ļautu integrēt indivīdu identificētos draudus to identitātei kopējā Latvijas iedzīvotāju draudu uztveres skatījumā un vērtēt iespējamās cēloņsakarības, kuras pastāv starp uztvertajiem draudiem un atbilstošām rīcībpolitikām kā atbildēm uz tiem. Šajā grāmatas nodaļā identificēti tie sabiedrības draudu veidi, kurus Latvijas iedzīvotāji uzskata par nozīmīgiem, kā arī apskatīts, vai un kā vietējās pašvaldības reagē uz iedzīvotāju bažām par apdraudējumiem sabiedrības drošības dimensijā. Analīzes rezultātā secināts, ka Latvijas iedzīvotāji identificē draudus to unikālajai patībai un atzīst tos kā būtisku izaicinājumu savai drošībai. Visbiežāk tos satrauc imigrācija kā potenciālais apdraudējums viņu subjektīvā vērtējumā. Kopumā Latvijas sabiedrība tiek raksturota kā slēgta, uz tradicionālām vērtībām orientēta. Savukārt reģionos iedzīvotāji izjūt plaisu starp reģionu un galvaspilsētu un uzsver, ka pastāv atsevišķa, nošķirta dzīve un dienaskārtība un līdz ar to divas atšķirīgas kopienas. Rezultātā kā nozīmīgākos iekšējos apdraudējuma avotus sabiedrības drošības sektorā Latvijas iedzīvotāji nosaukuši citus iedzīvotājus vai to grupas, kā arī valsts pārvaldes iestādes. Savukārt pašvaldības bauda lielāku uzticēšanos. Kā ārējais apdraudējuma avots galvenokārt minēta Krievijas Federācija. Pašvaldību darbības analīze liecina, ka kopumā pašvaldības reti un ierobežotā apmērā saredz savu lomu drošības stiprināšanā sabiedrības drošības sektorā. No iegūtajiem rezultātiem secināms, ka sabiedrības pārstāvju, kā arī pašvaldību darbinieku iesaiste plašākās diskusijās par drošību, pilsonisko audzināšanu un iekļaušanu ir būtisks faktors sabiedrības drošības stiprināšanā ar noteikumu, ka šāda veida aktivitātes būtu domātas visu sabiedrības grupu iekļaušanai, nevis kādas grupas izslēgšanai, identitātes apdraudēšanai vai tās nozīmīguma nolīgšanai.

Atslēgvārdi: sabiedrības drošība; identitāte; izslēgšana; imigrācija; kopiena.

Societal security addresses threats to the traditional lifestyles, customs, religious practices, and ethnic and national characteristics of a society or part of it. The dimension of societal security has been on the political and academic agenda for the last decade, but so far, no research has been conducted to integrate the threats identified by individuals into their overall view on the threat perception of Latvia's population and to assess the possible causal link between the perceived threats and policy-making processes that respond to them. This section of the book identifies those types of societal threats that inhabitants of Latvia consider significant and explores whether and how local governments respond to inhabitants' concerns about threats to societal security. The analysis demonstrates that the inhabitants of Latvia identify threats to their unique identity and recognise them as a significant challenge. In general, Latvian society is characterised as closed and oriented towards traditional values. In the regions, on the other hand, people feel a gap between the capital city and their concerns, emphasising the disparity in lives and agendas, and thus – the existence of two different communities. As a result, inhabitants of Latvia have named other residents and groups, as well as national public administration institutions, as the most significant internal sources of threat when it comes to the dimension of societal security. Municipalities, on the other hand, enjoy greater trust. The Russian Federation is mainly mentioned as an external source of societal threats. In general, analysis of the activities of local governments demonstrates that they rarely (and to a limited extent) see their role in strengthening security in the societal security sector. It can be concluded from the obtained results that the involvement of public and municipal representatives in wider discussions on security, civic education, and inclusion is an important factor in strengthening societal security. Such discussions should involve all societal groups, should not exclude any group (even if their identity is perceived as threatening), and should not deny the significance of any group.

Keywords: societal security, identity, exclusion, immigration, community.

Ievads

Sabiedrības drošība apskata apdraudējumus sabiedrības vai tās daļu tradicionālajiem dzīvesveidiem, paražām, reliģiskajām praksēm, etniskajām un nacionālajām īpatnībām. Iepretī personiskajai drošībai, kur dominē cilvēka un valsts attiecības, sabiedriskā drošība raksturo attiecības starp dažādām sociālām grupām. Tātad uzmanības centrā ir sabiedrības vai atsevišķu tās grupu identitātes izturēspēja, kas ļauj sabiedrības drošību interpretēt kā dienaskārtību, veidu, kā valsts tiek pārvaldīta sabiedrības tradicionālās patības saglabāšanai. Ņemot vērā Latvijas valsts vēsturisko pieredzi un šī brīža izaicinājumus, sabiedrības drošība līdzās militārajai, politiskajai un ekonomiskajai drošībai ir kļuvusi par nozīmīgu dimensiju debatēs par Latvijas drošību. Šāda pieeja

ļāvusi pakļaut analīzei tos riskus un apdraudējumus, ko valsts sabiedrības grupas vai iedzīvotāji kopumā identificē kā būtiskus to identitātei, kā arī integrēt tos plašākā redzējumā par pastāvošās sociālās struktūras noturīgumu attiecībā uz ārējiem un iekšējiem destabilizācijas mēģinājumiem.

Lai arī sabiedrības drošība pēdējā desmitgadē ir bijusi gan politiskajā, gan akadēmiskajā dienaskārtībā, līdz šim nav ticis veikts pētījums, kas ļautu integrēt indivīdu identificētos draudus to identitātei kopējā Latvijas iedzīvotāju draudu uztveres skatījumā un vērtēt iespējamo korelāciju, kas pastāv starp uztvertajiem draudiem un atbilstošām rīcībpolitikām kā atbildēm uz tiem. Tāpēc nodaļas mērķis ir identificēt tos sabiedrības draudu veidus, ko Latvijas iedzīvotāji vērtē kā svarīgus. Vispirms tiks apskatīti līdz šim veiktie nozīmīgākie pētījumi par sabiedrības drošības sektoru. Tam sekos sabiedrības draudu operacionalizācija atbilstoši pētījuma vajadzībām, kā arī pētījuma rezultāti un secinājumi.

Kas paveikts sabiedrības drošības izpētē?

Latvijā drošības pētniecības jomā ir uzkrātas ievērojamas zināšanas par sabiedrības drošības dimensiju. Pēc neatkarības atjaunošanas tika izstrādāti vairāki pētījumi, kuru mērķis bija sniegt paplašinātu izpratni par drošību, īpaši izceļot cilvēkdrošības dimensiju,¹ kas cita starpā skāra atsevišķus ar identitāti saistītos jautājumus, ko iespējams plašāk vispārināt arī sabiedrības drošības aspektā. Tas nav pārsteidzoši, ņemot vērā Latvijas valsts vēsturisko mantojumu un mūsdienu aktuālos drošības izaicinājumus.

¹ Piemēram, 2003. g. Māras Šimanes redakcijā tika izdots ANO pārskats par tautas attīstību "Latvija. Pārskats par tautas attīstību. Cilvēkdrošība 2002–2003" (Šimane, M. (red.) (2003). *Latvija. Pārskats par tautas attīstību. Cilvēkdrošība 2002–2003*. Rīga: ANO, 154 lpp. ISBN: 9984-684-19-9). Pārskatā uzmanība vērsta uz izpratnes par cilvēkdrošību padziļināšanu, apskatot Latvijas iedzīvotāju galveno bažu iemeslus un pakārtojot tos septiņiem cilvēkdrošības aspektiem. 2012. g. Žanetas Ozoliņas redakcijā tika publicēta monogrāfija "Cilvēkdrošība Latvijā un pasaulē: no idejas līdz praksei", kuras mērķis ir izstrādāt cilvēkdrošības un drošības spējas teorētisko konceptu, kurš lietojams dažāda attīstības līmeņa valstīs un uz kura pamata radīt zināšanu kopumu par risinājumiem individuālā un nacionālā līmenī risku novēršanai un nedrošības mazināšanai (Ozoliņa, Ž. (red.) (2012). *Cilvēkdrošība Latvijā un pasaulē: no idejas līdz praksei*. Rīga: Zinātne, 8. lpp.). 2015. g. Žanetas Ozoliņas redakcijā tika publicēts pētījums "Dzimums un cilvēkdrošība: Baltijas jūras reģiona skatījums" (Ozoliņa, Ž. (red.) (2015). *Gender and Human Security: A View from the Baltic Sea Region*. Rīga: Zinātne, 272 lpp.), kas fokusējās ne tikai uz identificētiem riskiem un draudiem, bet arī uz sieviešu līdztiesības veicināšanu Baltijas jūras valstu reģionā. Nozīmīgu ieguldījumu Latvijas drošības studiju pētniecībā sniedza arī 2019. g. aizstāvētā Riharda Bambala doktora disertācija "Cilvēkdrošība kā nacionālā interese ārpolitikā: Japānas, Kanādas un Norvēģijas gadījumu analīze". Šis promocijas darbs līdztekus citiem pētījumiem sniedz paplašinātu izpratni par drošību, teoretizējot tādu jēdzienus kā cilvēkdrošība un dzīvotspēja/noturība (*resilience*).

2016. gadā Žanetas Ozoliņas redakcijā tika publicēta grāmata “Sabiedrības drošība. Iekļaušanas – izslēgšanas dilemma. Krievvalodīgo kopienu portrets Latvijā” (*Societal Security: Inclusion- Exclusion Dilemma. A portrait of Russian-speaking community in Latvia*). Pētījuma mērķis bija apskatīt tos potenciālos draudus un riskus, ko identificē Latvijas krievvalodīgo kopiena, un to, kā šie draudi un riski var veicināt drošības sistēmas destabilizāciju valstī. No sabiedrības drošības perspektīvas šis pētījums sniedz vienas kopienas – krievvalodīgo – subjektīvās drošības uztveres atspoguļojumu.

Otrs pētījums, kurā aplūkota sabiedrības drošība Baltijas jūras reģiona valstīs, ir 2018. gadā Mikas Ātolas (*Mika Aaltola*), Borisa Kuzņecova, Andra Sprūda un Elizabetes Vizgunovas redakcijā publicētais kopdarbs “Sabiedrības drošība Baltijas jūras reģionā: ekspertīzes kartēšana un rīcīpolitikas attīstības veicināšana” (*Societal Security in the Baltic Sea Region: Expertise Mapping and Raising Policy Relevance*).² Tas apvieno autoru kolektīvu, kas sniedz skatījumu uz sabiedrības drošību Dānijā, Somijā, Islandē, Norvēģijā, Zviedrijā, Igaunijā, Latvijā, Lietuvā, Polijā, Baltkrievijā un Krievijā.

Dažādi sabiedrības drošības aspekti Latvijas situācijas kontekstā daudz plašāk apskatīti dažādās sabiedriskās domas aptaujās. Apkopojot publicēto aptauju datus, iespējams nošķirt trīs visbiežāk minētās draudu grupas iedzīvotāju subjektīvajā sabiedrības draudu uztverē. Saskaņā ar tiem Latvijas sabiedrības subjektīvās drošības uztveres novērtējumā visbiežāk parādās jautājumi par nacionālo identitāti, reliģisko identitāti un lingvistisko piederību, bet nedaudz retāk – par etnisko identitāti. Latviskās identitātes saglabāšanas indikators aptaujās tiek skatīts caur vairāku faktoru prizmu, piemēram, nāciju, tradīcijām un kultūru. Reliģiskā brīvība tiek vērtēta kā ģimenes atvērtība citu reliģiju pārstāvjiem un viņu reliģiskajām praksēm. Savukārt etniskā patība kā sabiedrības drošības garants aptaujās tiek skatīta, novērtējot attieksmes un orientāciju un biežāk reflektējot par lingvistisko, nevis šauri etnisko piederību.

Piemēram, saskaņā ar SKDS 2019. gadā publicētiem datiem “42% no respondentiem norādījuši satraukumu par to, ka norisinās latviešu kultūras amerikanizācija”³. Turklāt, saskaņā ar domnīcas *Pew Research Center* rīkotās 2018. gada aptaujas datiem, “38% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju pauduši uzskatu, ka viņu nācijas kultūra ir īpašāka nekā citas”⁴. Bet kā nozīmīgu faktoru

² Aatola, M. et al. (2018). *Societal Security in the Baltic Sea Region: Expertise Mapping and Raising Policy Relevance*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, p. 270.

³ Ziņu aģentūra LETA (2019). *Kultūras amerikanizācija Latvijas iedzīvotājus lielākoties nesatrauc*. Pieejams: <https://lat.bb.lv/raksts/sabiedriba/2019/07/07/kultur-amerikanizacija-latvijas-iedzivotajus-lielakoties-nesatrauc>

⁴ Pew Research Centre (2018). *Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues*. Pieejams: <https://www.pewforum.org/2018/10/29/>

identitātes saglabāšanā respondenti ir minējuši piederības sajūtu Latvijai: “71% respondentu uzskatīja, ka, lai būtu īsti piederīgs Latvijai, te jāpiedzīkst, bet 61% aptaujāto norādīja, ka ģimenes saknēm ir jābūt no šīs valsts”⁵.

Attiecībā uz apdraudējumiem reliģiskajai piederībai šāda ievērojama subjektīvā draudu uztvere aptaujās nav novērojama, jo Latvijas iedzīvotāju pašidentifikācijai reliģija nav tik nozīmīga. Saskaņā ar *Pew Research Center* datiem tikai 10% Latvijas iedzīvotāju reliģija ir ļoti svarīga viņu dzīvē, lai gan 71% respondentu atzinuši, ka tic Dievam.⁶ Vienlaikus Latvijas sabiedrība raksturojama kā konservatīva un noslēgta, ar ierobežotu spēju pieņemt citu reliģiju pārstāvjus: “19% respondentu būtu gatavi pieņemt ģimenē musulmani un 53% – ebreju”⁷.

Apdraudējums lingvistiskajai patībai Latvijas publiskajā dienaskārtībā ir viens no visbiežāk aktualizētajiem sabiedriskās drošības draudiem. Īpaši tiek izcelta plaisa starp latviešu un krievu valodā runājošiem, uzsverot sabiedrības sašķeltību divās lingvistiski atšķirīgās kopienās. Lai arī šis aspekts dažkārt gan apzināti, gan neapzināti tiek jaukts ar etnisko piederību, tomēr tas ir stingri nošķirams.

Runājot par iedzīvotāju subjektīvo drošības uztveri saistībā ar etnisko piederību, aptauju dati parāda divas nozīmīgas tendences. Saskaņā ar *Pew Research Center* 2018. gada datiem, 61% etnisko krievu un 45% pārējo aptaujāto Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka ir labāk, ja sabiedrību veido cilvēki ar dažādu nacionālu un kultūras piederību.⁸ Tas liecina, ka aptuveni puse Latvijas iedzīvotāju ir gatavi dzīvot heterogēnā sabiedrībā, bet “24% respondentu, kas sevi ir uzskatījuši par etniskiem krieviem, neidentificē sevi ar valsti, kurā tie dzīvo”⁹.

Līdzīgas tendences uzrāda pētījumi, kas pievērsušies krievvalodīgo kopienas uzskatu analīzei. No tiem secināma ne tikai lielas šo iedzīvotāju daļas atsvešinātība no pastāvošās politiskās sistēmas, bet arī ciešas saiknes izjūta ar Krievijas Federāciju. Piemēram, taujāti, vai Krievijai būtu pienākums aizsargāt krievvalodīgo intereses un tiesības Latvijā, tie atbildējuši apstiprinoši.¹⁰ Šādas nostājas ievērojamā daļā Latvijas sabiedrības negatīvi ietekmē sabiedrības drošību, kā arī potenciāli var kļūt par iemeslu politiskās drošības situācijas pasliktināšanai.

eastern-and-western-europeans-differ-on-importance-of-religion-views-of-minorities-and-key-social-issues/?fbclid=IwAR0Af1zqir6iRYBAYd_dZ1hsDOoMOhMJUc4qxgqpD6Q6Xd-DF4ZulqXULLp4#fn-30843-1

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Pew Research Centre (2017). *Ethnic Russians in some former Soviet republics feel a close connection to Russia*. Pieejams: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/07/24/ethnic-russians-in-some-former-soviet-republics-feel-a-close-connection-to-russia/>

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

Sabiedrības drošības jēdziens

Sabiedrības drošības (*societal security*) konceptu 20. gadsimta 80. gados ieviešis viens no spilgtākajiem Kopenhāģenas skolas (*Copenhagen School*) pārstāvjiem Barijs Buzans (*Barry Buzan*). Savā darbā “Cilvēki, valstis un bailes” (*People, States & Fear: The National Security Problem in International Relations*) Buzans, paužot uzskatu, ka “mūsdienu drošības izpratni veido ne tikai militārā drošība, bet arī (indivīdu) politiskā, ekonomiskā, ekoloģiskā un sabiedrības (kopienas) drošība”¹¹. Tādējādi viņš kļuva par vienu no pirmajiem pētniekiem, kas paplašināja drošības uztveri no valsts līmeņa līdz sabiedrības un indivīda līmenim.¹²

Barija Buzana izpratnē sabiedrības drošība nozīmē sabiedrības tradicionālo valodas un kultūras modeļu, tradīciju, reliģiskās un etniskās identitātes ilgtspēju un pieļaujamo attīstības nosacījumu nodrošinājumu un ilgtspēju.¹³ No tā secināms, ka sabiedrības drošība ir stāvoklis, kurā netiek apdraudēta sabiedrības ilgtspēja, valoda, kultūra un indivīdu reliģiskā un etniskā identitāte un tiek uzsvērtā sabiedrības kā vienotas kopienas pastāvēšana. Praksē tas nozīmē uzskatu, ka indivīdu un sabiedrības drošība ir atkarīga ne tikai no valsts spējām nosargāt teritoriju un kopienu no *ārējiem draudiem*. Barijs Buzans pieņēma, ka indivīdu un sabiedrības drošību var apdraudēt arī *iekšējie draudi*. Tā sabiedrības drošību Buzans saistīja ar pieļaujamiem nosacījumiem tradicionālu, sabiedrībai raksturīgu dzīvesveidu, kultūras, valodas un citu identitātes īpatnību saglabāšanai.

Paplašinot Barija Buzana izvīrītās tēzes par sabiedrības drošības definējumu, 1993. gadā Oles Vēvera (*Ole Wæver*) redakcijā tika publicēts pētījums “Identitāte, migrācija un jaunā drošības dienaskārtība Eiropā” (*Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*), kurā tika rekonceptualizētas Buzana idejas par drošības uztveres paplašināšanu. Saskaņā ar šī pētījuma autoru atziņām sabiedrības drošība ir neatņemama valsts drošības sastāvdaļa. “Ja valsts drošības garants ir suverenitāte (zaudējot suverenitāti, valsts neizdzīvos kā valsts (strukturāras ziņā)), tad sabiedrības drošības garants ir identitāte (zaudējot identitāti, sabiedrība neizdzīvos).”¹⁴ Tādējādi arī Vēvers, līdzīgi kā

¹¹ Buzan, B. (1983). *People, States & Fear: The National Security Problem in International Relations*. London: Wheatsheaf Books, p. 10.

¹² *Ibid.*, p. 33.

¹³ Buzan, B. (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era* (2nd ed.). London: Harvester Wheatsheaf, p. 123.

¹⁴ Weaver, O. et al. (1993). *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. London: Pinter, p. 23.

Buzans, sabiedrības drošību sākotnēji drīzāk skatīja nacionālās drošības paplašinātā perspektīvā.

Ole Vēvers uzsvēris: lai gan sabiedrības drošība ir cieši saistīta ar politisko drošību, kas ir par valsts pārvaldes organizacionālo, leģitimitātes un ideoloģisko stabilitāti, tomēr tā ir nošķirama kā atsevišķa vienība. Līdzīgi kā Buzans, viņš uzsvēris identitātes saglabāšanas nozīmi un piedāvājis šādu sabiedrības drošības definīciju: "sabiedrības drošība ir definējama kā identitātes aizsardzība pret uztvertiem draudiem vai, precīzāk, kopienas aizsardzība pret tās uztvertiem draudiem identitātei"¹⁵. Šādā koncentrētā definīcijā Vēvers iekļauj plašu identitātes dimensiju klāstu. Viņš uzskata, ka tas skar bailes par kultūras īpatnību saglabāšanu, kopienas, nācijas, reliģijas, dzimuma tradicionālo uzvedības modeļu un citu līdzīgu individuālo, grupu un visas sabiedrības skatījumu uz savas identitātes ilgtspēju.¹⁶ Vienlaikus Ole Vēvers arī norādījis uz nepieciešamību diferencēt dažādu indivīdu grupu intereses vienā sabiedrībā, tādējādi pieļaujot, ka noteiktos apstākļos tās var savstarpēji konfliktēt un radīt apdraudējumu cita citai.

Buzans, Vēvers un Vilde (1998) savā kopdarbā uzsvēruši, ka kopienas definē apdraudējumus to identitātei dažādos veidos, izceļot trīs nozīmīgākās faktoru grupas, kas to ietekmē. Tās ir: migrācija, vertikālā sāncensība un horizontālā sāncensība. Autori pieļauj, ka draudu avoti var būt gan iekšēji, gan ārēji, gan iepriekš plānoti un apzināti, gan strukturāli, gan arī neplānoti un neapzināti. Šādā skatījumā imigranti tiek identificēti kā tādi, kam piemīt potenciāls mainīt sabiedrības izkārtojumu un kohēziju. Horizontālā sāncensība apskata tos draudus, kas potenciāli var rasties no blakām esošas kultūras dominances, un rezultātā var mainīties pastāvošā kultūra. Savukārt vertikālā sāncensība kā drauds tiek skatīta, ja izmaiņas sabiedrības kultūrā tiek projicētas "no augšas", lai mainītu sabiedrības pašidentifikāciju, integrējot to "pārnacionālos" identitātes projektos (piem., eiropeiskā identitāte, ES pilsonība u. tml.).¹⁷

Līdzīgs skatījums uz sabiedrības drošību ir arī, piemēram, Juliānam Čifu (*Iulian Chifu*). Viņš sabiedrības drošību skata kā visaptverošu jēdzienu, kas apkopo daudzveidīgus mūsdienīgos draudus sabiedrībai. Čifu ieskatā, kā nozīmīgi te apskatāmi sociālās identitātes un sociālās saliedētības nestabilitātes fenomeni. Viņš secina, ka sabiedrības drošības sektorā apskatāms viss, kas saistīts ar sabiedrības locekļu identitātes un saliedētības/sadarbības saglabāšanu,

¹⁵ Wæver, O. (2008). The Changing Agenda of Societal Security. In: Brauch H. G. et al. (eds.) *Globalization and Environmental Challenges. Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace*. Springer, Berlin, Heidelberg, p. 581.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers United Kingdom, pp. 239.

ņemot vērā konkrētas sabiedrības īpatnības.¹⁸ No tā izriet, ka sabiedrības drošības izpētē uzmanība tiek pievērsta tam, kā tiek nodrošināta sabiedrības un tās daļu identitātes īpatnību, t. sk. valodas, kultūras, tradīciju, paražu, ilgtspēja. Par draudiem tie tiek uzskatīti tad, kad tie radušies valsts institūciju vai citu valsts iekšējo aktoru darbības rezultātā un apdraud sabiedrības dzīves ilgtspēju. Tādējādi mūsdienu sabiedrības drošības izpratne iekļauj individu drošības sajūtu (*safety*) gan attiecībā uz iekšējiem, gan ārējiem draudiem.¹⁹

Pētījuma analītiskā ietvara izveidei šīs nodaļas izstrādē ņemti vērā ne tikai sabiedrības kopumā uztvertie draudi tās identitātei neatkarīgi no iedzīvotāju piederības pie kādas sabiedrības grupas, bet izcelti arī tie subjektīvi uztvertie apdraudējumi, kas attiecināmi uz minoritāšu grupu pārstāvjiem. Atbilstoši minētajam noteiktas šādas draudu grupas, kas saistītas ar sabiedrības drošību: grupas identitāte; izglītība; grupas pārstāvniecība (sabiedrības un politiskā līdzdalība); kultūra un reliģija; izmaiņas kopienas lielumā un ietekmes apjomā; rasisms un nacionālisms; vairākuma dominance (psiholoģisks spiediens, iejaukšanās grupas iekšējās lietās).

Lai analizētu pārvaldes spēju reaģēt uz izaicinājumiem sabiedrības drošībai un apzinātu aktivitātes, kas vērstas uz Latvijas sabiedrības tradicionālās patības saglabāšanu, izmantota labas pārvaldības rādītāju matrica, kas iekļauj šādus rādītājus: pārvaldības sistēmas stabilitāte/prognozējamība/pāctecība; plānošanas ilgtermiņa pieeja – ilgtermiņa redzējums; reformu jēgpilnums – ieviešanas efektivitāte, caurskatāmība; normatīvo aktu izmaiņas; ierēdņu profesionalitāte; informētība, kā rīkoties X stundā; preventīvās rīcībpolitikas veidošana; iestāžu koordinācija.

Piedāvātās matricas aizpildīšanai katrā sabiedrības draudu grupā tika izvēlēti jautājumi intervijām ar vietējo pašvaldību pārstāvjiem. Tie palīdzēja noskaidrot vietējo pašpārvalžu pārstāvju informētību par iedzīvotāju bažām un uztvertajiem draudiem identitātei, ar ko tie saskaras savā ikdienā. Pēc tam tika apskatītas analizējamo pašvaldību realizētās aktivitātes sabiedrības drošības draudu novēršanai. Šāda pieeja sniedza iespēju izcelt gan tos faktorus, kas tieši saistīti ar apdraudējuma radīšanu sabiedrības drošībai un kas pastāvīgi negatīvi ietekmē drošības sajūtu, gan arī netiešos jeb fona rādītājus, kas ir saistīti ar drošības vidi un kas var potenciāli negatīvi ietekmēt personas drošības uztveri un veicināt tās neapmierinātību un diskomfortu (piem., normatīvo aktu izmaiņu biežums vai ierēdņu profesionalitātes līmenis).

¹⁸ Chifu, I. (n. d.) *Societal Security. An Agenda for Eastern Europe*. Pieejams: http://www.cpc-ew.ro/pdfs/societal_security.pdf

¹⁹ Laegried, P., Rykkja, L. H. (ed.) (2019). *Societal Security and Crisis Management. Governance Capacity and Legitimacy*. London: Palgrave Macmillan, p. 5.

Latvijas iedzīvotāji par sabiedrības drošību

Veiktās fokusa grupu intervijas atklāj, ka Latvijas iedzīvotāji draudus sabiedrības drošībai uztver kā nozīmīgus, tomēr ne prioritārus kopējā drošības redzējumā. Lai arī visās pašvaldībās apdraudējumi sabiedrības drošībai tika minēti, tomēr tikai trijās no divpadsmit – Aizkrauklē, Liepājā, Rēzeknē – iedzīvotāji tos nosauca starp trīs nozīmīgākajiem draudu veidiem. Nevienā pašvaldībā respondenti sabiedrības draudus neizcēla kā svarīgākos.

Krievija

Kā būtiskākais ārējais draudu avots sabiedrības drošībai visos reģionos tika minēta Krievijas Federācija. Atsevišķās fokusa grupās, piemēram, Rīgā, respondenti nosauca iespējamo migrācijas vilni no musulmaņu valstīm kā ievērojamu potenciālo apdraudējumu sabiedrības drošībai Latvijā. Visbiežāk tas tika asociēts ar svešu tradīciju un nepieņemamu reliģisko paražu ieviešanu, kas varētu negatīvi ietekmēt Latvijas iedzīvotāju tradicionālo dzīvesveidu. Vēl vienā pašvaldībā kā potenciāls apdraudējums tika minēta Ķīnas Tautas Republikas pilsoņu vēlme nākotnē meklēt jaunas, brīvas teritorijas dzīvesvietu ierīkošanai. Šis un atsevišķi citi naratīvi, kas iekļauti iedzīvotāju pārdomās par apdraudējumiem to identitātei, norādīja uz bailēm no eiropēizācijas, globalizācijas un plašākas mijiedarbības ar starptautiski dominējošām kultūrām, t. sk., piemēram, no amerikanizācijas.

Sabiedrības šķelšana

No iekšējiem draudu avotiem galvenokārt tika minēta sabiedrības šķelšanās latviski runājošo un krievvalodīgo kopienās, kā arī atsevišķu iedzīvotāju grupu atsvešinātība no Latvijas valsts un naidīgums pret to. Reģionos kā draudu avotus ne tikai politiskajai, bet arī sabiedrības drošībai respondenti atzīmēja reģionālo reformu un depopulāciju lauku apvidos. Tika nosaukta arī Rīgas un Pierīgas iedzīvotāju arogantā attieksme pret “lauciniekiem” kā profesionālās, tā sadzīves jomās.

Identitāte

Pētījuma gaitā tika izgaismotas vairākas grupu identitātes, kuru kontekstā iespējams runāt par iedzīvotāju subjektīvo draudu izjūtu. Kā nozīmīgākā minama piederība latviešu vai krievvalodīgo lingvistiskai kopienai. Piederība latviešu valodā runājošai kopienai vairumā gadījumu pārklājas arī ar etnisko piederību, bet krievvalodīgo grupas gadījumā šāda pārklāšanās nav tik izteikta. Zīmīgi, ka latviešu valodā runājošie fokusa grupu interviju dalībnieki

izteica vienlīdz lielas bažas par apdraudējumiem to etniskajai identitātei un valodai kā krievvalodīgie iedzīvotāji.

Šis un arī citi pētījumi atklāj, ka plaisa starp latviešu un krievvalodīgo kopienu galvenokārt ir aktuāla grupu un plašākā sabiedrības līmenī, bet ne individu līmenī. Tomēr dažkārt tika izteiktas bažas par abu kopienu pārstāvju līdzāspastāvēšanu bez konflikta individuālā līmenī.

Sieviete darbspējas vecumā, Talsi: *Ja divas tautības satiekas ģimenes dzīvei, tad tie ir potenciālie psihoterapeita pacienti, jo ir ļoti grūti savienot šīs abas atšķirīgas mentalitātes.*

Nesaskaņu pamatcēlonis latviešu respondentu skatījumā galvenokārt ir vēsturiskā pieredze.

Respondente, Talsi: *Mums nekas nav pret cittautiešiem, mums vienkārši ir rūgta pieredze par tiem cittautiešiem, kas ir gājuši pie mums un mācījuši, kā mums dzīvot.²⁰ Tāpēc ir grūti pieņemt, ka krievi ir labi Latvijā.*

Savukārt krievvalodīgo kopienas pārstāvji atsevišķās fokusa grupas intervijās norādījuši uz aizspriedumiem, kas, viņuprāt, pastāv latviešu vidū. Pamatā aizspriedumi ir par valodas zināšanām, piederības izjūtu valstij un patriotismu.

Jaunieta, Daugavpils: *Ir stereotips, ka, ja tu dzīvo Daugavpilī, tad automātiski nezināsi valodu, bet tā nav.*

Abu lingvistisko kopienu gadījumos arī tika minēti atsevišķi piemēri par indivīda subjektīvi uztvertu diskrimināciju uz etniskās piederības pamata.

Sieviete darbspējas vecumā, Rēzekne: *.. man ir krievu vārds un uzvārds, es pati jūtos kā latvieta, bet, mācoties Rīgā, viena pasniedzēja mani ienāda tikai par to, ka man ir krievu vārds un uzvārds. [...] Ja tu strādā valsts amatā – tavs vārds un uzvārds spēlē ļoti lielu lomu. Ja tevi sauc Ivans Ivanovs, tev nedos augstu amatu.*

Secināms, ka abu lingvistisko kopienu pārstāvjiem ir raksturīgas negatīvas emocijas, kas dažkārt ir saistītas arī ar apdraudējuma sajūtu no citas kopienas pārstāvju puses. Tas zināmā mērā skaidrojams ar sabiedrības drošības dilemmas izpratni.²¹ Tomēr drīzāk šādas bažas nav saistāmas ar izteiktām bailēm vai sajūtu par tūlītēju apdraudējumu. Latviešu kopienas pārstāvji ar bažām

²⁰ Ar to respondente atsaucās uz okupāciju.

²¹ Plašāk skatīt: *Societal Security: Inclusion-Exclusion Dilemma. A portrait of Russian-speaking community in Latvia* (2016). Ed. Ozoliņa, Ž. Rīga: Zinātne.

raugās uz krievvalodīgo kopienas pārstāvju attieksmi pret šo valsti iespējamo uzvedību krīzes situācijās.

Pensionēts vīrietis, Talsi: *Talsu krieviem ir ļoti liels naidis pret pastāvošo valdību, Latviju. [...] Viņi redz tā – ak, nolādētā Latvija!*

Krievvalodīgo kopienas pārstāvji drīzāk ar aizvainojumu raugās uz, viņuprāt, nevienlīdzīgu attieksmi un vairākuma dominanci. Īpaši šis aizvainojums atainojas ne tik daudz attieksmē pret latviešu kopienā, cik pret pastāvošo politisko režīmu, skatot to kā drīzāk naidīgu. Rezultātā secināms, ka krievvalodīgo kopienas pārstāvjiem raksturīga apdraudējuma un psiholoģiska spiediena subjektīva uztvere, kas būtiski ierobežo šīs sabiedrības daļas iekļaušanās procesu.

Ar nacionālo identitāti šajā pētījumā tika izprasta Latvijas sabiedrība kā vienotas kopienas patība un iedzīvotāju subjektīvi uztvertie draudi pret Latvijas sabiedrību kopumā. Citu reliģisko, etnisko vai citas identitātes grupas pārstāvju iekļaušana Latvijas sabiedrībā ir sarežģīts un izaicinošs process, jo struktūras ziņā Latvijas sabiedrība tiek raksturota kā slēgta sabiedrība. Daudzi Latvijas iedzīvotāji citu reliģisko, etnisko vai citu identitāšu pārstāvju iekļaušanu sabiedrībā saskata kā apdraudējumu savai identitātei.

Fokusa grupas intervijas dalībnieks, Talsi: *Citu reliģisko pārstāvju pieņemšana savā ģimenē ir ļoti sarežģīta. Ar lielu sajūsmu es to neuztvēru.*

Tiesa, reģionos aptaujātie iedzīvotāji biežāk ārvalstnieku klātbūtni skata kā potenciālu apdraudējumu sabiedrības drošībai nākotnē, kamēr Rīgā, viņuprāt, tā jau ir būtiska problēma.

Respondents, Daugavpils: *Imigranti mums nav problēma. Mēs viņiem esam lauki. Ja nu kāds cilvēks parādās, tad tā nav problēma. Jā, Rīgā gan ir grūti pat nopirkt kebabu, ja tu nezini angļu valodu, bet pie mums nē.*

Izņēmums šajā ziņā bija respondenti fokusa grupā Jaunjelgavā, kuri intervijas laikā norādīja, ka, viņuprāt, patvēruma meklētāji no musulmaņu valstīm ir reāls šī brīža apdraudējums nacionālai un kultūras identitātei un ka Latvija nav gatava stāties pretim šim izaicinājumam. Savukārt Rīgā kāds respondents uzskatīja, ka, viņa ieskatā, nākamās paaudzes pārstāvji reaģēs asāk uz imigrantiem un “noliks viņus pie vietas”.

Rīgā notikušu fokusa grupu interviju rezultāti apliecināja, ka iedzīvotāji imigrantu klātbūtni saskata kā draudu. Īpaši tas attiecināms uz ieceļotājiem no musulmaņu valstīm. Plašāka musulmaņu klātbūtne vai, piemēram, iespējama mošeju parādīšanās Rīgā, fokusa grupu interviju dalībnieku ieskatā, negatīvi ietekmētu Latvijai raksturīgās kultūrtelpas īpatnības. Respondenti interviju

laikā norādīja uz nopietnām bailēm par Latvijas nācijas izdzīvošanu gadījumā, ja tā pārdzīvotu ievērojamu musulmaņu imigrācijas vilni. Tāpēc ES patvēruma politika tika interpretēta galvenokārt negatīvi. Zīmīgi, ka iedzīvotāju izglītības līmenis vai ceļošanas biežums nekorelē ar aizspriedumu mazināšanos pret ieceļotājiem.

Kā nozīmīgākos draudus šajā sakarā aptaujātie Latvijas iedzīvotāji minēja tradicionālajam dzīvesveidam svešu vērtību ienākšanu un svešu uzskatu paušanu. Šāda veida apdraudētības sajūta īpaši raksturīga vecāko paaudžu pārstāvjiem. Piemēram, šajā sakarā bažas rada draudi tradicionālam ģimenes institūtam.

Pensionāre, Ādaži: Nopietnu nedrošību rada ģimenes institūcijas graušana ar visādu praidu²² atļaušanu.

Līdzīgi vecākās paaudzes pārstāvju uzskati atainojušies arī, kad runa ir par kultūras amerikanizāciju un Rietumu popkultūras dominanci. Izteikti gados vecāko cilvēku vidū novērojama arī nedrošība, kas tiek izjūsta, vienkārši sastopoties ar citu nacionalitāšu pārstāvjiem.

Jauniete, Rēzekne: .. manai paaudzei problēmu nav. Bet manam tētim ir aizspriedumi pret citām nacionalitātēm. Vecāki cilvēki nesaprot, ka mēs visi esam vienādi.

Jaunieši atzīst, ka svešu kultūru pārstāvji, atšķirīgas ādas krāsas vai Latvijas sabiedrībai svešas etniskās piederības pārstāvji var tikt un tiek diskriminēti. Jauno cilvēku ieskatā, zemais tolerances līmenis ir saistīts galvenokārt ar vēsturisko mantojumu, vājām zināšanām par citām kultūrām un līdz šim nenotikušu plašu mijiedarbību ar citu kultūru pārstāvjiem, īpaši lauku reģionos.

Patriotisms

Cits aspekts, ko saistībā ar nacionālās identitātes problemātiku identificējuši aptaujātie Latvijas iedzīvotāji, ir patriotisma trūkums sabiedrībā. Piemēram, Rēzeknē fokusa grupas dalībnieki norādīja, ka šis ir patiesi nopietns izaicinājums, ar ko sastopas Latvijas valsts. Rezultātā nacionālisms ir vairāk izteikta iezīme, bet patriotisma trūkums subjektīvi drīzāk tiek interpretēts kā protestu (pret notiekošajiem politiskajiem procesiem un zemas uzticēšanās politikiem) rezultāts.

Tradicionāli ir pieņemts uzskatīt, ka krievvalodīgo kopienai patriotisma trūkums ir raksturīgāks nekā latviešu kopienai. Tomēr šī pētījuma fokusa

²² Praids – seksuālo minoritāšu pārstāvju organizēts publisks pasākums, lai veicinātu šo marginalizēto grupu tiesību ievērošanu, atbalstītu tās un mazinātu homofobiju un neiecietību.

grupu interviju rezultāti liecina, ka šāds uzskats neprecīzi ataino reālo situāciju. Krievvalodīgo kopienu pārstāvji, neskatoties uz rūgtumu par politiskajiem procesiem, bieži sevi vienlaikus identificē ar valsti, tiesa, vairāk uztverot teritoriālo piederību un piederību lokālai kopienai.

Lokālā identitāte

Iedzīvotāji dažādos reģionos fokusa grupu interviju laikā norādīja uz piederību noteiktai vietai, reģionam kā nozīmīgu pašidentifikācijas aspektu. Tāpēc subjektīvi uztverti apdraudējumi šajā kontekstā tiek uztverti kā nozīmīgāki. Īpaši tas attiecas uz depopulāciju.

Respondents, Ļaudona: *Latvijas lauku nākotne, Latvijas mazo apdzīvoto vietu izdzīvošana ir ļoti, ļoti apdraudēta.*

Respondentu diskurss liecina par to, ka lauku iedzīvotāju uztverē Latvijā norisinās divas atšķirīgas sabiedriski politiskās dzīves – viena Rīgā, kurai piederīgi viņi nejūtas, un otra – reģionos. Reģionu iedzīvotāji, īpaši Latgalē, norādījuši arī uz negatīvu attieksmi vai diskriminējošām situācijām, ko izjutuši no Rīgas un Pierīgas iedzīvotājiem. Šāda veida subjektīvās izjūtas paplašina plaisu starp centra un reģionu iedzīvotājiem.

Respondents, Daugavpils: *Mēs viņiem esam lauki. Viss, kas ir ārpus Rīgas 30 kilometru attālumā, tie ir lauki.*

Fokusa grupas dalībniece, Daugavpils: *Esmu saskārusies ar negatīvu attieksmi, jo esmu no Latgales. Latgali, teiksim tā, apspiež. To es esmu izjutusi, pati nē, bet uz bērniem jā, noteikti.*

Šāda subjektīvi uztverta plaisa un atsvešināšanās no valsts pārvaldes reģionu iedzīvotājos rada rūgtumu un vilšanos. Turklāt, ņemot vērā fokusa grupām raksturīgos diskursus, secināms, ka atsvešināšanās un vilšanās sajūtai drīzāk ir raksturīgs pieaugums – īpaši reģionālās reformas dēļ. Šādas orientācijas var potenciāli negatīvi ietekmēt sabiedrības vienotību un solidaritāti. Tās izgaismo sabiedrības izturētspējas iespējamajos vājos posmus, kas krīzes situācijās var negatīvi ietekmēt valsts spēju reaģēt uz potenciāliem apdraudējumiem.

Sabiedrības drošība pašvaldībās

Šajā apakšnodaļā analizēti pārvaldības rādītāji sabiedrības drošības sektorā trīs Latvijas pašvaldībās – Liepājā, Rēzeknē un Aizkrauklē. Tās ir pašvaldības, kurās draudus sabiedrības drošībai fokusa grupu dalībnieki identificēja kā vienus no trim nozīmīgākajiem draudu veidiem. Katras pašvaldības sniegums tiks analizēts atbilstoši pētījuma gaitā izstrādātai labas pārvaldības matricai. Labas

pārvaldības rādītāji sabiedrības drošības sektorā analizēti, izmantojot intervijas ar lēmumu pieņēmējiem pašvaldībās un kvalitatīvo plānošanas dokumentu analīzi (pašvaldību attīstības plānošanas dokumenti, attīstības pārskati un cita publiski pieejama informācija).

Liepājas pilsētas pašvaldība

Iedzīvotāju etniskais sastāvs Liepājas pilsētas pašvaldībā ir multietnisks. 2018.–2019. gadā tika reģistrēti “68 945 iedzīvotāji, no kuriem 59% ir latvieši, 28% ir krievi, 4% ir ukraiņi, 3% ir lietuvieši, 3% ir baltkrievi un 3% ir pārējo tautību pārstāvji”²³. Šāda diversitāte, kā arī Karostas vēsturiskais mantojums raisa jautājumus par starpetniskajām attiecībām, dažādu etnisko grupu izpratni par apdraudējumiem, ar ko tās sastopas, kā arī pašvaldības spēju reaģēt uz kopienas pārstāvju subjektīvo draudu izjūtu.

Padziļinātā intervija ar Liepājas pilsētas pašvaldības darbinieku apliecināja, ka vietējās pārvaldes pārstāvji apzinās sabiedrības drošības draudu aktualitāti. Vienlaikus tie netiek identificēti kā prioritāri, salīdzinot ar, piemēram, personiskiem vai politiskiem draudiem. Pašvaldības darbinieks intervijas laikā arī puda uzskatu, ka, neskatoties uz pastāvošajiem izaicinājumiem, Liepājā nav būtiski apdraudēta nevienas etniskās grupas identitāte un ka visas etniskās grupas spēj mierīgi pastāvēt līdzās, respektējot citu grupu kultūru.

*Liepājas pašvaldības pārstāvis: .. mēs pilsētā esam spējuši, mācējuši iesaistīt mazākumtautību kopienas, un tās ir kļuvušas ļoti lokālpatriotiskas. Jūs neatradīsiet nevienu, kas nav Liepājas patriots. Neatkarīgi no dzimtās valodas, arī krievi. [...] Pilsētā arvien vairāk tiek lietota latviešu valoda. Ja arī pasākums ir krievu valodā, tas tūdaļ tiek tulkots uz latviešu valodu, ar cieņu un respektu pret valsti un kultūru.*²⁴

Intervijas laikā pašvaldības pārstāvis arī secināja, ka pašvaldībā nav iespējams runāt par negatīvajām nacionālisma izpausmēm vai izteiktu etniskā vairākuma (latviešu) dominanci. Savukārt kā vienu no sabiedrības drošības sektora apdraudējumiem, kas ir aktuāli, respondents norādīja bilingvālās izglītības nodrošinājumu Latvijā.

Liepājas pašvaldības pārstāvis: .. tā ir valstiska nolaidība, ka vēl joprojām bērnu dārzos nav valsts valoda kā vienīgā apmācību valoda. Tikai tagad vidusskolas

²³ Liepājas pilsētas pašvaldība (2019). 2018. gada publiskais pārskats. Pieejams: <https://www.liepaja.lv/gada-publiskais-parskats/>

²⁴ Padziļinātā intervija ar Liepājas pilsētas pašvaldības darbinieku Rīgā, Liepājas pārstāvniecībā, 2020. gada 22. janvārī.

*8.–9. klase pāries uz valodas proporciju par labu valsts valodai. Tā ir nolaidība pēc 30 gadu neatkarības, nolaidība roku rokā ar glēvulību, jo mūs vairāk uztrauc reitingi, nevis valsts attīstība.*²⁵

Analizējot pastāvošo situāciju sabiedrības drošības kontekstā, cita starpā respondents norādījis arī uz to, ka, viņaprāt, iedzīvotāji vairāk uzticas tieši pašvaldībām, nevis nacionālā līmeņa valdībai. Sabiedrības uzticēšanos intervējamais cieši saista gan ar to, ka pašvaldībās ir vērojama konsekvence lēmumu pieņemšanas procesos, gan ar to, ka pašvaldība ar savu rīcību mazina apdraudējumus dažādos drošības sektoros.

*Liepājas pašvaldības pārstāvis: .. uzticēšanās pašvaldībām Latvijā ir lielāka kā valdībai. Jautājums – kāpēc? Konkrēti Liepājas piemērs parāda iemeslus. Tas ir tādēļ, ka varas mainība pašvaldībās ir mazāka nekā centrālās valdības mērogā. Liepājā varas maiņa notika pirms gada. Šīs izmaiņas, kas arī nenotiek bieži, saglabāja konsekvenci, jo tika respektēti iepriekšējie lēmumi un turpināti iesāktie procesi. [...] Pašvaldību iedzīvotājiem vēlēšanās neinteresē skaistas frāzes, bet interesē, kā tiek renovētas skolas un remontētas ielas, kādas ir personības un kāda ir to reputācija.*²⁶

Apkopojot intervijas rezultātus, secināms, ka pašvaldības pārstāvja sniegtais vērtējums ir visai optimistisks un neiezīmē būtiskus izaicinājumus sabiedrības drošības sektorā. Tas daļēji atšķiras no iedzīvotāju redzējuma, ņemot vērā, ka saskaņā ar to šāda veida draudi pastāv.

Liepājas pilsētas pašvaldības attīstība saskaņā ar Liepājas domes lēmumu Nr. 1²⁷ ir nostiprināta divos pašvaldības attīstības plānošanas dokumentos – Liepājas pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam (turpmāk – Stratēģija 2030) un Liepājas pilsētas attīstības programmā 2015.–2020. gadam. Stratēģijas 2030 virsmērķis ir “stiprināt Liepājas lomu un atpazīstamību starptautiskā mērogā, piesaistot pilsētai zinošus un radošus cilvēkus, investīcijas, tūristus”²⁸. Šī stratēģija tiešā veidā neidentificē apdraudējumus sabiedrības drošībai. Bet tie tiek minēti pastarpināti stratēģijas attīstības virzienā “Liepājnieki un viņu labklājība”²⁹. Šīs prioritātes aprakstā ir apkopotas kultūras un izglītības apdraudējumu novēršanas rīcības. Līdzīgi kā Stratēģijā

²⁵ Padziļinātā intervija ar Liepājas pilsētas pašvaldības darbinieku Rīgā, Liepājas pārstāvniecībā, 2020. gada 22. janvārī.

²⁶ Turpat.

²⁷ Liepājas pilsētas pašvaldība (2015). *Domes lēmums Nr. 1*. Pieejams: https://www.liepaja.lv/dokumenti/?page=1&dokumenti_veidi=strategijas

²⁸ Liepājas pilsētas pašvaldība (2017). *Liepāja 2030*. Pieejams: https://faili.liepaja.lv/liepaja_strategija_2_030.pdf

²⁹ Turpat.

2030, Liepājas pilsētas attīstības programmā 2015.–2020. gadam starp aprakstītajām darbības prioritātēm nav tiešā veidā minēta to izaicinājumu novēršana. Tomēr sabiedrības drošības problemātika ir apskatīta pastarpināti, uzskaitot darbības virzienus iespējamo apdraudējumu mazināšanai kultūras un izglītības jomā.

No labas pārvaldības perspektīvas raugoties, nav konstatējami trūkumi secības un savstarpējās pamatotības ievērošanā un pašvaldību attīstības plānošanas dokumentu izstrādē sabiedrības drošības sektora draudu mazināšanai. Tomēr pētījuma gaitā ir atklājies, ka iespējams konstatēt nepilnības sabiedrības drošības sektora draudu vispārējā/tiešā definēšanā un risku mazināšanas stratēģiju izstrādē. Netiek identificēti draudi, kas ir saistīti ar grupu identitāti, reliģiju, izmaiņām kopienas lielumā,³⁰ rasismu, nacionālismu un dažādu sabiedrības grupu pārstāvju psiholoģisko spiedienu.

Izvērtējot normatīvo aktu izmaiņu izstrādi labas pārvaldības kontekstā, secināms, ka gan dokumentu analīze, gan arī padziļinātās, daļēji strukturētās intervijas ar pašvaldības pārstāvi parāda, ka šis process vērtējams pozitīvi. Izmaiņas normatīvajos aktos nenotiek bieži, tiek ievērota konsekvence, t. i., rīcība tiek turpināta vai pārcelta no viena normatīvā akta uz otru normatīvo aktu.

Vēl viens nozīmīgs pašvaldības attīstības plānošanas dokuments ir Liepājas pilsētas pašvaldības Uzraudzības ziņojums. Apskatot 2018. gada ziņojuma attīstības programmas prioritāti "Liepājnieki un viņu labklājība", iespējams ieraudzīt, ka kultūras un izglītības apdraudējumi novērsti "74%–90% apmērā"³¹. Laika posmā no 2015. gada līdz 2017. gadam veiksmīgi realizētas vairākas prioritāras rīcības, kas saistītas ar sabiedrības drošības stiprināšanu tiešā vai pastarpinātā veidā. Ir vairota pieejamība pirmsskolas izglītības iestādēm, renovētas sporta bāzes un skolas pašvaldības teritorijā, pieaudzis pašvaldības finansējums kultūras aktivitātēm.³²

Analizējot preventīvo rīcībpolitiku izstrādi sabiedrības drošības kontekstā, var secināt, ka pašvaldībā nav izstrādāta neviena preventīvā rīcībpolitika, kas veicinātu sabiedrības informētību par to, kā rīkoties, sastopoties ar draudiem, kuri asociējami ar dažādām sabiedrības drošības dimensijām. Līdzīga situācija ir novērojama starpiestāžu koordinācijā. Pašvaldība nav ieviesusi saistošos noteikumus par sabiedrības drošības draudu novēršanu. No tā secināms,

³⁰ Ar izmaiņām kopienas lielumā tiek saprastas ne vien demogrāfiskas problēmas, bet arī kopienas locekļu migrācija un iespējamā integrācija.

³¹ Liepājas pilsētas pašvaldība (2018). *Uzraudzības ziņojums par 2018. gadu*. Pieejams: https://faili.liepaja.lv/Dokumenti/Dokumentu-biblioteka/Stratēģijas-nozaru-plāni/Uzraudzibas_zinojums_par_2018_gadu.pdf

³² Turpat.

ka, iespējams, viens no šāda rīcības trūkuma galvenajiem iemesliem ir fakts, ka pašvaldības pārstāvji nesaskata problēmu, un tāpēc neseko arī rīcība. Tomēr, zinot, ka sabiedrības drošības apdraudējumus iedzīvotāji ir identificējuši, pašvaldības pārstāvjiem nepieciešams pievērst lielāku uzmanību komunikācijai ar vietējās kopienas pārstāvjiem, skaidrojošajam darbam un atgriezeniskās saites saņemšanai, tādējādi veicinot labāku pārvaldību, kas balstās uz savstarpējo izpratni un koordinētu rīcību. Ne vienmēr tas noteikti nozīmē, ka nepieciešams izdot normatīvos aktus. Ir iespējams rast arī citus risinājumus. Visnozīmīgākā gan ir pašvaldības reakcija uz iedzīvotāju subjektīvo draudu izjūtu un iespēja to mazināt.

Rēzeknes pilsētas pašvaldība

Rēzeknē iedzīvotāji, līdzīgi kā Liepājā, par nozīmīgiem uzskata sabiedrības drošības sektora draudus. Apskatot Rēzeknes iedzīvotāju etnisko sastāvu, secināms, ka vietējo kopienu veido divas lielas etniskās grupas – latvieši un krievi. Saskaņā ar statistikas datiem 2019. gadā Rēzeknes pilsētas pašvaldībā bija reģistrēti 27 820 pastāvīgie iedzīvotāji, no kuriem 47% ir latvieši, 42,5% krievi, 2,2% poļi, 1,4% baltkrievu, 1,2% ukraiņu un 5,6% citu tautību pārstāvji³³. No fokusa grupas intervijas rezultātiem, kā arī citiem pētījumiem un aptaujām secināms, ka tieši etniskais sastāvs, etnisko grupu savstarpējās attiecības, kā arī vēsturiskais mantojums ir pamatfaktori, kas ietekmē subjektīvo drošības uztveri pilsētā, tāpēc draudi sabiedrības drošībai ir jāuzskata par nozīmīgiem.

Intervijas rezultāti ar pašvaldības pārstāvi norāda, ka ne tikai iedzīvotāji, bet arī vietējā pašpārvalde apdraudējumus sabiedrības drošībai atzīst par svarīgiem. Kā viens no šāda veida draudu determinējošiem faktoriem tika minēts Rēzeknes ģeogrāfiskais novietojums – tās atrašanās tuvu Krievijas Federācijas robežām. Tiesa, kā draudu avots tika minēta nevis Krievija, bet gan citu Latvijas iedzīvotāju attieksme pret pierobežā dzīvojošajiem.

Intervijas laikā Rēzeknes pilsētas vietējās pārvaldes pārstāvis norādīja, ka nozīmīgākie sabiedrības drošības draudi Rēzeknē ir dažādu *etnisko* grupu piederības sajūta – piederība Latvijai, reģionam – Latgalei, kā arī atsevišķu grupu sociālās piederības izjūta. Attiecībā uz kopējo reģiona piederību Latvijai respondents norādīja, ka pastāv liela atstumtības izjūta, ko izjūt ne tikai Rēzeknes, bet visas Latgales iedzīvotāji. Arī Latgales pārvaldes darbinieki uzskata, ka valstiskā līmenī pastāv dalījums starp Latgali un Latviju. Intervējamais

³³ Rēzeknes pilsētas pašvaldība (2019). *Rēzeknes pilsētas pašvaldības 2018. gada publiskais pārskats*. Pieejams: <https://rezekne.lv/wp-content/uploads/2019/06/rezeknes-pilsetas-publiskais-gada-parskats-2018.pdf>

norādīja, ka Latvijas sabiedrībā ir daudz cilvēku, kas Latgali skata kā marginalizētu reģionu ar valsts attīstībai nevēlamām tendencēm.

Rēzeknes pilsētas pašvaldības pārstāvis: *Latvija ir normāla, bet Daugavpils un Rēzekne ir nenormāla – tur nedzīvo uzticamas personas, tur cilvēki ir viņu valsts ienaidnieki apriori. [...] Balstoties uz šādiem uzskatiem, notiek mēģinājumi dalīt Latviju vairākās daļās. Lai tā sašķeltība būtu vēl lielāka Latvijā, tiek apgalvots, ka Latgale ir tāda riska vieta, no kuras var sākties kaut kādi apvērsumi.*³⁴

Apskatot Rēzeknes pilsētas pašvaldības attiecības ar Krievijas valsts un pašvaldību institūcijām, respondents intervijā norādīja, ka pašvaldība kā pārvaldes struktūra veido draudzīgas saiknes, tomēr pašvaldības darbības negūst sabiedrības atbalstu. Rezultātā, viņaprāt, sabiedrībā tiek vairoti mīti par to, ka dzīvot Krievijas tuvumā nozīmē “mīlēt Krieviju un Putinu”.

Rēzeknes pašvaldības pārstāvis: *Tikai daži cilvēki uzskata, ka tas [Krievijas tuvums un Krievijas realizētā ārpolitika] var apdraudēt viņu drošību. [...] Es domāju, ka šāda veida viedokļus iespaido tas, ko mēs lasām presē un skatāmies TV, jo tiešā saskarsmē vai personīgas pieredzes [negatīvas pieredzes] nav cilvēkam šajā saistībā. Cilvēks tikai uztver ārējo informāciju, un tad veidojas tāds vai citāds viedoklis.*³⁵

Interesanti, ka politiskiem draudiem, kas, pēc aptaujātā Rēzeknes pašvaldības pārstāvja uzskatiem, rodas nacionālās valdības un Latgales reģiona vietējo pašvaldību saspīlēto attiecību rezultātā, viņš saskata tālākas sekas, kas ietekmē citas dzīves sfēras, t. sk. sabiedrības drošību. Intervijas laikā viņš pauda uzskatu, ka nacionālās politikas un nacionāla līmeņa lēmumu pieņemēju darbības rezultātā veidojas plaša starp reģiona iedzīvotājiem un valsti, citu reģionu iedzīvotājiem un Latgalē dzīvojošajiem.

Rēzeknes pašvaldības pārstāvis: *.. nesen tika publicēts pētījums par Daugavpili un Rēzekni. Tajā tika teikts, ka pašvaldība piekopj tādu draudzīgu politiku attiecībā uz Krieviju, un tas tika traktēts kā nedraudzīga politika attiecībā uz Latviju [ja pašvaldība aktīvi sadarbojas ar Krievijas pierobežu pašvaldībām]. Tie visiem zināmie postulāti – ar kaimiņiem visos laikos vajag labāk draudzēties nekā gatavoties karam. Tas būtu pareizais virziens. Bet pētījums bija pasūtīts no valsts pušes – tas neveicina [kopīgas piederības sajūtas veidošanu]. Mums ir visādas attiecības. Mēs mēģinām nodibināt labas attiecības ar kaimiņiem, ar pašvaldībām,*

³⁴ Padziļinātā intervija ar Rēzeknes pilsētas pašvaldības darbinieku Rēzeknē 2020. gada 21. janvārī.

³⁵ Turpat.

*kas nav nekas pretlikumīgs. Ja mēs realizējam kopīgus projektus, izmantojot pārrobežu instrumentus, kas ir noteikts likumos.*³⁶

Apskatot iedzīvotāju noskaņojumus, pašvaldības pārstāvis norādīja uz Rēzeknes iedzīvotāju, viņaprāt, augsto piederības izjūtu vietējai kopienai, kā arī uz to, ka pašvaldība ir ieguldījusi ievērojamu darbu, lai veicinātu šādu lokālu lojalitāti un atbildīgumu.

*Rēzeknes pašvaldības pārstāvis: Jā, sociālā piederība ir ļoti svarīga, un mums tiek veikti daži pētījumi par šo tēmu. Viss sākas no savas mājas. Es dzīvoju daudzdzīvokļu mājā, un mums ir piederības sajūta pie šīs kopienas kā iedzīvotājam. Tas, protams, ar dažādiem instrumentiem var veidoties – sapulces, kopīgi lēmumi, kas tiek pieņemti attiecībā uz savu māju. Parādās soliņš mājas pagalmā, un tas jau ir moments, ar kuru mēs varam sākt vienas kopienas veidošanu. [...] Mums ir jādzīvo drošībā, un mēs katrs esam atbildīgs par to drošību, nevis nozīmētā atbildīgā persona.*³⁷

Intervējot Rēzeknes pašvaldības pārstāvi, uzzinām, ka, līdzīgi kā Liepājā, vietējā līmeņa amatpersonas uz draudiem, kas pastāv sabiedrības drošības sektorā, skatās daudz optimistiskāk nekā iedzīvotāji. Iespējams, ka šāds optimistisks skatījums ir viens no nozīmīgākajiem iemesliem, kāpēc pašvaldības attīstības plānošanas dokumentos nav atrodams draudu novērtējums un atbilstošu risinājumu meklējumi.

Pašvaldības attīstības plānošanas dokumentos – Rēzeknes pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam, Rēzeknes pilsētas attīstības programmā 2014.–2020. gadam un Rēzeknes pilsētas pašvaldības jaunatnes politikas plānošanas dokumentā 2020.–230. gadam³⁸ – sabiedrības drošības draudi tiek minēti pastarpināti. Tomēr, atšķirībā no Liepājas pilsētas pašvaldības attīstības plānošanas dokumentiem, Rēzeknes pašvaldība uzsver nepieciešamību stiprināt “latgaliešu kultūru, vērtības un tradīcijas, kas balstās valodā, ražošanā un izdevīgā ģeogrāfiskā novietojumā”³⁹.

Raugoties no labas pārvaldes perspektīvas, visas trīs analizētās rīcībpolitikas stratēģijas ir savstarpēji pamatotas un iesaistītas pašvaldības attīstības plānošanas dokumentu izstrādē. Darbības, kas ir iekļautas pašvaldības attīstības

³⁶ Padziļinātā, daļēji strukturētā intervija ar Rēzeknes pilsētas pašvaldības pārstāvi Rēzeknē 2020. gada 21. janvārī.

³⁷ Turpat.

³⁸ Rēzeknes pilsētas pašvaldība (2020). *Pilsētas plānošanas dokumenti*. Pieejams: <https://rezekne.lv/pilsetas-attistibas-dokumenti/>

³⁹ Rēzeknes pilsētas dome (2014). *Rēzeknes pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030*. Pieejams: <https://rezekne.lv/wp-content/uploads/2017/08/rezeknes-pilsetas-ilgtspējīgas-attistības-stratēģija-līdz-2030-gadam.pdf>

plānošanas dokumentos, ir secīgas un pamatotas, ir ievērots pēctecības princips. Savukārt, vērtējot praktisko pienesumu, secināms, ka konstatējamas nepilnības sabiedrības drošības sektora draudu definēšanā un iekļaušanā rīcībpolitikās. Nav ietverti virzienrādītāji sabiedrības drošības draudu mazināšanā, nav arī skaidrs, kā, īstenojot pasākumu kopumu, kas ir iekļauts pašvaldības attīstības plānošanas dokumentos,^{40, 41} tiks mazināta plaša piederības veicināšanā starp mēs – Latvija vs jūs – Latgale. Nav noteikti rīcības virzieni un rezultativitātes rādītāji.

Apskatot preventīvo rīcībpolitiku izstrādi, secināms, ka pašvaldībā nav izstrādāta neviena preventīvā rīcībpolitika, kuras mērķis būtu informēt sabiedrību par rīcību, reaģējot uz sabiedrības drošības draudiem. Papildus, saskaņā ar publiski pieejamo informāciju, Rēzeknes pilsētas pašvaldībā nav izstrādāts atsevišķs civilās aizsardzības plāns. Civilā aizsardzības plāna funkciju pašvaldībā pilda izstrādātais Rēzeknes pilsētas teritorijas plānojums 2018.–2030. gadam,⁴² kurā iekļauta informācija par stratēģiski nozīmīgiem objektiem pašvaldībā, un vides pārskats,⁴³ kas ir šīs rīcībpolitikas neatņemama sastāvdaļa. Informācija par sabiedrības drošības apdraudējumu un rīcības virzieniem to mazināšanai šajos dokumentos nav iekļauta. Izvērtējot starpiestāžu koordināciju, secināms, ka tā tiek īstenota daļēji.⁴⁴

⁴⁰ Analizējot Rēzeknes pilsētas plānošanas dokumentus, pētījumā tika secināts, ka “Rēzeknes pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas 2030” (turpmāk arī – Stratēģija 2030) vīzija ir cieši saistīta ar rēzekniešu kultūras un tradīciju stiprināšanu. Stratēģijā divi rīcības virzieni – “Sekmēt Rēzeknes kā Austrumlatvijas izglītības, pētniecības un sporta centra attīstību”; “Veidot Rēzekni kā cilvēkam un videi draudzīgu, drošu un mūsdienīgu pilsētu Eiropas Savienības Austrumu pierobežā” – pastarpināti definē sabiedrības drošības sektora draudus, kas ir saistīti ar izglītības kvalitātes celšanu, kultūras un etniskās daudzveidības saglabāšanu, stiprinot sabiedrības integrāciju. Attīstības programmas 2014.–2020. gadam viens no darbības virzieniem ir kvalitatīvas dzīves telpas nodrošināšana pilsētas iedzīvotājiem. Pastarpinātā veidā šīs darbības virziens iezīmē potenciālos draudus sabiedrības drošībā. Saskaņā ar SVID (SVID – stiprās puses, vājās puses, iespējas, draudi) analīzi, kas tika iekļauta attīstības programmā, potenciālie draudi ir sasaistes trūkums starp dažādiem plānošanas līmeņiem un nepietiekams kultūras pasākumu apmeklētāju skaits (tāpēc mazināsies piederība Latvijas kultūrai). Jaunatnes politikas pamatnostādnes, atšķirībā no Stratēģijas 2030 un attīstības programmas, iekļauj rezultativitātes rādītājus. Viens no tās darbības virzieniem ir cieši saistīts ar jauniešu integrāciju un piederības sajūtas stiprināšanu Latvijai.

⁴¹ Rēzeknes pilsētas dome (2014). *Rēzeknes pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030*. Pieejams: <https://rezekne.lv/wp-content/uploads/2017/08/rezeknes-pilsetas-ilgtspējigas-attistibas-strategija-lidz-2030-gadam.pdf>; Rēzeknes pilsētas dome (2020). *Rēzeknes pilsētas jaunatnes politikas attīstības programma 2020.–2023. gadam*. Pieejams: https://rezekne.lv/wp-content/uploads/2020/05/1198_jaunatnes-strategija-2020-2023.pdf

⁴² Metrium (2017). *Rēzeknes pilsētas teritorijas plānojums 2018.–2030. gadam*. Pieejams: https://rezekne.lv/wp-content/uploads/2018/04/paskaidrojuma_raksts.pdf

⁴³ Turpat.

⁴⁴ Starpiestāžu koordinācijas daļēja īstenošana tika konstatēta, analizējot jaunatnes politikas attīstības programmu, kurā bija skaidrs, definēts atbildīgo iestāžu loks.

Aizkraukles novada pašvaldība

Aizkrauklē veiktās fokusa grupas intervijas rezultāti norādīja uz to, ka arī šajā pilsētā iedzīvotāji sabiedrības drošības draudus uzskata par nozīmīgiem. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem Aizkraukles novadā 2018. gadā bija reģistrēti 8687 iedzīvotāji, no tiem – 68,3% latvieši, 21,2% krievi, 3,2% baltkrievi, 2,3% ukraiņi, 1,5% poļi un 3,6% pārējie⁴⁵. No etniskā izkārtojuma redzams, ka, lai arī kopumā vietējā kopiena raksturojama kā multietniska, pastāv vienas etniskās grupas dominance. Tomēr intervijas laikā pašvaldības pārstāvis norādīja, ka dominējošā loma lokālās identitātes veidošanā Aizkrauklē ir nevis etnisko īpatnību izjūtai, bet gan piederības izjūtai savai pilsētai. Tas gan neesot, viņaprāt, stipri izteikts, jo lielākā daļa iedzīvotāju ir iebraucēji.⁴⁶

*Aizkraukles novada pašvaldības pārstāvis: Aizkrauklē nav izteikta kādas etniskās grupas dominēšana. Visi sadzīvo mierīgi un respektē viens otru. [...] Kā jau mazā pilsētā, visi visus pazīst.*⁴⁷

Intervijas laikā respondents arī norādīja uz Aizkraukles vēsturisko mantojumu⁴⁸ un tā saglabāšanu iedzīvotāju vēsturiskajā atmiņā, kas, viņaprāt, ir viens no nozīmīgākajiem aspektiem sabiedrības drošības kontekstā. Respondents norādīja, ka šādas kolektīvās vēsturiskās atmiņas trūkums liecina par to, ka trūkst sajūtas, ka pieder pie vietējās kopienas.

Salīdzinājumā ar citām analizētajām pašvaldībām Aizkraukles novada pašvaldībā ir izstrādāti vairāki attīstības plānošanas dokumenti – Aizkraukles novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2014.–2025. gadam, Enerģētikas rīcības plāns, Aizkraukles novada Daugavas ūdenskrātuves ainavu koncepcija, Aizkraukles novada teritorijas plānojums 2014.–2026. gadam, Aizkraukles novada ilgtspējīgas attīstības programma 2014.–2020. gadam.⁴⁹ Tomēr, analizējot kvalitatīvos dokumentus, tika secināts, ka tikai divos no tiem pastarpinātā veidā definēti rīcības virzieni sabiedrības drošības sektora draudu mazināšanai. Atšķirībā no Rēzeknes un Liepājas attīstības dokumentiem, Aizkrauklē nevienā plānošanas dokumentā nav uzsvērta nepieciešamība stiprināt piederības sajūtu pašvaldībai.

⁴⁵ Aizkraukles novada dome (2019). *Publiskais pārskats par 2018. gadu*. Pieejams: http://www.aizkraukle.lv/wp-content/uploads/2019/09/29.08.2019._217_Publiskais_parskats.pdf

⁴⁶ Padziļinātā intervija ar Aizkraukles novada pašvaldības darbinieku 2020. gadā.

⁴⁷ Turpat.

⁴⁸ Aizkraukle kā enerģētiku pilsēta Padomju Savienības laikā.

⁴⁹ Aizkraukles novada pašvaldība (2020). *Attīstības plānošanas dokumenti*. Pieejams: <http://www.aizkraukle.lv/lv/pasvaldiba/attistibas-planosanas-dokumentu/attistibas-programma/>

No labas pārvaldības principu ieviešanas perspektīvas raugoties, secināms, ka visas analizētās rīcībpolitikas ir savstarpēji pamatotas. To izstrādē ir vērojama pēctecība un konsekvence. Līdzīgi kā Rēzeknes un Liepājas pilsētu pašvaldību gadījumā, arī Aizkraukles novada pašvaldības plānošanas dokumentos konstatējamas nepilnības sabiedrības drošības sektora draudu definēšanā un to integrācijā rīcībpolitikas iniciatīvās. Atšķirībā no Liepājas, kurā ir izstrādāts civilās aizsardzības plāns, un Rēzeknes, kurā civilās aizsardzības plāns ir daļa no vides pārskata, Aizkrauklē ir nodibināta Aizkraukles sadarbības teritorijas civilās aizsardzības komisija un 2018. gadā apstiprināts tās darbības nolikums. Nolikumā atrunāts komisijas sastāvs, funkcijas un apziņošanas kārtība krīzes situācijās. Saskaņā ar to notiek apziņošanas kārtības pārbaudes divas reizes gadā.⁵⁰ Tomēr, līdzīgi kā citās analizētajās pašvaldībās, Aizkraukles sadarbības teritorijas civilās aizsardzības komisija neaktualizē sabiedrības drošības draudus, kas arī nav ne pārsteidzoši, ne nepareizi. Civilās aizsardzības plānam ir citi mērķi un sabiedrības drošības apdraudējumi, kā arī to novēršanas mehānismi atrunājami citos dokumentos. Tiesa, aplūkojot citus publiski pieejamus normatīvos aktus, secināms, ka sabiedrības informētība par to, kā rīkoties, sastopoties ar sabiedrības drošības apdraudējumiem, veicināta drīzāk netiek. Līdzīgi kā citās pašvaldībās, Aizkraukles novadā nav izstrādāta atbilstoša rīcībpolitika.

Apkopojot iegūtos datus par visām pašvaldībām, var secināt, ka pašvaldības un lēmumu pieņēmēji identificē sabiedrības drošības sektora draudus. Un, lai arī lēmumu pieņēmēju un pašvaldības iedzīvotāju skatījums uz sabiedrības drošību nav krasi atšķirīgs, tomēr atšķiras skatījums uz šo draudu intensitātes pakāpi. Pašvaldības plānošanas dokumentu analīze atklāj, ka reakcija uz sabiedrības drošības apdraudējumiem ir visai ierobežota un nepilnīga.

Analizējot pašvaldību reakcijas uz sabiedrības drošības sektora draudiem un izmantojot labas pārvaldības matricu, nākas secināt, ka, no vienas puses, visās trijās analizētajās pašvaldībās ir nodrošināta pārvaldības sistēmas stabilitāte un ilgtermiņa plānošanas redzējums, pieņemtās rīcībpolitikas ir pamatotas un secīgas. Tomēr šis redzējums par sabiedrības drošības sektoru ir drīzāk nepilnīgi atrunāts plānošanas dokumentos. Tajos draudi sabiedrības drošībai tiek identificēti pastarpināti.

Attiecībā uz caurskatāmību kā labas pārvaldības indikatoru secināms, ka Liepājas un Rēzeknes pilsētas un Aizkraukles novada pašvaldībās lēmumu

⁵⁰ *Aizkraukles sadarbības teritorijas civilās aizsardzības komisijas nolikums*. Pieejams: http://www.aizkraukle.lv/wp-content/uploads/2018/04/29.03.2018._90_nolikums.pdf

pieņemšanas process ir caurskatāms. To nosaka likuma “Par pašvaldībām”⁵¹ 26. pants, atrunājot, ka “domes sēdes ir atklātas, ja likumos nav noteikts citādi. [...] Domes lēmumi un domes sēžu protokoli ir publiski pieejami”⁵². Visi pieņemtie domes lēmumi ir publiski pieejami visās pašvaldību mājaslapās. Tas veicina caurskatāmību un informācijas pieejamību. Turklāt visās analizētajās pašvaldībās tiek izmantoti alternatīvie sabiedrības informēšanas kanāli – pilsētas/novada avīzes, mājaslapas un sociālie tīkli.

Analizējot normatīvo aktu izmaiņu biežumu, secināms, ka nevienā analizējamā pašvaldībā nav novērojamas pašvaldības normatīvo aktu dinamiskas vai krasas, neprognozējamas izmaiņas. Tas vērtējams pozitīvi. Bet, izvērtējot ierēdņu profesionalitāti, pētījuma gaitā tika ņemti vērā starptautiski atzīta *InCiSE* indeksa (*International Civil Service Effectiveness (InCiSE) Index*, starptautisks ierēdņu efektivitātes indekss) dati, kur Latvija gan centrālā pārvaldes līmenī, gan pašvaldību līmenī tiek atzinīgi novērtēta un ierindota 23. vietā.⁵³ Tas, no vienas puses, uzskatāms par pozitīvu rādītāju, tomēr, no otras, joprojām norāda uz nepieciešamību pēc izaugsmes.

Attiecībā uz sabiedrības informētību par iespējamiem rīcības modeļiem, sastopoties ar sabiedrības drošības draudiem, secināms, ka visās analizētajās pašvaldībās – Rēzeknē, Liepājā un Aizkraukles novadā – tika identificēta šī labas pārvaldes kritērija nepietiekama izpilde. Nevienā analizētajā pašvaldībā nav izstrādātas konkrētas vadlīnijas, kā var atpazīt un kā būtu jārikojas, sastopoties ar sabiedrības drošības draudiem, kā arī nav viennozīmīgi vērtējama starpiestāžu koordinācijas spēja. Konkrēts rīcības plāns ar pasākumiem sabiedrības drošības apdraudējumu mazināšanai daļēji tika īstenots tikai Rēzeknes pilsētas pašvaldībā. Citās pašvaldībās šādu rīcības plānu izstrāde netika konstatēta. Lai arī ne vienmēr jaunu rīcībpolitikas dokumentu izstrāde ir vienīgais ceļš problēmas risināšanā un arī šajā gadījumā, iespējams, tas nav obligāts priekšnosacījums iedzīvotāju subjektīvās draudu uztveres mazināšanai, tomēr ir arī citi faktori, kas norāda uz pašvaldību nepietiekamo uzmanību šim draudu veidam. Intervijas ar pašvaldību pārstāvjiem apliecina, ka iemesls, kāpēc plānošanas dokumentos netiek minēti sabiedrības drošības draudi, drīzāk ir nepietiekama draudu aktualitātes izpratne, nevis tas, ka ir praktiski risinājumi to mazināšanai.

⁵¹ Latvijas Republikas Saeima (1994). *Likums “Par pašvaldībām”*. Pieņemts 19.05.1994. Spēkā no 09.06.1994. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57255-par-pasvaldibam>

⁵² Turpat.

⁵³ Blavatnik school of Government, Oxford University (2019). *International Civil Service Effectiveness Index*, p. 79.

Otrs būtisks aspekts – sabiedrības drošības izpratne neattiecas tikai uz etnisko sadalījumu un etniskās identitātes saglabāšanu. Tā var tikt attiecināta arī uz reliģisko piederību un citiem sociālās identitātes aspektiem. Problēma ir tā, ka gan vietējo kopienu locekļi, gan arī pašvaldību pārstāvji galveno uzmanību pievērš etniskai identitātei un tās iespējamai ietekmei uz piederības sajūtu valstij un meklē risinājumus, kā veicināt piederības sajūtu konkrētai vietai – pašvaldības teritorijai. Tomēr, pirmkārt, piederības veicināšana kādai konkrētai vietai vai lokālai kopienai ne vienmēr veicina piederības izjūtu valstij. Otrkārt, sabiedrībā visos līmeņos joprojām noklusēti un neizdiskutēti paliek jautājumi par citām identitātēm un cita veida sociālo grupu drošību un iekļaušanos sabiedrībā.

Secinājumi

Pētījuma rezultāti sabiedrības drošības sektorā atklāj, ka Latvijas iedzīvotāji identificē draudus to unikālajai patībai un atzīst tos kā būtiskus izaicinājumus savai drošībai. Visbiežāk respondentus satrauc imigrācija un, viņuprāt, līdz ar to nenovēršama nacionālās identitātes zaudēšana. Īpaši Latvijas iedzīvotājus biedē potenciālie migrācijas viļņi no musulmaņu valstīm. Musulmaņi tiek uztverti kā nozīmīgs svešais. Rezultātā secināms, ka Latvijas sabiedrībai kopumā – neatkarīgi no iedzīvotāju izvietojuma pilsētās vai lauku apvidos, to izglītības pakāpes vai sociālā statusa – ir raksturīga neuzticēšanās un izteikti aizspriedumi pret islāmticīgajiem vai jebkuriem citiem svešu kultūru pārstāvjiem, vai pret jebko citu, kas būtiski atšķiras no tradicionālajiem uzskatiem par indivīdam atbilstošu uzvedību, ģimenes modeli vai sabiedrības funkcionēšanu.

Analizējot negatīvās attieksmes pret atšķirīgo Latvijas sabiedrībā, t. sk., piemēram, pret seksuālajām minoritātēm, secināms, ka tā ir orientēta uz tradicionālām vērtībām, drīzāk slēgta sabiedrība, kas atšķirīgo uztver kā nopietnu apdraudējumu nācijas izdzīvošanai. Rezultātā minoritāšu grupas tiek marginalizētas, izjūt nozīmīgu psiholoģisku spiedienu un to jebkāda veida pārstāvniecībai dominējošā sabiedrības daļa liek ievērojamus šķēršļus.

Klaji negatīvā attieksme pret atšķirīgo vieno citkārt savstarpēji nošķirtās latviešu un krievvalodīgo kopienas. Šo kopienu pārstāvji atzīst savstarpējo nošķirumu un lūkojas ar aizdomām uz pretējās puses pārstāvjiem, tomēr šķelšanos pēc lingvistiskās piederības tie reti uzskata par nozīmīgākajiem draudiem savai drošībai. Drīzāk tas tiek skatīts kā kaut kas sekundārs vai potenciāli bīstams nākotnē nelabvēlīgu valsts attīstības scenāriju vai konfliktu gadījumā.

Izceļams ir iedzīvotāju negatīvais patriotisma vērtējums. Intervijas atklāj, ka daļa sabiedrības patriotisma trūkumu saredz kā nopietnu izaicinājumu valstij. Tomēr, izzinot tuvāk iedzīvotāju uzskatus, biežāk ar to tika asociēts uzticēšanās trūkums Latvijas valdībai un valsts pārvaldes institūcijām, atsvešināšanās no politiskās varas. Nedaudz atšķirīga situācija ir daļā krievvalodīgo kopienu, kas politisko režīmu saskata kā tai naidīgu un subjektīvi uztver psiholoģisku spiedienu.

Runājot par atsvešināšanos no politiskās varas, īpaši atzīmējama arī Latvijas reģionu subjektīvi uztvertā plaisa starp Rīgu un reģiona iedzīvotājiem. Tiek uzsvērts, ka pastāv divas atšķirīgas sabiedriski politiskās dienaskārtības. Viena Rīgā, otra – reģionos. Rezultātā reģionu iedzīvotāji izjūt ne tikai psiholoģisku spiedienu un subjektīvi vērtē to kā diskrimināciju, bet arī nopietnas bažas par lokālo kopienu izdzīvošanas iespējām. Šāda veida bailes būtiski negatīvi ietekmē Latvijas sabiedrības vienotību un solidaritāti.

Kā nozīmīgākos iekšējos apdraudējuma avotus sabiedrības drošības sektorā Latvijas iedzīvotāji nosaukuši citu valstu iedzīvotājus (iebraucējus) vai to grupas, kā arī valsts pārvaldes iestādes, bet ne pašvaldības. Pašvaldības arī šajā jomā bauda iedzīvotāju lielāku uzticēšanos. Pa nozīmīgāko ārējo draudu avotu sabiedrības drošībai iedzīvotāji uzskata Krievijas Federāciju, uzsverot tās iespējas negatīvi ietekmēt sabiedrības stabilitāti.

Padziļinātās intervijas ar pašvaldību pārstāvjiem atklāj, ka tie galvenokārt atpazīst sabiedrības drošības draudus, tomēr saredz minimālu pašvaldības lomu vai to nesaredz vispār drošības stiprināšanā šajā jomā, jo uzskata, ka tas ir nacionālā pārvaldes līmeņa institūciju pienākums. Tiesa, pašvaldību ikdienas prakses pierāda, ka bieži vien tiek sniegts zināms ieguldījums vietējo kopienu stiprināšanā, etnisko minoritāšu patības saglabāšanā un citās aktivitātēs sabiedrības drošības pilnveidē. Tas liecina par to, ka trūkst vienotas izpratnes par sabiedrības drošības daudzdimensionālo dabu un savstarpējām cēloņsakarībām starp kultūras īpatnību saglabāšanu un nacionālās izturēspējas stiprināšanu.

Pētījuma rezultāti arī norāda uz to, ka pastāv plaisa starp nacionālā un vietējā līmeņa pārvaldes institūcijām. Šis un arī citi faktori nosaka to, ka vietējā līmeņa pārvaldes institūcijas bieži vien savu neizdarību, pieņemot lēmumus sabiedrības drošības stiprināšanai, pamato ar to, ka tas ir nevis pašvaldību, bet gan nacionālā līmeņa pārvaldes institūciju pienākums. Tomēr tā gluži nav. Bieži vien sabiedrības drošības draudu mazināšana ir tieši saistīta nevis ar nacionālā līmeņa institūciju kompetencēm, bet gan tieši ar pašvaldību kompetencēm. Jāatzīst, ka nav novērojama arī interese par abu – nacionālā un lokālā – līmeņu sadarbību iedzīvotāju draudu uztveres mazināšanai. Tāpēc iedzīvotāji

netiek sadzirdēti un sabiedrības drošības sektorā netiek sperti soļi identificēto apdraudējumu mazināšanā. Ieteicams veicināt gan ciešāku mijiedarbību ar iedzīvotājiem, lai apzinātu tiem aktuālos apdraudējumus un atbilstoši reaģētu, gan arī lokālā un nacionālā mēroga institūciju sadarbību reaģēšanas mehānismu izstrādē.

Vēl viens nozīmīgs aspekts, kam nepieciešams pievērst uzmanību, ir patriotisma jautājums. Lai arī nacionālā un vietējā mērogā pārvaldes institūcijas veic ievērojamu darbu patriotisma izjūtas stiprināšanā, tomēr iedzīvotāju apdraudējuma subjektīvo uztveri, iespējams, varētu mazināt vēl papildu informatīvie pasākumi un pasākumi pilsoniskās iesaistes veicināšanai pašvaldībās. Pilsoniskā iesaiste paredz ne tikai sabiedrības informēšanu par dažādām pilsoniskās iesaistes formām pašvaldībā, bet arī NVO un interešu grupu atbalstu. To darbība ir orientēta uz pilsonisko audzināšanu. Ir svarīgi, lai pilsoniskā iesaiste veicinātu visu grupu iekļaušanu, nevis kādas grupas izslēgšanu vai identitātes apdraudēšanu.

Personiskā drošība

ALEKSANDRA KJAKSTE, RUTA CEPLĒ

Subjektīvās drošības uztveres analizē īpaša nozīme ir personiskajai drošībai, jo tā vistiešāk atspoguļo cilvēka primārās vajadzības, intereses un izjūtas un tajā atspoguļojas citi drošības sektori – militārais, politiskais un ekonomiskais. Šīs nodaļas mērķis ir identificēt personiskās drošības draudus, kas Latvijas iedzīvotājiem ir nozīmīgi, un noteikt iespējamo korelāciju, kas pastāv starp uztvertajiem draudiem un atbilstošām vietējā līmeņa rīcībpolitikām kā atbildes reakciju uz tiem. Pētījuma gaitā tika identificēti četri intensitātes ziņā visspilgtākie personiskās drošības apdraudējumi Latvijas iedzīvotājiem. Tie ir: indivīdu fiziskā drošība, izglītības sistēmas pakalpojumu pieejamība, veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība un sociālā aizsardzība. Identificējot galvenos apdraudējumus personiskās drošības jomā, gan iedzīvotāju, gan pašvaldību darbinieku skatījums uz subjektīviem apdraudējumiem sakrīt. Atšķirības tika novērotas pašvaldības rīcības novērtēšanā – vērtējot pašvaldības darbību, iedzīvotāji personiskās drošības apdraudējumu vērtēja kritiskāk nekā pašvaldību darbinieki.

Atslēgvārdi: personiskā drošība, fiziskā drošība, izglītības pakalpojumu pieejamība, veselības aprūpe, sociālā aizsardzība.

In analysis of subjective security, particular attention is paid to personal security because it is intertwined with such important security sectors as military, political and economic security. This study identifies the personal security threats that are considered the most relevant. Subsequently, the possible correlation between the perception of threat and the respective responses and action plans from the local authorities are identified and analysed. These four most intense and important threats to personal security for Latvian people were identified in the study: 1) an individual's physical security, 2) the availability and accessibility of education, 3) the availability of medical care services and 4) social security. With opinions from both sides, the people who were interviewed in the focus groups and the local administration officials of

different municipalities identified the same crucial threats to the personal security of people in Latvia. The only difference of opinion was identified when people and officials were asked to assess and evaluate the results and outcome of actions and measures taken by local municipalities towards the protection of people against threats to personal security. The people were more critical than administrative officials of the respective local authorities.

Keywords: personal security, physical security, access to education system, health care, social protection.

Ievads

Drošības subjektīvās uztveres analizē īpaša nozīme ir personiskajai drošībai, jo tā vistiešāk atspoguļo cilvēka primārās vajadzības, intereses un izjūtas. Latvijas gadījumā tā ir jāpēta ciešā sasaistē ar militāro, politisko un ekonomisko drošību, jo iedzīvotāji ir vienlīdz pakļauti potenciālajiem riskiem no ārpasaules un iekšpolitiskās situācijas. Līdz šim nav ticis veikts atsevišķs pētījums par indivīdu personiskās drošības draudiem, kam pievēršas šīs nodaļas autore. Nodaļas mērķis ir identificēt personiskās drošības draudus, kas Latvijas iedzīvotājiem ir nozīmīgi, un noteikt iespējamo korelāciju, kas pastāv starp subjektīvi uztvertajiem draudiem un vietējā līmeņa rīcībpolitikām kā atbildes reakcija uz cilvēku bailēm un bažām.

Nodaļas struktūra paredz personiskās drošības definējumu, atziņu apkopojumu par līdz šim veikto nozīmīgāko pētījumu par personiskās drošības sektoru Latvijā. Pētījuma gaitā autore pētījuma vajadzībām operacionalizēja personiskos draudus un apkopoja pētījuma rezultātus un secinājumus. Pētījuma rezultātā personiskās drošības draudi Latvijas iedzīvotājiem tika sarindoti hierarhiskā kārtībā, ņemot vērā identificēto draudu intensitāti iedzīvotāju vidū.

Kas paveikts personiskās drošības izpētē?

Latvijā ir veikti vairāki nozīmīgi pētījumi, kuri sniedz ieguldījumu personiskās drošības jēdziena izpratnē. Kā viens no pirmajiem minams Māras Sīmanes redakcijā iznākušais pārskats "Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2002/2003. Cilvēkdrošība". Šī pārskata mērķis "ir rosināt uz pasākumiem, kas mazinātu augsto nedrošības sajūtu, ar kādu dienā dzīvo liela daļa Latvijas iedzīvotāju, un paaugstinātu visas sabiedrības kopējo drošumspēju. [...] Pārskata ietvaros tika sniegti galvenie Latvijas iedzīvotāju bažu iemesli 2002.–2003. gadā,

kas ir pakārtoti septiņiem cilvēkdrošības aspektiem. Personiskās drošības jomā tika identificētas sekojošas iedzīvotāju bažas – gūt ievainojumu, iet bojā satiksmes negadījumā un piedzīvot vardarbību uz ielas¹. Apkopojot minētos draudus, var secināt, ka viens no galvenajiem apdraudējumiem personiskās drošības jomā ir fiziskā drošība. Fiziskā drošība ir cieši saistīta ar bailēm par savu fizisko veselību.

Savukārt 2012. gadā Žanetas Ozoliņas redakcijā tika publicēta monogrāfija “Cilvēkdrošība Latvijā un pasaulē: no idejas līdz praksei”, kuras mērķis bija “izstrādāt cilvēkdrošības un drošības spējas teorētisko konceptu, kas lietojams dažāda attīstības līmeņa valstīs, uz kura pamata radīt zināšanu kopumu par risinājumiem individuālā un nacionālā līmenī risku novēršanai un nedrošības mazināšanai². Personiskās drošības jautājumi šajā pētījumā bija aktuāli trim piektdaļām respondentu: “salīdzinošā perspektīvā ir augusi cilvēku drošības sajūta policijas un sabiedrības attiecībās, ir saglabājušās bailes no iespējamām ciest nelaimes gadījumā.”³ Atšķirībā no 2002.–2003. gada pētījuma par cilvēkdrošību, šo personīgo baiļu/draudu pamatā tika definēts vēl viens apdraudējums, kas ir saistīts ar indivīdu ekonomisko labklājību.

Līdzīgi kā 2012. gadā publicētā pētījumā par cilvēkdrošību, 2014. gadā publicētajā darbā “Praktiskās vadlīnijas cilvēkdrošības koncepcijas ieviešanai kopienu līmenī, tajā skaitā nevalstiskajās organizācijās”⁴ personīgās drošības jomas pētīšanai tika iezīmētas šādas bažas – “cietišu nelaimes gadījumā; cietišu no autovadītāju agresīvās braukšanas; mani var apzagt, cietišu no fiziskās vardarbības uz ielas u. c.”⁵. Apkopojot veikto pētījumu datus, tiek secināts, ka personiskās drošības sektora galvenie apdraudējumi Latvijas iedzīvotājiem ir saistīti ar fizisko drošību un ekonomisko labklājību. Tomēr no teorētiskās perspektīvas indivīdu personiskā drošība nav tikai fiziskā vai ekonomiskā drošība. Plašāku skatījums uz personiskās dažādiem drošības aspektiem Latvijas kontekstā sniedz sabiedriskās domas aptaujas.

Analizējot sabiedriskās domas aptaujas, kas tika veiktas Latvijā no 2016. līdz 2018. gadam, tika secināts, ka personiskās drošības draudu sektorā visvairāk cilvēkus satrauc ģimenes finansiālā labklājība / sociālā aizsardzība (bailes zaudēt darbu un līdz ar to iztikas līdzekļus un iespēju uzturēt ģimeni),

¹ Šimane, M. (red.) (2003). *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2002/2003. Cilvēkdrošība*. Rīga: ANO, 154. lpp.

² Ozoliņa, Ž. (red.) (2012). *Cilvēkdrošība Latvijā un pasaulē: no idejas līdz praksei*. Rīga: Zinātne, 8. lpp.

³ Turpat, 70. lpp.

⁴ Ozoliņa, Ž., Reinholde, I., Rudzīte, L. (2014). *Praktiskās vadlīnijas cilvēkdrošības koncepcijas ieviešanai kopienu līmenī, tajā skaitā nevalstiskajās organizācijās*. Pieejams: https://www.sif.gov.lv/nodevumi/nodevumi/5985/Nodevums3_Vadlinijas.pdf

⁵ Turpat, 38. lpp.

izglītība, veselība, indivīdu fiziskā drošība un vardarbība ģimenē. Piemēram, 2018. gada septembrī publicētajā Latvijas Barometra aptaujā (“Latvijas iedzīvotāju noskaņojuma vērtējums”), atbildot uz jautājumu “Kā Jūs novērtētu savu / savas ģimenes pašreizējo finansiālo stāvokli? Vai, Jūsaprāt, tas ir ...”, 58,54% aptaujāto novērtē to kā viduvēju, 23,24% – kā drīzāk sliktu, 5,5% – kā ļoti sliktu un tikai 11,13% – kā drīzāk labu.⁶ Šos datus var papildināt ar *Baltic International Bank* veikto aptauju, kurā respondentiem vajadzēja atbildēt uz jautājumu “Kādas, Jūsaprāt, Latvijā ir iespējas atrast darbu?”. “1% aptaujāto uzskata, ka Latvijā ir ļoti labas iespējas atrast labu darbu; 8% – ka drīzāk labas; “viduvējas” – 30%; 35% – drīzāk sliktas; 20% – ļoti sliktas; 6% – grūti pateikt.”⁷

Kā otro apdraudējumu personiskajai drošībai, pēc aptauju datiem, var nosaukt bažas par izglītības un veselības sistēmas pakalpojumu kvalitāti un pieejamību. “28% no respondentiem ir atzīmējuši, ka [Latvijā] ir vērojama izglītības kvalitātes pasliktināšanās.”⁸ Tas rada negatīvu efektu uz indivīdu personīgo attīstību nākotnē. Kas attiecas uz bažām veselības jomā, tad trīs vadošās pozīcijas ieņem bažas par medikamentu un medicīnas pakalpojumu sadārdzinājumu un nepietiekamo finansējumu veselības aprūpes sistēmai – to aptaujās atzīmē 62–67% respondentu.⁹

Fiziskās drošības un vardarbības jomā indivīdiem joprojām saglabājas augsts draudu/bažu līmenis. Saskaņā ar 2017. gadā veikto SKDS aptauju “28% no respondentiem apgalvo, ka viņu dzīvesvietas tuvumā ir vietas, kur viņiem vieniem naktī bail atrasties, 12% no respondentiem ir grūti pateikt un 60% no respondentiem atzīmē, ka šādu vietu viņu dzīvesvietu tuvumā nav”¹⁰. Savukārt situācija ar indivīdu bažām par vardarbību ir vēl dramatiskāka, par to liecina 2016. gadā publicētie Eurobarometra dati. “11% respondentu uzskata, ka Latvijā vardarbība ģimenē pret sievietēm ir ļoti izplatīta, 47% uzskata, ka ir diezgan izplatīta, 29% domā, ka ne pārāk izplatīta, un tikai 2% domā, ka tā nav vispār izplatīta.”¹¹

Apkopojot iegūto informāciju, var secināt, ka indivīdu personiskā drošība nevar tikt skatīta atrauti no vispārējās drošības uztveres. Teorētiski – indivīdu

⁶ SKDS (2018). *Latvijas Barometra aptauja. Latvijas iedzīvotāju noskaņojuma novērtējums*. Pieejams: https://www.skds.lv/docs/1414/2016-2017/Latvijas_barometrs_120__092018_.pdf

⁷ Baltic International Bank (2018). *Mājdzīvnieki un ekoloģija*, Nr. 116. Pieejams: <https://www.bib.eu/uploads/2017/02/Baltic-International-Bank-Latvijas-barometrs-majdzivnieki-ekologija-10.2018.pdf>

⁸ SKDS (2017). *Latvijas Barometra aptauja. Latvijas iedzīvotāju noskaņojuma novērtējums (jūnijs)*. Pieejams: <https://www.skds.lv/jaunumi?gads=2019&pp=>

⁹ Baltic International Bank (2017). *Veselība*. Pieejams: <https://www.bib.eu/uploads/2017/02/Baltic-International-Bank-Latvijas-barometrs-veseliba-08.2017.pdf>

¹⁰ SKDS (2017). *Latvijas Barometra aptauja. Latvijas iedzīvotāju noskaņojuma novērtējums (jūlijs)*. Pieejams: <https://www.skds.lv/jaunumi?gads=2019&pp=>

¹¹ European Commission (2016). *Gender – based Violence*, p. 102.

personiskā drošība ir daļa no cilvēkdrošības koncepta. Savukārt praktiski tā iezīmē galvenās indivīdu bažas un draudus. Identificētie draudi, ņemot vērā to dažādo intensitāti, ir nozīmīgi ne tikai sabiedrībai, bet arī valstij kopumā. Apzinot personiskās drošības sektora izplatītākās bažas, ir iespējams laicīgi tās novērst un mudināt lēmumu pieņēmējus stiprināt sabiedrības vispārējo drošības uztveri.

Personiskās drošības jēdziens

Personiskā drošība literatūrā tiek apskatīta no dažādiem skatpunktiem. Pastāv vairāki savstarpēji saistīti jēdzieni, kuri atspoguļo personiskās drošības būtību. Barijs Buzans jau pagājušā gadsimta 80. gadu sākumā ievieš indivīda drošības jēdzienu, kurš raksturo cilvēka attiecības ar valsti. Saskaņā ar Buzanu šāda drošības izpratne ir saistīta ar valsts spēju radīt apdraudējumu citiem un novērst ienaidnieku iebrukumu, balstoties uz militāro konfrontāciju un materiālo labklājību.¹² Otrs ir cilvēkdrošības jēdziens, kura pētniecībā nozīmīgu ieguldījumu sniedza ANO 1994. gadā publicētais “Pārskats par tautas attīstību” (*Human Development Report*). No teorētiskās perspektīvas “cilvēkdrošībai tiek nošķirtas divas, savstarpēji saistītas dimensijas – drošība (fiziskā) (*security*) un drošības sajūta (*sense of security*)”¹³. Līdz ar to var secināt, ka personiskā drošība nav tikai indivīdu fiziskā drošība, bet arī to sajūtas vai stāvoklis, kurā indivīdi jūtas droši.

Šaurākā izpratnē personiskā drošība raksturo indivīda fizisko drošību – drošību uz ielām, ģimenē, grupā u. c. Tomēr nav pamatoti personisko drošību reducēt līdz fiziskajai, ignorējot cilvēku izjūtas attiecībā uz viņiem nepieciešamajiem izdzīvošanas un dzīves kvalitātes aspektiem. Tādēļ šajā pētījumā ir izvēlēta paplašināta personiskās drošības izpratne, kurā tiek iekļauti cilvēkdrošības konceptam raksturīgie parametri – indivīdu fiziskā drošība (uz ielām, mājās), indivīdu sociālā aizsardzība (vai indivīdi jūtas droši par valsts/pašvaldības sniegto atbalstu, nonākot ekonomiskās grūtībās – zaudējot darbu u. c.), veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība un kvalitāte, kā arī izglītības sistēmas pakalpojumu pieejamība un kvalitāte. Minētās parametru grupas, pēc autoru domām, palīdz izprast Latvijā dzīvojošo indivīdu subjektīvo drošības uztveri caur personisko draudu prizmu.

¹² Buzan, B., Hansen, L. (2009). *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 383, 402.

¹³ Šimane, M. (red.) (2003). *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2002/2003. Cilvēkdrošība*. Rīga: ANO, 20. lpp.

Raksta mērķis ir identificēt personiskās drošības draudus, kas Latvijas iedzīvotājiem ir nozīmīgi, un noteikt iespējamo korelāciju, kas pastāv starp uzvertajiem draudiem un atbilstošām vietējā līmeņa rīcībpolitikām kā atbildes reakcija uz tiem. Nodaļā personiskās drošības sektora draudi tiks strukturēti hierarhiskā kārtībā, pamatojoties uz fokusa grupu interviju laikā identificēto draudu biežumu. Visbiežāk minētie draudi tika identificēti kā visintensīvākie draudi, savukārt visretāk minētie – kā mazāk intensīvi/svarīgi iedzīvotājiem.

Lai sniegtu skatījumu, kā pašvaldības reaģē/nereaģē uz iedzīvotāju bažām/draudiem, tika veikta pašvaldību attīstības plānošanas dokumentu kvalitatīvā analīze, balstoties uz pārvaldības indikatoru matricu.

Pētījuma pirmajā daļā Latvijas plānošanas reģionos tika rīkotas fokusa grupu intervijas, kurās iedzīvotājiem tika lūgts nosaukt galvenās savas subjektīvās bažas/draudus par personisko drošību. Apkopojot iegūtos rezultātus, personiskās drošības draudi tika sarindoti hierarhiskā kārtībā, ņemot vērā draudu intensitāti. Otrajā pētījuma daļā tika veiktas intervijas ar pašvaldību vietēja līmeņa lēmumu pieņēmējiem, lai noskaidrotu, vai viņu viedoklis par personiskās drošības sektora draudu identificēšanu sakrīt ar sabiedrības viedokli par galvenajiem apdraudējumiem personiskās drošības sektorā. Trešajā pētījuma etapā pašvaldībās, kurās personiskās drošības apdraudējumi tika identificēti kā intensīvi apdraudējumi, tika veikta pašvaldību plānošanas dokumentu padziļinātā analīze, balstoties uz labas pārvaldības indikatoru matricu, kas ietver astoņus indikatorus – pārvaldības sistēmas stabilitāti (pēctecību), plānošanas ilgtermiņa redzējumu, reformu ieviešanas efektivitāti,¹⁴ lēmumu pieņemšanas procesa caurskatāmību,¹⁵ normatīvo aktu izmaiņas biežumu, ierēdņu profesionalitāti,¹⁶ preventīvās rīcībpolitikas veidošanu un starpiestāžu koordināciju (skatīt pielikumu “Latvijas iedzīvotāju identificētie nozīmīgākie draudi (hierarhiskais izkārtojums)”).

¹⁴ Reformu ieviešanas efektivitāte šajā pētījumā tiek analizēta no lēmumu pieņēmēju skatpunkta.

¹⁵ Caurskatāmības indikators kā labas pārvaldības rādītājs pētījuma gaitā tika attiecināts uz visām analizētajām pašvaldībām. Latvijas gadījumā lēmumu pieņemšanas procesa caurskatāmība tiek nostiprināta ar likuma “Par pašvaldībām” 26. pantu, kas noteic, ka domes sēdes ir atklātas, tās lēmumi un domes sēžu protokoli ir publiski pieejami. Otrkārt, visas analizētās pašvaldības, izstrādājot attīstības plānošanas dokumentus, piesaista sabiedrību. Treškārt, visās analizētajās pašvaldībās tiek izmantoti alternatīvie sabiedrības informēšanas kanāli (par pieņemtajiem lēmumiem) – gan pilsētas/novada lokālās avīzes, gan mājaslapas, gan sociālie tīkli.

¹⁶ Ierēdņu profesionalitātes indikators kā labas pārvaldības indikators pētījuma gaitā tiek attiecināts uz visām pašvaldībām. Par pamatu indikatora attiecināšanai tika ņemti vērā starptautiski atzīta *InCISE indeksa (starptautisks ierēdņu efektivitātes indekss)* dati, kur Latvija gan centrālā pārvaldes līmenī, gan pašvaldību līmenī tiek atzinīgi novērtēta un ierindota 23. vietā. Pieejams: Blavatnik school of Government, Oxford University (2019). *International Civil Service Effectiveness Index*, p. 79.

Latvijas iedzīvotāji par personisko drošību

Veiktās fokusa grupu intervijas demonstrē, ka Latvijas iedzīvotāji draudus personiskajai drošībai uztver kā ļoti svarīgus un piešķir tiem ļoti lielu nozīmi savā kopējā drošības redzējumā. Desmit no 13 pašvaldībām (Liepājā, Talsos, Daugavpili, Rēzeknē, Jaunjelgavā, Valmierā, Ļaudonā, Gulbenē, Aizkrauklē un Madonā), kurās tika veiktas fokusa grupu intervijas, iedzīvotāji personiskās drošības draudus ierindoja starp trim nozīmīgākajiem draudu veidiem savā subjektīvajā drošības uztverē. Apkopojot rezultātus, pašvaldībās, kurās personiskās drošības draudi tika identificēti kā nozīmīgi, minētie apdraudējumi tika sarindoti hierarhiskā kārtībā, ņemot vērā to intensitāti. Intensitātes ziņā augstākais ir indivīdu sociālās aizsardzības apdraudējums, tad seko veselības aprūpes sistēmas pakalpojumu pieejamības un kvalitātes apdraudējums un izglītības sistēmas pakalpojumu pieejamības un kvalitātes apdraudējums. Savukārt draudu intensitātes ziņā hierarhiski zemākais personiskās drošības sektorā ir indivīdu fiziskās drošības apdraudējums.

Indivīdu fiziskā drošība

Viens no jautājumiem, kas tika uzdots visās fokusa grupās, ir “Ko Jūs saprotat ar jēdzienu “drošība”?”. Lielākā daļa respondentu, kas piedalījās fokusa grupu diskusijās, ar jēdzienu “drošība” saprot savu un savas ģimenes fizisko drošību.

Strādājoša sieviete darbspējas vecumā, Talsi: *Ikdienā Talsi ir drošākā (fiziski) un latviskākā pilsēta.*

Pensionārs, Rēzekne: *Fiziski pašvaldībā jūtas droši. Drošību mazina tas, ka nav pašvaldības policijas.*

Strādājošs vīrietis darbspējas vecumā, Daugavpils: *Drošība ir plašāks jēdziens. [...] Daugavpils ir tā pilsēta, kur viss caurmērā ir labi [t. i., fiziski respondents jūtas droši], bet vienmēr var gribēties labāk.*

Apkopojot iegūtās atziņas par indivīdu fizisko drošību kā par vienu no personiskās drošības sektora apdraudējumiem, var secināt, ka Latvijas iedzīvotājiem viņu fiziskā drošība ir svarīga. Izvērtējot šī indikatora intensitāti, jāatzīst, ka fiziskā drošība netiek uztverta kā drauds un nerada bažas indivīdiem, bet – tieši pretēji – lielākā daļa respondentu atzinīgi vērtē fizisko drošību Latvijā. Atzinīgi tika novērtēts pašvaldību policiju darbs pašvaldībās.¹⁷ Nacionālo bruņoto spēku klātbūtne Liepājā šīs pašvaldības iedzīvotājiem rada papildu

¹⁷ Izņēmuma gadījums bija Rēzeknes pašvaldībā, kur nav pašvaldības policijas. Vairāki fokusa grupu dalībnieki atzīmēja, ka (fiziski) nejūtas droši vakaros uz ielām, jo nav pašvaldības policijas.

fiziskās drošības garantu, savukārt Vidzemes un Latgales pašvaldību iedzīvotājiem rada papildu militāros apdraudējumus, bet to intensitāte ir samērā zema, jo šie draudi fokusa grupu interviju laikā netika identificēti Kurzemē un Zemgalē. Respondentu atbildēs par fizisko drošību visā Latvijā vērojams, ka vidējā un vecākā gadagājuma cilvēki vērtē to pēc savas pieredzes, salīdzinot ar to, kā bijis 90. gados un jaunās tūkstošgades sākumā. Kopumā visās pašvaldībās, izņemot Ļaudonu un Rēzekni, respondenti atzina, ka jūtas pasargāti un var palauties uz valsts un pašvaldības klātbūtni fiziska apdraudējuma gadījumā.

Strādājošs vīrietis darbspējas vecumā, Ļaudona: Ja notiek dzērāju kautiņš vai kāds piedzēries brauc pa ciematu, policija ieradīsies pēc izsaukšanas, ātrākais, 20 minūtēs, ja vispār ieradīsies. Bet pa to laiku jau kāds var būt nosists vai nobraukts. Nav nedz pašvaldības policijas, ne regulāras valsts policijas klātbūtnes. Policija uz vietas ir reizi divās nedēļās trešdienās uz stundu.

Liepājā un Valmierā respondenti norādīja, ka fiziskā drošība var tikt apdraudēta arī infrastruktūras nolietojuma dēļ, proti, lielākais apdraudējums ir padomju laikā būvētie daudzstāvu nami, kas šobrīd atrodas ļoti sliktā stāvoklī. Fokusa grupu diskusijās respondenti ir atzīmējuši, ka viņu fizisko drošību apdraud sliktā ceļu infrastruktūra un ceļu kvalitāte, kas sekmē daudzus ceļu satiksmes negadījumus ar letālu iznākumu. Bez šaubām tika norādīts, ka nevar visu “novēlēt uz sliktajiem ceļiem”, jo augsta atbildība par šiem negadījumiem gulst uz to autovadītāju pleciem, kas piekopj agresīvu braukšanas stilu.

Izglītība

Intensitātes ziņā otrs zemākais personiskās drošības draudu sektora apdraudējums ir izglītība – izglītības sistēmas pakalpojumu pieejamība un kvalitāte. Ierobežota izglītības sistēmas pakalpojumu pieejamība un skolu reforma,¹⁸ pēc respondentu domām, viņu subjektīvā drošības uztverē ir nopietns drauds. Jaunāka gadagājuma respondenti diskusiju gaitā ir atzīmējuši, ka izglītība ir jebkura indivīda personiskās drošības garants, – ja tev ir laba izglītība, tev ir atvērtas visas durvis. Viņu vērtējums par izglītības sistēmas pakalpojumu pieejamību un skolu reformu bija daudz mērenāks nekā to respondentu vērtējums, kuru atvases apmeklēja skolas vai mācās augstskolās.

Pašnodarbināts vīrietis darbspējas vecumā, Gulbene: Mūsu bērniem absolūti nav pieejama izglītības sistēma. Manam bērnam, lai dotos uz skolu, ir jābrauc pus stunda. Skolas apvieno, kvalitāte krīt. Ne vienmēr “lielās ģimnāzijas” ir

¹⁸ Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija (2014). *Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam*. Pieejams: <https://izm.gov.lv/lv/normativie-akti/96-attistibas-planosanas-dokumentu>

rezultatīvitātes rādītājs. [...] Ja man kaut kas notiks, es nebūšu spējīgs izskolot savu bērnu, jo viņš fiziski uz to netiks.

Jaunietis, skolēns darbības vecumā, Ļaudona: *Skolas Latvijā ir pieejamas, bet kāda ir izglītības kvalitāte. Nav nopietni, ka mācību stundu laikā tiek pildītas tikai darba lapas, no kurām neko nevar iemācīties.*

Veselības aprūpe

Lielākā daļa respondentu atzīmēja, ka personiskā drošība viņiem ir cieši saistīta ar savu veselības stāvokli un veselības aprūpes pieejamību, un sniegto pakalpojumu kvalitāti. Fokusa grupu intervijās gan sievietes, gan vīrieši atzīmēja, ka fiziskā veselība neatkarīgi no vecuma ir viņu personiskās drošības garants. Analizējot datus reģionu griezumā, tika secināts, ka respondentu veselības stāvoklis (fiziskā veselība), bailes saslimt ar kādu slimību intensitātes ziņā ir viens no intensīvākiem draudiem. Diskusijā respondenti novērtēja ne tikai savu veselības stāvokli un tā saistību ar personisko drošību, bet arī vispārējo veselības aprūpes pakalpojumu kvalitāti un pieejamību, kas, viņuprāt, ir vēl viens drauds personiskajai drošībai.

Strādājoša sieviete pirmspensijas vecumā, Talsi: *Lielākais apdraudējums, bailes no smagas slimības. Kvalitatīva medicīniskā palīdzība kā apdraudējums (nespēj noteikt diagnozi).*

Vīrietis bezdarbnieks darbības vecumā, Gulbene: *Latvijā, kamēr tu esi vesels, tu esi vajadzīgs sabiedrībai. Tikko esi saslims – tevi var norakstīt.*

Jauna sieviete bērna kopšanas atvaļinājumā, Rēzekne: *.. ir korupcija veselības aprūpes jomā. Manuprāt, tauta pati ir pieradinājusi ārstus pie šīm aploksnēm ..., bet tas nav normāli. Ja es gulēšu uz nāves gultas, pienāks ārsts un paskatīsies maciņā, un tikai tad ar mani runās.*

Veselības aprūpes pieejamība Latvijas iedzīvotājiem ir ļoti jūtīgs jautājums, īpaši ņemot vērā notiekošo reģionālo slimnīcu apvienošanas procesu.¹⁹ Reģionos respondenti šim draudam piešķir augstāku intensitāti.²⁰ Respondenti diskusijas laikā ir izteikuši bažas par to, ka kvalificētais medicīniskais personāls aizplūst uz Rīgu. Līdz ar to, lai tiktu pie augsti kvalificēta ārsta, iedzīvotāji

¹⁹ Latvijā jau vairākus gadus ilgst reģionālo slimnīcu apvienošanas process, ko sabiedrība uztver ļoti pretrunīgi. Plašāk par slimnīcu apvienošanu skatīt: Latvijas Republikas Veselības ministrija (2017). *Konceptuālais ziņojums "Par veselības aprūpes sistēmas reformu"*. Pieejams: http://www.v.m.gov.lv/lv/nozare/veselibas_aprupes_sistemas_reforma/

²⁰ 8 no 10 pašvaldībām šis drauds tika minēts kā otrs visbiežāk minētais personiskās drošības apdraudējums.

ir spiesti braukt uz reģionālām slimnīcām vai gaidīt garā rindā, lai pierakstītos pie Rīgas ārstiem.

Runājot par veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību visos reģionos, respondenti bija kritiski un atzīmēja, ka pašvaldības nenodrošina pietiekamu atbalstu un veselības aprūpe ir pieejama minimālā apjomā un ir formāla. Veselības aprūpes pieejamība (rindas uz pakalpojumiem, pieraksta sistēmas organizēšana), kvalitāte un maksa par medicīnas pakalpojumiem ir galvenie faktori, kas satrauc iedzīvotājus. Arī korupcija (kukuļdošana ārstiem) medicīnas aprūpē ir būtisks drauds, taču Rēzeknē respondente atzīst, ka cilvēki paši pie tā ir vainīgi, jo pieradinājuši mediķus pie pateicībām aploksnēs.

Pensionārs, Talsi: *Mums saka, ka veselības aprūpe ir par velti, bet mēs visur maksājam, tikko pārkāp sliekšni pie ģimenes ārsta, ir jāmaksā [...] Mums paveicās, ģimenes ārsts ir labs, bet citās pašvaldībās tā nav un cilvēkiem ir jābrauc uz reģioniem. Tas taču nav nopietni, ja vajag acu ārstu, ir jāmēro 40 km.*

Bezdarbniece pirmspensijas vecumā, Daugavpils: *Veselības ministrija mūsu valstī ir lamu vārds. Trūkst ārsti, un pieejamība ir ļoti ierobežota.*

Uzņēmējs darbības vecumā, Daugavpils: *Rīga, protams, var ļoti labi teikt, ka Daugavpils ir reģionālā slimnīca, bet trūkst personāla. [...] Slimot ir diezgan bailīgi. Kvalitāte ir ļoti zema. [...] Pierakstīšanas sistēma ir absurda.*

Sociālā aizsardzība

Intensitātes ziņā lielākais apdraudējums, kas tika identificēts fokusa grupu diskusiju laikā, ir indivīdu sociālā aizsardzība, kas bija viens no draudiem, kurš tika identificēts lielākajā daļā visu reģionu, kuros norisinājās fokusa grupu diskusijas. Šajā pētījumā ar sociālo aizsardzību tiek saprasta indivīdu spēja strādāt algotu darbu, pelnīt iztiku (uzturēt savu ģimeni) un saņemt pabalstu darba zaudēšanas vai slimības dēļ.

Pēc respondentu domām, sociālā aizsardzība Latvijā rada bažas. Cilvēkiem nav drošības par savu rītdienu, tāpēc zūd pārliecība ne tikai par savu nākotni, bet arī par savas ģimenes drošību un nākotni. Piemēram, Valmieras fokusa grupas respondenti vienbalsīgi piekrita kāda respondenta viedoklim, ka “sabiedrības sociālais nodrošinājums ir primāra vajadzība, lai justos droši”. Talsos un Gulbenē respondenti sociālo aizsardzību pielīdzināja Maslova vajadzību piramīdas²¹ pirmajam pakāpienam, kas ir eksistenciāli svarīgs faktors cilvēces izdzīvošanai gan individuālā, gan kopienas līmenī.

²¹ Gun, N. (2014). *Maslows Hierarchy of Needs*. Pieejams: <https://www.incentivesolutions.com/employee-engagement-hierarchy-needs/>

Uzņēmējs darbaspējas vecumā, Talsi: *Būt drošam nav tikai drošība uz ielas. Drošība par rītdienu [tā ir istā drošības izpratne] – es zinu, ka man būs darbs un es varēšu uzturēt savu ģimeni, pelnīt iztiku.*

Strādājoša sieviete darbaspējas vecumā, Liepāja: *Drošība ir tad, ja mani bērni un mazbērni ir drošībā, tad, ja man ir darbs nodrošināts. Un tad ir tālāk, lai ir valsts drošība.*

Strādājoša sieviete pirmspensijas vecumā, Talsi: *Man nav laba izglītība, un es neļūtos droši. Darba stāžs man ir, bet nodokļi nav maksāti, līdz ar to es zinu, ka pensija man nav un man ir jāstrādā, kamēr varēšu pastrādāt.*

Pensionāre, Rēzekne: *Tagad Latvijā jūtos droši, bet nav drošība par saviem bērniem un mazbērniem [...] Vai viņiem pienākas pensija? Sociālā aizsardzība? Pabalsti? [...] Domāju, ka šādas iespējas maniem bērniem un mazbērniem nebūs.*

Neskatoties uz to, ka sociālā aizsardzība tiek identificēts kā viens no spilgtākajiem apdraudējumiem personiskās drošības sektorā, Vidzemes un Kurzemes reģionā respondenti par draudu ir identificējuši sociālās aizsardzības pabalstu izšķērdēšanu. Vecākā gadagājuma respondenti šim draudam ir piešķīruši lielāku intensitāti nekā gados jaunāki respondenti. Sociālo pabalstu piešķiršana, jo īpaši gados jauniem cilvēkiem, pēc šo respondentu domām, ir izšķērdība un milzīgs slogs valsts/pašvaldības budžetam. Viņuprāt, sociālo pabalstu piešķiršanas kārtībai ir jābūt stingri limitētai un reģlamentētai. Interesanta tendence bija vērojama divu reģionu fokusa grupu diskusijās, kur sociālo pabalstu izšķērdēšana tika saistīta ar “cilvēktiesībām”. Abos gadījumos respondenti jēdzienam “cilvēktiesības” piešķīra negatīvu vai pat noniecinošu nokrāsu, kas, viņuprāt, attaisno cilvēkus, kas dzīvo uz godīgu pilsoņu rēķina. Jaunjelgavā, Valmierā un Rēzeknē iedzīvotājus satrauc valsts politika un pašvaldības amatpersonu līdzdarbība kārtības noteikšanā, kā un kam tiek piešķirti tā saucamie bezdarbnieku kursi. Pirmkārt, kursu pieejamība nav visiem vienāda, jo kursi tiek Nodarbinātības valsts aģentūras filiāļu un pašvaldības darbinieku paziņām, draugiem pirmspensijas vecumā, nevis jauniem cilvēkiem, kam vēl visa darba dzīve ir priekšā. Īpaši tas attiecas uz angļu valodas, grāmatvedības un datoru kursu prasmju uzlabošanas mācībām. Bezdarbnieku mācību pabalstu piešķiršanas sistēma tiek uzskatīta par negodīgu un nepareizu.

Strādājoša sieviete darbaspējas vecumā, Gulbene: *[...] Latvijā ir pārprastas cilvēktiesības, kad ikviens no mums var nodzerties, slinkot vai nestrādāt, bet var pretendēt uz valsts/pašvaldības garantētiem pabalstiem, kas apdraud godīgi strādājošos pilsoņus, tos, kas maksā nodokļus.*

Pensionārs, Talsi: *Jo labāk cilvēki dzīvo, jo vairāk rodas izlaidība un sākas visatļautība. Eiropas cilvēktiesības – tās mūs novedīs, jau daudz kur ir novedušas*

[parāda noniecinošu attieksmi pret vārdu salikumu “Eiropas cilvēktiesības”, paskaidro, ka cilvēktiesības ļauj cilvēkiem nodzerties vai lietot narkotikas un nedomāt par rītdienu, jo valsts/pašvaldība kalpo kā garants indivīdu iztikai – tiek izšķērdēti sociālie pabalsti].

Sieviete darbspējas vecumā, Jaunjelgava: *Mēs taču redzam, kurš kādus kursus izsitis. Viņš iziet tos kursus un nākošā dienā aizbrauc uz Angliju vai citur strādāt. Bet tas, kurš paliktu uz vietas Latvijā, pie tiem kursiem netiek.*

Apkopojot iegūtos datus par galvenajiem draudiem personiskās drošības sektorā, var secināt, ka intensitātes ziņā draudu sarindojums (no vismazāk intensīviem uz visintensīvākiem draudiem) ir šāds: indivīdu fiziskā drošība, izglītības sistēmas pakalpojumu pieejamība un kvalitāte, veselības aprūpes pieejamība un kvalitāte un indivīdu sociālā aizsardzība. Kopumā fokusa grupu interviju laikā tika secināts, ka Latvijas iedzīvotāji personiskās drošības ziņā nejūtas droši.

Reģionu griezumā – Latgalē un Vidzemē – indivīdiem prevalē sociālā aizsardzība, savukārt Kurzemē – fiziskās veselības drošība un veselības pakalpojumu pieejamība. Veselības sistēmas pakalpojumu pieejamības un aprūpes kvalitātes izvērtēšanā fokusa grupās tika identificēti trīs apdraudējumi – pieaksta sistēma stacionāros uz izmeklējumiem, garās rindas, kuru gaidīšanas laikā veselība pasliktinās vēl vairāk, attālums līdz slimnīcai un pakalpojumu pieejamība (finansiālais aspekts). Piemēram, Talsos vīrietis stāsta, ka, lai tiktu pie acu ārsta, ir jābrauc 40 kilometri. Minētās datu atšķirības var tikt pamatotas ar atšķirīgiem ienākumiem. Piemēram, saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem par 2018. gadu vidējie ienākumi uz vienu mājsaimniecību “Rīgā sastāda – 669 EUR, Pierīgā – 591 EUR, Zemgalē – 501 EUR, Kurzemē – 467 EUR, Vidzemē – 431 EUR un Latgalē – 376 EUR”²².

Personiskā drošība pašvaldībās

Intervijās ar pašvaldību darbiniekiem pētījuma gaitā tika secināts, ka draudu identificēšana personiskās drošības sektorā gan individuālā līmenī, gan pašvaldību līmenī sakrīt. Visi pašvaldību darbinieki interviju laikā identificēja tos pašus draudus, ko identificēja iedzīvotāji fokusa grupu diskusiju laikā. Arī identificēto draudu intensitāte un hierarhiskais izkārtojums bija līdzīgs. Kopumā pašvaldību darbinieki bija nedaudz optimistiskāk noskaņoti nekā to iedzīvotāji. Lēmumu pieņēmējiem intervijās bija atzinīgāks vērtējums par pašvaldības darbu personiskās drošības draudu mazināšanā.

²² Centrālā statistikas pārvalde (2008). 2018. gadā mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi pieauga par 11,7%. Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nabadziba/meklet-tema/2567-majsaimniecibu-riciba-esosie-ienakumi-2018>

Indivīdu fiziskā drošība

Gan indivīdi, gan pašvaldību darbinieki ir norādījuši, ka fiziski viņi jūtas droši pašvaldības teritorijā, tāpēc šis drauds tiek identificēts kā vismazāk intensīvs. Visu pašvaldību pārstāvji norādīja, *ka Latvijā nav deviņdesmitie, tāpēc uz ielām ir droši*. Piemēram, intervijā ar Valmieras pašvaldības darbinieku tika atzīmēts, ka

drošība pilsētā (fiziskā drošība), lai paši jūtas droši, lai bērnus var droši palaist uz skolu, ir augstā līmenī. Pastiprināta policijas klātbūtne. Pašvaldības policija, attīstīta video novērošana, kas reģistrē iebraucošās un izbraucošās mašīnas. Saskaņā ar policijas datiem Valmiera ir drošākā pilsēta, un, pēc apsardzes kompāniju aptaujām, Valmiera ir droša. Veido drošu pilsētu, lai cilvēki varētu droši strādāt un palaist bērnus. Bērniem ir bezmaksas transports, lai pārvietotos starp mācību iestādēm un mājām.

Izglītība

Izvērtējot izglītības sistēmas pieejamību un to kvalitāti reģionos, pašvaldību darbinieku nostāja salīdzinājumā ar iedzīvotāju attieksmi ir nedaudz mērenāka. Identificējot šo personiskās drošības sektora draudu, atbildēs parādījās pašvaldību nevēlēšanās uzņemties atbildību un norādes uz ministriju un valsts atbildību lēmumu pieņemšanā. Intervijā ar Gulbenes pašvaldības darbinieku viņš pauda, ka “izglītības sistēmas pieejamība, pašvaldības līmenī tiek risināta, bet skolu optimizācija ir valstiska līmeņa problēma, kuru mēs nevaram ietekmēt”. Intervējamais norādīja, ka pašvaldībā tiek īstenoti visi nepieciešamie mehānismi (transports līdz skolai, celtas/renovētas pirmsskolas izglītības iestādes), lai izglītības sistēmas pieejamība neapdraudētu pašvaldību iedzīvotāju personīgo drošību. Talsu novada pašvaldības darbinieks savā intervijā arī ir apliecinājis, ka “Talsu novada pašvaldībā izglītība ir pieejama. Nav ne vidusskolu problēmu, ne pirmsskolas izglītības iestāžu problēmu”. Liepājas pilsētas pašvaldības darbinieks, atšķirībā no Rēzeknes pilsētas un Daugavpils pilsētas pašvaldību darbiniekiem, intervijā akcentēja Liepājas Universitātes lielo nozīmi pilsētas un visa Kurzemes reģiona kopējā izaugsmē un attīstībā, tai skaitā iedzīvotāju noturēšanā un piesaistē.

Kopumā var secināt: pašvaldību darbinieki apzinās, ka izglītības sistēmas nepietiekamā pieejamība varētu būt iedzīvotāju personiskās drošības apdraudējums, tomēr šī drauda intensitāte ir zemāka nekā fokusa grupu diskusijās. Sabiedrības negatīvo vērtējumu par izglītības pieejamību un kvalitāti pašvaldību darbinieki sasaista ar valsts normatīvajiem aktiem, kas noteic, ka pašvaldība nodrošina tikai pamatizglītību.

Veselība

Pašvaldību darbinieku intervijās biežāk tika identificēts nevis indivīdu fiziskās drošības drauds, bet gan veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības drauds. Līdzīgi kā fokusa grupās šī drauda intensitāte ir augstāka tajās Latvijas pašvaldībās, kurās nav reģionālās slimnīcas. Tomēr pašvaldību darbinieki šo problēmu vairāk aktualizē nevis kā personiskās drošības problēmu, bet gan kā valstisku problēmu. Viņuprāt, pašvaldībām nav pietiekoši daudz resursu un varas mehānismu, lai vietējā līmenī varētu šo problēmu atrisināt. Piemēram, intervējamais no Talsu novada pašvaldības atklāj, ka

tas [veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība] ir drauds. Novadā ir veselības centri, kas sniedz pakalpojumus, un mums ir viena reģionālā slimnīca [Kurzemes reģionālā slimnīca], kas sniedz pakalpojumus, bet tā nepieder pašvaldībai. Mēs kā novads saņemam daudz sūdzības, bet ietekmēt to nevaram, jo ietekmētājs ir Ventspils pašvaldība. Kā rezultātā viens no tiešajiem draudiem ir tas, ka mēs kā liels spēlētājs nevaram ietekmēt slimnīcu darbību.

Savukārt intervējamais no Valmieras pašvaldības atzīmē, ka

Valmierā slimnīca dod pozitīvu devumu, jo tās tuvums piesaista iedzīvotājus. Taču cilvēkiem reģionā tas ir vairāk risks, vai paspēs atbraukt, vai tiks uz slimnīcu.

Papildus vairāku pašvaldību darbinieki (Rēzeknē, Daugavpilī) intervijās atzīmēja, ka veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību būtiski ietekmē privātie medicīnas centri. Privātie medicīnas pakalpojumu centri, no vienas puses, uzlabo pakalpojumu pieejamību, bet, no otras puses, ņemot vērā pakalpojumu augstās cenas, nav spējīgi atrisināt samilzušo problēmu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamībā reģionos. Liepājas pašvaldības darbinieks uzsvēra, ka pašvaldība diemžēl nevar ietekmēt nedz kvotas, nedz rindas, nedz speciālistu pieejamību Kurzemes reģionālajā slimnīcā. Kritiska situācija ir ar bērnu un valsts apmaksātajiem zobārstniecības pakalpojumiem – to pieejamība ir nepietiekoša, bet pašvaldība maz ko var ietekmēt. Liepājas pašvaldība saņem iedzīvotāju sūdzības un lūgumus risināt veselības aprūpes pieejamības jautājumus, jo iedzīvotāji nezina, kas šajā jomā ir valsts un kas pašvaldības kompetencē.

Sociālā aizsardzība

Sociālo aizsardzību, kurai fokusa grupu diskusiju laikā tika piešķirta visaugstākā intensitāte, pašvaldību darbinieki savās intervijās vērtēja pozitīvāk. Viņuprāt, ar indivīdu sociālo aizsardzību pašvaldībās viss ir kārtībā. Nav jāmeklē draudi tur, kur viņu nav. Proti, intervijā Talsu novada pašvaldības darbinieks

norādīja, ka “sociālā aizsardzība Talsu novadā ir pietiekama. Ir gan Sarkanais Krusts, gan nakts mītnes un pabalsti, bet, vai tas ir tik ideāli, man grūti spriest”. Jaunjelgavas pašvaldības darbinieks intervijā stāsta, ka “Jaunjelgavā pamatvajadzības ir nodrošinātas, dzīvesvietas ir pieejamas, ko vilkt mugurā ir un ko ēst arī. Trīs ārsti uz tik mazu iedzīvotāju skaitu ir samērā ekskluzīvi”.

Vairāki pašvaldību darbinieki savās intervijās ir iezīmējuši skaidru nošķirumu starp valsts līmeņa un vietējā līmeņa pārvaldi individu sociālās aizsardzības stiprināšanā. Piemēram, intervijā ar Liepājas pašvaldības darbinieku viņš atklāja, ka “pašvaldība gribētu darīt un rūpēties vairāk par saviem iedzīvotājiem, bet ir likuma norma, kuru nedrīkst pārkāpt”. Savukārt intervējama no Gulbenes novada pašvaldības atzīmēja, ka “Latvijā ir skaidrs dalījums starp varas līmeņiem – valdība un pašvaldība. Lielākā daļa no draudiem – individu sociālā aizsardzība, veselības aprūpes pieejamība, ir draudi, kas risināmi tikai un vienīgi valstiskā līmenī (nodokļi, dzīvokļi, infrastruktūra, izglītība, veselības aprūpe). Pašvaldībā jau viss ir kārtībā, bet valstiskā līmenī jau nepietiek resursu”.

Apkopojot iegūtos datus, tika secināts, ka pašvaldību iedzīvotāju un lēmumu pieņēmēju skatījums uz galvenajiem apdraudējumiem personiskās drošības sektorā sakrīt. Atšķirības ir vērojamas subjektīvā draudu uztverē starp iedzīvotājiem un lēmumu pieņēmējiem. Iedzīvotāji ir daudz kritiskāki pret pašvaldības darbu un sniegto atbalstu identificēto apdraudējumu minimizēšanā. Piemēram, fokusa grupu diskusiju laikā respondenti ir atzīmējuši, ka uz drošību kā kompleksu parādību ir jāskatās no Maslova vajadzību piramīdas skatpunkta. Ja tiek apmierinātas pirmā līmeņa jeb eksistenciālās vajadzības, indivīds var tīties pēc nākamo līmeņu vajadzību apmierināšanas.

Uzņēmējs darbspējas vecumā, Rēzekne: *Mēs Latgalē neesam tik atbalstīti [gan no valsts, gan no pašvaldības puses], cik vajadzētu, lai mēs justos droši.*

Respondentu skatījumā galvenā problēma, kāpēc šis atbalsts ir nepietiekams, ir saistīta ar valsts, nevis pašvaldību darbības virzienu neefektīvu plānošanu. Šādam viedoklim piekrita arī lielākā daļa lēmumu pieņēmēju, kas atzīmēja, ka vairākas problēmas (personiskās drošības draudu minimizēšana) ir iespējams atrisināt tikai valstiskā līmenī.

Pensionāre, Rēzekne: *Pašvaldība par mums rūpējas tik, cik viņiem ir tās naudas, un mums iedod to. Kaut kas nav pareizi tur augšā [domā valdības ministrus]. Vietējās pašvaldības cenšas vairāk nekā tur augšā. Vietējie vairāk pārzina, kas te darās, vairāk raksta projektus. Viņi vairāk saprot mūsu vajadzības.*

Nodarbināts vīrietis darbspējas vecumā, Jaunjelgava: *Pašvaldība nekomunicē ar iedzīvotājiem cieņpilni, bet, neskatoties uz to, pašvaldība tiek vērtēta pozitīvi salīdzinājumā ar Saeimu un valdību.*

Tomēr ne visi respondenti diskusiju laikā ir bijuši tik optimistiski noskaņoti par pašvaldības darbu personiskās drošības jomā. Vairāki respondenti ir atzīmējuši, ka pašvaldības kā vietējās varas institūcijas nedara neko, lai stiprinātu indivīdu personisko drošību, vai arī pašvaldības darbs aprobežojas tikai ar noteiktu sociālu labumu pārdali. Lielāka pašvaldības iesaiste indivīdu personiskās drošības jomā tika atzīmēta pirmsvēlēšanu laikā.

Nodarbināta sieviete darbspējas vecumā, Gulbene: *Pašvaldība nedara neko, lai pasargātu mūsu privāto dzīvi, t. i., ir ļoti zema uzticība vietējā līmeņa politiķiem. Uzņēmējs darbspējas vecumā, Talsi: *Pašvaldībai mēs esam interesanti tikai vēlēšanās – katrus četrus gadus.**

Pamatojoties uz datiem, kas iegūti interviju laikā, tika secināts: lēmumu pieņēmēji pašvaldībās tam nepiekrīt un uzskata, ka pašvaldības dara pietiekoši, lai minimizētu personiskā drošības sektora apdraudējumus. Līdz ar to, lai vērtētu katras pašvaldības rīcību personiskās drošības sektora draudu minimizēšanā, balstoties uz izstrādāto labas pārvaldes matricu, tika veikta katras pašvaldības kvalitatīvā attīstības plānošanas dokumentu analīze.

Talsu novada pašvaldība

Talsu novada pašvaldības attīstība ir nostiprināta trīs savstarpēji saistītos plānošanas dokumentos: Talsu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030. gadam, Talsu novada attīstības programma 2014.–2020. gadam un Talsu novada pašvaldības mājokļu politikas vadlīnijas 2020.–2022. gadam.²³ No labas pārvaldes perspektīvas visas trīs analizētās rīcībpolitikas ir savstarpēji pamatotas un saistītas plānošanas dokumentu izstrādē. Attīstības dokumentu izstrādē ir ievērots pēctecības princips un dokumentu izstrādes hierarhija gan nacionālā līmenī (sasaiste ar Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģiju līdz 2030. gadam (Latvija 2030), Latvijas Nacionālo attīstības plānu (NAP 2020), Reģionālās politikas pamatnostādņēm 2013.–2019. gadam), gan reģionālā līmenī (sasaiste ar Kurzemes plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģiju 2015.–2030. gadam, Kurzemes plānošanas reģiona Attīstības programmu 2015.–2020. gadam, nozaru plānošanas dokumentiem).

Hierarhiski augstākais vietējā līmeņa plānošanas dokuments ir Talsu novada pašvaldības attīstības stratēģija 2030. gadam. Attīstības stratēģijas uzbūve

²³ Talsu novada pašvaldība (2020). *Attīstības plānošana*. Pieejams: <https://talsi.lv/dokumenti/>

tiek koncentrēta ap apdzīvojuma struktūras telpiskiem izkārtojumiem, kam tiek pakārtoti vides aspekti, sociālie aspekti (drošība, sociālie pakalpojumi, sociālais darbs, izglītība, sports un aktīvā atpūta, kultūra, veselība, iedzīvotāju informēšana) un ekonomiskie aspekti (uzņēmējdarbība, inženierapgāde, tūrisma infrastruktūra). Stratēģijas vīzija ir “ekonomiski attīstīts novads Ziemeļkurzemē ar reģiona centru Talsos, ar konkurētspējīgiem un inovatīviem uzņēmumiem, ar drošu un pievilcīgu dzīves vidi, bagāts ar izglītotiem, radošiem un pilsoniski aktīviem cilvēkiem, kuri veido veselīgu, ģimenisku un pārtikušu sabiedrību; efektīvi pārvaldīts novads, kurā katrai pilsētai un pagastam ir sava dabas un kultūras pievilcība”²⁴. Definētās vīzijas sasniegšanai tiek pakārtoti četri stratēģiskie mērķi – “1. Izglītota, radoša un pilsoniski aktīva, veselīga, ģimeniska un pārtikusi sabiedrība; 2. Vides resursos balstīta progresīva un attīstīta daudznozaru ekonomika; 3. Talsu pilsētas izcilība, novada nozīmība un atpazīstamība – novada svītrukods; 4. Iedzīvotājiem tuva pašvaldība, stipra un efektīva pārvaldība”²⁵.

Pirmais stratēģiskais mērķis “izglītota, radoša un pilsoniski aktīva, veselīga, ģimeniska un pārtikusi sabiedrība”²⁶ tiešā veidā iekļauj rīcības virzienus, kas ir vērsti uz personisko draudu novēršanu vai mazināšanu. Saskaņā ar mērķi Talsu novada pašvaldībā personiskās drošības sektora draudu mazināšanai ir paredzēta novada izglītības sistēmas pārvaldība (kas paredz visu līmeņu – pirmsskolas, vispārējās, interešu, profesionālās un augstākās – izglītības pieejamības un kvalitātes uzlabošanu), veselības aprūpes sistēmas pieejamības attīstība un sociālais atbalsts (nodarbinātības veicināšana, dažādu sociālo atbalsta pasākumu ieviešana).²⁷

Saskaņā ar fokusa grupās identificētiem draudiem personiskās drošības sektorā *indivīdu fiziskā drošība, sociālā aizsardzība, indivīdu fiziskā veselība un izglītības pieejamība* Talsu novada pašvaldības attīstības plānošanas dokumentos ir iekļautas tieši, nevis pastarpināti. No labas pārvaldes perspektīvas var secināt, ka personiskās drošības draudi un to mazināšanas iespējas ir iekļauti visās novada izstrādātās rīcībpolitikās. Lai gan intervijā ar Talsu novada pašvaldības darbinieku tika konstatēts, ka, viņaprāt, “novadā pietrūkst ilgtermiņa redzējums (konkrēti – rīcībpolitiku izstrādē)”, tomēr kvalitatīvā dokumentu

²⁴ Talsu novada pašvaldība (2019). *Talsu novada pašvaldības attīstības stratēģija 2030. gadam*. Pieejams: https://talsi.lv/wp-content/uploads/2019/07/stategija_apstiprinats_2030.pdf

²⁵ Turpat.

²⁶ Turpat.

²⁷ Talsu novada pašvaldība (2016). *Talsu novada attīstības programma 2014.–2020. gadam. Rīcības plāns 2016.–2020. gadam*. Pieejams: https://talsunovads.lv/wp-content/uploads/2019/08/06_2pielikums_rcbuplans_projekts_precizets.pdf

analīze atspoguļo to, ka rīcībpolitiku izstrādes gaitā tiek ņemts vērā ilgtermiņa redzējums. Pašvaldība adekvāti reaģē uz personiskās drošības apdraudējumu izmaiņām.²⁸ Analizētajos attīstības plānošanas dokumentos tiek iekļautas konkrētas rīcības personiskās drošības draudu minimizēšanai.

Runājot par preventīvo rīcībpolitiku izstrādi personiskās drošības sektorā, pētījuma gaitā tika secināts, ka pašvaldībā nav izstrādāta neviena preventīvā rīcībpolitika, kas informētu sabiedrību, kā rīkoties, sastopoties ar personiskās drošības draudiem. Pretstatā tam ir izstrādāta virkne saistošo noteikumu par to, kādu atbalstu pašvaldība sniedz saviem iedzīvotājiem personiskās drošības draudu mazināšanā. Piemēram, saistošie noteikumi Nr. 12 "Par materiālo palīdzību Talsu novadā", Nr. 59 "Par sociālajiem pakalpojumiem Talsu novada pašvaldībā", Nr. 17 "Par veselības aprūpes pabalstu Talsu novadā"²⁹. Papildus 2011. gada jūnijā tika apstiprināts apvienotais Dundagas, Mērsraga, Rojas un Talsu novada civilās aizsardzības plāns.³⁰ Šis plāns netieši jeb pastarpināti iekļauj pašvaldības rīcību personiskās drošības draudu mazināšanai. Civilās aizsardzības plāns nosaka kārtību, kādā pašvaldība "sniegs palīdzību iedzīvotājiem un, ja nepieciešams, evakuēs iedzīvotājus no katastrofas apdraudētajām vai skartajām teritorijām, nodrošinot iedzīvotāju uzskaiti, pagaidu izmitināšanu, ēdināšanu, sociālo aprūpi un medicīniskās palīdzības sniegšanu"³¹.

Izvērtējot starpiestāžu koordināciju Talsu novada pašvaldībā, pētījuma gaitā tika secināts, ka personiskās drošības sektorā tā ir efektīva. Pašvaldībai ir vienots redzējums uz savu iedzīvotāju personisko drošību. Tiek nodrošināta sadarbība starp iestādēm, kas ir atbildīgas par fizisko drošību (policija, probācijas dienests), sociālo aizsardzību (sociālais dienests), veselības un izglītības pieejamību.

Rēzeknes pilsētas pašvaldība

Līdzīgi kā Talsu novada pašvaldības gadījumā, Rēzeknes pilsētas pašvaldības attīstība ir nostiprināta divos stratēģiski saistītos un pakārtotos plānošanas

²⁸ Ar to autores saprot pašvaldības spēju reaģēt uz Covid-19 infekcijas izplatības apdraudējumu Talsu novada pašvaldībā. Covid-19 infekcijas izplatība ir tieša veidā saistīta ar personisko drošību gan fiziskās veselības nodrošināšanā, gan izglītības sistēmas pieejamībā, gan indivīdu sociālajā aizsardzības sfērā. Sākot ar pandēmijas izsludināšanu, Talsu novada pašvaldībā ir izstrādāti visu pirmskolas izglītības iestāžu "kārtība, kādā tiek nodrošināti epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai 2020./2021. mācību gadā". Tika pieņemta kārtība, kādā tiks sniegta palīdzība grūtībās nonākušajiem novada iedzīvotājiem.

²⁹ Talsu novada pašvaldība (2014). *Pašvaldības saistošie noteikumi*. Pieejams: <https://talsi.lv/dokumenti/?document-subject%5B%5D=izglitiba&document-subject%5B%5D=sociala-palidziba&document-subject%5B%5D=veseliba&s=>

³⁰ Dundagas novada dome, Mērsraga novada dome, Rojas novada dome, Talsu novada dome (2011). *Apvienotais Dundagas, Mērsraga, Rojas un Talsu novadu civilās aizsardzības plāns*, 73. lpp.

³¹ Turpat.

dokumentos – Rēzeknes pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam un Rēzeknes pilsētas attīstības programmā 2014.–2020. gadam.³² Dokumentu izstrādē ir ievērots pēctecības princips un dokumentu izstrādes hierarhija. Abi plānošanas dokumenti ir pakārtoti gan nacionālā, gan reģionālā līmeņa attīstības plānošanas dokumentiem (Latgales stratēģija 2030).³³ No labas pārvaldes perspektīvas var secināt, ka Rēzeknes pilsētas pašvaldībā plānošanas dokumentu izstrādē tiek ievērots pēctecības princips.

Hierarhiski augstākais Rēzeknes pilsētas pašvaldības plānošanas dokuments ir Rēzeknes pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam. Atšķirībā no Talsu novada attīstības stratēģijas, Rēzeknes pilsētas stratēģijā personiskās drošības draudi, kas tika identificēti fokusa grupu interviju laikā, ir iekļauti pastarpināti (izņemot izglītības sistēmas pieejamību un indivīdu fizisko drošību). Saturiski stratēģijā ietver četrus attīstības mērķus – “1. Nodrošināt Rēzeknes kā starptautiski konkurētspējīga nacionālās nozīmes ekonomiskās attīstības centra attīstību; 2. Attīstīt Rēzekni kā Eiropas kultūras un tūrisma pilsētu; 3. Sekmēt Rēzeknes kā Austrumlatvijas izglītības, pētniecības un sporta centra attīstību; 4. Veidot Rēzekni kā cilvēkam un videi draudzīgu, drošu un mūsdienīgu pilsētu Eiropas Savienības Austrumu pierobežā”³⁴. Diviem no šiem stratēģiskās plānošanas mērķiem pastarpināti ir pakārtoti pasākumi personiskās drošības sektora draudu mazināšanai. Piemēram, lai nodrošinātu ekonomiskās attīstības centra attīstību, viens no darbības virzieniem (lielo ražošanas investīciju piesaistīšana, kas ap sevi rada uzņēmējdarbības vidi maziem un vidējiem uzņēmumiem³⁵) ir bezdarba līmeņa mazināšana, kas savukārt netieši ir saistīta ar fokusa grupās minēto – indivīdu sociālo aizsardzību.

No labas pārvaldes perspektīvas Rēzeknes pilsētas attīstības programmā 2014.–2020. gadam³⁶ iekļautās vidējā termiņa darbības prioritātes³⁷ (tā

³² Rēzeknes novada pašvaldība (2020). *Pilsētas plānošanas dokumenti*. Pieejams: <https://rezekne.lv/pilsetas-attistibas-dokumenti/>

³³ Latgales plānošanas reģions (2011). *Latgales stratēģija 2030*. Pieejams: https://lpr.gov.lv/wp-content/uploads/2011/lpr-planosanas-dokumenti/Latgales_strategija_2030_apstiprinata_01.12.2010.pdf

³⁴ Rēzeknes pilsētas pašvaldība (2014). *Rēzeknes pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģija*. Pieejams: <https://rezekne.lv/wp-content/uploads/2017/08/rezeknes-pilsetas-ilgtspējigas-attistibas-strategija-lidz-2030-gadam.pdf>

³⁵ Turpat.

³⁶ Rēzeknes pilsētas pašvaldība (2014). *Rēzeknes pilsētas attīstības programma 2014.–2020. gadam*. Pieejams: <https://rezekne.lv/wp-content/uploads/2017/08/rezeknes-pilsetas-attistibas-programma-2014-2020-gadam.pdf>

³⁷ Rēzeknē ir šādas vidējā termiņa darbības prioritātes: 1. Uzņēmējdarbību un investīcijas atbalstoša vide; 2. Iedzīvotājiem un tūristiem interesanta, daudzveidīga kultūras dzīve, radošās industrijas un konkurētspējīgs tūrisma piedāvājums; 3. Latgales reģiona ekonomikā integrēta izglītība un pētniecība; 4. Sports; 5. Kvalitatīva dzīves telpa. Pieejams: <https://rezekne.lv/wp-content/uploads/2017/08/rezeknes-pilsetas-attistibas-programma-2014-2020-gadam.pdf>

pastarpināti ir paredzēta personiskās drošības sektora draudu mazināšanai mērķu kaskadēšanā ir ievērots pēctecības princips. Papildus katram rīcības virzienam ir noteikti kvalitatīvi izmērāmi indikatori. Ņemot vērā fokusa grupās raksturotos draudus personiskās drošības sektorā, abos Rēzeknes pilsētas pašvaldības attīstības plānošanas dokumentos tie ir iekļauti tikai daļēji un pastarpināti. Galvenais attīstības plānošanas dokumentu mērķis ir uzņēmējdarbības veicināšana, izglītības kvalitātes uzlabošana un kultūrvides saglabāšana. Tiešā veidā šie attīstības plānošanas dokumenti nav domāti personiskās drošības sektora draudu mazināšanai. Analizētos attīstības plānošanas dokumentos netika iekļauti darbības virzieni, kas būtu paredzēti individu fiziskās drošības situācijas uzlabošanai, veicinātu veselības aprūpes pieejamību un radītu *drošuma* sajūtu sociālā aizsardzības jomā.

Atšķirībā no Talsu novada pašvaldības, Rēzeknes pilsētas pašvaldībai nav izstrādāts civilās aizsardzības plāns,³⁸ kas vismaz pastarpināti iekļauj rīcības virzienus draudu mazināšanai personiskās drošības sektorā. Savukārt, līdzīgi kā Talsu novada pašvaldībā, Rēzeknes pilsētas pašvaldībā nav izstrādāta preventīva rīcībpolitika, kas informētu sabiedrību, kā rīkoties personiskās drošības draudu gadījumā. Draudu mazināšanai pašvaldībā ir izstrādāta virkne saistošo noteikumu par personiskās drošības draudu mazināšanu. Piemēram, saistošie noteikumi Nr. 22 “Sabiedriskās kārtības noteikumi Rēzeknē”, Nr. 28 “Par sociālajiem pakalpojumiem Rēzeknes pilsētas pašvaldībā”, Nr. 15 “Par papildu materiālo palīdzību Rēzeknes pilsētas pašvaldībā”, Nr. 5 “Par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu vai maznodrošinātu un sociālās palīdzības pabalstiem Rēzeknes pilsētas pašvaldībā”³⁹. Tomēr pētījuma rezultātā tika secināts, ka arī šie saistošie noteikumi tikai daļēji ataino pašvaldības rīcības virzienus personiskās drošības sektora draudu mazināšanā. Piemēram, pašvaldībā nav izstrādāti saistošie noteikumi (vai citi dokumenti, plāni un stratēģijas)⁴⁰ par veselības sistēmas pakalpojumu pieejamību.

Pētījuma gaitā tika secināts, ka Rēzeknes pilsētas pašvaldībā normatīvo aktu izmaiņas biežums, reaģējot uz personiskās drošības apdraudējumiem, nav optimāls, jo jaunākie attīstības plānošanas dokumenti un saistošie noteikumi neatainā draudus, kas ir būtiski pašvaldības iedzīvotājiem, bet atspoguļo tikai

³⁸ 2018. gadā ir izstrādāts apvienots civilās aizsardzības plāns Rēzeknes un Viļānu novadu pašvaldībām. Rēzeknes pilsētas pašvaldībai šāds plāns netika izstrādāts. Rēzeknes pašvaldībai civilās aizsardzības plāns ir daļa no vides pārskata.

³⁹ Rēzeknes pilsētas pašvaldība (2020). *Saistošie noteikumi*. Pieejams: <https://rezekne.lv/saistosie-noteikumi/#>

⁴⁰ Dokumenti vai noteikumi, kas atainotu to, kādu atbalstu pašvaldība sniedz saviem iedzīvotājiem personiskās drošības draudu mazināšanas jomā.

izvirzītās darbības prioritātes, kas tika definētas 2014. gadā. Izvērtējot starptautisku koordināciju Rēzeknes pilsētas pašvaldībā, pētījuma gaitā tika secināts, ka tā nav efektīva. No personiskās drošības sektora draudu perspektīvas Rēzeknes pilsētas pašvaldībā ir skaidri nošķirtas iestāžu atbildības jomas. Piemēram, par iedzīvotāju sociālo aizsardzību ir atbildīga pārvalde “Sociālais dienests”, par izglītības sistēmas pilnveidošanu un pieejamību ir atbildīga Izglītības pārvalde. Tomēr no nosaukto personiskās drošības draudu (individuālo fiziskā drošība un veselības sistēmas pieejamība) perspektīvas Rēzeknes pilsētas pašvaldībā atbildīgo iestāžu nav. 2014. gadā Rēzeknes pilsētā tika likvidēta pašvaldības policija. Kārtības uzturēšana pilsētā tika deleģēta Valsts policijai⁴¹ un neseno izveidotajai Administratīvajai inspekcijai. Pašvaldībā nav izveidota neviena iestāde, kas būtu atbildīga par veselības aprūpes sistēmas pieejamību.

Daugavpils pilsētas pašvaldība

Atšķirībā no Talsu novada un Rēzeknes pilsētas pašvaldībām Daugavpils pilsētas pašvaldības attīstība ir nostiprināta divos stratēģiski saistītos un pakārtotos dokumentos – Daugavpils pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam un Daugavpils pilsētas attīstības programma “Mana pils – Daugavpils” 2014.–2020. gadam⁴² – un katrai pilsētas pašvaldības attīstības prioritātei ir pakārtota atsevišķa stratēģija. Stratēģiskās plānošanas dokumentu analīzes rezultātā tika secināts, ka pašvaldības definētās attīstības jomas ataino iedzīvotāju minētos personiskās drošības riskus.

Daugavpils pilsētas stratēģijas vīzijas sasniegšanai ir izvirzīts viens stratēģiskais mērķis – “Daugavpils pilsēta – pievilcīgākā vieta dzīvei un uzņēmējdarbībai Austrumbaltijā”⁴³. Šī mērķa īstenošanai tiek izraudzīti trīs darbības virzieni, un viens no tiem pastarpināti raksturo trīs no četriem personiskās drošības sektora apdraudējumiem. Šis virziens ir “sabiedrības līdzsvarotā attīstība”, kas ir orientēts uz kvalitatīvas izglītības iegūšanas iespējām un kvalitatīvu publisko individuālo pakalpojumu groza⁴⁴ paplašināšanu.

⁴¹ BNS (2015). *Rēzeknes mērs: kopš pašvaldības policijas likvidēšanas situācija nav pasliktinājusies* (intervija 2015. gada 16. februārī). Pieejams: <https://www.la.lv/rezeknes-mers-kops-pasvaldibas-policijas-likvidesanas-situacija-nav-pasliktinajusies>

⁴² Daugavpils pilsētas pašvaldība (2020). *Pilsētas plānošanas dokumenti*. Pieejams: <https://www.daugavpils.lv/pilseta/pilsetas-attistiba/planosanas-dokumenti>

⁴³ Daugavpils pilsētas dome (2014). *Daugavpils pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģija*. Pieejams: https://www.daugavpils.lv/assets/upload/attistiba/2018/Strategija2014-2030_.pdf

⁴⁴ Saskaņā ar stratēģiju publiskie individuālie pakalpojumi, kas tiek nodrošināti Daugavpilī, ir primārie veselības pakalpojumi, medicīniskā aprūpe mājās, ambulatorie veselības aprūpes pakalpojumi, sociālie pakalpojumi, atbalsta pasākumi un konsultatīvā palīdzība, pilna apjoma sociālo pakalpojumu klāsts, sociālās rehabilitācijas pakalpojumi, pirmsskolas, sākumskolas, pamatskolas un vidusskolas pieejamība, mūžizglītības veicināšana.

Daugavpils pilsētas gadījumā personiskās drošības apdraudējumi ir iekļauti visās pašvaldības attīstības plānošanas rīcībpolitikās. No labas pārvaldības perspektīvas tas tiek vērtēts atzinīgi. Papildus pilsētas pašvaldības plānošanas dokumentos katram draudam, kas tika identificēts personiskās drošības sektorā, ir izstrādāta atsevišķa rīcību stratēģija, kas ir attēlota atbildīgo iestāžu darbības un attīstības stratēģijās. Analīzes rezultātā tika secināts, ka attīstības plānošanas dokumentu izstrādes laikā tika ievērots pēctecības un hierarhijas princips. Diemžēl preventīvā rīcībpolitika Daugavpils pilsētas pašvaldībā nav izstrādāta, tāpēc iedzīvotāji nav informēti, kā viņiem rīkoties, sastopoties ar personiskās drošības sektora draudiem.

Tāpat kā Madonas novada pašvaldībai, Daugavpils pilsētas pašvaldībai nav izstrādāts civilās aizsardzības plāns, kas vismaz pastarpināti iekļautu pašvaldības un iedzīvotāju rīcības virzienus personiskās drošības draudu mazināšanai. Līdzīgi kā citās pašvaldībās, Daugavpils pilsētā ir pieņemta virkne saistošo noteikumu, kas pastarpināti regulē pašvaldības rīcību personiskās drošības draudu mazināšanā. Piemēram, saistošie noteikumi Nr. 6 “Par sabiedrisko kārtību”, Nr. 46 “Daugavpils pilsētas pašvaldības materiālais atbalsts mazaizsargātajām personām”, Nr. 13 “Daugavpils pilsētas pašvaldības atbalsts ārkārtējā situācijā sakarā ar Covid-19 izplatību”⁴⁵ u. c.

Daugavpils pilsētas pašvaldībai ir sniegts atzinīgs vērtējums par starpīestāžu koordināciju. Pētījuma gaitā tika secināts, ka tā tiek īstenota efektīvi. Katrai pašvaldības iestādei ir definēts savs atbildības lauks un iespējamās rīcības personiskās drošības draudu mazināšanai.

Madonas novada pašvaldība

Pētījuma gaitā fokusa grupu diskusijas tika veiktas gan ar Madonas pilsētas, gan ar Ļaudonas iedzīvotājiem. Savukārt pašvaldību rīcības kontekstā abas pašvaldības tika analizētas kopā kā Madonas novada pašvaldība.⁴⁶ Madonas novada pašvaldības stratēģiskā attīstība, līdzīgi kā Talsu novada, Rēzeknes pilsētas un Daugavpils pilsētas pašvaldību attīstība, ir nostiprināta divos savstarpēji pakārtotos un saistītos dokumentos – Madonas novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2013.–2038. gadam un Madonas novada attīstības programmā 2013.–2020. gadam.⁴⁷ Ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2013.–2038. gadam ir

⁴⁵ Daugavpils pilsētas pašvaldība (2020). *Saistošie noteikumi*. Pieejams: <https://www.daugavpils.lv/pasvaldiba/dokumenti/normativie-akti?type=saistosie&status-ok=true>

⁴⁶ Madonas novads tika izveidots 2009. gadā 6. jūnijā, un tajā ietilpst 14 pagasti, kā arī novada centrs – Madona. Pieejams: <https://www.madona.lv/lat/pagasti>

⁴⁷ Madonas novada pašvaldība (2020). *Novada attīstības plānošanas dokumenti*. Pieejams: <https://www.madona.lv/lat/attistibas-programma-un-strategija>

pakārtota gan nacionālā, gan reģionālā līmeņa attīstības plānošanas dokumentiem (Vidzemes plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030 un Vidzemes plānošanas reģiona teritorijas plānojums 2007.–2027. gadam⁴⁸).

Madonas novada pašvaldības ilgtspējīgas stratēģijas vīzija tiek pakārtota trīs stratēģiskiem mērķiem – “1. Madonas novads – pašpietiekams, ar attīstītu uzņēmējdarbību, kas sekmē produktu un pakalpojumu ar augstu pievienoto vērtību radīšanu, balstoties uz inovatīvām tehnoloģijām un savstarpējo sadarbību; 2. Mērķis ir vērsts uz iedzīvotāju, īpaši jauniešu palikšanu un atgriešanos novadā, nodrošinot augstu dzīves kvalitāti, kultūras, izglītības, sporta, atpūtas u. c. iespējas; 3. Dabiska, droša dzīves vide ir balstīta uz gudru, ilgtspējīgu dabas resursu un dabas resursu apsaimniekošanu, saglabājot tās unikalitāti un daudzveidību”⁴⁹. Saskaņā ar šiem mērķiem pētījuma gaitā tika secināts, ka fokusa grupās raksturotie personiskās drošības sektora draudi un rīcības virzieni to mazināšanai tiek daļēji atspoguļoti novada attīstības plānošanas dokumentos. Pastarpināti tiek raksturoti šādi pašvaldības rīcības virzieni personiskās drošības draudu mazināšanā: *fiziskā drošība* – ceļu un infrastruktūras uzlabošana/uzturēšana,⁵⁰ *izglītības sistēmas pieejamība* – izglītības kvalitātes attīstīšana, ceļot kopējo iedzīvotāju intelīgenci, *veselības sistēmas pieejamība un sociālā aizsardzība* – augsta veselības aprūpes un sociālo pakalpojumu kvalitāte.⁵¹ Līdz ar to var secināt, ka novada pašvaldības un iedzīvotāju skatījums uz galvenajiem personiskās drošības apdraudējumiem ir līdzīgs. Apdraudējumi ir konsekventi iekļauti visos pašvaldības stratēģiskās attīstības plānošanas dokumentos.

Madonas novada attīstības programmā 2013.–2020. gadam definēti kvalitatīvi izmērāmi rezultāti un rīcības virzieni fokusa grupu diskusiju laikā definētiem personiskās drošības draudiem. Individu fiziskās drošības draudu mazināšanai, sabiedriskās kārtības uzlabošanai un drošas vides radīšanai pašvaldība plāno pilnveidot videonovērošanas sistēmas problemātiskajās pilsētas vietās un izstrādāt saistošos noteikumus videonovērošanas kamerās fiksēto

⁴⁸ Vidzemes attīstības aģentūra (2015). *Vidzemes plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030*. Pieejams: http://jauna.vidzeme.lv/upload/VIDZEMES_PLANOSANAS_REGIONA_ILGT-SPEJIGAS_ATTISTIBAS_STRATEGIJA.pdf

⁴⁹ Madonas novada pašvaldība (2013). *Madonas novada pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2013.–2038. gadam*. Pieejams: https://www.madona.lv/lat/box/files/PlanosanasDokumenti/attstbas_stratija.pdf

⁵⁰ Šis pašvaldības rīcības virziens ir saistīts ar individu fizisko drošību uz ielām un pastarpinātā veidā veicinās uzņēmējdarbību. Rezultātā pieaugs individu *drošuma sajūta* par savu sociālo nodrošinājumu.

⁵¹ Madonas novada pašvaldība (2013). *Madonas novada pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2013.–2038. gadam*. Pieejams: https://www.madona.lv/lat/box/files/PlanosanasDokumenti/attstbas_stratija.pdf

pārkāpumu publiskošanai. Lai izglītības sistēmas pakalpojumi būtu pieejami, pašvaldība plāno analizēt un optimizēt visu novada pašvaldību iestāžu pakalpojumus, paplašināt skolu un PII pakalpojumus (noteikt specializāciju), izveidot profesionālās ievirzes un interešu izglītības filiāles ārpus novada centra. Pašvaldībā ir izstrādāts Madonas novada izglītības iestāžu tīkla attīstības plāns 2016.–2023. gadam,⁵² kurā raksturota pašvaldības izglītības iestāžu tīkla attīstība. Šis plāns ir paredzēts fokusa grupu diskusiju laikā identificēto draudu (zema izglītības kvalitāte, skolu tīkla optimizācija) mazināšanai. Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības veicināšanai pašvaldība plāno izveidot pacientu viesnīcu, paplašināt Madonas slimnīcu, izveidot dienas stacionāru, atvērt diennakts aptieku. Savukārt novada iedzīvotāju minēto sociālās aizsardzības draudu mazināšanai pašvaldība plāno ieviest sociālā darba pakalpojumu kvalitātes novērtēšanas sistēmu.⁵³

No labas pārvaldes perspektīvas var secināt, ka personiskās drošības draudi un rīcības virzieni to mazināšanai ir iekļauti visās pašvaldības attīstības plānošanas rīcībpolitikās. Rīcībpolitiku izstrādes gaitā tiek ievērots pēctecības un hierarhijas princips. Iekļautie rīcības virzieni personiskās drošības draudu mazināšanai ir izmērāmi un atbilstoši situācijai. Pētījuma rezultātā tika secināts, ka pašvaldībā nav izstrādāta neviena preventīva rīcībpolitika, kas informētu sabiedrību, kā rīkoties, sastopoties ar sabiedrības drošības draudiem.

Madonas novada pašvaldībā nav izstrādāts arī civilās aizsardzības plāns, kas vismaz pastarpināti iekļautu rīcības virzienus personiskās drošības draudu minimizēšanai. Līdzīgi kā citās pētījuma gaitā analizētajās pašvaldībās, Madonas novada pašvaldībā ir pieņemta virkne saistošo noteikumu, kas nosaka pašvaldības rīcību situācijās, kad tiek apdraudēta indivīdu personiskā drošība. Piemēram, uz indivīdu sociālo aizsardzību attiecas saistošie noteikumi Nr. 13 “Par sociāliem pakalpojumiem Madonas novadā” un Nr. 15 “Par Madonas novada pašvaldības sociālajiem pabalstiem”, uz indivīdu fizisko drošību – saistošie noteikumi Nr. 30 “Par sabiedrisko kārtību Madonas novadā”⁵⁴ u. c. Izvērtējot starpiestāžu koordināciju, pētījuma gaitā tika secināts, ka tā tiek īstenota efektīvi. Katrai pašvaldības iestādei ir definēts savs atbildības lauks un iespējamās rīcības personiskās drošības draudu mazināšanai.

⁵² Madonas novada pašvaldība (2016). *Madonas novada izglītības iestāžu tīkla attīstības plāns 2016.–2023. gadam*. Pieejams: https://www.madona.lv/lat/get.php?o=1&f=filelists/1459512792-izglitibas_plans_2016.pdf

⁵³ Madonas novada pašvaldība (2013). *Madonas novada attīstības programma 2013.–2020. gadam. Rīcības plāna rezultatīvie rādītāji*. Pieejams: https://www.madona.lv/lat/box/files/PlanosanasDokumenti/ap_rcbas_plna_rezultatvie_rdtji.pdf

⁵⁴ Madonas novada pašvaldība (2020). *Madonas novada pašvaldības saistošie noteikumi*. Pieejams: <https://www.madona.lv/lat/pasvaldibas-saistosie-noteikumi>

Gulbenes novada pašvaldība

Līdzīgi kā Madonas novada pašvaldībā, Gulbenes novada pašvaldības stratēģiskā attīstība ir nostiprināta divos savstarpēji saistītos plānošanas dokumentos – Gulbenes novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2014.–2030. gadam un Gulbenes novada attīstības programmā 2018.–2024. gadam.⁵⁵ Abas rīcībpolitikas ir pakārtotas gan nacionālā, gan reģionālā līmeņa attīstības plānošanas dokumentiem.⁵⁶ Rīcībpolitiku kvalitatīvās analīzes rezultātā pētījuma gaitā tika secināts, ka Gulbenes novada attīstības stratēģiskā vīzija ir “sakopti lauki, daudzveidīga lauksaimnieciskā ražošana un pārstrāde, inovatīvi ražošanas uzņēmumi, kvalitatīvi pakalpojumi, uzturēta kultūrvide un vēstures pieminekļi, pievilcīga lauku un pilsētvides ainava, aktīva sabiedriskā dzīve, sociālā iekļaušana – pamats dzīvošanai, strādāšanai, atpūtai un dzīves līmeņa kvalitātes paaugstināšanai katrā ģimenē un novadā kopumā”⁵⁷. Definētās vīzijas realizēšana tiek balstīta uz trim pilāriem – 1) sabiedrība, 2) ekonomika un labklājība un 3) kultūrtelpa un dzīvesvide.

Pilāri, kas veido novada attīstības vīziju, tiešā veidā atspoguļo pašvaldības rīcības virzienus personiskās drošības draudu mazināšanā, kuri tika identificēti fokusa grupu diskusiju laikā. Individu fiziskās drošības draudu mazināšanā pašvaldība veicina visu iedzīvotāju tiesisko drošību, un izglītības sistēmas pieejamības draudu mazināšanā pašvaldība nodrošina pieejamu, kvalitatīvu vispārējo izglītību, plašas interešu izglītības un tālākizglītības iespējas. Savukārt veselības aprūpē pašvaldība nodrošina novada iedzīvotāju pieejamību kvalitatīvai veselības un sociālai aprūpei.⁵⁸ Lai mazinātu personiskās drošības draudus, ko pašvaldība ir aktualizējusi Gulbenes novada attīstības programmā 2018.–2024. gadam, ir izstrādāts rīcības plāns, kas paredz konkrētus, kvalitatīvi izmērāmus rezultātus draudu minimizēšanā.

Saturiski attīstības programmas rīcības plāns tiek strukturēts atbilstoši definētiem pilāriem, kuriem ir pakārtoti attiecīgi rīcības virzieni. Katram rīcības virzienam pašvaldības mērogā ir definēta atbildīgā institūcija un izmērāms rezultativitātes rādītājs. Lai mazinātu individu fiziskās drošības draudus, pašvaldība pilnveido pašvaldības policijas darbības un materiāltehnisko bāzi, īsteno preventīvus drošības pasākumus (dažādas izglītošanas kampaņas)

⁵⁵ Gulbenes novada pašvaldība (2020). *Plānošanas dokumenti*. Pieejams: <https://www.gulbene.lv/lv/doks/pld>

⁵⁶ *Vidzemes plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030 un Vidzemes plānošanas reģiona teritorijas plānojums 2007.–2027. gadam*

⁵⁷ Gulbenes novada dome (2016). *Gulbenes novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2014.–2030. gadam*. Gala redakcija. Pieejams: https://www.gulbene.lv/images/att/pasv/dokum/pl/strat30-GalaIAS_2030_uz23.03.2016_.pdf

⁵⁸ Turpat.

un sadarbību ar citām institūcijām (piem., Valsts policiju), kas ir atbildīgas par sabiedriskās kārtības nodrošināšanu. Lai veicinātu izglītības sistēmas pieejamību, pašvaldība izvērtē iestāžu tīklu un dažādo izglītības programmas. Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības veicināšanai un draudu mazināšanai pašvaldībā tiek nodrošināta primārās veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība un īstenots veselības profilakses projekts. Novada iedzīvotāju sociālās aizsardzības *drošuma* sajūtas veicināšanai pašvaldība attīsta daudzveidīgu sociālo pakalpojumu klāstu.⁵⁹ Pašvaldības skatījums pilnībā sakrīt ar novada iedzīvotāju subjektīvo skatījumu uz personisko drošību un draudu definēšanu. Līdz ar to var secināt, ka personiskā drošība tiek aktualizēta kopienas līmenī.

Analizējot Gulbenes novada pašvaldības attīstības plānošanas dokumentus, pētījuma gaitā tika secināts, ka personiskās drošības draudi un pašvaldības rīcības virzieni to mazināšanai ir definēti visās pašvaldības attīstības plānošanas rīcībpolitikās. Šo rīcībpolitiku izstrādes gaitā no labas pārvaldes perspektīvas ir ievērots pēctecības un hierarhijas princips. Salīdzinājumā ar citām pašvaldībām Gulbenes novada pašvaldībā ir vērojama biežāka rīcībpolitiku aktualizēšana, tāpēc tika secināts, ka personiskās drošības apdraudējumi tiek laicīgi aktualizēti. Gulbenes novada pašvaldībā nav izstrādāta neviena preventīvā rīcībpolitika, kas informētu sabiedrību par tās rīcību, sastopoties ar personiskās drošības draudiem. Pozitīvi ir vērtējams Gulbenes novada pašvaldības civilās aizsardzības plāns,⁶⁰ kas pastarpināti definē pašvaldības rīcību katastrofu vai draudu gadījumā. Tomēr šis plāns neinformē sabiedrību par rīcību personiskās drošības draudu gadījumā. Turklāt nav skaidrs, kad šis plāns tika pieņemts un aktualizēts pašvaldībā.

Informētību par rīcību, sastopoties ar personiskās drošības draudiem, līdzīgi kā citās pašvaldībās, Gulbenē regulē virkne saistošo noteikumu, piemēram, sociālās aizsardzības jomā – saistošie noteikumi Nr. 7 “Par sociālajiem pabalstiem”, Nr. 7 (2015) “Par materiālo palīdzību Gulbenes novadā”, Nr. 30 “Par veselības aprūpes pabalstu Gulbenes novadā”⁶¹ u. c.

Izvērtējot starpiestāžu koordināciju, pētījuma gaitā tika secināts, ka tā tiek īstenota efektīvi. No labas pārvaldes perspektīvas atzinīgi tiek vērtēts tas, ka katrai pašvaldības iestādei ir definēts savs atbildības lauks un iespējamās rīcības personiskās drošības draudu mazināšanai.

⁵⁹ Gulbenes novada dome (2018). *Gulbenes novada attīstības programma 2018.–2024. gadam. Rīcības plāns 2018.–2024. gadam*. Pieejams: https://www.gulbene.lv/images/att/pasv/dokum/Att_prog_18-24/AP2018-2020Ricibas_plans.pdf

⁶⁰ Gulbenes novada dome (n. d.). *Gulbenes novada civilās aizsardzības plāns*. Pieejams: https://www.gulbene.lv/images/att/pasv/dokum/ca/CA_plans.pdf

⁶¹ Gulbenes novada dome (2020). *Sociālo atbalstu reglamentējošie saistošie noteikumi*. Pieejams: <https://www.gulbene.lv/lv/doks/snot/138-sa>

Aizkraukles novada pašvaldība

Aizkraukles novada pašvaldībā ir izstrādātas vairākas novada stratēģiskās attīstības rīcībpolitikas,⁶² bet personiskās drošības draudi un rīcības to mazināšanai ir definēti tikai Aizkraukles novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2014.–2025. gadam un Aizkraukles novada ilgtspējīgas attīstības programmā 2014.–2020. gadam.⁶³ Abi plānošanas dokumenti ir izstrādāti, ievērojot hierarhijas principu dokumentu izstrādē. Praksē tie ir pakārtoti gan nacionālā, gan reģionālā līmeņa attīstības plānošanas dokumentiem (Zemgales plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2015–2030; Zemgales plānošanas reģiona attīstības programma 2015–2020).⁶⁴

Ilgspējīgas attīstības stratēģijas 2014.–2025. gadam vīzija ir “Iudzsvarota un ilgtspējīga uz zināšanām balstīta sabiedrības attīstība, veicinot cilvēku dzīves kvalitātes pieaugumu un zinātņietilpīgas ekonomikas attīstību”⁶⁵. Analīzes rezultātā tika secināts, ka stratēģijā personiskās drošības sektora draudi tika identificēti pastarpināti un ļoti virspusēji. Šai attīstības vīzijai ir pakārtotas trīs vidējā termiņa prioritātes – “1. Profesionālā un augsti kvalificēta darbaspēka un radošas pilsoniskās sabiedrības attīstīšana; 2. Daudzpusīgas ekonomikas [...] veicināšana; 3. Dzīves kvalitātes uzlabošana, veicinot aktīvu un veselīgu dzīves veidu”⁶⁶. Šīs prioritātes neaptver visus personiskās drošības sektora draudus, kas tika definēti fokusa grupu diskusiju laikā.⁶⁷

Izvērtējot Aizkraukles novada stratēģiskās plānošanas dokumentus no labas pārvaldes perspektīvas, tika secināts, ka dokumentu izstrādes gaitā tiek ievērots pēctecības un hierarhijas princips. Attīstības plānošanas rīcībpolitikas ir pakārtotas gan nacionālā, gan reģionālā līmeņa attīstības plānošanas dokumentiem. Rīcībpolitiku izstrādē ir vērojama pēctecība un konsekvence. Tomēr attīstības plānošanas dokumentos nav definēti visi personiskās drošības draudi, kas tika identificēti fokusa grupu diskusiju laikā. Normatīvo aktu izmaiņas

⁶² *Enerģētikas rīcības plāns* (2018), *Aizkraukles novada Daugavas ūdenskrātuves koncepcija* (2018), kas neattiecas uz personiskās drošības sektoru, līdz ar to šī pētījuma rezultātā šie plānošanas dokumenti netiek analizēti.

⁶³ Aizkraukles novada pašvaldība (2020). *Attīstības plānošanas dokumenti*. Pieejams: <http://www.aizkraukle.lv/lv/pasvaldiba/attistibas-planosanas-dokumentu/attistibas-programma/>

⁶⁴ Zemgales plānošanas reģions (2020). *Zemgales reģiona plānošanas dokumenti*. Pieejams: <https://www.zemgale.lv/attistibas-planosana/planosanas-dokumentu/category/32-zemgales-regiona-planosanas-dokumentu>

⁶⁵ Aizkraukles novada dome (2014). *Aizkraukles novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2014.–2025. gadam*. Pieejams: http://aizkraukle.lv/wp-content/uploads/2018/01/aizkraukles_novada_ilgtspējīgas_attistības_stratēģija.pdf

⁶⁶ Turpat.

⁶⁷ Aizkraukles novada dome (2014). *Aizkraukles novada ilgtspējīgas attīstības programma 2014.–2020. gadam*. Pieejams: http://aizkraukle.lv/wp-content/uploads/2018/01/attistības_programma_2014-2020.pdf

biežums ir optimāls, to pamato pašvaldības un iedzīvotāju vienots skatījums uz personiskās drošības draudiem.

Līdzīgi kā citās pašvaldībās, kurās personiskās drošības draudi tika identificēti kā vieni no lielākiem (intensīvākiem) draudiem, Aizkraukles novadā nav izstrādāta neviena preventīva rīcībpolitika, kas informētu sabiedrību, kā rīkoties, sastopoties ar personiskās drošības draudiem. Pašvaldībā ir izstrādāta virkne saistošu noteikumu par to, kādu atbalstu sniedz pašvaldība, ja tās iedzīvotāji sastopas ar apdraudējumu personiskās drošības jomā. Tie ir: indivīdu fiziskās drošības nodrošināšanā – saistošie noteikumi Nr. 306 “Aizkraukles novada sabiedriskās kārtības noteikumi”, sociālā aizsardzībā – saistošie noteikumi Nr. 2019/21 “Par Aizkraukles novada pašvaldības sociālajiem pabalstiem”, Nr. 2019/31 “Par materiālajiem pabalstiem Aizkraukles novadā”, Nr. 2018/12 “Par sociālajiem pakalpojumiem Aizkraukles novadā”⁶⁸ u. c. Salīdzinājumā ar pilsētu pašvaldībām (Rēzekni, Daugavpili) saistošo noteikumu skaits ir mazāks un paredz mazāk rīcību personiskās drošības sektora draudu mazināšanai.

Līdzīgi kā Rēzeknes pilsētas pašvaldībā, Aizkraukles novadā nav izstrādāts civilās aizsardzības plāns, kur pašvaldība varētu pastarpināti aprakstīt tās rīcību, sastopoties ar personiskās drošības sektora draudiem. Tā vietā Aizkrauklē ir nodibināta Aizkraukles sadarbības teritorijas civilās aizsardzības komisija un 2018. gadā apstiprināts tās darbības nolikums. Nolikumā atrunāts komisijas sastāvs, funkcijas un apziņošanas kārtība krīzes situācijās. Nolikums paredz, ka apziņošanas pārbaudes notiek divas reizes gadā.⁶⁹ Savukārt, izvērtējot starptautāžu koordināciju kā vienu no labas pārvaldes indikatoriem, Aizkraukles novada gadījumā tā tiek vērtēta apmierinoši. Visos plānošanas dokumentos ir definētas gan atbildīgās institūcijas, gan institūciju rīcība gadījumos, ja novada iedzīvotājs saskaras ar personiskās drošības sektorā definētiem draudiem.

Valmieras pilsētas pašvaldība

Valmieras pilsētas pašvaldības stratēģiskā attīstība ir nostiprināta divos savstarpēji pakārtotos attīstības plānošanas dokumentos – Valmieras pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2015.–2030. gadam un Valmieras pilsētas attīstības programmā 2015.–2020. gadam.⁷⁰ Līdzīgi kā Madonas novada pašvaldības gadījumā, Valmieras pašvaldības plānošanas dokumenti ir pakārtoti gan

⁶⁸ Aizkraukles novada pašvaldība (2020). *Saistošie noteikumi*. Pieejams: <http://www.aizkraukle.lv/lv/pasvaldiba/dokumenti/saistošie-noteikumi/>

⁶⁹ Aizkraukles novada dome (2019). *Aizkraukles sadarbības teritorijas civilās aizsardzības komisijas nolikums*. Nr. 2018/2. 29.03.2019. Aizkraukles novada domes mājaslapa. Pieejams: http://www.aizkraukle.lv/wp-content/uploads/2018/04/29.03.2018._90_nolikums.pdf

⁷⁰ Valmieras pilsētas pašvaldība (2020). *Attīstība*. Pieejams: https://www.valmiera.lv/lv/attistiba/valmieras_pilsetas_attistibas_plans/attistibas_programma/

nacionālā, gan reģionālā līmeņa (Vidzemes plānošanas reģiona, skatīt sadaļā “Madonas novada pašvaldība”) attīstības plānošanas dokumentiem.

Valmieras pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas virsmērķis ir iedzīvotāju labklājība. Šim virsmērķim ir pakārtoti četri stratēģiskie mērķi – “personības izaugsme, uzņēmējdarbības attīstība, funkcionāla, estētiska pilsētvide un iedzīvotāju sociālā un fiziskā drošība”⁷¹. Personiskās drošības sektora draudi un rīcības virzieni to mazināšanai tiek definēti divos no četriem mērķiem – “personības izaugsme, kas ilgtermiņa perspektīvā nodrošinās to, ka sabiedrība ir izglītota, aktīva un radoša, un iedzīvotāju sociālā un fiziskā drošība – ilgtermiņā nodrošinās cieņu pret ģimeni kā vērtību, drošību pilsētā, kvalitatīvu veselības aprūpi, sociālo pakalpojumu pieejamību, kā arī uz iedzīvotāju vajadzībām un sadarbību vērstu pārvaldi”⁷². Praksē abi stratēģiskās plānošanas mērķi iekļauj rīcības virzienus tādu personiskās drošības sektora draudu mazināšanai, kas tika identificēti fokusa grupu interviju laikā. Tie ir: indivīdu fiziskā drošība, izglītības sistēmas pieejamība un kvalitāte, veselības sistēmas pakalpojumu pieejamība un indivīdu sociālā aizsardzība.

Valmieras pilsētas attīstības programmas rīcības plāns paredz, ka personiskās drošības draudu mazināšanai pašvaldības rūpēsies par “ģimenēm atbilstošas vides nodrošināšanu, ģimenes kā vērtības stiprināšanu;⁷³ kvalitatīvas veselības aprūpes pieejamību un pilnveidi un atbilstošas infrastruktūras attīstību;⁷⁴ sabiedriskās kārtības un drošības uzturēšanu pilsētā,⁷⁵ sociālo aizsardzību – progresīviem un iekļaujošiem sociāliem pakalpojumiem, preventīvo pasākumu organizēšanu un palīdzības sniegšanu krīzes situācijās”^{76, 77}. Izvērtējot Valmieras pilsētas attīstības programmas Ikgadējo uzraudzības ziņojumu par 2019. gadu, var secināt, ka pašvaldība ne tikai definē rezultativitātes rādītājus,

⁷¹ Valmieras pilsētas dome (2015). *Valmieras pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2015.–2030. gadam*. Pieejams: https://www.valmiera.lv/sites/default/files/strategija_rl_1.40_0.pdf

⁷² Turpat.

⁷³ Šis uzdevums paredz, ka pašvaldība veicinās pirmsskolas izglītības iestāžu pieejamību, informēs sabiedrību par ģimenes tiesību jautājumiem.

⁷⁴ Šis uzdevums paredz, ka pašvaldība piesaistīs augsti kvalificētus medicīnas speciālistus, atbalstīs jaunu medicīnas pakalpojumu īstenošanu pašvaldībā, ieviesīs pacientu drošības pasākumu plānu, nodrošinās Vidzemes slimnīcas telpu renovāciju un veicinās preventīvos veselības aprūpes pakalpojumus.

⁷⁵ Šis uzdevums paredz, ka pašvaldība pilnveidos Valmieras pašvaldības policijas materiālo bāzi un darbības, izveidos vienotu video novērošanas sistēmu, ieviesīs atskurbtuves pakalpojumus, izstrādās un periodiski aktualizēs civiļās aizsardzības plānu.

⁷⁶ Šis uzdevums paredz, ka pašvaldība sniegs kvalitatīvu un uz klienta vajadzībām balstītu sociālo palīdzību un nodrošinās sociālos pakalpojumus visiem pašvaldības iedzīvotājiem, izveidos daudzfunkcionālu pakalpojumu centrus, veicinās jaunu sociālo pakalpojumu ieviešanu.

⁷⁷ Valmieras pilsētas dome (2015). *Valmieras pilsētas attīstības programmā 2015.–2020. gadam. Rīcības plāns*. Pieejams: https://www.valmiera.lv/images/userfiles/Ricibas_plans_DM_5_aktualizets_28.01.2016.pdf

bet arī nodrošina uzdevumu izpildi. Piemēram, 2019. gadā par 17% ir augusi pašvaldības iedzīvotāju apmierinātība ar pašvaldībā pieejamiem veselības aprūpes pakalpojumiem – “iedzīvotāju vērtējums par veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību 2019. gadā sastāda 53% (2013. gadā 36%)”⁷⁸. No fiziskās drošības perspektīvas salīdzinājumā ar 2012. gadu Valmierā par 119 gadījumiem ir samazinājies noziedzīgo nodarījumu skaits.⁷⁹ Negatīvi tiek vērtēta tikai sociālo pakalpojumu sniegšana – “salīdzinājumā ar 2013. gadu iedzīvotāju vērtējums par sociālās palīdzības pieejamību bija 49%, šobrīd pēc pašvaldības aptaujas datiem ir 32%”⁸⁰.

No labas pārvaldes perspektīvas var secināt, ka personiskās drošības draudi un rīcības virzieni to mazināšanai ir iekļauti visās pašvaldības attīstības plānošanas rīcībpolitikās. Dokumentu izstrādē ir ievērots pēctecības un hierarhijas princips. Līdzīgi kā citās pašvaldībās, kur personiskās drošības draudu intensitāte ir augsta, Valmierā nav izstrādāta neviena preventīva rīcībpolitika,⁸¹ kas informētu sabiedrību par rīcību personiskās drošības draudu gadījumā. Vienotas rīcībpolitikas vietā Valmierā ir pieņemti saistošie noteikumi, kas nosaka pašvaldības rīcību un iedzīvotājiem paredzēto palīdzības apjomu, saskaroties ar personiskās drošības draudiem. Tie ir saistošie noteikumi Nr. 334 “Valmieras pilsētas sabiedriskās kārtības noteikumi”, kas nosaka regulējumu, kā tiek nodrošināta dienestu darbība, lai iedzīvotāji justos fiziski droši pilsētā un pilsētas aktīvās atpūtas vietās. Saistošie noteikumi Nr. 268 “Par sociālajiem pakalpojumiem Valmieras pilsētā”, kas nosaka sociālās palīdzības saņemšanas iespējas un apjomus iedzīvotājiem, kuri deklarēti Valmieras pilsētā. Seši saistošie noteikumi nosaka izglītības pieejamības un reģistrācijas kārtību.⁸² Izvērtējot starpiestāžu koordināciju, pētījuma gaitā tika secināts, ka tā tiek īstenota efektīvi. Katrai pašvaldības iestādei ir definēts savs atbildības lauks un iespējamās rīcības personiskās drošības draudu mazināšanai.

Jaunjelgavas novada pašvaldība

Jaunjelgavas novada pašvaldības stratēģiskā attīstība ir nostiprināta divos stratēģiski pamatotos dokumentos – Jaunjelgavas novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2013.–2033. gadam un Jaunjelgavas novada attīstības programmā

⁷⁸ Valmieras pašvaldības dome (2020). *Valmieras pilsētas attīstības programmas ikgadējās uzraudzības ziņojums par 2019. gadu*. Pieejams: <https://www.valmierasnovads.lv/dokumenti/valmieras-pilsetas-attistibas-programma-2015-2020-gadam/>

⁷⁹ Turpat.

⁸⁰ Turpat.

⁸¹ Nav izstrādāts arī civilās aizsardzības plāns.

⁸² Valmieras pilsētas dome (2020). *Saistošie noteikumi*. Pieejams: https://www.valmiera.lv/lv/pasvaldiba/dokumenti/saistosie_noteikumi/

2013.–2020. gadam. Dokumentu izstrādes gaitā tika ņemts vērā gan nacionālais, gan reģionālais konteksts.⁸³ Jaunjelgavas novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijā ir izvirzīti trīs stratēģiskie mērķi,⁸⁴ kuri tikai daļēji definē personiskās drošības draudus, kas tika identificēti fokusa grupu diskusijās. Attīstības plānošanas dokumentu analīzes rezultātā tika secināts, ka Jaunjelgavas novada pašvaldības rīcība ir neatbilstoša laikam, dokumentu izstrādes gaitā nav ievērots pēctecības princips. Attīstības prioritātes, kurās izpaužas pašvaldības rīcība personiskās drošības draudu mazināšanā, netiek atjauninātas kopš Jaunjelgavas novada attīstības programmas 2010.–2017. gadam izdošanas.⁸⁵ Piemēram, pašvaldības rīcības prioritāte “Pievilcīgu dzīves vides standartu nodrošināšana”, paredz pašvaldības rīcību sekojošu draudu mazināšanā – veselības un sociālas aprūpes pakalpojumu kvalitātes un pieejamības uzlabošanu un kvalitatīvas izglītības iegūšanas iespēju nodrošināšanu.⁸⁶ Līdz ar to tiek secināts, ka stratēģijā, kas ir hierarhiski augstākais pašvaldības plānošanas dokuments, netiek atrunātas pašvaldības rīcības indivīdu fiziskās drošības un sociālās aizsardzības veicināšanas jautājumos.

Izvērtējot Jaunjelgavas novada attīstības programmas 2013.–2020. gadam rīcības plānu, tika secināts, ka pašvaldība nav publiskojusi rezultativitātes rādītājus⁸⁷ par personiskās drošības draudu mazināšanu. Attīstības programmā ir definētas tikai rīcības izglītības sistēmas pakalpojumu pilnveidošanā – “pilnveidot un regulāri atjaunot izglītības un pirmsskolas izglītības iestāžu materiāltechnisko bāzi, nodrošināt izglītības pakalpojumu pieejamību, pilnveidot esošo izglītības programmu saturu, piesaistīt kvalificētus mācībspēkus un veicināt mūžizglītību novadā”⁸⁸. Līdz ar to var uzskatīt, ka Jaunjelgavas

⁸³ Abi Jaunjelgavas attīstības plānošanas dokumenti ir pakārtoti gan nacionālā līmeņa, gan reģionāla līmeņa plānošanas dokumentiem (Zemgales plānošanas reģiona teritorijas plānojums 2006.–2026. gadam).

⁸⁴ 1. mērķis – izglītotas, sociāli nodrošinātas un aktīvas sabiedrības veidošana; 2. mērķis – konkurētspējīgas uzņēmējdarbības vides attīstība un daudzveidīgas ekonomikas veicināšana; 3. mērķis – dzīves kvalitātes uzlabošana, darba un atpūtas telpas veidošana un attīstība. Pieejams: Jaunjelgavas novada dome (2013). *Jaunjelgavas novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2033*. Pieejams: http://jaunjelgava.lv/download/Novada_attistiba/JAUNJELGAVAS_NOVADA_ILGTSPJGAS_ATTSTBAS_STRATIJA_2033.pdf

⁸⁵ Rīcības virziena prioritāte “Pievilcīgu dzīves vides standartu nodrošināšana” kopš 2010. gada (kad tika publicēta Jaunjelgavas novada attīstības programma 2010.–2017. gadam) netiek atjaunināta, to pamato novada attīstības stratēģija, kurā ir norādīts, ka prioritāte tika pilnībā pārņemta no attīstības programmas.

⁸⁶ Jaunjelgavas novada dome (2013). *Jaunjelgavas novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2033. gadam*. Pieejams: http://jaunjelgava.lv/download/Novada_attistiba/JAUNJELGAVAS_NOVADA_ILGTSPJGAS_ATTSTBAS_STRATIJA_2033.pdf

⁸⁷ Dati nav publiski pieejami.

⁸⁸ Jaunjelgavas novada dome (2013). *Jaunjelgavas novada attīstības programmas 2013.–2020. gadam. Rīcību plāns*. Pieejams: https://www.jaunjelgava.lv/wp-content/uploads/2020/07/Attistiibas_programma_2013.2020.pdf

pašvaldības attīstības plānošanas dokumenti nepilnīgi atspoguļo personiskās drošības draudus, tāpēc personiskās drošības draudu mazināšana nav prioritāra pašvaldībai.

No labas pārvaldes perspektīvas var secināt, ka personiskās drošības draudi un rīcības virzieni to mazināšanai nav iekļauti visās pašvaldības attīstības plānošanas rīcībpolitikās. Dokumentu izstrādē ir ievērots hierarhijas princips, bet nav ievērots pēctecības princips. Jaunjelgavas novadā nav izstrādāta preventīva rīcībpolitika, kas informētu sabiedrību, kā rīkoties, sastopoties ar personiskās drošības draudiem.⁸⁹ Līdzīgi ka citās pašvaldībās, arī Jaunjelgavas novada pašvaldībā ir pieņemti saistošie noteikumi, kas nosaka pašvaldības atbildības jomu personiskās drošības draudu mazināšanā. Piemēram, “Jaunjelgavas novada sabiedriskās kārtības noteikumi”, “Par Jaunjelgavas novada Sociālā dienesta sniegtajiem maksas pakalpojumiem”, saistošie noteikumi Nr. 12 “Par sociālo pakalpojumu sniegšanas kārtību Jaunjelgavas novadā” u. c.⁹⁰ Izvērtējot starpiestāžu koordināciju, pētījuma gaitā tika secināts, ka Jaunjelgavas pašvaldībā tā tiek īstenota formāli. Salīdzinājumā ar citām pašvaldībām Jaunjelgavas pašvaldībā netika norādītas rīcības virziena atbildīgās institūcijas. Atbildība par konkrētas rīcības īstenošanu tika vispārināta, par atbildīgo katras rīcības īstenošanā tika uzskatīta pašvaldība, tāpēc nav iespējams noteikt starpiestāžu koordināciju personiskās drošības draudu mazināšanā.

Liepājas pilsētas pašvaldība

Liepājas pilsētas pašvaldības stratēģiskā attīstība ir nostiprināta divos attīstības plānošanas dokumentos – Liepājas pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam un Liepājas pilsētas attīstības programmā 2015.–2020. gadam. Abi dokumenti ir izstrādāti, ievērojot hierarhijas principu, papildus tie, tāpat kā citu pašvaldību gadījumā, ir pakārtoti gan nacionālā, gan reģionālā līmeņa attīstības plānošanas dokumentiem (Kurzemes plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2015.–2030. gadam, Kurzemes plānošanas reģiona attīstības programma 2015.–2020. gadam⁹¹).

Liepājas pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas virsmērķis ir “stiprināt Liepājas lomu un atpazīstamību starptautiskā mērogā, piesaistot pilsētai

⁸⁹ Jaunjelgavā ir izstrādāts civilās aizsardzības plāns – DUS “Sērene”, bet tas nav saistošs personiskās drošības draudu mazināšanā. Papildus pētījuma gaitā tika secināts, ka pašvaldības mājaslapā šis plāns nav pieejams (skat.: <https://www.jaunjelgava.lv/pasvaldiba/dokumenti/civilas-aizsardzibas-plans-dus-serene/>).

⁹⁰ Jaunjelgavas novada dome (2020). *Saistošie noteikumi*. Pieejams: <https://www.jaunjelgava.lv/pasvaldiba/dokumenti/saistošie-noteikumi/>

⁹¹ Kurzemes plānošanas reģions (2020). *Reģiona plānošanas dokumenti*. Pieejams: <https://www.kurzemesregions.lv/darbibas-nozares/attistibas-planosana/regiona-planosanas-dokumenti/>

zinošus un radošus cilvēkus, investīcijas, tūristus”⁹². Virsmērķim ir pakārtoti pieci pašvaldības rīcības virzieni.⁹³ Pastarpināti rīcības personiskās drošības draudu mazināšanai ir definētas divos rīcības virzienos – “Liepājnieki un viņu labklājība” un “Liepājas dzīvesvide”. Šis rīcības virziens iezīmē pašvaldības darbības sfēras, kas ir domātas pašvaldības veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības un kvalitātes uzlabošanai, izglītības sistēmas pakalpojumu pieejamības un kvalitātes uzlabošanai, indivīdu sociālās aizsardzības stiprināšanai un (fiziskās) drošības veicināšanai pašvaldībā.

Liepājas pilsētas attīstības programmas rīcību plāns⁹⁴ paredz šādas pašvaldības rīcības personiskās drošības sektora draudu mazināšanai: izglītības sistēmas pakalpojumu kvalitātes uzlabošanai un pieejamībai – “kvalitatīvas pirmsskolas izglītības un vietu nodrošinājums PII, skolēnu prasmju attīstīšana un karjeras plānošana vispārīzglītojošās skolās, efektīva vispārīzglītojošo skolu tīkla izveide, kvalificētu pedagogu piesaiste un starptautiski konkurētspējīgas augstākās izglītības veicināšana”⁹⁵; veselības aprūpes pakalpojumu kvalitātes uzlabošanai un pieejamībai – “veselības aprūpes nodrošinājums, kas paredz gan kvalitatīva medicīniskā personāla piesaisti, gan Liepājas reģionālās slimnīcas kapacitātes stiprināšanu”⁹⁶; indivīdu fiziskās drošības un sociālās aizsardzības nodrošināšanai – “attīstīt starpnozaru profesionālo sadarbības pieeju sociālo pakalpojumu sniegšanas jomā, sekmēt iedzīvotāju drošību uz ielām (ielu infrastruktūras atjaunošana)”⁹⁷.

Izvērtējot Liepājas pilsētas attīstības programmas ikgadējo uzraudzības ziņojumu par 2019. gadu, līdzīgi kā Valmieras pilsētas pašvaldības gadījumā, tika secināts, ka pašvaldība ne tikai definē rezultativitātes rādītājus, bet arī nodrošina uzdevumu izpildi. Piemēram, 2019. gadā salīdzinājumā ar 2017. gadu, atbildot uz jauniem izaicinājumiem personiskās drošības jomā, tika paplašināts sociālo pakalpojumu klāsts (no 24 līdz 26 pakalpojumiem), par četriem darbiniekiem pieaug piesaistīto medicīnas darbinieku skaits.⁹⁸ Saskaņā ar

⁹² Liepājas pilsētas pašvaldība (2017). *Liepāja 2030*. Pieejams: https://faili.liepaja.lv/liepaja_strategija_2030.pdf

⁹³ Stratēģijas virsmērķa sasniegšanai tiek izvirzītas četras pašvaldības rīcības stratēģijas: 1. Liepājnieki un viņu labklājība; 2. Liepājas dzīvesvide; 3. Liepājas ekonomika; 4. Liepājas sasniedzamība un atpazīstamība; 5. Liepājas telpiskā perspektīva. Skatīt: *Liepāja 2030*. Pieejams: https://faili.liepaja.lv/liepaja_strategija_2030.pdf

⁹⁴ Saskaņā ar normatīviem aktiem rīcību plāns Liepājas pilsētas pašvaldībā tiek atjaunināts katru gadu.

⁹⁵ Liepājas pilsētas dome (2015). *Liepājas pilsētas attīstības programma 2015.–2020. gadam. Rīcību plāns*. Pieejams: https://faili.liepaja.lv/strategiska_dala_23_01_2015.pdf

⁹⁶ Turpat.

⁹⁷ Turpat.

⁹⁸ Liepājas pašvaldības dome (2020). *Uzraudzības ziņojums*. Pieejams: [https://faili.liepaja.lv/Dokumenti/Dokumentu-biblioteka/Stratēģijas-nozaru-plāni/Uzraudzības-zinojums_par-2019_1.pdf](https://faili.liepaja.lv/Dokumenti/Dokumentu-biblioteka/Stratēģijas-nozaru-plāni/Uzraudzibas-zinojums_par-2019_1.pdf)

aptaujas datiem “80% no respondentiem pozitīvi vērtē sabiedrisko kārtību un drošību pašvaldībā, 59% sniedz pozitīvu vērtējumu izglītības sistēmas pakalpojumiem pašvaldībā, savukārt, kritiskāks vērtējums no iedzīvotājiem tika saņemts par veselības aprūpes pakalpojumiem pašvaldībā, kur tikai 39% vērtē pozitīvi un 55% kritiski un sociālo pakalpojumu pieejamību pozitīvi novērtēja tikai 42%”⁹⁹.

Liepājas pilsētas pašvaldībā nav izstrādāta neviena preventīva rīcībpolitika, kas informētu sabiedrību par rīcību personiskās drošības sektora draudu gadījumā.¹⁰⁰ Līdzīgi kā citās pašvaldībās, Liepājā ir pieņemta virkne saistošo noteikumu, kas satur informāciju par pašvaldības un iedzīvotāju rīcību, sastopoties ar personiskās drošības sektora draudiem. Piemēram, saistošie noteikumi Nr. 30 “Liepājas pilsētas sabiedriskās kārtības saistošie noteikumi” nosaka regulējumu, lai iedzīvotāji justos fiziski droši pilsētās un pilsētas atpūtas vietās. Individu sociālās aizsardzības jomā ir pieņemti 19 saistošie noteikumi, kas nosaka sociālās palīdzības veidu un apmēru pašvaldībā. Savukārt par izglītības pakalpojumu sniegšanu (pieejamību) pašvaldībā ir atbildīga Izglītības pārvalde, kas ik gadu izstrādā detalizētu rīcību plānu izglītības sistēmas pakalpojumu kvalitātes uzlabošanai. Piemēram, Izglītības pārvaldes rīcību plāns 2020./2021. mācību gadam balstās uz četriem pilāriem – “1. Izglītības saturs, izglītības kvalitātes izvērtēšana un pilnveidošana; 2. Pedagogu profesionālā kapacitāte; 3. Materiāltehniskās bāzes un finanšu resursu efektīva izmantošana; 4. Jēgpilnas sadarbības veicināšana”¹⁰¹. Veselības aprūpes jomā ir pieņemti saistošie noteikumi gan par pakalpojumu klāstu, gan par iedzīvotāju iespējām saņemt veselības aprūpes pabalstu – saistošie noteikumi Nr. 13 “Par pabalstu veselības aprūpē”¹⁰².

Izvērtējot starpiestāžu koordināciju kā vienu no labas pārvaldes indikatoriem, pētījuma gaitā tika secināts, ka Liepājas pilsētas pašvaldībā tā ir efektīva. Katrai personiskās drošības sektora draudu jomai ir izraudzītas atbildīgās iestādes, kuras darbojas, lai minimizētu draudus. Analīzes gaitā tika secināts,

⁹⁹ Latvijas Fakti (2020). *Sabiedriskās domas aptauja Liepājā*. Pieejams: https://faili.liepaja.lv/Dokumenti/Dokumentu-biblioteka/Parskati-publicakcijas-zinojumi/Iedzivotaju_telefonaaptauja_2020_Latvijas_Fakti.pdf

¹⁰⁰ Liepājā 2013. gadā ir publicēts civilās aizsardzības plāns, kura mērķis ir “novērst vai mazināt katastrofu iespējamo apdraudējumu cilvēku dzīvībai un veselībai, kaitējumu īpašumam un videi”, tomēr rīcības, kā rīkoties, sastopoties ar personiskās drošības apdraudējumiem, tas neiekļauj (skatīt: *Liepājas pilsētas pašvaldības civilās aizsardzības plāns*. Pieejams: https://faili.liepaja.lv/Dokumenti/Dokumentu-biblioteka/Parskati-publicakcijas-zinojumi/CA_PLans_2013.pdf)

¹⁰¹ Izglītības pārvalde (2020). *Liepājas pilsētas Izglītības pārvaldes darba plāns – rīcības 2020./2021. mācību gadam*. Pieejams: <https://faili.liepaja.lv/Dokumenti/Dokumentu-biblioteka/Strategijas-nozaru-plani/Liepajas-izglitibas-parvaldes-darba-plans-ricibas-2020-2021.pdf>

¹⁰² Liepājas pilsētas dome (2020). *Saistošie noteikumi*. Pieejams: <https://www.liepaja.lv/veselibas-aprupes-pabalsts/>

ka katrai iestādei ir skaidri nošķirts tās atbildības lauks un darbības sfēra. Kopumā Liepājas pilsētas pašvaldības attīstības plānošanas dokumentu analīzes rezultātā tika secināts, ka personiskās drošības draudi un rīcības virzieni to mazināšanai ir iekļauti visās pašvaldības attīstības plānošanas rīcībpolitikās. Dokumentu izstrādē ir ievērots pēctecības un hierarhijas princips. Normatīvo aktu izmaiņas biežums ir atbilstošs situācijai un identificētiem draudiem.

Secinājumi

Apkopojot pētījuma gaitā iegūtās atziņas par Latvijas iedzīvotāju personiskās drošības sektora draudiem, tika identificēti četri intensitātes ziņā visspilgtākie apdraudējumi. Ņemot vērā identificēto draudu intensitāti, draudi tika strukturēti hierarhiskā kārtībā (no zemākā uz augstāko): 1) indivīdu fiziskā drošība – vai var justies droši uz ielām un savā pašvaldībā; 2) izglītības sistēmas pakalpojumu pieejamība un kvalitāte – cik kvalitatīvi ir izglītības iestāžu sniegtie pakalpojumi, vai ir (fiziski) pieejamas skolas, pirmsskolas izglītības iestādes un augstākās izglītības iestādes; 3) veselības aprūpes sistēmas pakalpojumu pieejamība un kvalitāte – vai ir bailes saslimt, vai ir pieejami veselības aprūpes pakalpojumi un to cenas; 4) indivīdu sociālā aizsardzība – vai ir iespēja nodrošināt sev un savai ģimenei iztiku, vai ir bailes zaudēt darbu, vai ir iespēja saņemt pabalstu u. c.

Salīdzinot iegūtos datus ar pētījumiem, kas tika veikti līdz šim, ir vērojama neliela personiskās drošības sektora identificēto draudu maiņa. Piemēram, Žanetas Ozoliņas redakcijā publicētajā pētījumā (2012) visbiežāk minētie personīgās drošības sektora draudi bija indivīdu fiziskās drošības un sociālās aizsardzības draudi.¹⁰³ Starp biežāk minētiem draudiem tika identificētas bailes no vardarbības. Šis apdraudējums tika identificēts arī sabiedriskās domas aptaujās. Savukārt šajā pētījumā nevienā fokusa grupu diskusijā *bailes no vardarbības* netika identificētas kā personiskās drošības drauds.

Raksturojot galvenos personiskās drošības sektora draudus, gan iedzīvotājiem, gan pašvaldību darbiniekiem ir bijis kopējs skatījums uz subjektīviem apdraudējumiem. Atšķirīgi ir novērtēta pašvaldības rīcība personiskās drošības draudu mazināšanā. Iedzīvotāji fokusa grupu diskusijās kritiskāk vērtēja pašvaldības darbu draudu minimizēšanā. Savukārt pašvaldību darbinieki savu darbu vērtēja atzinīgāk un par efektīva pašvaldības darba galveno traucēkli

¹⁰³ Ozoliņa, Ž. (red.) (2012). *Cilvēkdrošība Latvijā un pasaulē: no idejas līdz praksei*. Rīga: Zinātne, 63. lpp.

minēja pašvaldību attiecības ar valdību. Liepājas un Talsu pašvaldību amatpersonas uzsvēra, ka iedzīvotājiem nav skaidra priekšstata par to, kādu jautājumu risināšana ir pašvaldības (pilsētas domes – novada – reģiona) atbildībā un kompetencē un no kurienes tiek piesaistīts finansējums konkrētajai jomai. Tādēļ vietējās pašvaldībās bieži vien rodas spriedze, jo iedzīvotāji griežas pie tām, lūdzot palīdzēt risināt jautājumus, kas nav pašvaldību kompetencē. Analīzes rezultātā tika secināts, ka Kurzemes un Vidzemes reģiona pašvaldību iedzīvotāji un lēmumu pieņēmēji daudz vairāk paļaujas uz sevi, nevis uz pašvaldības “labumiem”/rīcībām. Savukārt Zemgalē un Latgalē izteiktāks bija viedoklis, ka iedzīvotājiem ir tiesības prasīt un saņemt gan sociālo drošību, gan izglītību un citus pakalpojumus no valsts un pašvaldības, neiedziļinoties, kuri pakalpojumi ir valsts kompetencē un kuri pašvaldības kompetencē.

Pašvaldību darbinieki intervijās centās uzsvērt pašvaldību attīstībā pozitīvo un problēmjaudājumus apiet vai ignorēt. Šāda rīcība var tikt pamatota ar to, ka ne visās analizētajās pašvaldībās rūpējas par personiskās drošības sektora draudu mazināšanu. Pētījuma gaitā tika secināts, ka ne visu pašvaldību attīstības plānošanas dokumentos ir iekļauti personiskās drošības sektora apdraudējumi un minētas rīcības to mazināšanai. Analizējot šos dokumentus, tika secināts, ka ir pašvaldību grupa (piemēram, Jaunjelgavā), kas attīstības programmu nevērtē regulāri, tāpēc attīstības plānošanas dokumenti netiek laicīgi atjaunināti.

Hibrīddraudi

SIGITA STRUBERGA, RUTA CEPLĒ

Hibrīddraudu konceptam ir pieaugoša nozīme izpratnes veidošanā par drošības fenomena daudzdimensionālo dabu mūsdienās. Pasaulē ir izstrādāta virkne pētījumu, kas pamatā raksturo hibrīddraudus kā arvien biežāk lietotu valsts un nevalstisku aktoru naidīgu, koordinētu rīcību, kas ietver divus vai vairākus draudus vienlaikus un ir vērsta uz kaitējuma nodarīšanu mērķa valstij. Latvijā līdz šim veiktā hibrīddraudu pētniecība galvenokārt tikusi koncentrēta uz Krievijas Federācijas realizētajām ietekmes aktivitātēm. Daudz mazāk uzmanības pievērsts hibrīddraudu uztveres īpatnībām un to ietekmei uz politiskajiem procesiem. Šajā nodaļā analizēts Latvijas iedzīvotāju skatījums par viņu apdraudētību šādās hibrīddraudu grupās: informācijas drošība; ārēja iejaukšanās valsts iekšējās lietās; kiberuzbrukumi; infrastruktūras un enerģētikas drošība; drošība pret cilvēku izraisītiem apdraudējumiem/katastrofām. Līdzās iedzīvotāju subjektīvās uztveres analīzei apskatīts arī tas, kā un vai vietējās pašvaldības reaģē uz iedzīvotāju bažām par hibrīdajiem apdraudējumiem. Analīzes rezultātā secināts, ka Latvijas iedzīvotāji identificē atsevišķas hibrīddraudu grupas kā būtiskus izaicinājumus savai drošībai. Īpaši tas attiecas uz informatīvajiem draudiem un kiberdraudiem, kā arī uz iespējamu iejaukšanos valsts iekšējās lietās. Savukārt rīcībpolitikas analīze pašvaldību līmenī liecina par to, ka tās reti saredz savu lomu drošības stiprināšanā hibrīddraudu sektorā.

Atslēgvārdi: hibrīddraudi, civilā aizsardzība, propaganda, kiberdrošība, kritiskā infrastruktūra.

The concept of hybrid threats is playing an increasingly important role in raising awareness of the multidimensional nature of the security phenomenon. Several worldwide studies characterise hybrid threats as increasingly hostile, with actions being coordinated by governmental and non-governmental actors and consisting of the simultaneous use of two or more threats to the detriment of the target country. So far, the research on hybrid threats in Latvia has mainly focused on the activities carried out by the Russian

Federation. Much less attention has been paid to the peculiarities in the perception of hybrid threats and their impact on political processes. This chapter of the book analyses the views of the Latvian population regarding their vulnerability in the following hybrid threat groups: information security, external interference in the internal affairs of the state, cyber-attacks, infrastructure and energy security, and safety against man-made hazards/disasters. In addition to analysis of the subjective perception of the population, this chapter also examines how and whether local governments respond to the population's concerns regarding hybrid threats. It is concluded that the population of Latvia identifies certain groups of hybrid threats as significant challenges to their security. This applies to information and cyber threats, as well as possible interference in internal affairs. On the other hand, analysis of policy-making processes at the local government level shows that local governments rarely identify their role in strengthening security in the sector of hybrid threats.

Keywords: hybrid threats, civil protection, propaganda, cyber security, critical infrastructure.

Ievads

Hibrīddraudi šobrīd tiek uzskatīti par vienu no visplašāk diskutētajiem draudu veidiem ne tikai drošības studijās, bet arī valstu politikajās, mediju un sabiedrību dienaskārtībās. Šim konceptam piešķirta pieaugoša nozīme izpratnes veidošanā par drošības fenomena daudzdimensionālo dabu. Hibrīddraudu dažādu formu identifikācija palīdz gūt ieskatu tajā, kā mūsdienās tiek apdraudēta starptautiskā, nacionālā, grupu vai pat atsevišķu individu drošība. Tomēr daudz mazāk sabiedrība un politiķi runā par hibrīddraudu uztveres īpatnībām un to ietekmi uz politikajiem procesiem.

Šobrīd ar hibrīddraudiem visbiežāk tiek saprasta valsts un nevalstisku aktoru naidīga, koordinēta rīcība, kas ietver divus vai vairākus draudus vienlaikus un ir vērsta uz kaitējuma nodarīšanu mērķa valstij, ietekmējot lēmumu pieņemšanu vietējā, reģionālā, valsts vai starptautiskā institucionālā līmenī. Šādas aktivitātes var tikt realizētas kā politikajā, ekonomiskajā, informācijas vidē, tā arī citās sabiedrības dzīves sfērās. Tām piemīt maskēts raksturs un mainīga intensitāte.¹ Starp hibrīddraudu veidiem minēti, piemēram, informācijas draudi (tai skaitā propaganda un dezinformācija, un manipulācijas masu

¹ Hybrid CoE. *Brief Introduction to Hybrid Threats*. Pieejams: <https://www.hybridcoe.fi/what-is-hybridcoe/>; Chivvis, S. C. *Understanding Russian "Hybrid Warfare" and What Can be Done About It*. The RAND Corporation; European Commission. *Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats. A European Union response*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018>

medijos); stratēģiski nozīmīgas informācijas nopludināšana; atbalsts nevalstiskām organizācijām, kas vērsas pret režīmu; atbalsts dumpiniekiem (tai skaitā masu protestu organizācijai); atbalsts paramilitārām organizācijām; kiberdraudi (tai skaitā kiberspiegošana, uzbrukumi, manipulācijas); ekonomiskie draudi; draudi finanšu sektoram; korupcija; politisko partiju finansēšana; diplomātiskā spiediena taktikas; atbalsts kaujiniekiem; terorisms, atbalsts teroristiem; nedrošības sēšana; diversijas; enerģētikas politika; sadarbība ar kriminālām organizācijām; vēlēšanu procesa ietekmēšana.² Tātad būtībā divu vai vairāku jebkuru draudu veidu sajaukums potenciāli var veidot jaunu draudu jeb hibrīddraudu formu. Bet, apskatot šī brīža diskusijas par hibrīddraudu dažādību, secināms, ka mūsdienās ir mainījušās jau ilgstoši pazīstamu draudu lietojama kombinācijas un intensitāte. Jaunpienākuši ir vien tie, kas saistīti ar kibertelpu un digitālo vidi.³ Tiesa, mēģinājumi konceptualizēt hibrīddraudus un hibrīdkaru, izceļot to specifiku, ir salīdzinoši jauns virziens drošības studijās.

Kas paveikts hibrīddraudu izpētē?

Teorētiskie un praktiskie pētījumi, kas veikti no 21. gadsimta sākuma līdz mūsdienām, tapuši, galvenokārt reflektējot par Rietumu blokam radītajiem izaicinājumiem no salīdzinoši vājākiem pretiniekiem – Krievijas un dažādiem valstiskiem un nevalstiskiem aktoriem Tuvo Austrumu reģionā. Pēdējā desmitgadē šim aktoru lokam pievienojusies arī Ķīnas Tautas Republika. Tomēr bieži tiek uzsvērts, ka diskusijas par hibrīddraudu nozīmi īpaši aktualizējās gan starptautiski, gan arī Latvijā pēc tam, kad Ukrainas krīzes agrīnajās fāzēs Krievijas Federācija bija aktīvi izmantojusi konvencionālos un plaša spektra nekonvencionālos līdzekļus situācijas destabilizācijai.^{4,5}

² Treverton, G. et al. (2018). *Addressing Hybrid Threats*. Swedish Defence University; European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. *Countering Hybrid Threats*. Web page of Hybrid CoE. Pieejams: <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2020/07/Treverton-Addressing-HybridThreats.pdf>; Bajarūnas, E., Keršanskas, V. Hybrid Threats: Analysis of Content, Challenges Posed and Measures to Overcome. *Lithuanian Annual Strategic Review*, Vol. 16, 2017–2018. Vilnius: Military Academy of Lithuania. Pieejams: <https://content.sciendo.com/view/journals/lasr/16/1/article-p123.xml?language=en>

³ Treverton, G. et al. (2018). *Addressing Hybrid Threats*. Swedish Defence University. p. 9.

⁴ Šajā sakarā bieži tiek piesaukta Gerasimova doktrīna, kas moderno karadarbību apraksta kā militāro un nemilitāro instrumentu lietojumu politisku mērķu sasniegšanai. Par šīs doktrīnas attīstības pirmavotu tiek uzskatīts Krievijas Federācijas Bruņoto spēku (*Вооружённые силы Российской Федерации*) Ģenerālštāba priekšnieka Valērija Gerasimova 2013. gadā piedāvātais raksts Krievijas armijas laikrakstā “Kara Rūpniecības Kurjers” (*Военно-промышленный курьер*). Tajā, analizējot 21. gs. sākumā notikušos konfliktus, viņš secināja, ka ir ievērojami pieaugusi nekonvencionālo līdzekļu izmantošanas loma politisku un stratēģisku mērķu sasniegšanā. Viņa ieskatā, tie pierādījuši, ka ir daudz efektīvāki nekā ieroču lietojums. Tāpat arī viņš norādīja uz tiem instrumentiem,

Baltijas jūras reģiona valstīs, apzinoties jaunus drošības izaicinājumus, līdzās atbilstošu rīcībpolitiku veidošanai tika meklēti papildu instrumenti potenciālo apdraudējumu apzināšanai un to novēršanai. Tāpēc gadsimta otrajā desmitgadē aizsākās jaunu ekspertīzes un izcilības centru izveides process, un šobrīd ir iespējams runāt par vairākiem šādiem reģionāli un starptautiski nozīmīgiem centriem, kas nodarbojas ar hibrīdapdraudējuma problemātiku.⁶ Rezultātā ir izstrādāts ievērojams apjoms pētījumu un dažāda rakstura ziņojumu, kas ļāvis iespējot lēmumu pieņemējus drošības stiprināšanai.

Latvijā hibrīddraudu pētniecība galvenokārt tikusi koncentrēta uz Krievijas lietotajiem ietekmes līdzekļiem un stratēģijām. Tomēr dienaskārtībā ienāk arī jauni izaicinājumi, piemēram, Ķīnas radītie hibrīdapdraudējumi. Šobrīd ir uzkrāts ievērojams zināšanu apjoms par hibrīddraudu spektru, to darbības mehānismiem. Ir arī identificēti vairāki nozīmīgākie šo draudu avoti. Šāda veida hibrīddraudu izpēte ir sniegusi gan teorētisku ieguldījumu akadēmiskajās diskusijās par dažādiem drošības aspektiem, gan arī praktisku ieguldījumu atbilstošu rīcībpolitiku izstrādei un sabiedrības izturētspējas celšanai.

Sabiedriskās domas aptaujas liecina, ka Latvijas iedzīvotāji ir noraizējušies par to, ka karš un konflikti varētu apdraudēt viņu drošību.⁷ Par nozīmīgāko ārējo apdraudējumu Latvijas un Eiropas drošībai vairāk nekā puse Latvijas

kas šādā gadījumā izmantoti. To skaitā, viņaprāt, minami politiskie, ekonomiskie, informatīvie, humanitārie un citi elementi, kam piemīt spēja veicināt iedzīvotāju protesta potenciālu. Savukārt konventionālie līdzekļi karadarbības vešanai šādā gadījumā darbojas tikai drīzāk kā papildinošs elements, visbiežāk slēptā veidā un konflikta noslēguma stadijās (Герасимов, В. Ценность науки в предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий. *Военно-промышленный курьер*, 26.02.2013. Pieejams: <https://www.vpk-news.ru/articles/14632>)

⁵ Līdzīgas darbības tiek aprakstītas, skaidrojot tādas konceptus kā asimetriskie draudi, nelineāras operācijas, pilna spektra konflikts, neregulārā karadarbība, politiskā karadarbība, nekonventionālā karadarbība, neierobežotā karadarbība vai 4. paaudzes karadarbība.

⁶ Baltijas valstīs darbojas trīs NATO akreditēti izcilības centri, katrs no tiem savu darbību koncentrē uz kādu no būtiskākajiem hibrīddraudu veidiem. Igaunijā 2012. gadā tika izveidots NATO Kiberaizsardzības izcilības centrs, Lietuvā 2013. gadā – Enerģētikas drošības centrs, bet Latvijā 2014. gadā – NATO Stratēģiskās komunikācijas centrs, Igaunijā – Kiberdrošības izcilības centrs, Lietuvā – Enerģijas drošības izcilības centrs, Latvijā – Stratēģiskās komunikācijas izcilības centrs. Tie raksturojami kā zināšanu mezgli, domnīcas un mācību institūcijas. Savukārt Somijā kopš 2017. gada darbojas pirmā NATO un ES kopējā institūcija hibrīddraudu novēršanai un apkarošanai – Eiropas izcilības centrs cīņai ar hibrīdapdraudējumu. Tas pēta un analizē hibrīddraudus, kalpo par platformu valstu pieredzi apmaiņai un labo praksi pārnesi, kā arī veicina ES un NATO sadarbību hibrīddraudu apkarošanai dalībvalstīs un veic dažādu līmeņu izglītojošo darbu. Līdzās šiem izcilības centriem Baltijas jūras reģiona valstīs darbojas vairākas reģionāla un lokāla mēroga domnīcas un centri, kas nodarbojas ar pētnieciskām un sabiedrību izglītojošām aktivitātēm.

⁷ 70% Latvijas iedzīvotāju satrauc tas, ka karš un konflikti varētu negatīvi ietekmēt valsti (Krumm, R. et al. (2019). *Security Radar 2019. Wake-up Call for Europe. 2019*. Vienna: FES Regional Office for Cooperation and Peace in Europe, pp. 44–45).

iedzīvotāju uzskata Krievijas Federāciju.⁸ Latvijas sabiedrības izpratnē par būtiskiem apdraudējumiem hibrīddraudi ieņem nozīmīgu vietu. Īpaši iedzīvotājus satrauc hibrīddraudi informācijas vidē. Piemēram, tirgus izpētes uzņēmuma “Latvijas Fakti” 2015. gada aptaujā Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centra vajadzībām 61% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju uzskatīja, ka viens no svarīgākajiem valsts drošības stiprināšanas pasākumiem ir Latvijas mediju apraides nodrošināšana pierobežā.⁹ Bet, saskaņā ar Eurobarometra aptaujas 2018. gada datiem, 74% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju ir nobažījušies par dezinformāciju (*disinformation and misinformation*) interneta vidē.¹⁰

Hibrīddraudu jēdziens

Notikumi starptautiskajā vidē 21. gadsimta sākumā veicināja būtiskas izmaiņas draudu izpratnē, tāpēc lēmumu pieņēmēji pārskatīja savas drošības politikas stratēģijas un atbilstošos plānošanas dokumentus. Bet akadēmiskajā vidē jaunie teorētiskie un praktiskie izaicinājumi, ar ko sastapās ārējās un drošības politikas veidotāji, kļuva par pamatu jauniem konceptualizācijas un teoretizēšanas mēģinājumiem, un rezultātā tika izstrādāta jauna pieeja hibrīddraudiem.

Teorētisko un praktisko diskusiju transformācijas noteikušas to, ka šobrīd ne vienmēr hibrīdās karadarbības izpratnē konvencionālā karadarbība tiek uzskatīta par neatņemamu komponenti. Hibrīdā karadarbība var tikt potenciāli identificēta, tikai balstoties uz nekonvencionālās karadarbības elementu atpazīšanu. Šāda pieeja hibrīddraudu izpratnei paredz, ka pretinieks ofensīvā hibrīdā operācijā sākotnēji identificē sociālpolitisko kontekstu¹¹ un tos mērķa valsts nozīmīgos sektoros, kur iespējams atrast ievainojamību. Šādi sektori var būt, piemēram, valsts pārvaldes aparāts, starptautiskās sadarbības tīkli, nacionālās aizsardzības spējas, iekšējā drošība, valsts ekonomikas un finanšu sektors,

⁸ Diamant, J. *Ethnic Russians in Some Former Soviet Republics Feel a Close Connection to Russia*. 24.07.2017. Pieejams: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/07/24/ethnic-russians-in-some-former-soviet-republics-feel-a-close-connection-to-russia/>; Krumm, R. et al. (2019). *Security Radar 2019. Wake-up Call for Europe!* Vienna: FES Regional Office for Cooperation and Peace in Europe, p. 44.

⁹ Bērziņa, I. (red.) u. c. (2015). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Rīga: Latvijas Aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs, 19. lpp.

¹⁰ Eurobarometer 2018.

¹¹ McCulloh, T., Johnson, R. (2013). *Hybrid Warfare. Joint Special Operations University Report*, No. 13-4, August 2013, pp. 14–17. Pieejams: https://www.socom.mil/JSOU/JSOUPublications/JSOU%2013-4_McCulloh%2CJohnson_Hybrid%20Warfare_final.pdf

kibertelpa, infrastruktūra, iedzīvotāju veselība, labklājība un sociālā dzīve, ieskaitot kultūru un izglītību. Izvēloties šos mērķus, tiek lietotas tādas pieejas, ko raksturo neparedzamība un dažādu elementu savienošana, maldināšanas un diversiju taktikas.¹² Šāda paplašināta pieeja ļauj ieraudzīt un skaidrāk nodalīt hibrīddraudus no hibrīdkara, piedāvājot divas savstarpēji saistītas, tomēr neidentiskas konceptuālās kategorijas.

Lai izvērtētu Latvijas iedzīvotāju hibrīddraudu subjektīvo uztveri, šajā nodaļā ir operacionalizēts hibrīddraudu jēdziens un noteiktas pamatkategorijas, kas izmantotas empīrisku datu analizē. Par vienu no darba definīcijām noderēs Eiropas izcilības centra cīņai ar hibrīdapdraudējumu piedāvātais skaidrojums, ka hibrīddraudi ir apzināti un mērķtiecīgi veiktas, koordinētas un sinhronizētas aktivitātes, kas vērstas pret demokrātisku valsti un institūciju vārgumu, lai ietekmētu dažāda līmeņa lēmumu pieņemšanu valsts augstākajā vai institucionālā līmenī realizētajam vēlamā virzienā, vienlaikus vājinot mērķi.¹³ No šīs definīcijas izriet, ka hibrīddraudu avots vienmēr būs kāds konkrēts aktors, kam ir naidīgi nodomi pret mērķa valsti.

Savukārt plaši atzītu hibrīdā kara definīciju ir piedāvājis Frenks Hofmans (*Frank Hoffman*). Viņš noteicis, ka “hibrīdā karadarbība iekļauj dažādas karadarbības formas, ieskaitot konvencionālo spēju lietojumu, neregulārās taktikas un formējumus, teroristiskos aktus, bezizvēles vardarbību un piespiešanu, kā arī kriminālās aktivitātes”¹⁴. Šajā definīcijā iekļautā izpratne par hibrīdkaru, kas tiek vests, izmantojot dažādus hibrīddraudus mērķa valstij, izmantota, uzdodot jautājumus fokusa grupu interviju dalībniekiem, lai uzzinātu iedzīvotāju domas par sabiedrības fizisko drošību potenciālās krīzes situācijās, kuras varētu būt izraisījusi mērķtiecīga ārējo spēku rīcība. Autore apzinās šāda veida hibrīddraudu interpretācijas trūkumus, tai skaitā pastāvošās risku un draudu diversitātes analīzes ierobežojošo raksturu.

Apskatot divas piedāvātās, kā arī citas hibrīddraudu un hibrīdkara definīcijas, secināms, ka aktors, kas realizē hibrīdkaru, ar nodomu dzēs skaidras robežas starp kara un miera stāvokli.¹⁵ Tas ir spējīgs slēpt savu naidīgo rīcību,

¹² Cederberg, A., Eronen, P. (2015). How Can Societies be Defended Against Hybrid Threats? *Strategic Security Analysis*, No. 9. Geneva Centre for Security Policy, p. 3.

¹³ The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. *Countering Hybrid Threats*. Pieejams: <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats/>

¹⁴ Hoffman, F. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, p. 14.

¹⁵ Cederberg, A., Eronen, P. (2015). How Can Societies be Defended Against Hybrid Threats? *Strategic Security Analysis*, No. 9. Geneva Centre for Security Policy, pp. 2, 4; Rostoks, T. (2019). The Evolution of Deterrence from the Cold War to Hybrid War. In: *Detering Russia in Europe. Defence Strategies for Neighbouring States*. Ed. Rostoks, T., Vanaga, N. London and New York: Routledge and New York, p. 29.

tāpēc ir grūtāk pamanāms gan draudu izcelsmes avots, gan dažkārt arī paši draudi. Tādējādi tiek radīti sarežģīti apstākļi mērķa valsts lēmumu pieņemējiem šādu draudu novēršanai.¹⁶ Ne mazākas grūtības identificēt hibrīddraudus ir arī valstu iedzīvotājiem, kas savā ikdienā reti interesējas par nacionālās drošības problemātiku vai politiku. Tādēļ diskusija par hibrīddraudu uztveres īpatnībām un to ietekmi uz uzvedības stratēģijām ir nozīmīga sabiedrības izturēspējas veicināšanā.

Pētījuma analītiskā ietvara izveidei noteiktas šādas ar hibrīddraudiem saistītas drošības indikatoru grupas: informācijas drošība; iejaukšanās valsts iekšējās lietās / citu valstu ietekme uz valsts iekšējām lietām; kiberuzbrukumi; infrastruktūras un enerģētikas drošība; drošība pret cilvēku izraisītiem apdraudējumiem/katastrofām. Draudi informācijas telpā apskatāmi vairākos līmeņos – sākot ar personisko līmeni, kur ir aktuāls jautājums par medijpratību un kritisko domāšanu, līdz pat nacionālajam līmenim. Tas nozīmē, ka, analizējot apdraudējumus informācijas telpā, tiks analizēta sabiedrības pārstāvju medijpratība, spēja izvērtēt piedāvāto argumentāciju, sabiedrības izturēspēja pret dezinformāciju un propagandu, uzticēšanās medijiem un citi aspekti, kas saistīti ar informācijas telpas drošību. Fokusa grupu intervijās respondentiem tika jautāts, kāds ir viņu subjektīvais vērtējums par informācijas telpu, kā viņi izprot iespējamus apdraudējumus nacionālajai drošībai informācijas telpā.

Otrajā hibrīddraudu grupā ietverti draudi par iejaukšanos valsts iekšējās lietās, lai to destabilizētu, vājinātu vai iznīcinātu. Atbilstoši aplūkoti šādi indikatori: politiskās sistēmas destabilizācija, apšaubot pastāvošās politiskās iekārtas leģitimitāti, stabilitāti, kā arī suverenitāti; plaisas starp iedzīvotājiem un valsti radīšana ar ārējo spēku organizētu grupu vai indivīdu starpniecību; uzņēmējdarbības un citu ekonomikas aktoru, kā arī finanšu sektora ietekmēšana ar ārēji atbalstītu vai kontrolētu specializētu grupējumu starpniecību; drošības situācijas destabilizācija ar slēpu ārēju un vietējas izcelsmes spēku atbalstītu militāru un paramilitāru grupējumu starpniecību. Tas nozīmē, ka šī sektora analīzei tiks izmantoti fokusa grupu intervijās paustie iedzīvotāju viedokļi par iespējamu politisku, militāru iejaukšanos, kā arī iejaukšanos ekonomikā un subjektīvais vērtējums par to, vai un kā notikusi sastapšanās ar šādiem draudiem ikdienas dzīvē. Tātad iedzīvotājiem tiks jautāts, kā viņi vērtē ārēju spēku vadītu indivīdu vai grupu iespējamās aktivitātes pret pārvaldes aparātu,

¹⁶ Cederberg, A., Eronen, P. (2015). How Can Societies be Defended Against Hybrid Threats? *Strategic Security Analysis*, No. 9. Geneva Centre for Security Policy, pp. 2, 4; Rostoks, T. (2019). The Evolution of Deterrence from the Cold War to Hybrid War. In: *Deterring Russia in Europe. Defence Strategies for Neighbouring States*. Ed. Rostoks, T., Vanaga, N. London and New York: Routledge and New York, p. 3.

etniskā naida kurināšanu un nemieru organizēšanu, vēlēšanu ietekmēšanu un balsu pirkšanu kādas trešās valsts interesēs.

Trešajā grupā iekļauti hibrīddraudi, kas pastāv kibertelpā. Šo hibrīddraudu analīzei piemēroti šādi indikatori: ārēja avota izraisīta banku un maksājumu, citu finanšu sistēmu darbības pārtraukšana; stratēģiski nozīmīgas e-sarakstes nopludināšana; ārēja avota realizēti vai koordinēti kiberuzbrukumi valsts iestāžu mājaslapām vai kritiskiem valsts objektiem. Šajā gadījumā fokusa grupu interviju laikā pētījuma autores izvaicāja to dalībniekus, lai noskaidrotu iedzīvotāju subjektīvo vērtējumu par drošību interneta vidē un šīs personiskās drošības saikni ar plašākām valsts un sabiedrības stratēģiskās drošības interesēm.

Ceturtajā grupā tika apkopoti tie hibrīddraudi, kas attiecas uz valsts kritisko infrastruktūru. Ņemot vērā Latvijas Republikas Nacionālās drošības likumā noteikto,¹⁷ par valsts kritisko infrastruktūru tiek uzskatīti šādi objekti: komunikāciju sektors; valsts aizsardzības objekti; neatliekamā palīdzība un sabiedrības veselības nodrošinājuma infrastruktūra kopumā; pārtikas piegāžu un lauksaimniecības sektors; finanšu pakalpojumu infrastruktūra; informācijas un tehnoloģiju infrastruktūra; ūdens piegāžu infrastruktūra; transporta infrastruktūra; enerģētikas infrastruktūra un piegāžu drošība. Tas nozīmē, ka šajā blokā skatīts iedzīvotāju subjektīvais vērtējums par valsts kritisko infrastruktūru kopumā vai par tās atsevišķu sektoru vārgumu un ārējo apdraudējumu potenciālu.

Piektajā hibrīddraudu grupā ietverta sabiedrības fiziskā drošība pret ārējo spēku izraisītām katastrofām. Šajā jomā apskatīts iedzīvotāju subjektīvais vērtējums par to fizisko drošību potenciāli ārējo spēku izraisītu katastrofu kontekstā. Lai arī šis cieši sasaucas ar ceturtajā grupā ietvertajiem draudiem, tomēr te pamatā tiks skatīti iedzīvotāju uzskati par sabiedrības fizisko drošību potenciālās krīzes situācijās, kuras izraisījusi mērķtiecīga ārējo spēku rīcība.

Lai analizētu vietējās pārvaldes spēju reaģēt uz hibrīddraudiem un apzinātu aktivitātes, ko tā realizējusi iedzīvotāju izturēšanās pret hibrīddraudiem celšanai, izmantota labas pārvaldības rādītāju matrica, kas iekļauj šādus rādītājus: pārvaldības sistēmas stabilitāte/prognozējamība/pēctecība; plānošanas ilgtermiņa pieeja – ilgtermiņa redzējums; reformu jēgpilnums – ieviešanas

¹⁷ Saskaņā ar Nacionālās drošības likumu ir noteikts, ka "kritiskā infrastruktūra ir Latvijas Republikā izvietoti objekti, sistēmas vai to daļas, kuras ir būtiskas svarīgu sabiedrības funkciju īstenošanas, kā arī cilvēku veselības aizsardzības, drošības, ekonomiskās vai sociālās labklājības nodrošināšanai un kuru iznīcināšana vai darbības traucējumi būtiski ietekmētu valsts funkciju īstenošanu (Latvijas Republikas Nacionālās drošības likums. 22. pants, 2. daļa Pieejams: <http://m.likumi.lv/doc.php?id=14011>).

efektivitāte, caurskatāmība; normatīvo aktu izmaiņas; ierēdņu profesionalitāte; informētība par rīcību X stundā, preventīvās rīcībpolitikas veidošana; iestāžu koordinācija.

Lai apskatītu pārvaldības rādītājus atbilstoši piedāvātajai matricai, katrā hibrīddraudu grupā tika izraudzīti jautājumi intervijām, kas palīdzēja noskaidrot vietējo pašpārvalžu pārstāvju informētību par iedzīvotāju bažām un hibrīdajiem apdraudējumiem, ar ko tie saskaras savā ikdienā. Tika pētītas analizējamo pašvaldību realizētās aktivitātes hibrīddraudu novēršanai. Šāda pieeja ļāva izcelt gan tiešos ietekmējošos rādītājus, kas ir tieši saistīti ar drošību hibrīddraudu atpazīšanā un novēršanā un kas pastāvīgi iedarbojas uz drošības uztveri, gan arī netiešos jeb fona rādītājus, kas ir saistīti ar drošības vidi un var ietekmēt personas neapmierinātību un diskomfortu (piemēram, normatīvo aktu izmaiņu biežums vai ierēdņu profesionalitāte).

Latvijas iedzīvotāji par hibrīddraudiem

Viens no nozīmīgākajiem pētījuma secinājumiem ir tas, ka Latvijas iedzīvotāji ir informēti par atsevišķu hibrīddraudu nozīmīgumu. Četrās pētītajās pašvaldībās – Aizkrauklē, Ādažos, Talsos, Daugavpilī – iedzīvotāji hibrīddraudus identificēja kā vienus no trim nozīmīgākajiem draudu veidiem, bet Latvijas sabiedrībai tie nav aktuālākie draudi. Kā nozīmīgākais hibrīdā apdraudējuma ārējais avots visos reģionos tika minēta Krievijas Federācija. Atsevišķās fokusa grupās iedzīvotāji nosauca Ķīnas Tautas Republiku, tomēr nevienā gadījumā uz to netika norādīts kā uz būtisku, tūlītēju izaicinājumu Latvijas drošībai. Biežāk iedzīvotāji to asociēja kā svešu, ar pieaugošu starptautisko ietekmi apveltītu nezināmu aktoru, kura nodomi ir nezināmi un ilgtermiņā varētu apdraudēt valsti.¹⁸

Fokusa grupu interviju laikā dalībnieki ļoti reti izmantoja vai nemaz neizmantoja jēdzienu “hibrīddraudi”. Tā aprakstam tika lietoti citi apzīmējumi un dažādas izklāsta formas. Tas liecina par to, ka vairums Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka specifiskas hibrīddraudu formas viņiem ir aktuālas. Tomēr te nav runa par visaptverošām zināšanām, kas ļautu to kontekstualizēt un skatīt izjustos apdraudējumus plašākā hibrīddraudu radītā kaitējuma kopainā.

Vairākās fokusa grupu un pašvaldību darbinieku vai amatpersonu intervijās izskanēja pārliecība par sabiedrisko mediju nozīmīgo lomu izpratnes par drošību veidošanā. Tika uzskatīts: ja kādi draudi tiek aktualizēti medijos,

¹⁸ Fokusa grupu interviju rezultāti Talsos un Gulbenē.

tas izraisa plašākas pārdomas un iedzīvotāju diskusijas, kā arī notiek izmaiņas pašvaldību dienaskārtībā – ne tikai politiskajā retorikā, bet arī atbilstošajā rīcībā.

Lai apskatītu iedzīvotāju subjektīvo drošības uztveri, uzmanība tiks vērsta uz dažādiem hibrīddraudu veidiem atbilstoši iepriekš izvirzītajām kategorijām. Uzmanības centrā bija sešas Latvijas pašvaldības, kurās aptaujātie iedzīvotāji hibrīddraudus identificējuši kā nozīmīgus. Balstoties uz pētījuma laikā veiktajām intervijām, tiks noteikts, vai pašvaldību pārstāvji pārzina tos draudu veidus, kas satrauc iedzīvotājus, un vai/kā tiek realizētas atbilstošas rīcībpolitikas. Analīzei tiek izmantota labas pārvaldības rādītāju matrica.

Hibrīddraudi informācijas telpā

Šo draudu veidu Latvijas iedzīvotāji atpazīst visbiežāk, identificējot tos galvenokārt ar Krievijas Federācijas izplatīto propagandu un dezinformāciju, īpaši izceļot viltus ziņas.

Sieviete darbspējas vecumā, Valmiera: *Informācijas karš jau notiek, bet nav nedz padoma, nedz līdzekļu, kā pret to cīnīties. Kā kontrolēt sociālo un digitālo telpu?*

Tomēr atšķiras subjektīvais vērtējums par šo draudu aktualitāti individuālajā dzīvē un dažādos valsts reģionos. Piemēram, Kurzemē, Rīgā un Pierīgā fokusa grupās aptaujātie iedzīvotāji uzskata, ka tādi informācijas draudi kā propaganda un dezinformācija attiecināmi galvenokārt uz Latgales reģionu.

Sieviete darbspējas vecumā, Ādaži: *Valsts nedara pietiekami drošības jomā. Latgalē nav valsts radio un televīzijas. Tas taču ir ideoloģiskais ierocis, kas skan pāri robežām .. ir pat deputāti, kas to neapzinās.*

Vīrietis, Liepāja: *Krievijas propaganda un informācijas karš attiecas uz Latgali.*

Latgalē iedzīvotāji saskatīja nozīmīgus, tomēr ne prioritārus draudus informatīvās telpas drošībai. Arī Vidzemes iedzīvotāji saskata draudus informatīvajai telpai. Aizkrauklē, Madonā un Valmierā tie tika atzīti par vieniem no nozīmīgākajiem, bet Gulbenē un Ļaudonā aptaujātie pasvītvoja citu draudu sektoru lielāku aktualitāti. Līdzīga situācija arī Zemgales reģionā – Jaunjelgavā hibrīddraudiem piešķirta salīdzinoši mazāka nozīme.

Šādām subjektīvajām vērtējuma atšķirībām starp reģioniem var būt vairāki skaidrojumi. Pirmkārt, reģionos ar sarežģītāku sociālekonomisko situāciju iedzīvotāju uzmanība ir pievērsta citiem jautājumiem. Otrkārt, iedzīvotāju subjektīvajam pašvērtējumam par personisko medijpratību un noturību pret dažādām informatīvām manipulācijām Latvijā kopumā ir raksturīgs optimisms.

Viņi uzskata, ka medijpratības vai kritiskās domāšanas izaicinājumi ir raksturīgi citiem – citai paaudzei, citu reģionu, citu tautību pārstāvjiem.¹⁹

Studente, Daugavpils: *Es ļoti reti skatos televīziju, vairāk izmantoju datoru, tas ir pieejamāk. Tas ir, manuprāt, droši.*

Vīrietis darbspējas vecumā, Valmiera: *Informatīvais karš jau notiek visu laiku. Un mēs kaut kādā ziņā esam zaudējuši. Krievijas propaganda ir dažus sasniegusi. Piemēram, viņi noticējuši par to, ka neesam NATO vajadzīgi. Tas nav labi.*

Savukārt citos reģionos dzīvojošo vērtējumu par Latgales reģiona iespējamo lielāko vārīgumu attiecībā uz informācijas draudiem nosaka izpratne par nacionālā sastāva īpatnībām reģionā un fizisko atrašanos tuvāk Krievijas Federācijai, kā arī krievu valodā pārraidīto mediju piedāvātais diskurss.

Rēzeknē un Daugavpilī aptaujātie fokusa grupu dalībnieki norādījuši, ka apzinās Krievijas radītos apdraudējumus informācijas telpai, tai skaitā propagandas un viltus ziņu izplatīšanu.

Vīrietis darbspējas vecumā, Daugavpils: *Gribētu nepiekrīst, ka mūsu kaimiņam nav intereses par Latviju, jo tad uz robežas neviens neceltu televīzijas torņus. Tas viss ir domāts mums un tāpēc liek aizdomāties, kāpēc kaut kas tāds ir vajadzīgs.*

Tomēr vienlaikus abu pilsētu aptaujātie iedzīvotāji arī norādījuši uz Krievijas mediju telpas patēriņu, kas ir nozīmīgākais veids, kā var kļūt par dezinformācijas un propagandas upuri.

Jaunā uzņēmēja, Rēzekne: *Pierobežas rajonos skatās krievu medijus un vairāk emocionāli jūtas piederīgi Krievijas mediju telpai.*

Jaunā māmiņa, Daugavpils: *Latvijā tas ir droši, jo nevienu reizi neesmu saskārusies ar fake news [viltus ziņām²⁰]. Savukārt esmu redzējusi vairākas saites uz krievu fake news un mums vajadzētu izglītot cilvēkus par šo.*

Vīrietis darbspējas vecumā, Rīga: *Es nesen piecas dienas pavadīju Kijevā [...] Ko mums tie krievu mediji, ko skatos, stāsta, ka visur tur staigā fašisti, nacisti visus apzog, bezpajumtnieki dzīvo taisni uz ielas. Tie mediji biedē, ka nedrīkst runāt uz ielas krieviski, sāks sist. Nu nekā tur tāda nebija. Tie krievu mediji šādi destabilizē tavu iekšējo drošības izjūtu, biedē tevi.*

¹⁹ Projektā realizēto fokusa grupu interviju rezultāti; Latvijas Fakti. *Latvijas Iedzīvotāju medijpratība* (2017). Latvijas Republikas Kultūras ministrijas mājaslapa. Pieejams: https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/mediju_politika/petijumi/Medijpratiba_petijuma%20rezultati_Latvijas%20Fakti_18_07_2017.pdf

²⁰ Tulkots no angļu valodas.

Latvijas medijiem iedzīvotāji piešķir svarīgu nozīmi informācijas iegūšanā. Kopumā tie bauda salīdzinoši lielāku sabiedrības uzticēšanos nekā citi sociāli vai politiski institūti.²¹ Tomēr atsevišķās fokusa grupās izskanējušas arī bažas par vietējo, sevišķi reģionālo, mediju darbību un, aptaujāto ieskatā, kalpošanu kādām slēptām politiskām interesēm.

Vīrietis darbspējas vecumā, Daugavpils: Reģionālā līmenī mediji tiek izmantoti kā politisko spēku rupori, kas nomelno viens otru. Nacionālos medijus pie mums neizmanto.

Zīmīgi, ka atsevišķi radikālāk noskaņoti fokusa grupu pārstāvji pauda pārliecību par mediju negatīvu un pat destruktīvu ietekmi uz sabiedrības drošības uztveri. Abās fokusa grupu intervijās Rīgā atsevišķi respondenti norādīja uz Latvijas mediju mēģinājumiem, viņuprāt, apzināti veidot negatīvus iedzīvotāju uzskatus par kādiem specifiskiem notikumiem vai ārpolitiskajiem aktoriem. Viņu minētie piemēri – kā Latvijas medijos kopumā tiek atainota migrācijas krīze Eiropā un cik intensīvas portālā “Delfi” ir negatīvās ziņas par Krievijas agresiju, lai, viņuprāt, iebiedētu iedzīvotājus.²² Savukārt Aizkrauklē aptaujātie norādīja uz šādiem uzskatiem kā savvērestības teoriju izplatības rezultātiem, kas paši par sevi ir apdraudējums. Nevienu fokusa grupā citas informatīvas manipulācijas netika identificētas kā esošs vai potenciāls apdraudējums.

Hibrīddraudi informācijas vidē ir tas draudu veids, kas visās fokusa grupu intervijās tika atpazīts un pusē no tām arī tika interpretēts kā viens no nozīmīgākajiem izaicinājumiem Latvijas valstij. Par efektīvāko instrumentu propagandas un dezinformācijas ietekmes novēršanai aptaujātie visbiežāk uzskatīja medijpratību un kritisko domāšanu.²³ Pētījuma rezultāti apliecina, ka iedzīvotāji izprot šo divu kompetenču nozīmi drošības stiprināšanā.

Dažāda rakstura iejaukšanās valsts iekšējās lietās

Fokusa grupu intervijās tie hibrīddraudi, kas vērsti uz politiskās sistēmas destabilizāciju valstī, apšaubot pastāvošās politiskās iekārtas leģitimitāti, stabilitāti vai spēju pieņemt sabiedriski nozīmīgus lēmumus, tika vismazāk diskutēti. Lai gan mediju diskursā izskan bažas par ārējā spēka, šajā gadījumā – Krievijas –, iespējamiem mēģinājumiem ar politisko partiju vai nevalstisku organizāciju atbalstu iedzīvotājos sēt neuzticēšanos valdībai vai citādi destabilizēt

²¹ Zelče, V. (2018). Latvijas mediju patēriņa daudzveidība un ekspozīcija. No: *Latvijas mediju vides daudzveidība*. Zin. red. V. Zelče. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 510. lpp.

²² Fokusa grupas intervija Nr. 1 Rīgā.

²³ Fokusa grupas intervijas Talsos, Rēzeknē, Ļaudonā, Rīgā.

sociālpolitisko situāciju valstī, tomēr aptaujātie Latvijas iedzīvotāji nesaskata tūlītēju apdraudējumu valsts drošībai.

Vīrietis darbspējas vecumā, Aizkraukle: *Ja partija "Saskaņa" līdz šim nav spējusi izveidot valdību, kas realizētu Krievijas interesēm atbilstošu politiku, tad diez vai tas notiks arī nākotnē.*

Vīrietis pensijas vecumā, Valmiera: *Nu bet tas taču ir skaidri zināms, ka Krievija katru dienu mēģina iejaukties Latvijas iekšējās politiskās lietās. Tas notiek visu laiku. Bet tā nopietni mēs viņiem neesam bijuši vajadzīgi visus šos 20 gadus.*

Fokusa grupu intervijās daudz tika spriests par korupciju un neskaidriem darījumiem pašvaldībās. Vēl biežāk respondenti atsaucās uz valdības nestabilitāti, kā arī minēto plaisu starp iedzīvotājiem un valdību vai centru un reģioniem, kā arī citiem ar šo draudu grupu saistītiem izaicinājumiem. Tomēr nepieciešams pasvītrot, ka aptaujātiem iedzīvotājiem svarīga šķita galvenokārt valsts iekšējā problemātika, nevis iespējamo ārējo aktoru loma šādu problēmu izcelsmē.²⁴ Faktiski nevienā gadījumā fokusa grupu dalībnieki neminēja, ka korupcijas, politisko pasūtījumu vaininieki vai plaisas starp iedzīvotājiem un politiķiem vai reģioniem un centru radītāji meklējami ārpus valsts robežām.

Savukārt fokusa grupā Rīgā vairākkārt izskanēja viedokļi par Rietumvalstu, galvenokārt Amerikas Savienoto Valstu, spiedienu, kura rezultātā Latvijā tiek pieņemti nozīmīgi politiskie lēmumi un realizētas šī aktora interesēm atbilstošas rīcībpolitikas, piemēram, valsts finanšu sektorā. Vienlaikus tika norādīts arī uz politisko, un īpaši banku sektora, atkarību.²⁵

Iejaukšanos valsts iekšējās lietās, izmantojot ekonomikas vai finanšu instrumentus, kā potenciālu apdraudējumu minēja divās fokusa grupu intervijās – Talsos un Rēzeknē. Abos gadījumos kā šāda veida apdraudējuma avots tika minēta Krievijas Federācija.

Vīrietis darbspējas vecumā, Talsi: *Krievija te ar karu nenāks. Krievi daudz investē Latvijā. Viņi ienāks savādāk – caur uzņēmumiem, īpašumu nopirkšanu.*

Vīrietis pensijas vecumā, Rēzekne: *Varbūtība ir, ka varētu atkārtoties Ukrainas scenārijs, bet tas ir atkarīgs no iekšpolitikas, cik daudz Latgales attīstībai no Rīgas varētu sniegt atbalstu. Latgale nav atbalstīta tik daudz, lai justos droši – finansiāli.*

Savukārt trešais iejaukšanās veids – slēpta ārvalsts militārpersonu iejaukšanās valsts iekšējās lietās vai atbalsts bruņotiem dumpiniekiem kā potenciāls

²⁴ Fokusa grupas intervijas Rīgā, Ļaudonā, Liepājā, Gulbenē, Rēzeknē, Talsos, Liepājā.

²⁵ Fokusa grupas intervija Nr. 1 Rīgā.

apdraudējums – tika minēts vairākās fokusa grupu intervijās. Šo draudu iedzīvotāji atpazīna kā “Ukrainas scenāriju”, ar to saprotot Krievijas Federācijas realizēto Krimas aneksiju un agresiju Ukrainas austrumos, kad militarizētos formastērpos ģērbti bruņoti cilvēki ar neskaidru vai slēptu valstspiederību realizēja uzbrukumus vai izdarīja spiedienu uz valsts pārvaldes iestādēm, tādējādi panākot varas gāšanu. Šāda “Ukrainas scenārija” atkārtošanos Latvijā kā iespējamu neizslēdza neviena no aptaujātajām fokusa grupām. Tomēr vairumā gadījumu respondenti pieļāva, ka šāda iespējamība ir zema, pamatojot to ar Latvijas līdzdalību NATO kā drošības garantu vai zemo Krievijas interesi.

Kiberdraudi

Fokusa grupu intervijas liecina, ka kopumā iedzīvotāji ir domājuši par drošības izaicinājumiem internetā. Visos Latvijas reģionos iedzīvotājus satrauc personas datu drošība un neaizskaramība kibertelpā. Vairumam aptaujāto nav pārliecības, ka viņu dati nevar tikt ļaunprātīgi iegūti un izmantoti. Respondenti arī izteica šaubas par to, vai banku sistēmas ir drošas pret kiberuzbrukumiem un vai individuālie neskaidras naudas uzkrājumi ir droši.

Kiberpratību, tai skaitā banku pakalpojumu nodrošinājumu ar interneta starpniecību un personisko uzvedību internetā, īpaši sociālajos medijos, aptaujātie Latvijas iedzīvotāji skata galvenokārt personisku draudu kontekstā. Kiberdraudus viņi drīzāk saista ar noziedzīgiem nodarījumiem pret indivīdu, nevis ar ārējo, Latvijas valstij naidīgo spēku koordinētu rīcību, kas varētu būt vērsta uz nacionālās drošības apdraudējumu.

Sieviete darbspējas vecumā, Talsi: *Banku drošība viennozīmīgi nav šajā sakarā aktuāla. Visvairāk skumdina, ka Latvijā iedzīvotājiem nav kritiskais prāts. It kā gudrs cilvēks, bet šēro tādus rakstus. [...] Latvijā ir ļoti izplatīta seksuālā vardarbība internetā.*

Fokusa grupu interviju laikā aptaujātie arī pauda viedokļus par tiešo mārketingu un personisko datu nepietiekamu aizsardzību, kā arī bezrūpīgu pieeju sociālo tīklu un citu interneta piedāvāto resursu lietojumā, kā arī par mākslīgā intelekta attīstības ietekmi uz informācijas telpas īpatnībām.²⁶

Vīrietis darbspējas vecumā, Ļaudona: *Mākslīgais intelekts ir noteikti tā problēma, ar ko jāstrādā valstiskā līmenī, jo mēs neapzināties, kā pakļaujam riskam savas personiskās drošības.*

²⁶ Fokusa grupu intervijas Ādažos, Liepājā.

Šie respondenti uzskatīja, ka kiberdraudi viņus apdraud potenciāli mazāk nekā citus, īpaši citu paaudžu, pārstāvjus. Par apdraudētāko sabiedrības daļu vidējās un vecākās paaudzes pārstāvji visbiežāk nosaukuši pusaudžus un jauniešus vairāku iemeslu dēļ – ilga laiks, ko jaunieši pavada interneta vidē, medijpratības trūkums, dažāda veida kibernoziēgumi (mobings, šantāža, izspiešana, seksuālā un emocionālā vardarbība).²⁷

Sieviete pirmspensijas vecumā, Talsi: *Cilvēkus, kam nav pieredzes, kas attiecas uz kritisko domāšanu interneta vidē, ir ļoti viegli apmulšot. Krieva mūzikā ir slēptā reklāma, kas vedina bērnus uz kaitīgiem ieradumiem. Tā ir ļoti liela ietekme.*

Savukārt jaunākās paaudzes pārstāvji jūtas kompetenti, lietojot internetu, un norāda, ka vairāk apdraudēta ir gados vecākā sabiedrības daļa.

Jaunietis, Madona: *Jaunie cilvēki jau zina, kā rīkoties internetā. Bet vecākā paaudze ir vairāk apdraudēta. Daudzi zina piemērus par vecāka gadagājuma [cilvēku] komunikāciju ar viltus Nigērijas prinčiem.*

Neskatoties uz identificētajiem apdraudējumiem interneta vidē, visu vecumu respondenti atzina, ka salīdzinoši maz dara, lai sevi aizsargātu no tiem. Aptaujāto iedzīvotāju aprakstītās stratēģijas savas personīgās drošības stiprināšanai drīzāk liecina par to, ka viņi nepievērš pietiekamu uzmanību personisko datu drošībai un ir slikti informēti par negatīvām sekām, kādas varētu izraisīt bezrūpīga tīmekļa lietošana.

Sieviete darbības vecumā, Valmiera: *Tāda kiberdraudu²⁸ iespēja, protams, pastāv. Bet es par to negribu domāt un satraukties.*

Par jaunākās 5G mobilo sakaru tehnoloģijas ieviešanu kā vienu no iespējamiem izaicinājumiem Latvijas sabiedrības drošībai tika diskutēts trīs fokusa grupu intervijās – Aizkrauklē, Ādažos un Jaunjelgavā. Ādažos un Jaunjelgavā par tās iespējamo bīstamību daļai respondentu bija bažas – viņi domāja, ka tā var kaitēt veselībai, bet Aizkrauklē uzskatīja, ka runas par potenciālo kaitīgumu rodas sazvērestības teorijas izplatības rezultātā. Respondentu sniegtās atbildes liecina, ka kvalitatīvas žurnālistikas materiāli, kas kļiedē aplamos pieņēmumus, kā arī oficiālo amatpersonu sniegtie skaidrojumi ir vairojuši sabiedrības informētību.

Kiberdrošības problemātiku nevienā fokusa grupā respondenti neizcēla kā prioritāru izaicinājumu valsts un sabiedrības drošībai. Potenciālie

²⁷ Fokusa grupas intervijas Talsos, Ļaudonā, Ādažos.

²⁸ Runājot par datu drošību internetā.

kiberuzbrukumi valsts iestāžu mājaslapām, banku sistēmai vai kritiskās infrastruktūras objektiem netika minēti kā nozīmīgs apdraudējums valsts un sabiedrības drošībai.

Sieviete darbspējas vecumā, Valmiera: *Es zinu, ka kiberdrošība iestāžu mājaslapām ir ikdienas jautājums. Arī manā darba vietā. Tomēr es par to neuztraucos, par to uztraucas citi algoti cilvēki.*

Iespējams uzbrukums valsts institūcijām interneta vidē tika minēts tikai vienā fokusa grupā Talsos, raksturojot Krievijas agresijas potenciālo izpaušmi Latvijā.

Vīrietis pensijas vecumā, Talsi: *Krievija mūs iekaros ar interneta starpniecību.*

Tātad iedzīvotājiem trūkst informācijas par to, ka ar kibervides instrumentu starpniecību var apdraudēt nacionālo drošību. Varbūt tās trūkums skaidrojams tādējādi, ka nenotiek plašākas publiskas diskusijas par draudiem ar interneta vides rīku starpniecību kā vienu no valsts nacionālās drošības lielākajiem izaicinājumiem.

Valsts kritiskā infrastruktūra

Ceturtais hibriddraudu veids saistīts ar iespējamiem uzbrukumiem kritiskajai infrastruktūrai vai ar kritiskās infrastruktūras vārīguma izmantošanas potenciālu ārējā naidīgā spēka interesēs. Respondentu visbiežāk minētais kritiskās infrastruktūras elements bija transporta infrastruktūra, norādot uz ceļu kvalitāti kā vienu no nozīmīgākajiem izaicinājumiem.²⁹

Vīrietis darbspējas vecumā, Daugavpils: *Infrastruktūra Daugavpils pašvaldībā nav drošībā. Tilts pāri upei ir arī, piedodiet, drošība. Gribēšu redzēt, kā tanks var pārbraukt pāri mūsu tiltam.*

Sieviete darbspējas vecumā, Gulbene: *Ceļi ir kritiskā stāvoklī. Nav iespējams izbraukt. Ne velti prezidents uz šejieni lidoja ar helikopteri, lai nebūtu jābrauc pa ceļiem.*

Vienīgi Aizkraukles novadā respondenti pauda, ka ceļu kvalitāte nodrošināta, pateicoties ne tikai valstij, bet arī ar pašvaldībai.

Starp citiem izaicinājumiem transporta sistēmā minēts arī degvielas uzpildes staciju tīklojums.

Vīrietis darbspējas vecumā, Jaunjelgava: *Mums nav degvielas uzpildes stacijas. Degviela šeit cilvēkiem ir problēma. Ir tālu jābrauc, lai pie tās tiktu.*

²⁹ Fokusa grupas intervijas Ādažos, Ļaudonā, Jaunjelgavā, Daugavpilī, Rīgā, Gulbenē, Madonā.

Valsts aizsardzības objektu infrastruktūra tika pieminēta intervijās Ādažos un Liepājā – apdzīvotās vietās, kurā atrodas lielākās militārās bāzes valstī. Abos gadījumos iedzīvotāji atzina, ka to tuvums rosina aizdomāties par personisko drošību, tomēr uzskatīja, ka šo objektu klātesamība vienlaikus ir drošību veicinošs faktors. Nevienā gadījumā respondenti neizteica bažas par šo objektu vārīgumu.³⁰

Kritiskās infrastruktūras objekts – Aizkraukles hidroelektrostacija – tika minēts divās fokusa grupās – Aizkrauklē un Jaunjelgavā. Aizkrauklē iedzīvotāji jūtas droši un atzīmēja augstu informētību kā vienu no nozīmīgākajiem faktoriem, kas ietekmējis to drošības uztveri.

Vīrietis darbspējas vecumā, Aizkraukle: *Es paļaujos uz atbildīgajām iestādēm, tās zina, kas jādara, noteikti ir plāns un drošība tiek nodrošināta.*

Jaunjelgavā situācija ir atšķirīga, jo respondenti jau ilgstoši izjūt nozīmīgas bažas par savu drošību.

Vīrietis darbspējas vecumā, Jaunjelgava: *Nozīmīga problēma, kas šeit mūs uztrauc no bērnības, ir Aizkraukles HES. Krīzes situācijā mēs būsīm zem ūdens. Padomju laika kartēs rakstīts, ka mūsu vieta ir diezgan nedroša.*

Savukārt jautāti par to, vai ir pieejama informācija par atbilstošiem drošības pasākumiem krīzes situācijā, respondenti atbildēja visai nekonkrēti, uzsvērot, ka pašvaldībā kaut kas tiek darīts, un vienlaikus norādot, ka drīzāk tā ir valsts vadības kompetence.

Iespējamie apdraudējumi valsts robežām nevienā fokusa grupā netika uzskatīti par nozīmīgu šī brīža izaicinājumu valsts drošībai. Arī pilsētās, kas atrodas salīdzinoši tuvu valsts robežai, šis jautājums netika uzlūkots kā būtisks. Savukārt lokāla mēroga pārrobežu sadarbība drīzāk tika uzskatīta kā iespēja ekonomiskās attīstības veicināšanai, nevis sektors, kurā iespējami apdraudējumi. Aptaujātie Daugavpils iedzīvotāji norādīja, ka labprātāk redzētu centrālās varas neiejaukšanos šajā jomā.³¹

Izaicinājumi, kas saistīti ar pārtikas piegāžu un lauksaimniecības sektoru, fokusa grupu intervijās iedzīvotājiem nelikās nozīmīgi valsts drošībai. Lai arī aptaujātie Rīgas iedzīvotāji pieskārs, viņuprāt, pakāpeniskai lauksaimniecības iznīcināšanas politikai Latvijā, tomēr tā netika identificēta kā būtisks drauds sabiedrības drošībai.

Hibrīddraudi enerģētikas sektorā netika minēti starp nozīmīgākajiem draudiem. Latvijas enerģētikas sistēmas vārīgumu respondenti uzskata par

³⁰ Fokusa grupu intervijas Ādažos un Liepājā.

³¹ Fokusa grupas intervija Daugavpilī.

izaicinājumu tikai Rīgas fokusa grupas intervijas laikā. Kopumā pētījumā atklājās, ka, lai gan iedzīvotājus satrauc iespējamais energoresursu piegādes pārtraukums, tomēr reālāks apdraudējums tiem šķiet energoresursu cenu kāpums, nevis kāda politiskā šantāža. Piemēram, Talsos respondenti norādīja, ka būtu jāmazina energoresursu atkarība no Krievijas ekonomisku apsvērumu dēļ, nevis tādēļ, ka Krievija to varētu instrumentalizēt ģeopolitisku mērķu sasniegšanai, lai gan diskusijas turpinājumā minēja Ukrainas piemēru, kur arī konflikta sākumā un vēlāk bija Ukrainas un Krievijas Federācijas domstarpības par naftas tranzīta cenām. Talsos minēja arī to, ka Latvijā uzmanīgi jāvēro Vācijas un Krievijas ekonomisko interešu tuvināšanās, jo Vācija ir stratēģisks partneris un sabiedrotais Eiropas Savienības un NATO ietvaros un sadarbojas ar Krievijas Federāciju, un tas var nebūt mūsu interesēs. Paralēli citiem draudu sektoriem šis hibrīddraudu veids tiek asociēts ar valsts pārvaldes nacionālo līmeni, bet nevis ar pašvaldībām un indivīdiem.

Fiziskā drošība ārējā spēka izraisītās humanitārās un dabas katastrofās

Kopumā fokusa grupu interviju rezultāti liecina, ka iedzīvotājiem viņu pašvērtējumā nav pietiekamu zināšanu par to, kā rīkoties krīzes situācijās,³² kā arī viņi nav tām gatavi.

Virietis darbspējas vecumā, Liepāja: *Ja mēs kā sabiedrība neesam gatava mazākām krīzēm, vai mēs būtu gatavi kaut kam lielākam? Šeit ir ļoti daudz darāmā.*

Respondenti nav saņēmuši pietiekamu informāciju par šāda veida potenciālajiem izaicinājumiem.³³ Kā nozīmīgākais aktors šajā jautājumā minēta valsts pārvalde, nevis vietējā pārvalde. Līdz ar to atbildība par komunikāciju tiek novelta uz valsts pārvaldes iestādēm.

Virietis darbspējas vecumā, Ādaži: *Valstij nav skaidra redzējuma, ko tā vēlas no iedzīvotājiem krīzes situācijā.*

Aptaujāto Valmieras un Aizkraukles iedzīvotāju noskaņojums ir pozitīvs nekā citās pašvaldībās. Valmieras iedzīvotāji bija pārliecināti, ka justos visai droši iespējamo apdraudējumu gadījumā krīzes situācijās, jo pašvaldība, Zemessardze un citas atbildīgās puses ir piedalījušās kopējās mācībās un guvušas zināšanas, kā rīkoties tehnogēnās katastrofas gadījumā. Aptaujātie

³² Piemēram, respondenti uz jautājumu, vai viņi zina, kur būs pieejams ūdens krīzes situācijā, nespēja atbildēt.

³³ Fokusa grupu intervijas Ādažos, Ļaudonā.

Valmieras iedzīvotāji ir apmierināti arī ar novēroto pašvaldības darbību krīžu novēršanai (piemēram, Gaujas ūdens līmeņa mērījumu stacijas darbību).

Virietis darbspējas vecumā, Valmiera: Zinu, ka Valmierā Zemessardze darbojas Civilās aizsardzības padomē. Un padome visu laiku plāno un domā par iespējamām krīzēm.

Aizkraukles iedzīvotāji atzīmēja, ka zina, kur ir jāgriežas kāds nozīmīga apdraudējuma gadījumā. Tiesa, salīdzinot ar brīdinājuma sistēmām Rietumos, tika atzīmēta nepieciešamība pilnveidot Latvijā esošo kārtību un ieviest apziņošanu, izmantojot izziņas, par tuvojošām briesmām un atbilstošām instrukcijām, kā rīkoties krīzes gadījumā. Respondenti uzskata, ka šādas komunikācijas formas ieviešana ir valsts, nevis pašvaldības ziņā.

Interesanti, ka fokusa grupu interviju dalībnieki Talsos un Ļaudonā norādīja, ka kopumā justos droši arī iespējamu katastrofu gadījumā, jo Talsi ir droša pilsēta, kamēr Ļaudonieši uzskatīja, ka pārējiem iedzīvotājiem ir zema interese par Ļaudonu.

Fokusa grupu interviju rezultāti rāda, ka iedzīvotāji ir salīdzinoši maz domājuši par iespējamiem izaicinājumiem un savas uzvedības modeļiem vides katastrofas vai tehnogēnās krīzes situācijās. Vēl mazāk ticis domāts par to, ka šādas krīzes varētu būt ārējā naidīgi noskaņotā aktora apzinātas darbības rezultāts. No tā secināms, ka šāda veida iespējamie draudi nav apzināti. Respondenti ir maz informēti arī par valsts un pašvaldību funkcijām aprakstīto situāciju gadījumā. Pārsvārā nacionāla līmeņa valsts pārvaldes institūcijas tiek vainotas informācijas trūkumā un no tām tiek sagaidīta aktīva rīcība krīzes laikā.

Hibrīddraudi pašvaldībās

Šajā apakšnodaļā apskatīti pārvaldības rādītāji hibrīddraudu novēršanas un apkarošanas jomā Aizkraukles, Ādažu, Daugavpils, Madonas un Talsu pašvaldībā, kur iedzīvotāji fokusa grupu interviju laikā šos draudus identificējuši kā vienus no trim nozīmīgākajiem draudiem. Situācijas analīzei izmantotas pašvaldību pārstāvju sniegtās intervijas pētījuma vajadzībām, pašvaldību attīstības plānošanas dokumenti, attīstības pārskati, civilās aizsardzības plāni un cita informācija, kas publiski pieejama pašvaldību mājaslapās.

Aizkraukles novada pašvaldība

Aizkraukles novada pašvaldības teritorijā atrodas kritiskās infrastruktūras objekti, to skaitā valsts nozīmes transporta infrastruktūra, kā arī hidroelektrostacija un maģistrālais gāzesvads. Ir vairāki lieli ražošanas uzņēmumi, kas

potenciāli varētu radīt tehnogēno katastrofu riskus. Tomēr pēdējos septiņos gados nav vērojamas nozīmīgas izmaiņas normatīvajos aktos, kas liecinātu par pašvaldības reaģēšanu uz hibrīddraudiem. Intervijas laikā pašvaldības pārstāvis norādīja, ka līdz šim pašvaldība nav saskārusies ar situācijām, kuras liktu pārskatīt normatīvos aktus. Viņa ieskatā, kopumā pilsētā ir vērojams salīdzinoši zems nelabvēlīgu sociālo parādību, kriminālo aktivitāšu vai citu risku līmenis. Pašvaldības pārstāvis arī apliecināja izpratni par iespējamiem apdraudējumiem, kā arī norādīja uz vairākiem izaicinājumiem, ar ko saskārusies pašvaldība, mēģinot stiprināt drošību reģionā, tomēr to dēļ nav bijis nepieciešams ieviest izmaiņas normatīvajā regulējumā.

Pašvaldības nozīmīgākajos stratēģiskās plānošanas dokumentos ir identificēti daži hibrīddraudu veidi, ir izstrādāti atsevišķi sistēmu elementi, kā pretstāvēt šiem draudiem. Darbības daļēji izriet secīgi cita no citas. Hibrīddraudi nav iekļauti kā *in all policies* pieeja, un redzējums, kā pret tiem cīnīties vairāku gadu perspektīvā, ir daļēji identificējams politikas plānošanas dokumentos. Aizkraukles novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2014.–2025. gadam ir identificēti kritiskās infrastruktūras objekti, izceltas to izmantošanas priekšrocības. Tomēr stratēģija neapskata ne iespējamus riskus un apdraudējumus, kas saistīti ar šiem objektiem, ne arī ietekmi uz vidi un sabiedrību. Piemēram, vadlīnijās par transporta sistēmas attīstību netiek apskatīti nekādi drošības aspekti.

Aizkraukles novada pašvaldība ir pieņēmusi Enerģētikas rīcības plānu 2018.–2025. gadam. Tajā identificēts viens no enerģētikas sektora vārigajiem punktiem Latvijā kopumā – atkarība no viena ārējā piegādātāja. Tāpēc enerģētikas sektora neatkarības veicināšana, dažādojot enerģijas avotus, dokumentā iekļauta kā viens no stratēģiskās plānošanas vadmotīviem. Dokumentā arī norādīta stingra sasaiste ar valsts stratēģiskās plānošanas dokumentiem.

2018. gada pašvaldības darbības pārskatā ir uzskaitīts pašvaldības paveiktais 2018. gadā, raksturotas attīstības tendences, noteikti nākotnes darbības virzieni atbilstoši ilgtspējīgas attīstības stratēģijai, tomēr nav iekļauta tādu risku un draudu analīze, kas skartu hibrīddraudus, vai aprakstīti soļi, kas veicinātu drošību pret kādu no hibrīdajiem apdraudējumiem. Līdzīga situācija ir arī ar ziņojumiem par 2016. un 2017. gadu.

Pašvaldības pārstāvja ieskatā, šobrīd būtiskākā ir administratīvi teritoriālā reforma, kuras paredzamo sagatavošanu un ieviešanu var raksturot kā salīdzinoši efektīvu, jo vairākas iesaistītās puses no citām pašvaldībām piedalās dialogā. Turpmākajam dialogam veidojoties konstruktīvi, varētu nostiprināt Aizkraukles kā reģionāla, ekonomiska un sociāla centra lomu, kuru faktiski pilsēta jau pildījusi vairākas desmitgades.

Lēmumu pieņemšanas process kopumā vērtējams kā visai caurskatāms. Domes sēdes ir atklātas, ir publiski pieejami sēžu audioieraksti. Notiek iedzīvotāju sapulces. Daudzi lēmumi tiek plaši skaidroti un diskutēti arī publiski, domes pārstāvjiem jautājot viedokli, argumentējot un diskutējot arī sociālajos tīklos un nodrošinot iedzīvotājiem un uzņēmējiem vieglu pieeju pie domes pārstāvjiem un speciālistiem. Dažādās mūsdienīgās formās ir publiski pieejama informācija par pašvaldības darbu. Sabiedrības informēšanai tiek izmantots vietējais preses izdevums, mājaslapa, sociālie tīkli. Tomēr mājaslapā nav paredzēta meklēšanas funkcija, kas rada izaicinājumus, meklējot nepieciešamo informāciju.

Pašvaldības pārstāvis pasvītēja, ka ir pieredzējis parādības, kuras var vērtēt kā iespējamās hibrīddraudu izpausmes. Piemēram, vairākkārt notikusi negatīvu, tendenciozu ziņu izplatīšana sociālajos tīklos, un dažos gadījumos šķitis, ka tā ir mērķtiecīgi organizēta, lai mazinātu iedzīvotāju uzticēšanos. Tas, saskaņā ar pašvaldības pārstāvja sniegto informāciju, ir licis pašvaldībai apzināt informatīvos draudus. Tāpēc tā stiprina pašvaldības komunikāciju kapacitāti, pastiprina domes aktivitātes, daudzos gadījumos uzņemoties arī proaktīvu rīcību, kas pret viltus un tendenciozām ziņām ļauj darboties apsteidzoši un novērst to iespējamās negatīvās sekas sabiedrībā.

Intervējamais stāstīja, ka domes komunikācijas speciālisti cenšas biežāk izmantot sociālo tīklu sniegtās komunikācijas iespējas, aktīvāk koordinējot savas darbības, apmainoties ar pieredzi un viedokļiem, personiski uzrunājot viltus vai tendenciozu ziņu izplatītājus un atspēkojot viņu teikto. Šo darbu atvieglo tas, ka nelielā pašvaldībā dezinformācijas avotu ir vieglāk identificēt un noskaidrot nepatiesi sniegtas informācijas iemeslus, kā arī to atspēkot.

Attiecībā uz pašvaldības informētību par rīcību X stundā, secināms, ka pašvaldībā ir daļēji izstrādāti atbilstošie reaģēšanas mehānismi, neskatoties uz kavēšanos ar civilās aizsardzības regulējumu nacionālajā līmenī. Pašvaldība izprot, kādi iespējamie hibrīddraudu riski var būt šādos krīzes apstākļos. Tajā ir daļēji izstrādāti ieteikumi, kā operatīvi rīkoties X stundā. Ir nodibināta Aizkraukles sadarbības teritorijas civilās aizsardzības komisija, 2018. gadā ir apstiprināts tās darbības nolikums. Nolikumā atrunāts komisijas sastāvs, funkcijas un apziņošanas kārtība krīzes situācijās. Saskaņā ar to divas reizes gadā notiek apziņošanas kārtības pārbaude.

Pašvaldības darbinieks intervijā norādīja, ka, pateicoties sadarbībai ar citām iesaistītajām pusēm, tai skaitā ar Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, Valsts ugunsdzēsšanas un glābšanas dienestu (VUGD) un uzņēmumiem, pašvaldība ir gan pastāvīgi ieguvusi papildu informāciju par dažāda veida iespējamajiem draudiem, ieskaitot hibrīddraudus, gan arī veicinājusi šīs informācijas nonākšanu līdz iedzīvotājiem. Lielā mērā tas ir saistīts ar tiešo sadarbības

partneru, VUGD un armijas pārstāvju, kuri strādā Aizkrauklē, augsto profesionalitāti un ieinteresētību. Tomēr pašvaldības rīcībā pietrūkst aptverošākas informācijas par kopējo valsts līmeņa politiku un pasākumiem, lai ar tiem sašķaņotu pašvaldības aktivitātes.

Apškatot starpiestāžu koordināciju vietējā līmenī, intervijas laikā pašvaldības darbinieks norādīja, ka līdz šim nav īstenoti pasākumi pakļauto iestāžu darbinieku sagatavošanai darbībai X stundā. Ikdienas darbā pakļautības iestādes nav saskārušās ar tiešu nepieciešamību reaģēt uz hibrīddraudiem, kas varētu rasties X stundā. Pārstāvis uzsvēra, ka, viņa ieskatā, ņemot vērā pašvaldības darbinieku zināšanas un attīstītos algoritmus darbam ar šādiem izaicinājumiem, zināšanu pārnesi uz apakšstruktūrām un darbību koordināciju, visticamāk, hibrīddraudus būs iespējams novērst operatīvi un mērķtiecīgi.³⁴

Rezultātā secināms, ka pašvaldības normatīvais regulējums, kā arī cita publiski pieejamā informācija un intervija ar pašvaldības pārstāvi liecina par Aizkraukles pašvaldības informētību un zināmu izpratni par hibrīddraudiem. Tomēr plašākas zināšanas par to, kā atpazīt hibrīddraudus un attiecīgi reaģēt uz tiem, iespējams, celtu pašvaldības drošības stratēģijas kvalitāti.

Ādažu novada pašvaldība

Intervija ar Ādažu pašvaldības amatpersonu atklāja, ka iedzīvotāju identificētos hibrīddraudus tā uzskata par būtiskiem un saskata nepieciešamību rast risinājumus kā vietējā, tā arī valstiskā līmenī. Ādažu pašvaldība ir veikusi vairākas aktivitātes hibrīddraudu apkarošanai un novēršanai. Pašvaldība hibrīddraudus uzskata par nozīmīgiem. Ir izstrādātas atsevišķas sistēmas, kā pretstāvēt tiem, un konstatējama darbību pēctecība, secība un savstarpējā pamatotība hibrīddraudu ietekmes mazināšanai. To nodrošina atbilstošs plānošanas ietvars, ieviešanas monitorings un rezultātu izvērtējuma mehānismi.

Pašvaldības plānošanas dokumentos, piemēram, Ādažu pašvaldības Attīstības programmas (2016–2022) sadaļā, kurā tiek izvērtēti draudi sabiedriskajai kārtībai un drošībai, norādīts, ka drošība tajā ir pietiekama. 2016. gadā pieņemtajā dokumentā gan minēti divi izaicinājumi kritiskajai infrastruktūrai – valsts un pašvaldību ceļu sliktais stāvoklis un ugunsdzēsēju depo trūkums pašvaldībā. Izcelta arī jaunu tehnoloģiju lietojuma nepietiekamība drošības jomā. Atbilstoši identificētajiem trūkumiem ir izstrādāts rīcības plāns, lai šos trūkumus novērstu. Dokuments iezīmē arī riska teritorijas un objektus.

Analizējot normatīvo aktu izstrādes procesu kopumā, secināms, ka trūkst dinamisku pašvaldības aktivitāšu hibrīddraudu identificēšanai, novēršanai un

³⁴ Fokusa grupu intervijas Ādažos, Ļaudonā.

apkarošanai. Pašvaldības pārstāvis intervijā norādīja, ka viens no būtiskiem izaicinājumiem šobrīd ir tas, ka kavējas visaptverošas valsts aizsardzības plāna (jumta likuma) ieviešana ar skaidru metodoloģiju par resursu nodrošināšanu un kompetenču sadali dažādu krīzes un kara scenāriju gadījumos. Viņš atzīmēja, ka nepieciešamas regulāras valsts mēroga civilās aizsardzības mācības, kurās ir iesaistītas arī pašvaldības.

Ādažu domes mājaslapā atrodams 2013. gadā apstiprinātais Ādažu novada civilās aizsardzības plāns. Plānā ir identificēti dažādi draudu veidi, tai skaitā vairākas hibrīddraudu kategorijas. Iedzīvotājiem ir nodrošināta informācija par Civilās aizsardzības komisijas locekļiem, kā arī to kontaktinformācija. Plāns apraksta, kādi ir rīcības modeļi dažādu veidu krīzēs un kas ir atbildīgās institūcijas. Plānā nav paredzēts individuālo aizsardzības līdzekļu (gāzmasku un respiratoru) nodrošinājums. Konkrētas instrukcijas par to, kā iedzīvotājiem jārikojas krīzes situācijā, plānā pievienotas tikai attiecībā uz plūdiem. Turklāt, kā liecina Ādažu Attīstības programmas (2016–2022) rādītāji, laika posmā līdz 2019. gada beigām Ādažu pašvaldības teritorijā nav bijis neviena civilās traucsmes objekta. Saskaņā ar intervijā sniegto informāciju lēmumu pieņēmeji pašvaldībā apzinās nepieciešamību aktualizēt informāciju iedzīvotājiem. Tiek plānots atkārtoti ar vietējā drukātā izdevuma "Ādažu Vēstis" starpniecību informēt iedzīvotājus par pakalpojumu pieejamību un rīcību X stundā. Iepriekšējā reize, kad šāda komunikācija tikusi īstenota, ir bijusi 2014. gadā (tūlīt pēc Krimas aneksijas).

Apskatot starpiestāžu komunikāciju, secināms, ka pašvaldības iestādes formāli informētas un izglītotas par to, kā atpazīt hibrīddraudus un attiecīgi reaģēt uz tiem. Tomēr intervētais pašvaldības darbinieks norādīja, ka pašvaldība saredz komunikācijas problēmas, gan komunicējot ar Aizsardzības ministriju (mežu ugunsgrēku, ārkārtas situāciju laikā; ugunsgrēku izcelšanos veicina militārās aktivitātes poligonā), gan informējot iedzīvotājus par iespējamo rīcību X stundā. Tāpat arī intervētā amatpersona norādīja, ka ir nepieciešams atkārtoti rīkot tādas civilās aizsardzības mācības pašvaldības darbiniekiem, kurās varētu simulēt krīzes situāciju un trenēties lēmumu pieņemšanā, izspēlējot scenārijus hibrīddraudu seku likvidēšanai. Pašvaldības pārstāvis apzinājās, ka pašvaldībai nepieciešams darboties kā starpniekam, nododot informāciju valsts pārvaldes iestādēm, īpaši Aizsardzības ministrijai, un iedzīvotājiem. Šādu situāciju nosaka militāro spēku klātbūtne novadā. Viņš arī uzsvēra, ka savlaicīga informācijas apmaiņa un plānveidīga un koordinēta komunikācija krīzes laikā, ja poligonā vai tā tuvumā noticis negadījums vai kļūda, varētu atrisināt daudzas komunikācijas problēmas. Pašvaldības pārstāvja vērtējumā šobrīd *ad hoc* komunikācija notiek visai haotiski, ja noticis negadījums.

Lēmumu pieņemšanas process kopumā vērtējams kā caurskatāms. Pašvaldībā ir pieejama informācija par lēmumu pieņēmēju darbību un pašvaldības kompetencē esošo hibrīddraudu novēršanu un apkarošanu. Pašvaldība ilgtermiņa plānu izstrādē iesaista sabiedrības pārstāvjus. Tomēr, spriežot pēc attīstības programmas uzraudzības pārskata, Sabiedrisko attiecību nodaļa 2019. gadā padziļinātas iedzīvotāju viedokļa aptaujas laikā aptaujājusi vien 5 respondentus. Lai gan intervijas laikā Ādažu novada domes amatpersona norādīja, ka atsevišķu būtisku ar drošību saistītu dokumentu un lēmumu caurskatāmībai ir ierobežojumi, jo šai informācijai ir ar likumu noteikts slepenais statuss, tomēr attīstības programmas un līdzīgu dokumentu izstrādē iespējams nodrošināt plašāku ieinteresēto pušu piesaisti. Pretējā gadījumā vien dažu sabiedrības pārstāvju viedokļu uzklauššana drīzāk ir formalitāte.

Kopumā secināms, ka Ādažu pašvaldībā hibrīddraudiem tiek pievērsta lielāka uzmanība nekā citās pašvaldībās galvenokārt tāpēc, ka tās teritorijā ir izvietotas militārās bāzes. Tomēr, lai arī Ādažu novada pašvaldībā ir izveidots veiksmīgs politikas plānošanas mehānisms, vairāki hibrīddraudi tajā netiek identificēti kā nozīmīgi izaicinājumi pašvaldības iedzīvotājiem un to novēršanas instrumenti nav formāli paredzēti.

Daugavpils novada pašvaldība

Pašvaldībā ir identificēti atsevišķi hibrīddraudi un izstrādātas sistēmas, kā pretstāvēt šiem draudiem. Tomēr ir konstatējami trūkumi pēctecības, secības un savstarpējās pamatotības ievērošanā hibrīddraudu ietekmes mazināšanai. Intervijas laikā pašvaldības pārstāvis norādīja, ka atsevišķu hibrīddraudu novēršanas pasākumi netiek realizēti politisko un ekonomisko apsvērumu dēļ. Netiek identificēti tie iespējamie riski, kas saistīti ar pārrobežu sadarbības projektiem.

Intervijā Daugavpils pilsētas pašvaldības pārstāvis pauda izpratni par Daugavpils iedzīvotāju drošības izaicinājumiem saistībā ar vairākiem nozīmīgiem draudu veidiem, tai skaitā hibrīddraudiem.³⁵ Īpaša nozīme tika piešķirta hibrīddraudiem informatīvajā telpā.

Daugavpils novada domes pārstāvis: Ja kāds domā, ka šeit, Latgales pusē, nav problēmas un ka tas ir objektīvs un precīzs situācijas novērtējums, tad viņš kļūdās. Informatīvā telpa, kurā cilvēki dzīvo, ir tāda, kāda tā ir. Un, ja kādreiz ticēja, ka nomainīsies paaudzes, kaut kas mainīsies, tad nekas nav mainījies. Jaunie turpina dzīvot citā informācijas telpā. Tomēr domāju, ka kopumā riski ir minimāli,

³⁵ Padziļinātā, daļēji strukturētā intervija ar Daugavpils novada pašvaldības pārstāvi.

jo Latvija ir NATO valsts. Bet šī drošība nenāk no iekšienes, tā nāk tieši tāpēc, ka tā ir NATO valsts.

Kā vienu no nozīmīgākajiem aktuālajiem izaicinājumiem saistībā ar hibrīdraudiem informatīvajā telpā domes pārstāvis minēja iedzīvotāju protestus pret Meža Mackeviču militārā poligona paplašināšanu.³⁶ Līdzīgs viedoklis izskanēja arī par “Ukrainas scenārija” iespējamu atkārtošanos. Viņa ieskatā, līdzīga situācija kā Doneckā varētu rasties Latgalē, ja vien Latvija nebūtu NATO dalībvalsts. Vienlaikus domes pārstāvis norādīja, ka par valsts ārējiem apdraudējumiem ir atbildīgas valsts pārvaldes iestādes, tāpēc to pārstāvjiem jādomā par šiem jautājumiem. Viņa ieskatā, pašvaldībai nav ne tādu funkciju, ne resursu, lai iesaistītos hibrīdraudu novēršanā. Pārstāvis nesaskatīja arī pašvaldības lomu iedzīvotāju datu aizsardzības stiprināšanā interneta vidē.

Šī brīža plānošanas dokumenti liecina par visai vāju ilgtermiņa pieeju hibrīdraudu apkarošanai un novēršanai vai drošības stiprināšanai pašvaldībā kopumā. Plānošanas dokumenti koncentrējas galvenokārt uz ekonomisko attīstību, maz uzmanības veltot drošībai. Piemēram, Daugavpils novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2015.–2030. gadam nav iekļauti plāni drošības stiprināšanai reģionā. Neskatoties to, ka novads ir pierobežu reģions, iespējamie riski analizēti ierobežotā apjomā, to novēršana netiek apskatīta. Novadā izvietots maģistrālais gāzesvads un naftas produktu vadi, ar tiem saistītās enerģētikas attīstības analīze stratēģijā ir iekļauta, kamēr pie riskiem vien minētas, ka infrastruktūras nākotne būs atkarīga no Krievijas naftas tranzīta politikas. Novada vārīgumu hibrīdraudu kontekstā varētu mazināt kritiskās infrastruktūras elementu – veselības aprūpes sistēmas, gaisa, ūdens, dzelzceļu un autoceļu sistēmas un transporta infrastruktūras – pilnveide un attīstība. Tomēr pašvaldība plānā nav iekļāvusi nekādu potenciālo risku novērtējumu šajā sakarā. Piemēram, nav izvērtēti Daugavas hidroelektrostaciju riski.

Lēmumu pieņemšanas process kopumā ir caurskatāms. Novada domes mājaslapā ir pieejami plānošanas dokumenti, normatīvie akti, informācija par sabiedrības līdzdalību, darbības pašvērtējumi, kā arī citi nozīmīgi dokumenti un iedzīvotājiem aktuālā informācija par notikumiem pašvaldībā.

Daugavpils domes mājaslapā atrodams Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta (VUGD) izstrādātais civilās aizsardzības plāns, kas pēdējo reizi

³⁶ Daugavpils novada domes pārstāvis: “Meža Mackeviču poligona apspriešanas jautājums – ne jau par zaļo mežu tur rūpējas. Jautājums ir par to, ka, kā daudzi te uzskata, sev nedraudzīga NATO bruņoto spēku izvietošana būs. Kāpēc tik liela rezonanse un ir mēģinājumi viņnot sabiedrību. [...] Pretnostatījums ir liels. Iedomājieties, pat pašvaldība vāca parakstus, kaut gan iniciē viens politisks spēks. Un jautājums ir tikai par to, kura armija, viņuprāt, šeit nav vajadzīga. Nepievērst tam uzmanību ir ļoti tuvredzīgi!”

atjaunots 2013. gadā. Lai arī formāli tas vairs nav spēkā, tomēr demonstrē pašvaldības pieeju krīzes situācijām. Daugavpils novada pašvaldības civilās aizsardzības plāns ir izvērstis 88 lappušu garš dokuments, kas iekļauj detalizētu novada aprakstu. Pozitīvi vērtējama Daugavpils novada un Ilūkstes novada teritorijā identificēto iespējamo apdraudējumu (tai skaitā ar pārrobežu iedarbību) analīze. Ir apskatīti arī daži aspekti par ievainojamību attiecībā uz atsevišķiem hibrīddraudiem, kā arī šo draudu iespējamās sekas. Tie ir: tehnogēno katastrofu riski (piemēram, vides radioaktīvais piesārņojums, ko rada Ignalinas atomelektrostacija Lietuvā, bīstamo vielu noplūde reģionā un ārpus tā robežām, piemēram, Baltkrievijā); sabiedriskās nekārtības, terorakti, bruņotas nekārtības; epidēmijas, epizootijas, epifitotijas. Dokuments nosaka, kas ir atbildīgie par civilās aizsardzības izpildi, un nosaka pašvaldības atbildības robežas. Ir aprakstīts sakaru nodrošinājums, apziņošana, sabiedrības informēšana krīzes situācijā, kā arī aprakstītas pulcēšanās vietas, evakuācijas maršruti un citi organizatoriski jautājumi, galvenokārt tos saistot ar iespējamu katastrofu Ignalinas atomelektrostacijā. Plāns paredz iedzīvotāju izglītošanas pasākumus civilajā aizsardzībā. Plānam pievienota valsts materiālo rezervju resursu nomenklatūra un daudzums pēc stāvokļa līdz 2007. gadam VUGD Daugavpils brigādes noliktavā.

Informācija par to, kā rīkoties X stundā, civilās aizsardzības plānā iedzīvotājiem instrukcijas veidā nav sniegta. Bet ir atrodama informācija par atbildīgajām amatpersonām un šo amatpersonu kontaktinformācija. Tomēr neskaids ir jautājums par informācijas aktualizēšanas biežumu.

Intervijas laikā domes pārstāvis norādīja uz veiksmīgu pārrobežu sadarbību, kā arī visai veiksmīgu sadarbību ar valsts iestādēm civilās aizsardzības nodrošināšanai, tomēr vairākkārt uzsvēra valsts galveno lomu hibrīddraudu novēršanā. Viņš uzskatīja, ka viena no problēmām, viņaprāt, ir spēcīgas koordinējošas, ar resursiem apveltītas institūcijas neesamība, izņemot VUGD.

Secināms, ka pašvaldības normatīvais regulējums, kā arī cita publiski pieejamā informācija un intervija ar pašvaldības pārstāvi liecina par Daugavpils novada pašvaldības informētību un zināmu izpratni par atsevišķiem hibrīddraudiem. Tomēr plašākas zināšanas par to, kā tos atpazīt un attiecīgi reaģēt uz tiem, iespējams, uzlabotu pašvaldības drošības stratēģijas kvalitāti un veicinātu preventīvu pasākumu ieviešanu.

Talsu novada pašvaldība

Talsu novada pašvaldības dokumenti, kā arī intervijas rezultāti rāda, ka pašvaldības darbinieki izprot to, ka hibrīddraudi ir aktuāls drošības izaicinājums. Tomēr šīs izpratnes pamatā galvenokārt ir viedoklis par kiberdraudiem un

draudiem informācijas vidē kā nozīmīgiem un aktuāliem. Citu hibrīddraudu veidu aktualitāte identificēta ievērojami mazākā apjomā. Intervijas laikā Talsu novada pašvaldības pārstāvis atzina, ka hibrīddraudi ir aktuāls izaicinājums. Kā nozīmīgākais tika izcelts kibernetikas drošības jautājums. Respondents norādīja uz nepieciešamību pievērst stingrāku vērību tam, ko pašvaldības darbinieki publicē par sevi interneta vidē.

Talsu novada pašvaldības darbinieks: *Te ir jāapzinās, ka drošība ir pirmajā vietā un, ja tu savus datus publicē, tev ir jādomā par riskiem un sekām.*³⁷

Intervijas laikā pašvaldības pārstāvis norādīja, ka kibernetikas drošības jomā Talsu novadā tiek veikti nepieciešamie preventīvie pasākumi, kā arī tiek nodrošināts nepieciešamais finansējums pašvaldības iespēju robežās. Ir izstrādāti saistošie noteikumi par datu drošību. Apskatot iespējamus rīcības modeļus katastrofu gadījumā, respondents uzskatīja, ka, visticamāk, sagatavotības pakāpe vērtējama kā zema un “katrs skrietu savā virzienā”³⁸. Citi hibrīddraudu veidi intervijas laikā netika identificēti kā nozīmīgi šim reģionam.

Apskatot plānošanas dokumentus un normatīvos aktus, secināms, ka pašvaldība ir pievērsusies arī drošības problemātikai kopumā, tiesa, atsevišķi neizceļot hibrīddraudus. Interesanti, ka Talsu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2030, minot lietotos “apdzīvojuma struktūras telpiskos aspektus ilgtspējīgai attīstībai”, drošības jēdziens minēts tikai pie “sociālajiem aspektiem”. Tiek arī paskaidrots, ka “Sociālie aspekti ir cilvēka vajadzībām radīta vide, kas skar veselību, izglītību, kultūru, aktīvu dzīvesveidu, sociālo darbu un pakalpojumus, un drošību”³⁹. Drošība novadā citu “sociālo aspektu” vidū tiek raksturota šādi:

*Talsu novadā darbojas Valsts policijas Kurzemes reģiona pārvaldes Talsu iecirknis, kas apkalpo arī Dundagas, Rojas un Mērsraga novadu teritorijas. Talsu novadā atrodas Valsts probācijas dienesta teritoriālā struktūrvienība. 2011. gadā jūnijā apstiprināts apvienotais Dundagas, Mērsraga, Rojas un Talsu novadu civilās aizsardzības plāns. Talsu novadā ir optimāls pašvaldības policistu skaits, lai gādātu par sabiedrisko kārtību visa novada teritorijā. Laucienē, Valdgalē, Virbos tiek finansēta ugunsdzēsības dienesta uzturēšana, lai nepieciešamības gadījumā varētu iedzīvotājiem sniegt operatīvu palīdzību.*⁴⁰

³⁷ Intervija ar Talsu novada pašvaldības pārstāvi.

³⁸ Turpat.

³⁹ Talsu novada dome. *Talsu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030*, 8. lpp. Pieejams: https://talsunovads.lv/wp-content/uploads/2019/07/stategija_apstiprinats_2030.pdf

⁴⁰ Turpat, 10. lpp.

No šī citāta redzams, ka drošība būtībā tiek skatīta personiskās drošības nodrošināšanas aspektā. Savukārt “ekonomisko aspektu” un “vides aspektu” uzskaitījumā, kur minēti arī kritiskās infrastruktūras objekti un citi drošības nodrošināšanai būtiski elementi, drošības problemātika tiek apskatīta pastarpināti. Piemēram, analizējot ceļu infrastruktūras kvalitāti, situācija tiek raksturota kā neapmierinoša.⁴¹

Talsu novada pašvaldības pārstāvis intervijas laikā norādīja, ka par nozīmīgu sasniegumu drošības stiprināšanā novadā uzskatāmi pašvaldības izdotie noteikumi par datu drošību. Katrs pašvaldības uzņēmums un iestāde par to ir informēti. Tāpat tika atzīmēts, ka pēc 2008. gada notikumiem (vētras dēļ nedēļu novadā nebija elektrības) un 2014. gada notikumiem tika aktualizēti ārkārtas situācijas plāni. Tomēr vienlaikus respondents norādīja, ka, viņaprāt, būtu nepieciešams rīkot praktiskās mācības, lai pašvaldības darbiniekiem un iedzīvotājiem atgādinātu, kā rīkoties ārkārtas situācijā.

Saskaņā ar publiski pieejamo informāciju Talsu novada pašvaldība iedzīvotāju informēšanai par novada aktualitātēm izmanto visai plašu un dažādu komunikācijas kanālu klāstu, sākot ar lokāliem medijiem – informatīvo izdevumu “Talsu Novada Ziņas” un “Kurzemes Radio” – līdz pat nacionālajiem medijiem, piemēram, ziņu aģentūrai “LETA” vai interneta portālam “Delfi”. Saskaņā ar ilgtspējīgas attīstības stratēģijā norādīto “pašvaldība sagatavo un plašsaziņas līdzekļiem nosūta 30 preses relīzes vidēji katru mēnesi”. Tāpat arī “pašvaldība regulāri rīko iedzīvotāju sapulces visa novada teritorijā”⁴². Tiesa, intervijas laikā pašvaldības pārstāvis norādīja, ka bieži vien lēmumu pieņemšanas process nav vis tik caurskatāms, kā varētu likties. Īpaši tad, kad pašvaldība lemj par finanšu plūsmas jautājumiem.

Secināms, ka Talsu novada pašvaldības normatīvais regulējums, kā arī cita publiski pieejamā informācija un intervija ar pašvaldības pārstāvi liecina par Talsu novada pašvaldības informētību un daļēju izpratni par atsevišķiem hibrīddraudiem. Tomēr plašākas zināšanas par to, kā tos atpazīt un attiecīgi reaģēt uz tiem, kā arī labāka izpratne par drošības problemātikas aktualizāciju stratēģiskās plānošanas dokumentos, iespējams, uzlabotu pašvaldības drošības stratēģijas kvalitāti un veicinātu preventīvu pasākumu ieviešanu.

Intervijas ar vietējo pašvaldību pārstāvjiem apliecināja, ka tie identificē hibrīddraudus, tomēr reaģē uz tiem bieži vien salīdzinoši visai niecīgi vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, hibrīddraudu specifika nosaka grūtības lēmumu

⁴¹ Talsu novada dome. *Talsu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030*, 8. lpp. Pieejams: https://talsunovads.lv/wp-content/uploads/2019/07/stategija_apstiprinats_2030.pdf, 44. lpp.

⁴² Turpat, 10. lpp.

pieņēmējiem tos atpazīt un atbilstoši reaģēt. Pašvaldību plānošanas dokumentu un interviju analīze liecina par to, ka atsevišķos gadījumos pašvaldību darbinieku un amatpersonu zināšanas par hibrīddraudiem ir fragmentētas. Rezultātā tie ne tikai neatpazīst hibrīddraudus, bet arī bieži vien neapzinās savas darbības vārīgumu un rezultātā – pašvaldību ievainojamību šajā ziņā.

Vadoša pašvaldības amatpersona: *Es, piemēram, apzinos, ka man nav ko atņemt, man tā īsti nekā nav, un diez vai kādam mani vajag fiziski kā personu, tādēļ tā ļoti neiespringstu, mani profili ir atvērti [...] man nekā nav, pazaudēt nav ko, tādēļ [neko] īpašu nedaru drošības vairošanai.*⁴³

Iespējams, ka situāciju varētu risināt ar specializētām atbalsta programmām, kuras pašvaldību darbiniekiem sniegtu iespēju papildināt savas zināšanas un palīdzētu atpazīt dažādus iespējamo apdraudējumu veidus un uzziņāt, kā tie ietekmē pašvaldības darbu un kopienas dzīvi. Otrkārt, pašvaldības bauda salīdzinoši lielāku iedzīvotāju uzticēšanos nekā nacionālā līmeņa valsts pārvaldes institūcijas. No pašvaldībām visbiežāk tiek sagaidīti praktisku jautājumu tūlītēji risinājumi. Tāpēc vairāku citu iedzīvotājiem būtisku draudu, piemēram, sociālu izaicinājumu, novēršana vai apkarošana pašvaldību darbībā tiek prioritizēta. Turklāt, pateicoties iedzīvotāju uzticēšanās apjomam, pašvaldībām rodas iespējas kādas neveiksmīgas rīcībpolitikas raksturot kā nacionāla līmeņa valsts pārvaldes institūciju neizdarību. Tāpēc pašvaldības neizjūt iedzīvotāju pieprasījumu risināt jautājumus par hibrīddraudu novēršanu un apkarošanu. Treškārt, pašvaldību plānošanas dokumentos plašāk varētu tikt apskatīti potenciālie riski un apdraudējumi, kas ļautu ilgtermiņā iespējot pašvaldību iesaistīties hibrīddraudu novēršanā un veicināt kopienu izturētspēju pret dažāda rakstura draudiem, tai skaitā arī pret hibrīddraudiem. Tomēr jāņem vērā, ka šāda veida dokumentos nav detalizēti jāapskata visi drošības riski vai to novēršanas mehānismi. Vairumā gadījumu apskatītie pašvaldību stratēģiskās plānošanas dokumenti un normatīvie akti atbilst labām pārvaldības praksēm un tajos iespējamie ieviešamie papildinājumi par lokāla mēroga drošības stiprināšanu drīzāk skatāmi kā salīdzinoši nelieli papildinājumi, nevis būtiska trūkumu novēršanas prakse. Ceturtkārt, atsevišķu vietējo pašvaldību pārstāvji apzināti norobežojas no, viņuprāt, sarežģītām, nacionāla mēroga problēmām, kuru risinājumu mēģinājumi lokālā mērogā nenestu vietējiem iedzīvotājiem skaidrus pozitīvus rezultātus vai pat būtu nepopulāri un mazinātu pašvaldību amatpersonu politisko kapitālu.

⁴³ Pašvaldības amatpersona anonimizēta ar nodomu.

Pašvaldības administrācija nodala pašvaldības kompetencē esošos jautājumus no nacionālā līmeņa un saredz, ka iedzīvotāju informēšana un izglītošana par vairākiem hibrīddraudu veidiem valdībai ir jārisina centralizēti nacionālā mērogā. Pašvaldību pārstāvju intervijas liecina, ka, pašvaldību amatpersonu un darbinieku ieskatā, tas panākams pārsvarā ar izglītošanas, pieredzes apmaiņas, redzesloka paplašināšanas metodēm un ka tā nav pašvaldības atbildība un neietilpst tās kompetencē⁴⁴. Tomēr situācija nav tik viennozīmīga, ņemot vērā Pašvaldību likumā noteiktās pašvaldību funkcijas.

Pašvaldību darbinieki intervijās apliecināja, ka apzinās to, ka iedzīvotāji nezinātu, ko darīt X stundā. Turklāt ne visu pašvaldību dienestiem ir plāni rīcībai X stundai. Lai šo jautājumu risinātu koordinēti visā Latvijā, ir nepieciešama veiksmīga civilās aizsardzības plāna likuma ieviešana valsts mērogā, un tad katra pašvaldība izdarītu savu “mājasdarbu” un izstrādātu savus civilās aizsardzības plānus savam novadam vai pilsētai ar konkrētām lokācijām un rīcības nolikumiem⁴⁵.

Secinājumi

Pētījumā gūtie rezultāti liecina, ka Latvijas iedzīvotāji identificē atsevišķas hibrīddraudu grupas un atzīst tos kā būtiskus izaicinājumus savai drošībai. Visplašāk atpazītie hibrīddraudi saistīti ar informatīvajiem draudiem un kiberdraudiem, kā arī ar iejaukšanos valsts iekšējās lietās tādā slēptā militārā veidā, kā tas notika Ukrainā 2014. gadā. Arī pašvaldību darbiniekiem un amatpersonām ir izpratne par to, ka šādi draudu veidi pastāv un potenciāli var radīt kaitējumu. Tomēr kopumā gan iedzīvotāji, gan pašvaldību pārstāvji neatpazīna vairākus hibrīddraudu veidus kā būtiskus un aktuālus. Atsevišķu draudu iespējamība, piemēram, tehnogēno katastrofu iespējamība, tika vērtēta zemu.

Kā nozīmīgāko hibrīddraudu ārējo avotu iedzīvotāji atpazīna Krievijas Federāciju. Dažkārt minēta arī Ķīnas Tautas Republika. Runājot par Krieviju, aptaujātie iedzīvotāji nosauca tūlītējus drošības izaicinājumus, ar kuriem viņi paši vai, viņu ieskatā, Latvijas sabiedrība sastopas savā ikdienā vai ar kuriem potenciāli varētu saskarties, iezīmējot visai skaidrus potenciālos scenārijus. Savukārt Ķīnas radītos potenciālos apdraudējumus aptaujātie raksturojuši kā neskaidrus, grūti izprotamus un tādus, ar ko Latvija saskarsies nākotnē.

⁴⁴ Intervija ar Ādažu pašvaldības pārstāvi.

⁴⁵ Intervijas ar Ādažu, Liepājas un Talsu pašvaldības pārstāvjiem.

Starp hibrīddraudiem informācijas telpā visplašāk identificētie draudi ir propaganda un dezinformācija, īpaši viltus ziņas. Pašvērtējumā respondenti kopumā ir optimistiski par savām spējām atšķirt patiesu informāciju no nepatiesības vai manipulācijām, kamēr savu līdzcilvēku – citu paaudžu, citu reģionu, citu sociālo grupu pārstāvju – medijpratību un kritiskās domāšanas spējas vērtē kā drīzāk vājas. Padziļinātās intervijās ar pašvaldību pārstāvjiem rāda, ka galvenokārt tie arī atpazīst draudus informācijas vidē, tomēr nesaredz pašvaldības lomu drošības stiprināšanā šajā jomā, jo uzskata to par valsts centrālo pārvaldes institūciju pienākumu. Tāpēc pašvaldības maz iesaistās cīņā pret Krievijas informācijas un cita veida ietekmes kampaņām, neskatoties uz to potenciālu, ko piedāvā vietējo kopienu komunikācijas kanāli, lokālo līderu politiskais kapitāls un sadarbības ar nevalstisko sektoru, kā arī publisko un privāto partnerību un citu pašvaldībām pieejamo instrumentu potenciāls.

Līdzīga situācija ir ar kiberdraudiem. Pašvaldības pamatā ir izveidojušas atbilstošus mehānismus kiberdrošības nodrošināšanai pakļautībā esošajām iestādēm. Bet iedzīvotāju, kuru kompetenci kibertelpas lietošanā vērtē kā zemu, izglītošanu uzskata par valsts pienākumu un pašvaldības lomu īsti nesaredz. Interesanti, ka atsevišķu aptaujāto pašvaldības amatpersonu izteikumi par viņu personiskajiem preventīvajiem pasākumiem datu drošības nodrošināšanai sakrīt ar iedzīvotāju izvēlēm nepievērst pietiekamu vērību drošu interneta izmantošanas stratēģiju lietojumam, lai gan viņi apzinās iespējamus riskus un apdraudējumus. Tas norāda uz sabiedrības nepietiekamu informētību ne tik daudz par pašiem draudiem, cik drīzāk par tām sekām, kādas potenciāli var būt.

Gan iedzīvotāji, gan pašvaldību pārstāvji atzīst dažādu veidu iejaukšanos valsts iekšējās lietās kā vienu no nozīmīgiem potenciāliem apdraudējumiem. Gan aptaujātie iedzīvotāji, gan pašvaldību pārstāvji pirmkārt un galvenokārt ir minējuši slēptu militāru agresiju pēc līdzīga scenārija, kādu Krievijas Federācija realizēja Ukrainā, anektējot Krimu un eskalējot konfliktu Ukrainas austrumu reģionos. Kopumā visi aptaujātie šo scenāriju izskata kā maz iespējamu, norādot uz NATO spēku klātbūtni kā nozīmīgāko atturēšanas faktoru. Kā otrs biežāk identificētais šīs grupas draudu veids minēta ekonomisko un finansiālo spiedienu vai manipulāciju realizācija. Savu lomu šo draudu tipa novēršanai un apkarošanai ne iedzīvotāji, ne pašvaldības nesaskata.

Hibrīddraudu potenciālu radīt ievainojamību kritiskās infrastruktūras objektiem gan iedzīvotāji, gan lokālā līmeņa lēmumu pieņēmēji kā nopietnu draudu apsver vismazāk. Tas ir rezultējies ne tikai iedzīvotāju vājās zināšanās par kritiskās infrastruktūras objektu radītajiem riskiem un to nozīmi gadījumos, ja iestātos krīzes situācija, bet arī vāji izstrādātos saistītajos plānošanas

dokumentos, ļoti vispārinātos regulējumos, kas sniegti publiskai lietošanai. Ar ierobežotas lietošanas informāciju autores šajā kontekstā neiepazinās, tādēļ to nevērtē.

Viens no šobrīd vājākajiem regulējumiem attiecas uz civilo aizsardzību. Lai gan vairāku pašvaldību darbinieki norādīja, ka nopietni domā par civilās aizsardzības plāniem un strādā pie tiem, tomēr šobrīd nekāds vērā ņemams progress vēl nav panākts vairāku iemeslu dēļ. Viens no nozīmīgākajiem iemesliem ir kavēšanās visaptverošas valsts aizsardzības plāna ieviešanā. Līdz ar to šobrīd publiski pieejami ir veci, formāli spēkā neesoši civilās aizsardzības plāni, kas visbiežāk neatspoguļo pašvaldības faktisko stāvokli. Nav publiski pieejamas informācijas vai instrukcijas, kā iedzīvotājiem rīkoties krīzes situācijās, tai skaitā gadījumos, ja notiek kādas dabas vai tehnogēnās katastrofas. Fokusa grupu interviju laikā respondenti atzina, ka nezina, kas īsti notiktu un kā būtu jārikojas šādās situācijās, kā arī to, kas ir tās atbildīgās institūcijas, pie kurām būtu jāvērsas pēc informācijas vai palīdzības. Zīmīgi, ka līdzīgi izteicās arī atsevišķu pašvaldību pārstāvji. Tas nozīmē, ka būtībā ne pašvaldības, ne iedzīvotāji nav gatavi krīzes situācijām.

Iedzīvotājiem ir interese par to, kādai ir jābūt katra indivīda rīcībai X stundā (piemēram, kibernetizācijas, elektronisko maksājumu apstāšanās gadījumā, elektriskas strāvas pārtraukuma dēļ, dabas katastrofu, tai skaitā ķīmisku vielu noplūdes, slēpta vai atklāta militāra iebrukuma gadījumā). Lielākā daļa aptaujāto iedzīvotāju arī atzina, ka iesaistītos valsts aizsardzībā X stundā atbilstoši savām spējām, iespējām un zināšanām. Tāpēc šādas iedzīvotāju atziņas varētu tikt izmantotas, lai nevis apmierinātu pausto interesi, bet pilnveidotu Latvijas drošības arhitektūru.

Nozīmīgs instruments ir pašvaldības darbinieku civilās aizsardzības mācības, kuru laikā tiek simulētas krīzes situācijas un trenēta lēmumu pieņemšana sarežģītos apstākļos. Viens no šādu mācību virzieniem varētu būt saistīts arī ar hibrīddraudiem. Tādējādi varētu iegūt nozīmīgas zināšanas par patieso situāciju reģionos un apzināt nepieciešamos rīcības plānus sistēmas uzlabošanai, kā arī pilnveidot iesaistīto pušu kompetences.

Militārā drošība

RUTA CEPLĒ, VALDIS OTZULIS

Raksta mērķis ir identificēt tos militārās drošības sektora draudu veidus, kurus Latvijas iedzīvotāji uzskata par aktuālākajiem, un tādus mainīgos lielumus kā ārējais apdraudējums, Nacionālie bruņotie spēki un sabiedroto spēku klātbūtne.

Veiktā analīze ļauj secināt, ka, iedzīvotāju ieskatā, ārējais apdraudējums pastāv un ka vairums aptaujāto uzskata Krieviju par galveno draudu, un tikai atsevišķos gadījumos sabiedroto spēku klātbūtne (NATO) būtu atzīstama par apdraudējumu. Arī Nacionālo bruņoto spēku veidotās infrastruktūras tuvums daļai iedzīvotāju raisa nedrošības sajūtu, galvenokārt tādēļ, ka pastāv potenciāli Krievijas uzbrukuma draudi šiem objektiem. Kopumā iedzīvotājiem militārā drošība nav prioritāra, svarīgākie draudu veidi, viņuprāt, ir labklājības un ekonomiskā sektora draudi.

No pašvaldības darbinieku viedokļa galvenais nedrošības avots ir Krievija, savukārt sabiedroto spēku klātbūtne ir drošību veicinošs faktors. Analizējot pašvaldību veidotos civilās aizsardzības plānus, tikai vienā pašvaldībā bija iezīmēta vispārēja rīcība militāras krīzes gadījumā, un tas liek secināt, ka pašvaldības nav gatavas šādas krīzes pārvarēšanai un paļaujas uz valdības rīcību.

Atslēgvārdi: militārā drošība, subjektīvā drošības uztvere, draudi, ārējais apdraudējums, sabiedroto spēku klātbūtne.

The goal of this study is to identify and characterise military threats in the defence domain. The study focuses on the threats that have been identified by the Latvian population as important and significant within such changing environments as external threats to the State, the National Armed Forces, and the Allied presence in Latvia. Based on the data collected in interviews with people in the focus groups and in-depth interviews with representatives in local government, conclusions can be drawn that the majority consider Russia to be the main threat and single source of external threat to Latvia. Only on rare occasions do people consider the deployment of NATO

forces and the Allied presence in Latvia to be a threat. The expanding infrastructure and regional presence of the Latvian National Armed Forces (NAF) is a source for insecurity in some people, which is based on the opinion that NAF infrastructure could be a target of a military offensive by Russia. In general, military security is not the leading security threat as perceived by the people of Latvia. The priorities are welfare and economic security. Therefore, the State's defence policy is communicated successfully, and military threats are addressed; consequently, the population is not worried about military threats in general, but non-military threats prevail in the population's individual threat perception.

Russia is the cause for the main insecurity, but NATO presence enhances the sense of security in the opinion of local government representatives. The Civil Emergency Plans in various local counties were analysed. Only one county's Emergency Plan includes a real plan for action in case of military conflict or crisis. All other local governments and municipalities were unprepared for a military crisis and relied on action plans issued by the central government.

Keywords: military security, subjective security, threats, external threat, Allied presence.

Ievads

Militārā drošība, kas ir nacionālās drošības viens no būtiskākajiem elementiem, nozīmē valsts spēju aizsargāt tās iedzīvotājus un nacionālās intereses, kā arī spēju atturēt no ārējiem draudiem. Tradicionāli militārā drošība asociējas ar starpvalstu attiecībām, taču tā ietver arī indivīda personīgo drošību nacionāla, reģionāla un starptautiska apdraudējuma apstākļos. Militārā drošība kļūst aktuāla apstākļos, kad notiek pārmaiņas starptautiskajā drošības vidē un aktualizējas sabiedroto un starptautisko organizāciju atbalsts. NATO loma šādu apdraudējumu mazināšanā savienojumā ar nacionāla līmeņa bruņoto spēku attīstību un sabiedrības iesaisti valsts aizsardzībā kļūst izšķiroša. Līdz ar izmaiņām starptautiskajā drošības vidē, ko radījusi Krievijas revizionistiskā politika pret Ukrainu, militārie draudi tiešā veidā ietekmē arī Baltijas valstis kopumā un katru no tām individuāli. Krievijas radītais apdraudējums Latvijai ir veicinājis finansējuma pieaugumu aizsardzībai, sabiedroto spēku klātbūtni un Nacionālo bruņoto spēku (turpmāk – NBS) militāro spēju attīstību, lai nodrošinātu pietiekamu Krievijas atturēšanu. Tāpat tas ir veicinājis sabiedrībā diskusiju par ciešāku sadarbību starp NBS un iedzīvotājiem visaptverošā valsts aizsardzībā un valsts aizsardzības mācības ieviešanu skolās.

Militārā drošība Latvijas nacionālās drošības kontekstā ir bijusi klātesoša kā politiskajā, tā arī akadēmiskajā diskusijā kopš Latvijas neatkarības

atjaunošanas 1991. gadā. Tomēr, ņemot vērā militārās drošības aktualitāti, ir bijuši vien atsevišķi kvalitatīvi pētījumi par Latvijas iedzīvotāju militārās drošības uztveri, kas sniedz ieskatu par to, kā iedzīvotāji dažādās kopienās uztver iespējamo militāro apdraudējumu un kā veidojas sadarbība ar pašvaldībām. Tādēļ nodaļas mērķis ir identificēt tos militārās drošības sektora draudu veidus, kurus Latvijas iedzīvotāji uzskata par aktuālākajiem. Nodaļas sākumā tiks apskatīti līdz šim veiktie pētījumi par militāro drošības sektoru Latvijā, kam sekos drošības sektora definējums, veidojot šī pētījuma teorētisko ietvaru. Pēc tam tiks izklāstīti pētījuma rezultāti un apkopoti būtiskākie secinājumi.

Kas paveikts militārās drošības izpētē?

Ņemot vērā vēsturisko pieredzi un Latvijas ģeogrāfisko novietojumu, militārā drošība ir bijis viens no aktuālākajiem jautājumiem pētniecībā. Lai gan pētījumos militārā drošība netiek skaidri definēta, tā tiek saprasta kā nacionālā drošība (*national security*) vai drošība (*security*) kopumā, kuras ietvaros tiek atsevišķi skatīta militārā sadaļa. Pirmie akadēmiskie darbi par Latvijas militāro drošību tiek publicēti līdz ar Latvijas Ārpolitikas institūta dibināšanu, pievēršoties Latvijas aktuālajām drošības problēmām tūlīt pēc neatkarības atgūšanas.¹

Militārās drošības pētniecību Latvijā var iedalīt vairākos posmos, un pirmais posms iezīmē periodu no neatkarības atgūšanas līdz brīdim, kad Latvija iestājās NATO. Šajā posmā būtiskākās akadēmiskās diskusijas ir par militārās

¹ Grāmatā "Baltijas valstis: drošības meklējumi" (Lejiņš, A., Bleiere, D. (eds.) (1996). *The Baltic States: search for security*. Rīga: Latvian Institute of International Affairs, pp. 31–34) tiek apskatīts drošības koncepts un tā veidošanās Baltijas valstīs. Tajā tiek norādīts, ka Latvijā pēc neatkarības atgūšanas bija citāds uzskats par drošības konceptu nekā tolaik Rietumos pastāvošais. Šī drošības koncepta citādā izpratne tiek skaidrota ar to, ka visi ar aizsardzību saistītie jautājumi tika risināti Maskavā, tādējādi neveicinot Latvijas akadēmiskajā vidē izpratni par to, kas ir drošība. Tāpat tiek pausts, ka Latvijas politiskās aprindās ar drošību bieži vien saprata tikai un vienīgi militāro drošību, kas ietvēra tādus terminus kā aizsardzība, aizsardzības koncepcija, bruņotie spēki vai militārie draudi. 1998. gadā Latvijas Ārpolitikas institūts publicēja Roberta Dalsjē (*Roberts Dalsjō*) rakstu "Vai Baltijas valstis sevi spēj aizsargāt? Par paš aizsardzības spēju kvalitāti un perspektīvām", kur viņš asi kritizē Latvijas pētniekus par to, ka militārajai drošībai gan akadēmiskajās, gan arī politiskajās aprindās netiek pievērsta pietiekami liela uzmanība. Šī situācija tiek raksturota kā intereses trūkums pret drošības aizsardzības jautājumiem (Dalsjō, R. (1998). *Vai Baltijas valstis sevi spēj aizsargāt? Par paš aizsardzības spēju kvalitāti un perspektīvām*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 14.–15. lpp.). Grāmatā *Small States in a Turbulent environment: the Baltic perspective* tiek uzsvērts, ka Baltijas valstis, tuvojoties modernākai uztverei par drošības konceptu savā dienaskārtībā, arvien biežāk iekļauj tādus aspektus kā sociālā un individuālā drošība, un norādīts, ka kompromisus par nepieciešamajiem mēriem ir vieglāk panākt sabiedrības drošības sektorā nekā militārās drošības sektorā (Lejiņš, A., Ozoliņa, Ž. (1997). *Small States in a Turbulent Environment: The Baltic perspective*. Rīga: Latvian Institute of International Affairs, p. 137).

drošības jēdziena izpratni un tā lietojumu kā šaurākā (Nacionālie bruņotie spēki, militārās spējas, militārie draudi), tā arī plašākā kontekstā, runājot par jauno drošības arhitektūru Baltijas valstīs, Ziemeļeiropas reģionā un NATO kopumā. 1999. gadā Latvijas Ārpolitikas institūta organizētajā konferencē par Baltijas valstu drošības aspektiem tiek norādīts, ka Latvijas militārā drošība var tikt garantēta tikai ar pilnasinīgu dalību NATO. Papildus dalībai kolektīvajā drošības sistēmā tiek uzsvērti arī tie militārās drošības elementi, kuri būtiski ietekmē Latvijas drošību, kā, piemēram, ārējie draudi (Krievijas faktors), militārās spējas, finansējums aizsardzībai un sabiedrības izpratne par drošības jautājumiem.²

Militārās drošības otrais posms sākās pēc iestāšanās Eiropas Savienībā un NATO un turpinājās līdz Ukrainas krīzei 2014. gadā. Šī posma raksturīgākās iezīmes ir diskusijas par starptautiskās drošības aktualitātēm, kuru centrā tiek izvirzīta Latvijas militārā drošība Eiropas Savienības un NATO kontekstā. Tā, piemēram, rakstu krājumā “Latvijas ārpolitika un “robežu paplašināšana”” tiek secināts, ka nacionālā drošības politika vairs nevar tikt atrauta no plašāka reģionāla un starptautiska drošības konteksta.³ Turklāt pati svarīgākā pārmaiņu izpausme ir tā, ka dalība ES un NATO Latvijai piedāvā papildu instrumentus nacionālās drošības stiprināšanai.⁴ Papildus empīriskajiem pētījumiem tiek veiktas arī kvantitatīvās aptaujas, lai noskaidrotu, kāda ir iedzīvotāju attieksme pret valsts dalību NATO. Lai gan iedzīvotāju viedoklis ir mainīgs, pētījumu aģentūras “Latvijas Fakti” veiktajās aptaujās tiek secināts, ka iedzīvotājiem ir bažas par potenciālajām izmaksām, kas Latvijai kā dalībvalstij jāmaksā par dalību NATO, tajā pašā laikā kopumā viņi atbalsta dalību šajā organizācijā.⁵

Savukārt trešais posms iezīmē akadēmiskās diskusijas par Latvijas militāro drošību pēc Ukrainas krīzes. Tā, piemēram, Toms Rostoks un Nora Vanaga, diskutējot par Latvijas drošības aspektiem, norāda, ka Ukrainas krīze ir mainījusi militārās drošības uztveri Latvijā, to argumentējot ar trijām pazīmēm, kas saistītas ar Krievijas maigās varas izpausmēm, – NATO spēku klātbūtne Latvijā, militāro spēju attīstība un iekšējā drošība.⁶ Turklāt viņi norāda, ka debatēs par militāro drošību netiek apskatīts jautājums par obligāto militāro dienestu Latvijā, to pamatojot ar Lietuvas un Igaunijas piemēru, kur abās valstīs

² Apinis, P., Lejiņš, A. (red.) (1999). *How Secure Are the Baltic States? Conference Proceedings* (Cik drošas ir Baltijas valstis? Konferences materiāli). Rīga: Konrad Adenauer Stiftung, Latvian Institute of International Affairs, pp. 12–13.

³ Ozoliņa, Ž. (zin. red.) (2006). *Latvijas ārpolitika un “robežu paplašināšana”*. Rīga: Zinātne, 32. lpp.

⁴ Turpat.

⁵ Latvijas Fakti (2007. marts). *Sabiedriskās domas aptauja par Latvijas dalību NATO*, 4. lpp.

⁶ Rostoks, T., Vanaga, N. (2016). Latvia's security defence post-2014. *Journal on Baltic Security*, 2(2), pp. 71–109.

obligātais militārais dienests ir saglabāts. Tāpat arī, pievēršoties sabiedrības izpratnes noskaidrošanai par drošības jautājumiem, Rostoks un Vanaga secina, ka militārās drošības jautājumos, kas skar Krieviju un NATO, pastāv atšķirības starp latviešu valodā un krievu valodā runājošo respondentu viedokļiem, t. i., latvieši biežāk nosoda Krievijas politiku un uzskata, ka jāstiprina nacionālās aizsardzības spējas un jāpanāk aizsardzības budžeta pieaugums.⁷

Žaneta Ozoliņa un Valdis Otzulis, diskutējot par Baltijas valstu drošības stratēģijām, pievēršas uzņemošās valsts atbalstam un secina, ka Latvijas militārās drošības pamatā ir paš aizsardzības spēju attīstība un spēja uzņemt sabiedroto spēkus.⁸ 2020. gadā publicētajā pētījumā par Latvijas sabiedrības gribu aizstāvēt valsti U. Zupa un I. Bērziņa secina, ka visaptverošās valsts aizsardzības koncepts ietver ne tikai militārus risinājumus, bet arī nemilitārus valsts aizsardzības pasākumus. Pētījuma laikā tika aptaujāti iedzīvotāji un izkristalizējās atziņa, ka grupās, kurās respondenti ir gatavi aizstāvēt valsti, ir lielāka uzticēšanās valsts un pašvaldību institūcijām, bet mazākumtautību iedzīvotājiem ir izteiktāka atsvešinātība no militārās drošības jautājumiem, proti, viņi mazāk uzticas NBS un Zemessardzei.⁹

Militārās drošības jautājumi ir tikuši pētīti arī dažādās sabiedriskās domas aptaujās. Pētījumu centrs SKDS kopš 2014. gada pēc Aizsardzības ministrijas pasūtījuma regulāri veic sabiedrības aptauju par NBS tēlu, uzticēšanos tiem un NBS attīstības jautājumiem. Tā, piemēram, 2014. gadā veiktās aptaujas kvantitatīvie dati liecināja, ka 64% iedzīvotāju paļaujas uz NBS un to īstenotajiem pasākumiem drošības stiprināšanā,¹⁰ 2015. gadā tie bija 60%,¹¹ bet, saskaņā ar Eiroparometra aptaujām par sabiedrības viedokli, 2016. gadā NBS uzticējās 70% iedzīvotāju,¹² 2017. gadā – 66%,¹³ 2018. gadā – 66%,¹⁴ 2019. gadā – 69% iedzīvotāju¹⁵.

⁷ Rostoks, T., Vanaga, N. (2016). Latvia's security defence post-2014. *Journal on Baltic Security*, 2(2), p. 101.

⁸ Ozoliņa, Ž., Otzulis, V. (2016). Shaping Baltic States defence strategies: host nation support. *Lithuanian Annual Strategic Review*, 2016–2017, Vol. 15, p. 98.

⁹ Bērziņa, I., Zupa, U. (2020). *Latvijas sabiedrības griba aizstāvēt valsti: veicinošie un kavējošie faktori*. Rīga: Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs, 28. lpp.

¹⁰ SKDS (2014. gada novembris). *Latvijas iedzīvotāju viedoklis par valsts aizsardzības jautājumiem*, 23. lpp. Pieejams: <https://www.mod.gov.lv/lv/dokumenti>

¹¹ Turpat, 2015. gada novembris, 24. lpp.

¹² European Commission (2016). Public opinion in the European Union. *Standard Eurobarometer 86*, Autumn 2016, p. 52.

¹³ Ibid., *Standard Eurobarometer 88*, Autumn 2017, p. 53.

¹⁴ Ibid., *Standard Eurobarometer 90*, Autumn 2018, p. T39.

¹⁵ Ibid., *Standard Eurobarometer 92*, Autumn 2019. Pieejams: T39 <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinionmobile/index.cfm/Chart/getChart/themeKy/18/groupKy/82> [skatīts 20.04.2020.]

Saskaņā ar SKDS veikto aptauju 41% iedzīvotāju 2016. gadā norādījuši, ka drošības situācija Latvijā ir uzlabojusies, pateicoties dalībai NATO un aktīvai divpusējai sadarbībai ar citām valstīm, piemēram, ASV.¹⁶ Taču tikai 26% aptaujāto iedzīvotāju uzskatījuši, ka NATO situāciju ir pasliktinājusi un ka tā nedarbojas kā drošības garants.¹⁷ 2019. gadā SKDS veiktās aptaujas dati par militāro drošību Latvijā nav publiski pieejami, tāpēc jaunākās tendences iedzīvotāju militārās drošības uztverē nav iespējams izziņāt un salīdzināt.

Militārās drošības jēdziens

Militārā drošība tiek definēta kā valsts spēja sevi aizsargāt, pieņemot politiskus lēmumus un izmantojot militāru spēku.¹⁸ Polijas Nacionālās aizsardzības universitātes profesors Rišards Špira (*Ryszard Szpyra*) militāro drošību definē kā procesu, kura laikā norisinās nepārtrauktas izmaiņas militārajā sfērā un kopējā valsts politiskajā vidē.¹⁹

Viņš min šādas raksturīgas pazīmes: militāro drošību veido tādi divi galveni elementi kā valsts un tās starptautiskās vides ietvars, kas ir saistīts ar bruņoto spēku esamību. Šajā ietvarā militārais spēks ir viens no galvenajiem valsts instrumentiem, lai mazinātu potenciālo apdraudējumu.²⁰

Buzans, Vēvers un de Vilde uzskata,²¹ ka militārajā sektorā valsts ir noteicošais, taču ne vienīgais elements, kam pieder militārie resursi. Būtiska loma ir politikajai elitei, kurai ir dotas leģitīmas tiesības izmantot militāro spēku kā iekšēju krīzi, tā arī ārēju interešu aizstāvībai.²² Militārais sektors un tā dienaskārtība ir atkarīga no valdības noturības gan pret iekšējiem, gan arī pret ārējiem draudiem, taču tas nozīmē ne tikai militārus, bet arī nemilitārus risinājumus, piemēram, migrantu krīzes, dabas katastrofas un citos gadījumos.²³

¹⁶ SKDS (2016. gada novembris). *Latvijas iedzīvotāju viedoklis par valsts aizsardzības jautājumiem: Latvijas iedzīvotāju aptauja*, 12. lpp. Pieejams: https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/SKDS_aptauja_2016%20%281%29.pdf.

¹⁷ Turpat, 16. lpp.

¹⁸ Militārās drošības definīcija. Pieejams: <https://www.yourdictionary.com/military-security> [skatīts 31.08.2020.]

¹⁹ Szpyra, R. (2014). *Military Security within the Framework of Security Studies: Research Results. Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes*, 13(3), p. 65.

²⁰ *Ibid.*, p. 66.

²¹ Grāmatā *Security: a new framework for analysis* (p. 70) tiek secināts, ka valsts teritoriālā integritāte ir tradicionāls militārās drošības mērķis, kur reģionālā un iekšējā drošības vide ir galvenā šī sektora problēma.

²² Buzan, B., Wæver, O., de Wilde J. *Security: a new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Publisher, p. 49.

²³ *Ibid.*, p. 50.

Kā vienu no militārās drošības galvenajiem elementiem Buzans, Vēvers un de Wilde min valsts militārās spējas, kas papildināmas ar tādiem mainīgajiem kā ģeogrāfiskais novietojums, vēsturiskā pieredze un politiskie lēmumi.²⁴

Zoltāns Senešs (*Zoltán Szenes*), raksturojot militāro drošību 21. gadsimtā iepretim jaunajiem draudiem, uzskata, ka aizsardzības stratēģijas, militārā politika un bruņoto spēku attīstība ir jābalsta uz tādiem faktoriem kā ārējās un iekšējās drošības attiecības, jāspēj noteikt, kas tiek apdraudēts (tā ir valsts vai kāda sociālā grupa), jābūt spēkam, kas spēj sniegt drošību (bruņotie spēki, policija, drošības dienesti), un jāapzinās valsts vājie punkti.²⁵ Senešs uzskata, ka šie faktori ir būtiski, jo 21. gadsimta mainīgā drošības vide ir veicinājusi nemitīgas izmaiņas militārās drošības sektorā, kur starpvalstu kari tās klasiskā izpratnē ir papildināti ar terorisma draudiem, kā arī konflikta eskalāciju, kam grūti noteikt robežas.²⁶

Pamatojoties uz akadēmiskajā literatūrā paustajiem viedokļiem par militāro drošību, ir iespējams izšķirt šādus ar militāro sektoru saistītus elementus: ārējais apdraudējums, militāro spēju attīstība jeb nacionālie bruņotie spēki. Papildus tam arī tādas faktorus kā aizsardzības budžets, sabiedrības iesaiste valsts aizsardzībā (visaptveroša valsts aizsardzība), sabiedroto spēku klātbūtne (NATO), kas pastiprina iepriekš minēto elementu spēju nodrošināt valsts militāro drošību. Tie veido šīs nodaļas analītisko rāmi, kurš izmantots, lai pētītu, kā sabiedrība uztver Latvijas militārās drošības sektoru.

Identificētie elementi ir integrēti fokusa grupu interviju jautājumos par iedzīvotāju subjektīvo drošību, lai izzinātu, kas militārajā sektorā ir vislielākais apdraudējums, ko izjūt noteiktas indivīdu grupas un identificē pašvaldību darbinieki.

Latvijas iedzīvotāji par militāro drošību

Fokusa grupu interviju rezultātus var sadalīt vairākās tematiskās grupās atbilstoši šajā apakšnodaļā definētajam zinātniskajam ietvaram par militāro drošību – ārējais apdraudējums, sabiedroto spēku klātbūtne (ietverot arī NATO kā drošības garantu) un NBS (ietverot aizsardzības finansējumu, spēju attīstību, visaptverošu valsts aizsardzību).

²⁴ Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J. *Security: a new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Publisher, p. 59.

²⁵ Szenes, Z. (2018). Military Security Today. New Threats, New Wars, New Theories. In: Finszter, G., Sabjanics, I. (Eds.) *Security Challenges in the 21st Century*. NUPS, Dialog Campus, p. 72.

²⁶ *Ibid.*, p. 99.

Ārējais apdraudējums

Interviju izvērtējuma rezultātā ir iespējams secināt, ka Krieviju kā ārējo draudu Latvijas iedzīvotāji uztver neviennozīmīgi. Lai gan Latvijas ģeogrāfiskajam novietojumam un Krievijai kā kaimiņvalstij ir būtiska nozīme militārās drošības uztverē, tomēr viena daļa iedzīvotāju uzskata, ka Krievija rada nenozīmīgus draudus vai nerada tos vispār, turpretī otra daļa Krieviju dēvē par galveno ārējo apdraudējumu. Kopumā Krievija kā ārējais drauds prevalē pār tādiem ārējiem draudu veidiem kā starptautiskais terorisms vai uzbrukumi kibertelpā.

Ārējā apdraudējuma uztveres dažādību vislabāk atspoguļo Ādažu un Liepājas pašvaldību iedzīvotāji, kuru teritorijās ir izvietota ievērojama militārā infrastruktūra. Tā, piemēram, Ādažu iedzīvotāju ieskatā, Krievija ir galvenais drauds, jo NBS militārās bāzes ir izvietotas viņu pašvaldības teritorijā.

Pensionārs, Ādažu iedzīvotājs: *Ļoti liels apdraudējums. Ja runā par raķešu uzbrukumu, tad tas ir viens no mērķiem, turklāt, ja netrāpa, tad Ādaži ir apdraudēti.*²⁷

Lai gan militārās bāzes klātesamība rada ārējus draudus, tomēr iedzīvotāji ir gatavi samierināties ar to, ja šie draudi tiek kompensēti ar finansiālajiem ieguvumiem, ko sniedz militārās infrastruktūras un sabiedroto spēku klātbūtne.

Sieviete darbspējas vecumā, Ādaži: *.. armijas bāzes attīstība silda pašvaldības budžetu un tās ekonomiku.*²⁸

Pretēji domā iedzīvotāji Liepājā, kur arī ir militārā bāze. Viņi nav tik kategoriski, taču uzskata, ka Krievija ir Latvijas apdraudējums, bet bāzes klātbūtne vairo drošības sajūtu.

Pensionāre, Liepāja: *Militārā ziņā viss ir kārtībā, jo par militārajām lietām nav jādomā, primāri [par ko jādomā] tā ir sociālā un ekonomiskā drošība.*²⁹

Jaunietis, Liepāja: *Pie mājām ir militārā šautuve, kad norisinās militārās mācības, tad aizdomājos par drošību.*³⁰

Pašvaldībās, kurās nav būtiska militārā infrastruktūra (Talsi, Madona, Ļaudona, Rīga, Aizkraukle, Rēzekne, Gulbene), uzskata Krieviju par lielāku vai mazāku draudu.

²⁷ Fokusa grupas intervija ar Ādažu iedzīvotājiem 2019. gada 13. augustā.

²⁸ Turpat.

²⁹ Fokusa grupas intervija ar Liepājas iedzīvotājiem 2019. gada 20. augustā.

³⁰ Turpat.

Jauniete, Ļaudona: *Starptautiskā sistēma ir saprātīga, līdz ar to Krievijas drauds ir maz ticams.*³¹

Sieviete darbspējas vecumā, Talsi: *Krievija kā kaimiņi ir bīstama, taču to mēs izvēlēties nevaram.*³²

Jaunietis, Aizkraukle: *Ja Krievija izdomātu sagraut NATO, tad Latvija būtu pirmā, .. Krievijai nav nepieciešamas konvencionālas metodes, ar lienošu okupāciju tā varētu būt sekmīgākā.*³³

Savukārt Jaunjelgavas, Valmieras un Daugavpils pašvaldībās Krieviju redz kā sadarbības partneri, ar ko būtu jāīsteno kopēji attīstības projekti, kā kaimiņu, ar kuru jāsiglabā labas attiecības. Latvija esot pārāk maza, tādēļ Krievijai tā neesot vajadzīga.

Studente, Daugavpils: *Latvija Krievijai nav vajadzīga, bet, ja vajadzēs, tad paņems ne tikai Latviju, bet visas Baltijas valstis. Kāpēc mums būtu jābaidās no Krievijas? Es nesaprotu, kāpēc tas mūs satrauc. Mēs esam Eiropas Savienībā, un viss. Jūs tur, Rīgā, varat no viņas baidīties, mums nav jābaidās.*³⁴

Sieviete darbspējas vecumā, Valmiera: *Krievija var iejaukties, taču tai Latvija nav vajadzīga.*³⁵

Pensionāre, Jaunjelgava: *Nezinu, vai būtu jāfokusējas uz Krieviju kā lielāko ienaidnieku, kā nekā kaimiņš.*³⁶

Sabiedroto spēku klātbūtne

Kopš 2004. gada, kad Latvija kļuva par NATO dalībvalsti, sadarbība ar sabiedrotajām valstīm kolektīvās drošības jomā ir kļuvusi par vienu no Latvijas aizsardzības pamatelementiem. Šī sadarbība īpaši cieša izvērtās pēc Krievijas agresijas Ukrainā, kad 2015. gadā Latvijā tika izveidota NATO spēku integrācijas vienība, kas ir pirmā NATO struktūra un komandķēdes sastāvdaļa. 2016. gadā NATO samītā Varšavā tika pieņemts lēmums izvietot Latvijā kaujas grupu Kanādas vadībā. Saskaņā ar 2016. gada Valsts aizsardzības koncepciju NATO ir Latvijas drošības un aizsardzības garants un ar sabiedroto spēku klātbūtni tiek nodrošināta atturēšana, turklāt "Latvijas interesēs ir panākt ilgtermiņa risinājumu sabiedroto nozīmīgai militārajai klātbūtnei Latvijā"³⁷.

³¹ Fokusa grupas intervija ar Ļaudonas iedzīvotājiem 2019. gadā.

³² Fokusa grupas intervija ar Talsu iedzīvotājiem 2019. gada 2. novembrī.

³³ Fokusa grupas intervija ar Aizkraukles iedzīvotājiem 2020. gada 18. janvārī.

³⁴ Fokusa grupas intervija ar Daugavpils iedzīvotājiem 2019. gada 27. septembrī.

³⁵ Fokusa grupas intervija ar Valmieras iedzīvotājiem 2019. gada 23. novembrī.

³⁶ Fokusa grupas intervija ar Jaunjelgavas iedzīvotājiem 2019. gada 19. oktobrī.

³⁷ Saeimas paziņojums (2020). *Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/282964-par-valsts-aizsardzibas-koncepcijas-apstiprinasanu> [skatīts 16.04.2020.]

Fokusa grupu interviju izvērtējuma rezultātā var secināt, ka vairums iedzīvotāju atbalsta sabiedroto spēku klātbūtni un redz NATO kā Latvija drošības garantu. Iedzīvotāji Liepājas, Rīgas, Ādažu, Valmieras, Jaunjelgavas, Aizkraukles un Madonas pašvaldībās uzsver nepieciešamību pēc sabiedroto spēku klātbūtnes Latvijā un vērtē to kā drošību veicinošu faktoru.

Vīrietis darbspējas vecumā, Liepāja: *Latvijas armija un NATO rada drošības sajūtu, jo vecākais dēls ir karavīrs. Svarīgi, ka esam NATO un mums ir 5. pants.*³⁸

Pensionārs, Valmiera: *Ja būtu vairāk sabiedroto spēku klātbūtne, būtu lielāka drošība, tikai vai mēs spējam uzturēt viņus.*³⁹

Vīrietis darbspējas vecumā, Rīga: *Dalība NATO un ES sniedz mums priekšrocības un kalpo par atturēšanas mehānismu. NATO, cerams, varētu aizstāvēt, mēs neesam vieni paši.*⁴⁰

Students, Aizkraukle: *Mēs esam pasargātāki, jo Latvija ir NATO. Spēku klātbūtne šeit ir pozitīva, ja nav saasinājuma, savukārt negatīvā puse ir tāda, ka abās robežas pusēs tiek pumpēti resursi. Krievi pievelk pie robežas karaspēku un atstāj, un tas nav droši.*⁴¹

Apkopojot interviju rezultātus, ir iespējams arī uzzināt viedokļus un iedzīvotāju nostāju – NATO klātbūtne tiek uztverta gan pozitīvi, gan kā drauds.

Pensionārs, Talsi: *Sabiedroto spēku klātbūtne ir ilūzija, lai nomierinātu sabiedrību, un būtisks pienesums no to klātbūtnes nav.*⁴²

Studente, Gulbene: *Karadarbība nav prioritāri, par ko domāt, tāpēc ir ES un NATO. Tas ir bieds, ka krievi nāk. Šo izmanto, lai biedētu iedzīvotājus, un to izmanto kāds cits.*⁴³

Sieviete darbspējas vecumā, Daugavpils: *Nē, viņi [sabiedroto karavīri] te staigāja kā saimnieki. Viņi Daugavpilī nav vajadzīgi.*⁴⁴

Studente, Daugavpils: *Mums ir kaut kāda mānija ar NATO. Labāk naudu iedot bērniem un veciem cilvēkiem. Priekš kam tērēt naudu NATO. Manuprāt, Latvijā ir stabili. Ar to NATO nauda ir izmesta vējā. Varbūt var pieredzes apmaiņai, ik divos gados, bet pastāvīgi tas nav vajadzīgs. Latvijai nav ienaidnieku.*⁴⁵

³⁸ Fokusa grupas intervija ar Liepājas iedzīvotājiem 2019. gada 20. augustā.

³⁹ Fokusa grupas intervija ar Valmieras iedzīvotājiem 2019. gada 23. novembrī.

⁴⁰ Fokusa grupas intervija ar Rīgas iedzīvotājiem 2019. gada 28. oktobrī.

⁴¹ Fokusa grupas intervija ar Aizkraukles iedzīvotājiem 2020. gada 18. janvārī.

⁴² Fokusa grupas intervija ar Talsu iedzīvotājiem 2019. gada 2. novembrī.

⁴³ Fokusa grupas intervija ar Gulbenes iedzīvotājiem 2019. gada 21. septembrī.

⁴⁴ Fokusa grupas intervija ar Daugavpils iedzīvotājiem 2019. gada 27. septembrī.

⁴⁵ Turpat.

Jauniete, Rēzekne: *NATO drīzāk ir drauds, nevis drošības garants. Jābaidās no ASV karavīriem, jo nav zināms iemesls, kādēļ tie atrodas pilsētā, nevis no Krievijas.*⁴⁶

Nacionālie bruņotie spēki

Sabiedriskās domas aptaujas Latvijā rāda nemainīgu uzticību Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem un to veiktajām iniciatīvām drošības stiprināšanai. Fokusa grupas intervijās tika iegūti kvalitatīvi dati par NBS vērtējumu un noskaidrots, kā NBS attīstība un klātbūtne spēj ietekmēt iedzīvotāju subjektīvo drošības uztveri.

Līdzīgi kā sabiedroto spēku klātbūtni, arī Latvijas armiju vairums iedzīvotāju vērtē kā drošību veicinošu faktoru. Tā, piemēram, Liepājā, Rīgā, Aizkrauklē, Gulbenē, Madonā un Valmierā iedzīvotāji pozitīvi vērtē gan NBS attīstību, gan arī to, ka aizsardzības budžetam ir atvēlēti 2% no valsts iekšzemes kopprodukta.

Jauniete, Gulbene: *Valstī ir armija un robežsargi, tādēļ par drošību neuztraucos. Turklāt Alūksnē ir bāze un Gulbenē ir robežsardze. Tagad ir žogs.*⁴⁷

Vīrietis darbaspējas vecumā, Liepāja: *Jāpilda savas saistības un 2% no budžeta ir jāmaksā, taču reāliem draudiem nacionālās spējas ir par maz.*⁴⁸

Pensionārs, Valmiera: *Procentuāli pildām, un tas ir pilnīgi pietiekami, bet nav pārliecības par to, ko mēs varētu izdarīt pret Krievijas militāro pārspēku.*⁴⁹

Pensionāre, Rīga: *Armija ir sakārtojusies, armijas prestižs ir audzis, un tas ir nopelns, ka par ārpolitiku tiek domāts. Liela drošības sajūta, jo kā bijušajam padomju cilvēkam, kurš dzīvojis apspiestībā un stresā, ir jūtamas būtiskas izmaiņas.*⁵⁰

Intervijās ir iespējams identificēt arī tās iedzīvotāju grupas, kuras uzskata, ka NBS veicina drošību, bet tajā pašā laikā aizsardzībai atvēlētie 2% ir pārāk daudz. Talsu Rēzeknes, Daugavpils un Gulbenes iedzīvotāji uzskata, ka aizsardzībai nevajadzētu tērēt vairāk, tā vietā finansējums būtu jānovirza citām jomām, piemēram, sociālajai aizsardzībai vai izglītībai.

Pensionārs, Rēzekne: *Ir laiks samazināt izdevumus apbruņošanai. Mūsu paauzdei to nesaprast. Latvijā aizvien vairāk un vairāk ir armija.*⁵¹

⁴⁶ Fokusa grupas intervija ar Rēzeknes iedzīvotājiem 2019. gada 12. oktobrī.

⁴⁷ Fokusa grupas intervija ar Gulbenes iedzīvotājiem 2019. gada 21. septembrī.

⁴⁸ Fokusa grupas intervija ar Liepājas iedzīvotājiem 2019. gada 20. augustā.

⁴⁹ Fokusa grupas intervija ar Valmieras iedzīvotājiem 2019. gada 23. novembrī.

⁵⁰ Fokusa grupas intervija ar Rīgas iedzīvotājiem 2019. gada 28. oktobrī.

⁵¹ Fokusa grupas intervija ar Rēzeknes iedzīvotājiem 2019. gada 12. oktobrī.

Vīrietis darbspējas vecumā, Daugavpils: *Līdz Gruzijai un Ukrainai tas miers bija daudz vairāk. Reāli, kad ir precedenti uz militārām intervencēm, domāšana bišķīt mainās. Kad mēs noturam 2% militārām vajadzībām, bet nevaram atrast skolotājiem, pārkot vecus tankus, tad tā bilde nesaliekas nedaudz.*⁵²

Students, Talsi: *Satrauc, ka liela daļa budžeta aiziet aizsardzībai un iepērk vecu tehniku.*⁵³

Fokusa grupas intervijās varēja arī uzzināt, ka Talsu, Ādažu, Jaunjelgavas, Rēzeknes un Daugavpils iedzīvotāji jūtas nedroši tieši NBS klātesamības dēļ vai arī uzskata, ka iztērētajam aizsardzības finansējumam militārajām spējām vajadzēja būt jēgpilnākam.

Sieviete darbspējas vecumā, Daugavpils: *Militāro budžetu plānojot, tajā jāparedz arī investīcijas reģiona iedzīvotājos vai, piemēram, reģionā.*⁵⁴

Vīrietis darbspējas vecumā, Jaunjelgava: *Izskatās, ka nauda tiek tērēta neadekvāti, un to nevajadzētu uztvert kā pašmērķi. Brīžiem izskatās, ka tiek plānots, ko vēl var nopirkt. Jāsaved kārtībā to mazumiņu, lai nauda aiziet reģioniem, piemēram, ZS. Helikopteru pirkšana nav adekvāta.*⁵⁵

Sieviete darbspējas vecumā, Talsi: *Man kā sievietei drošību nerada, jo dabūsim pirmo triecienu, kur atrodas militārās bāzes.*⁵⁶

No fokusa grupas intervijās iegūtajiem kvalitatīvajiem datiem var secināt, ka iedzīvotāji atbalsta NBS klātbūtni, bet atsevišķos gadījumos militārās infrastruktūras tuvums rada viņos diskomfortu, tāpēc viņi NBS klātbūtni uztver negatīvi. Apdraudējums izriet no uzskata, ka potenciāla kara gadījumā militārā infrastruktūra tiktu iznīcināta vispirms un tā, kura atrodas apdzīvotu vietu tuvumā, tiešā veidā ietekmētu iedzīvotājus. Taču tajā pašā laikā tā veicina apdzīvoto vietu ekonomisko izaugsmi, kas mazina apdraudējuma negatīvo uztveri, kā to pierāda arī Ādažu gadījums. Lidz ar to subjektīvajā drošības uztverē militārās infrastruktūras klātbūtne ir drauds, bet tās sniegtais ekonomiskais ieguvums mīkstina draudu uztveri.

Runājot par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmu, iedzīvotāji visās pašvaldībās, kurās tika veiktas fokusa grupu intervijas, uzsvēra, ka šī sistēma līdz galam nav skaidra vai arī trūkst būtiskas informācijas par to, kā plānots šo sistēmu ieviest un kas būtu jādara iedzīvotājiem.

⁵² Fokusa grupas intervija ar Daugavpils iedzīvotājiem 2019. gada 27. septembrī.

⁵³ Fokusa grupas intervija ar Talsu iedzīvotājiem 2019. gada 2. novembrī.

⁵⁴ Fokusa grupas intervija ar Daugavpils iedzīvotājiem 2019. gada 27. septembrī.

⁵⁵ Fokusa grupas intervija ar Jaunjelgavas iedzīvotājiem 2019. gada 19. oktobrī.

⁵⁶ Fokusa grupas intervija ar Talsu iedzīvotājiem 2019. gada 2. novembrī.

Virietis darbspējas vecumā, Liepāja: *Mēs kā sabiedrība neesam gatava mazākām krīzēm, vai mēs būtu gatavi kaut kam lielākam? Šeit ir ļoti daudz darāmā, turklāt jaunai paaudzei nav sajēgas, ko un kā darīt.*⁵⁷

Virietis darbspējas vecumā, Jaunjelgava: *Cilvēki sāk nogurt no drošības saistīšanas ar armiju. Vajag attīstīt skautismu.*⁵⁸

Sieviete bezdarbniece, Valmiera: *Visaptverošas valsts aizsardzības iniciatīva ir atbalstāma. Jautājums, kā to stāsta, jo ne visi būs šāvēji. Līdz ar to pirmā medicīniskā palīdzība obligāti būtu ieviešama skolā. Vajag cilvēkiem šo iniciatīvu izskaidrot vairāk.*⁵⁹

Virietis darbspējas vecumā, Rīga: *Trūkst informācijas, ko darīt, iet uz tuvāko Zemessardzes punktu vai armijas daļu. Krimas scenārijs varētu būt reāls Daugavpilī vai Rīgā dēļ krievvalodīgajiem, viegli būtu iefiltrēt citus elementus. Mums pašiem arī kaut kas jādara, lai vienkārši nepārietu pāri.*⁶⁰

Interviju laikā iegūtās informācijas analīze liek secināt, ka iedzīvotāju informētības līmenis par visaptverošu valsts aizsardzību ir samērā zems. Pamatā tiek norādīts, ka trūkst informācijas par civilās aizsardzības plāniem, par kuriem tieši atbild Iekšlietu ministrija, bet pastarpināti – Aizsardzības ministrija. Taču saskaņā ar 2019. gada 8. janvārī valdības apstiprināto Aizsardzības ministrijas informatīvo ziņojumu “Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā”⁶¹ civilā aizsardzība tiek definēta kā viena no jomām, kuru būtu nepieciešams pilnveidot, lai attīstītu visaptverošas valsts aizsardzības konceptu. Turklāt jebkurš militārais konflikts ietekmē sabiedrību un tās aizsardzības plānus, tādējādi padarot Aizsardzības ministriju par līdzatbildīgu sabiedrības izglītošanā.

Kopumā visās pašvaldībās, kurās tika veiktas fokusa grupas intervijas, tika pausts atbalsts valsts visaptverošas aizsardzības sistēmai, jo tā ietvertu norādījumus par iedzīvotāju uzdevumiem atkarībā no viņu spējām, zināšanām un profesijas un par viņu rīcību krīzes situācijā, dabas katastrofā vai militāra apdraudējuma gadījumā. Atsevišķās pašvaldībās (piemēram, Valmierā) iedzīvotāji uzskatīja, ka nepieciešams informatīvs izdevums (kā Lietuvā vai Zviedrijā), kur īsumā būtu aprakstīta jebkura vispārēja rīcība krīzes situācijā.

⁵⁷ Fokusa grupas intervija ar Liepājas iedzīvotājiem 2019. gada 20. augustā.

⁵⁸ Fokusa grupas intervija ar Jaunjelgavas iedzīvotājiem 2019. gada 19. oktobrī.

⁵⁹ Fokusa grupas intervija ar Valmieras iedzīvotājiem 2019. gada 23. novembrī.

⁶⁰ Fokusa grupas intervija ar Rīgas iedzīvotājiem 2019. gada 28. oktobrī.

⁶¹ Ministru kabinets (08.01.2019.). *Informatīvais ziņojums “Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā”*, 2. lpp. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40462120>

Militārā drošība pašvaldībās

Šajā apakšnodaļā ir analizēti militārās drošības sektora pārvaldības rādītāji tajās Latvijas pašvaldībās, kur militārie draudi tika uzskatīti par prioritāriem. Tā kā tikai Ādažu iedzīvotāju skatījumā militārie draudi ir visbūtiskākie, tad šajā apakšnodaļā papildus ir apskatītas arī citas pašvaldības (Jaunjelgava, Rēzekne un Liepāja), kurās militārie draudi netika uzskatīti par prioritāriem draudiem. Tika analizēts pašvaldības darbinieku viedoklis par drošības jautājumiem, kā arī pētījumā iesaistīto pašvaldību civilās aizsardzības plāni.⁶²

Ādažu novada pašvaldība

Intervijā ar Ādažu pašvaldības darbinieku militārā sektora draudi tika uzskatīti par būtiskiem tieši militārās infrastruktūras dēļ.

*Bāze pievilina gan huligānus, gan reālus Krievijas aģentus, gan kaut ko pa vidu – dronu lidinātājus virs bāzes utt.*⁶³

Ņemot vērā tuvumā esošo militāro infrastruktūru, pašvaldība saredz komunikācijas problēmas gan ar Aizsardzības ministriju meža ugunsgrēku gadījumā, kurš izceļas militārās aktivitātes poligonā, gan ar vietējiem iedzīvotājiem, informējot viņus par iespējamo rīcību krīzes situācijā. Iedzīvotāju informēšanai par pakalpojumu pieejamību krīzes situācijā pašvaldība plāno izmantot “Ādažu Vēstis”, taču šobrīd tas netiek darīts, lai gan pēc Ukrainas krīzes ticis praktizēts.

*Iepriekš, kad izpilddirektors bija zemessargs, tas ticis īstenots tūlīt pēc 2014. gada notikumiem Ukrainā.*⁶⁴

Civilās aizsardzības scenāriju praktizēšana tiek uzskatīta par nepieciešamu, jo pašvaldības darbinieku civilās aizsardzības atkārtotās apmācībās tiktu simulēta krīzes situācija un trenēta lēmumu pieņemšana.

*Civilās aizsardzības sistēmas mācības ir bijušas dāņu ekspertu vadībā.*⁶⁵

⁶² Saskaņā ar Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta mājaslapā pieejamo informāciju civilā aizsardzība ir pasākumu kopums, kurus īsteno valsts un pašvaldību institūcijas un sabiedrība, lai nodrošinātu cilvēku, vides un īpašuma drošību, kā arī īstētu atbilstošu rīcību katastrofas un katastrofas draudu gadījumā. Viens no civilās aizsardzības uzdevumiem ir saistīts arī ar militāro drošību, proti, nodrošināt atbalstu valsts aizsardzības sistēmai, ja noticis militārs iebrukums vai sācies karš. VUGD. *Civilā aizsardzība*. Pieejams: https://vugd.gov.lv/lat/par_vugd/darbibas_sferas/civila_aizsardziba [skatīts 06.09.2020.]

⁶³ Padziļinātās intervijas ar Ādažu novada pašvaldības darbinieku 2020. gada 13. janvārī.

⁶⁴ Turpat.

⁶⁵ Turpat.

Apskatot Ādažu civilās aizsardzības plānu, var secināt, ka pašvaldība ir ņēmusi vērā militārās infrastruktūras klātesamību, uzsverot, ka tās teritorijā ir izvietota viena no lielākajām militārajām bāzēm Baltijas valstīs. Kā tiek norādīts plānā, tās klātesamība tiek saistīta ar meža ugunsgrēka bīstamību tieši militārā poligona dēļ.⁶⁶ Tāpat plānā tiek runāts par bruņotu konfliktu vai militāru iebrukumu.

*Bruņots konflikts var izraisīties pierobežā vai iekšzemē. Tajā var tikt iesaistītas bruņotas grupas, lai izraisītu konfliktsituāciju starp valstīm vai vienas valsts iekšienē, kas skar valsts teritoriju vai tās valdību.*⁶⁷

Civilās aizsardzības plānā nav detalizēti norādīts, kāda būtu pašvaldības rīcība militārās krīzes situācijās, vien uzsvērts, ka tā izņēmuma⁶⁸ vai mobilizācijas gadījumā apziņotu mobilizējamās personas, valsts institūciju darbiniekus un iedzīvotājus.⁶⁹ Militāras krīzes situācijā pašvaldības rīcība tiktu noteikta ar atsevišķiem Ministru kabineta rīkojumiem.

Saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem par civilās aizsardzības plānu struktūru un tajos iekļaujamo informāciju Ādažu pašvaldības civilās aizsardzības plānā nav aprakstīta pašvaldības rīcība militāra iebrukuma vai kara gadījumā.⁷⁰ Saskaņā ar pētījuma laikā izveidoto labas pārvaldības matricu, kur normatīvo aktu izmaiņas ir viens no labas pārvaldības kritērijiem, Ādažu pašvaldība neizpilda kritēriju par esošo plānu aktualizāciju vai jaunu izstrādi, jo pēdējais apstiprinātais civilās aizsardzības plāns ir ticis aktualizēts vien 2013. gadā.

Jaunjelgavas novada pašvaldība

Jaunjelgavas pašvaldība analīzei tika izvēlēta tāpēc, ka šajā pētījumā iedzīvotāju ziņā tā ir viena no mazākajām pašvaldībām, turklāt tās iedzīvotāju subjektīvajai drošības uztverei raksturīgs tas, ka viņi ārējo apdraudējumu nesaskatīja.

⁶⁶ Ādažu pašvaldība (2013). *Civilās aizsardzības plāns*. Pieejams: <https://www.adazi.lv/pasvaldiba/dokumenti/civilas-aizsardzibas-plans/> [skatīts 07.09.2020.]

⁶⁷ Turpat, 32. lpp.

⁶⁸ Saskaņā ar likumu "Par Ārkārtas situāciju un izņēmuma stāvokli" izņēmuma stāvoklis ir īpašs tiesiskais režīms, kas izsludināms, ja valsti apdraud ārējais ienaidnieks vai valsti vai tās daļā ir izcēlušies vai draud izcelties iekšējie nemieri, kas apdraud demokrātisko iekārtu. Skatīt: Saeima (2013). *Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/255713-par-arkartejo-situaciju-un-iznemuma-stavokli> [skatīts 07.09.2020.]

⁶⁹ Ādažu pašvaldība (2013). *Civilās aizsardzības plāns*, 39. lpp. Pieejams: <https://www.adazi.lv/pasvaldiba/dokumenti/civilas-aizsardzibas-plans/> [skatīts 07.09.2020.]

⁷⁰ *Ministru kabineta noteikumi Nr. 658 "Noteikumi par civilās aizsardzības plānu struktūru un tajos iekļaujamo informāciju"*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/294938-noteikumi-par-civilas-aizsardzibas-planu-strukturu-un-tajos-iekļaujamo-informaciju> [skatīts 07.09.2020.]

Turpretim pašvaldības darbinieks domā, ka no ārējā apdraudējuma viedokļa būtiskākos draudus rada Krievija, jo:

Jāapzinās starptautiskās drošības situācija, kur savu lomu vēsturiski spēlē agresīvās Krievijas faktors.⁷¹

No drošības viedokļa tiek akcentēta zemessargu loma, taču, tā kā Aizkraukles bataljona struktūras ir mainīta, tiek norādīts, ka arī to aktivitāte pašvaldībā ir samazinājusies.

[Zemessargi] piedalās svinīgos pasākumos, ir jaunsargi, bet reti kad kaut kas [militāras mācības] notiek.⁷²

Pašvaldības darbiniekam nav skaidrs, kā būtu jārikojas krīzes situācijā. Tā, piemēram, pārskatot Jaunjelgavas mājaslapu, tajā neizdevās atrast apstiprinātu civilās aizsardzības plānu, kas saskaņā ar Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likumu ir viens no pašvaldības domes uzdevumiem.⁷³ Līdz ar to arī šajā pašvaldībā, izmantojot labās pārvaldības matricu, nav iespējams konstatēt normatīvo aktu (pašvaldības gadījumā – saistošo noteikumu) izmaiņas, nemaz jau nerunājot par to izstrādi rīcībai ārkārtas gadījumos. Runājot par pašvaldības rīcību krīzes situācijā, tika norādīts:

Pašvaldība pati nezina, kā rīkotos. Ja iedzīvotājiem trūkst informācijas, tad tā ir pašu vaina, jo cilvēki paši neinteresējas. Pēc Ukrainas 2014. gadā uzdevu šo jautājumu Pašvaldības savienībai, kā arī Zemessardzes bataljoni organizēja mācības, kā rīkoties. Nav speciālu instrukciju, kā rīkoties ārējas agresijas gadījumā. Nav skaidrs, iespējams, valdība pieņems kādus likumus. Pastāv divas iespējas – vai visu iznīcināt, vai saglabāt un nodrošināt visu nepieciešamo – ūdens, apkure utt. Jautājums, kas notiek ar vietējo varu? Gaida ienākošo karaspēku vai pamet šo teritoriju, cilvēkiem nav skaidrs.⁷⁴

Liepājas valstspilsētas pašvaldība

Liepājas pašvaldība analīzei tika izvēlēta tāpēc, ka, līdzīgi kā Ādažos, arī šīs pašvaldības teritorijā ir izvietota NBS Jūras spēku militārā infrastruktūra. Intervijā ar Liepājas pilsētas pašvaldības darbinieku uzzinām, ka arī šeit pastāv

⁷¹ Padziļinātās intervijas ar Jaunjelgavas pašvaldības darbinieku 2020. gada 31. janvārī.

⁷² Turpat.

⁷³ Saeima (2016). *Civilās aizsardzības un katastrofu pārvaldīšanas likums*, 11. pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/282333-civilas-aizsardzibas-un-katastrofas-parvaldisanas-likums> [skatīts 07.09.2020.]

⁷⁴ Padziļinātās intervijas ar Jaunjelgavas pašvaldības darbinieku 2020. gada 31. janvārī.

potenciāli Krievijas draudi. Taču militāro vienību un sabiedroto spēku klātesamība Latvijā vairo drošību.

Liepāja šajā ziņā ir jūtīga vieta, jo jāņem vērā, ka Krievijas vēstniecībai Latvijā ir divi ģenerālkonsulāti – Daugavpilī un Liepājā. Tas nozīmē, ka kaimiņi Krievijā redz savu interešu zonu arī Liepājā. Tas mums jāatceras, un to nevar par zemu novērtēt. Tādēļ es nekad neuzdrošinātos spēlēties ar drošības jautājumiem, kā to darīja mani kolēģi Ventspilī. NATO klātbūtne ievieš drošību. Jāatceras, ka Liepāja vienmēr ir bijusi stratēģisks objekts un mēs esam kaimiņu [Krievijas] interešu lokā.⁷⁵

Pašvaldības darbinieka ieskatā, ņemot vērā vēsturisko pieredzi – notikums, kas norisinājās Liepājā 90. gados, kad Zemessardze spēja ieviest kārtību, arī mūsdienās zemessargi ir tie, kuri veicina drošību reģionā.

Man prieks, ka zemessargiem tieši Liepāja ir epicentrs, kas pārklāj visu Kurzemi. Zemessargi lielā mērā dod drošību liepājniekiem un visiem kurzemniekiem, jo, redzot militāro klātbūtni, mazinās nedrošība, ko rada Krievijas aktivitāšu klātbūtne. Ja nav šo acīmredzamo struktūru, kuras mūs varētu aizsargāt, tad ir liela nedrošība, bet ir klāt spēki, kuri ir auguši profesionālās prasmēs, apgādē un zināšanās, tad paļaušanās pieaug.⁷⁶

Liepājas pašvaldības darbinieks uzskata, ka Liepāja ir stratēģiski svarīga pilsētu un ka militārā drošība ir viens no tās aktuālajiem jautājumiem, tāpēc ir būtiski analizēt Liepājas civilās aizsardzības plānu, lai noskaidrotu pašvaldības rīcības algoritmus, kā pašvaldība rīkotos militāra apdraudējuma gadījumā. Līdzšinējo civilās aizsardzības plānu Liepājas pilsētas dome ir apstiprinājusi 2013. gadā, bet atjaunojusi 2019. gada 25. aprīlī. Pārskatot šo plānu, jāsecina, ka tas neietver ārējos normatīvajos aktos noteikto rīcības aprakstu par civilās aizsardzības sistēmas darbību militāra iebrukuma vai kara gadījumā. Līdz ar to no labas pārvaldības viedokļa Liepājas pašvaldība nav ievērojusi valsts normatīvos aktus un nav veikusi labojumus pilsētas saistošajos noteikumos, papildinot civilās aizsardzības plānu ar rīcības aprakstu.

Rēzeknes novada pašvaldība

Fokusa grupas intervijās Rēzeknes pašvaldības iedzīvotāji nenorādīja, ka viens no galvenajiem apdraudējumiem ir militārās drošības draudi, un uzskatīja, ka NBS, sabiedroto bruņotie spēki un NATO neveicina drošību un ka aizsardzībai

⁷⁵ Padziļinātās intervijas ar Liepājas pašvaldības darbinieku 2020. gada 22. janvārī.

⁷⁶ Turpat.

nebūtu jāatvēl 2% no IKP. Šī iemesla dēļ Rēzeknes pašvaldība no visām projektā iesaistītajām pašvaldībām tika izvēlēta, lai noskaidrotu, vai iedzīvotājiem aktuālie draudi ir attiecināmi arī uz pašvaldību.

Analizējot datus, kas iegūti intervijā ar Rēzeknes pašvaldības darbinieku, var secināt, ka Krievija tiek uztverta kā apdraudējums, bet tiek uzsvērts, ka iedzīvotājiem ir arī otrs viedoklis – Krievija nav drauds.

Manuprāt, jā, ir, protams, viedokļi. Ir cilvēki, kuri uzskata, ka tas [Krievijas tuvums] var apdraudēt viņu personīgo drošību. Sāksies tā rezultātā kāds konflikts. Vairāk es domāju, ka tādus viedokļus iespaido tas, ko mēs lasām presē, skatāmies TV, jo tiešā saskarsmē vai personīgas pieredzes nav cilvēkiem šajā saistībā.⁷⁷

Runājot par Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, pašvaldības darbinieks uzsver, ka to klātbūtne palielina drošību, jo tiek attīstīta militārā infrastruktūra. Turklāt vietējo iedzīvotāju iesaiste vai nu Zemessardzē, vai arī NBS profesionālajā dienestā tikai vairo drošību. Bet tiek paustas arī bažas par to, ka drošība var tikt ietekmēta, ja karavīrs neizskatās atbilstoši, ar to domājot neatbilstošu ekipējumu vai apģērbu.

Praktiski uz ielas ir tie paši vietējie iedzīvotāji, virsnieki, un tāpēc mēs viņus nevaram uztvert kā draudu. Vairāk tas var dot lielāku drošību, jo, ja kaut kas notiks, tad mēs esam aizsargāti. Bet, protams, tā drošības sajūta var būt apdraudēta, ja karavīri neizskatās, pēc cilvēku uzskatiem, atbilstoši, piemēram, ir korpulents – nu kā viņš var aizstāvēt, vai neatbilstoši ģērbies cilvēks, mētelis militārais, bet bikses citas.⁷⁸

Arī aizsardzībai atvēlētos 2% no IKP pašvaldības darbinieks vērtē pozitīvi, uzsverot to, ka norisinās acīmredzama attīstība, kas vairo militāro drošību un veicina kopējo drošību pilsētā.

Tas, ko es personīgi redzu, – vieta, kura atvēlēta militārajai vienībai, un tur nemiēti notiek darbi – viņi sakārto savas teritorijas. Manī tas palielina drošības sajūtu. Es redzu, ka tur ir investīcijas un tās investīcijas ir pareizas. Tas palīdz arī sakārtot pilsētas vidi, un tās arī dod lielāku drošības sajūtu.⁷⁹

Rēzeknes iedzīvotāju un Rēzeknes pašvaldības darbinieku viedokļi ir atšķirīgi. Pašvaldībā NBS, sabiedroto spēku klātbūtne un aizsardzības finansējums tiek vērtēts kā drošību veicinošs faktors, savukārt iedzīvotājiem tas šķiet

⁷⁷ Padziļinātās intervijas ar Rēzeknes pašvaldības darbinieku 2020. gadā.

⁷⁸ Turpat.

⁷⁹ Turpat.

kā apdraudējums. Izmantojot labas pārvaldības matricu, tika skatīts arī Rēzeknes pašvaldības sagatavotais civilās aizsardzības plāns, lai noskaidrotu tās rīcību potenciāla militāra iebrukumu gadījumā. Apvienotais Rēzeknes un Viļānu novadu civilās aizsardzības plāns neparedz šo pašvaldību rīcību militāra iebrukuma gadījumā. Plānā ir iekļauts jautājums par mobilizējamiem resursiem, kas varētu tikt attiecināti uz militāru krīzi, bet tas plašāk netiek izvērst, vien norādot, ka Rēzeknes un Viļānu novadā nav izveidoti mobilizējamie civilās aizsardzības formējumi.⁸⁰

Analizējot iegūtos datus par pašvaldībām, var secināt, ka pašvaldību darbiniekiem ārējais apdraudējums ir viens no faktoriem, kas ietekmē subjektīvo drošības uztveri. Iegūtos datus salīdzinot ar iedzīvotāju draudu uztveri, secināms, ka ārējā apdraudējuma uztvere šajās pašvaldībās ir līdzvērtīga, izņemot Rēzekni, kur iedzīvotājiem nebija viennozīmīgs viedoklis par Krieviju kā ārējo draudu.

Līdzīgi ir ar sabiedroto spēku klātbūtni, kas tiek uztverta kā drošību veicinošs faktors. Taču NBS klātesamība un ar to saistītie drošības aspekti ir atšķirīgi, to īpaši akcentē Ādažu pašvaldība, savukārt citās pašvaldībās NBS klātbūtne rada drošību.

Tā kā no labas pārvaldības matricas militārā sektora analīzei tika izmantots tikai normatīvo aktu izmaiņu rādītājs, ar kura palīdzību tika mērītas izmaiņas pašvaldību civilās aizsardzības plānā, tad visaptverošus secinājumus izdarīt nav iespējams. Taču var iezīmēt kopēju tendenci militārās drošības sektorā, piemēram, pašvaldības reti pārskata un aktualizē civilās aizsardzības plānus, tajos nav iekļautas ārējos normatīvajos aktos noteiktās izmaiņas, kas attiecas uz pašvaldības rīcību militāra apdraudējuma gadījumā.

Tikai Ādažu pašvaldība ir nedaudz iezīmējusi tās rīcību militārās krīzes gadījumā, bet arī vien tādēļ, ka novadā atrodas lielākais militārais poligons Baltijas valstīs. Jaunjelgavas pašvaldībā vispār nav pieejams civilās aizsardzības plāns un pašvaldības darbiniekiem nav informācijas, kā rīkoties. Lai gan Liepājai un Rēzeknei ir šādi plāni, tie nenosaka pašvaldības rīcību militāras krīzes situācijā. Pamatojoties uz iegūtajiem datiem, jāsecina, ka pašvaldības nav pievērsušas īpašu vērību militārās drošības sektora apdraudējuma mazināšanai.

⁸⁰ Viļānu novads (2018). *Rēzeknes novada un Viļānu novada pašvaldību civilās aizsardzības plāns*, 24. lpp. Pieejams: <https://www.vilanunovads.lv/lv/civilas-aizsardzibas-plans/> [skatīts 08.09.2020.]

Secinājumi

Fokusa grupu interviju laika posmā (2019. gada rudens/ziema) militārais sektors iedzīvotājiem nešķiet aktuāls, prioritāri viņiem šķiet veselības, sociālās labklājības un ekonomikas sektora draudi. Militārie draudi iedzīvotāju drošības uztverē nav tik nozīmīgi kā tie, kuri skar pamatvajadzību nodrošināšanu. Vienīgi retais aptaujātais kā galveno draudu uzsver militāro apdraudējumu sev un ģimenei.

Pētījumu centra SKDS veiktajās aptaujās kā nozīmīgāko draudu iedzīvotāji minējuši ekonomisko un personīgo apdraudējumu (noziedzību), bet militārais drauds tika nosaukts kā trešais nozīmīgākais draudu veids.⁸¹ Arī šajā pētījumā militārie draudi iedzīvotājiem nav aktuāli un par tiem ikdienā netiek domāts. Šādu situācijai var būt vairāki iemesli, ko atzīst arī paši iedzīvotāji, ka valsts īsteno sekmīgu aizsardzības politiku un iedzīvotājiem par militārās drošības jautājumiem nav jāsatraucas, tādējādi subjektīvajā drošības uztverē prevalē nemilitāra rakstura draudi. Lai gan vairākos nacionāla līmeņa un starptautiskos analīzes dokumentos tiek norādīts, ka Baltijas valstu, tātad arī Latvijas drošību apdraud Krievija, tomēr iedzīvotāju vairumam tas nav iemesls subjektīvās drošības uztveres maiņai, ja vien draudi nav izteikti reāli.

Interesants šķita fakts par draudu atšķirīgo uztveri, salīdzinot Ādažu un Liepājas fokusa grupu interviju rezultātus. Lai gan abās pašvaldībās ir izvietota ievērojama militāra infrastruktūra, tomēr tās dēļ izteiktāku militāro apdraudējumu izjūt Ādažu iedzīvotāji. Tas skaidrojams ar militārās infrastruktūras intensīvāku izmantošanu, piemēram, Ādažos ir izvietota NATO paplašinātās klātbūtnes kaujas grupa un atrodas lielākais militārais poligons Baltijā. Tur uz mācībām ik gadus ierodas sabiedroto valstu bruņotie spēki. Savukārt Liepājā sabiedroto spēku klātbūtne nav tik intensīva, turklāt Jūras spēku apmācības notiek galvenokārt jūrā, tāpēc militāro aktivitāšu radītās sekas (troksnis, karavīru klātbūtne ielās) iedzīvotāji ikdienā neizjūt.

Pētījuma gaitā iezīmējās atšķirīga subjektīvā draudu uztvere Daugavpilī un Rēzeknē, kur par galveno draudu tiek uzskatīta sabiedroto spēku klātbūtne. Tajā pašā laikā iedzīvotāju subjektīvajā drošības uztverē NATO un ES tiek skatīts kā drošības garants, īpaši izceļot tieši ES nozīmi. To varētu skaidrot ar ES finanšu instrumentu investīcijām pašvaldību infrastruktūras objektos, kas iedzīvotājos rada pārliecību par sava veida drošību. Kā intervijā uzsver

⁸¹ SKDS (2016. gada novembris). *Latvijas iedzīvotāju viedoklis par valsts aizsardzības jautājumiem: Latvijas iedzīvotāju aptauja*. Pieejams: https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/SKDS_aptauja_2016%20%281%29.pdf [skatīts 07.04.2020.]

Rēzeknes pašvaldības darbinieks, personīgo drošību rada fakts, ka ir redzama, piemēram, militārās infrastruktūras attīstība reģionā vai notiek kāda cita rīcība, kas veicinātu vietējo iedzīvotāju atbalstu NATO. Lai mazinātu iedzīvotāju uztraukumu par NATO kā draudu, īpaši svarīga ir ne tikai komunikācija ar sabiedrību šajās pašvaldībās, bet arī redzamāka NBS klātbūtne militāro mācību, publisko pasākumu laikā vai īstenojot citas sadarbības programmas, kā tas ir Ādažu pašvaldībā.⁸² Būtiski ir uzsvērt, ka tieši šajās pašvaldībās ir nepieciešama aktīvāka rīcība. Svarīga ir šo pasākumu intensitāte, lai sabiedrība pierastu, ka ne tikai NBS, bet arī sabiedrotie sniedz drošību.

Salīdzinot iedzīvotāju draudu uztveres rādītājus ar pašvaldību darbinieku viedokļiem, var secināt, ka iegūtais rezultāts ir visnotaļ atšķirīgs. Spilgtākais piemērs ir Jaunjelgava, kur iedzīvotājus neuztrauc ārējais apdraudējums, kamēr pašvaldības darbinieks uzskata Krieviju par ārējo apdraudējumu. Arī savstarpējā komunikācija Jaunjelgavā ir sarežģīta, jo iedzīvotājus uztrauc tas, ka pašvaldība nekomunicē ar viņiem par to, kā būtu jārikojas krīzes situācijā. Pašvaldība norāda, ka tā ir pašu iedzīvotāju vaina, ka viņi neinteresējas, kas būtu darāms šādās situācijās. Arī pati pašvaldība nezina, kā būtu jārikojas, jo nav civilās aizsardzības plāna, uz kura pamata būtu izstrādāti iedzīvotāju apziņošanas algoritmi.

Pētījumā gaitā tika noskaidrots, ka vairumā apskatīto pašvaldību civilās aizsardzības plāni nav aktualizēti un tajos nav aprakstīta pašvaldību rīcība militārās agresijas gadījumā. Lai gan ārējie normatīvie akti nosaka šādu daļu iekļaušanu katras pašvaldības plānā, civilās aizsardzības plāni joprojām pamatā balstās uz dabas katastrofu un tehnogēno katastrofu pārvarēšanas algoritmiem. Caurskatot plānus, nākas secināt, ka militāras krīzes gadījumā pašvaldības paļautos uz valdības pieņemtajiem lēmumiem, tādējādi, iespējams, apgrūtinot krīzes radīto seku pārvarēšanu, nevis ar saviem izstrādātajiem algoritmiem veicinātu iedzīvotāju drošību un ātrāk neitralizētu krīzes sekas.

Tika arī noskaidrots, ka ar valsts aizsardzību saistītie dokumenti atspoguļo iedzīvotāju bažas par ārējo apdraudējumu. Tā, piemēram, Krievija kā viena no būtiskākajiem ārējiem draudiem tiek minēta Valsts aizsardzības koncepcijā, kas apstiprināta 2020. gada 24. septembrī. Koncepcija ir viens no pamatdokumentiem, kurā tiek iezīmēti galvenie draudi un turpmākā rīcība šo draudu mazināšanai četru gadu periodā. Atšķirībā no iedzīvotājiem, kas atsevišķās pašvaldībās min tādus draudus kā NBS militārās infrastruktūras klātesamība, sabiedroto spēku vai NATO klātbūtne, Valsts aizsardzības

⁸² Ādažos tiek minēts, ka sadarbība ar armiju izpaužas kā, piemēram, žoga uzlikšana vai kā Kanādas karavīru dāvinājums – ponijs – “Dzīvo sapņu dārzam”.

konceptija uzsver pretējo – Latvijas aizsardzība ir balstīta kolektīvās drošības sistēmā, kas izpaužas caur sabiedroto spēku klātbūtni un NBS militāro spēju attīstību.⁸³ Tajā pašā laikā šajā koncepcijā tiek uzsvērts, ka būtiskākie draudi ir NATO valstu nepietiekamais finansējums, teroristiskie grupējumi, klimata pārmaiņas, tehnoloģiju attīstība u. c.⁸⁴

⁸³ Skatīt: Aizsardzības ministrija (2020). *Valsts aizsardzības koncepcija*, 3–27. lpp. Pieejams: AiMVAK_2020.pdf (mod.gov.lv) [skatīts 14.09.2020.]

⁸⁴ Turpat, 5.–6. lpp.

Krīzes komunikācija: sabiedrības iespējošana vai drauds subjektīvai drošības uztverei

KRISTAPS CELMIŅŠ, ROVENA BERGA

Covid-19 izplatība Latvijā radīja daudzas pārdomas par valsts spēju operatīvi risināt krīzi, tai skaitā īstenot krīzes komunikāciju tādā veidā, lai sabiedrība kļūtu par partneri un mazinātu pieaugošās bailes par efektīvu tās pārvaldīšanu. Šīs nodaļas mērķis ir noskaidrot, kā valdība nodod sabiedrībai vēstījumus par Covid-19 vīrusu un ieviestajiem ierobežojumiem, kādas ziņas publicējuši galvenie sabiedriskie publiskie mediji, kā arī kāda ir bijusi sabiedrības reakcija un vai tā ir ietekmējusi iedzīvotāju subjektīvo drošības uztveri. Pētījuma gaitā tika identificēts, kas ir krīze, krīzes komunikācijas dzīves cikla posmi un tos raksturojošās pazīmes, bet pēc tam tika atspoguļoti rezultāti, kas iegūti empiriskā pētījumā, monitorējot ziņas, sākot ar 1. martu līdz 12. maijam, un izmantojot kvalitatīvo kontentanalīzes metodi. Covid-19 krīzes pirmā posma analīze pierāda arī to, ka pirmās rokas darbības stratēģija ir visefektīvākā komunikācijas stratēģija krīzes komunikācijā, lai sniegtu skaidru, faktoloģisku informāciju, bet ofensīvo atbildi stratēģiju vai stratēģisko bezdarbību nebūtu ieteicams izmantot. Balstoties uz Covid-19 pirmā viļņa krīzes komunikācijas analīzi, iespējams secināt: lai informācija tiktu skaidri uztverta, pēc tās būtu jāseko arī attiecīgām darbībām, kas ir skaidras un konkrētas, nevis vairākas reizes uzlabotas, pielāgotas vai pat pilnībā mainītas, jo tas var veicināt sabiedrības neizpratni un nedrošību. Lai izvairītos no kļūdu pieļaušanas potenciālajā Covid-19 trešajā vilnī, lielāka uzmanība būtu jāpievērš jaunas krīzes komunikācijas stratēģijas attīstīšanai, kurā tiktu ņemta vērā arī sabiedrības subjektīvā drošības uztvere.

Atslēgvārdi: krīzes dzīves cikli, krīzes vadība, personiskā drošība, valdības krīzes komunikācija, vēstījumu skaidrība.

The spread of Covid-19 in Latvia provided the opportunity to reflect on the country's ability to deal with the crisis promptly, implementing crisis communication in such a way that the public becomes a partner and the growing fears about its effective management are reduced. The purpose

of this chapter is to find out how the government communicates the messages about the Covid-19 virus and the imposed restrictions, what news has been published in the main public media, how the public has reacted and whether it has affected the subjective perception of security. The study identified the crisis, including the stages and characteristics of the lifecycle of crisis communication, and reflected the results of an empirical study that monitored data from March 1 to May 12, using a qualitative content analysis method. The analysis of the first phase of Covid-19 shows that first-hand action is the most effective communication strategy to use in crisis communication to provide clear, factually accurate information and that offensive response strategies or strategic inaction is not advisable. Based on the analysis of the first Covid-19 crisis communication, it can be concluded that, in order to be clearly understood, information should also be followed by relevant actions that are clear and specific rather than repeatedly modified, adapted or even completely altered, as this can contribute to public misunderstanding and insecurity. To avoid making mistakes in the potential third wave of Covid-19, more attention should be paid to developing a new crisis communication strategy that also takes into account the public's subjective perception of security.

Keywords: clarity of messages, crisis life cycles, crisis management, government crisis communication, personal security.

levads

Krīzes situācijās īpaša loma ir komunikācijai ar sabiedrību, kas var vairot un vienlaicīgi vājināt cilvēku drošības izjūtu. Strauji progresējošā mediju un sociālo platformu vide, kura piedāvā plašu informācijas un viedokļu spektru, ietekmē publiskā sektora ziņu un vēstījumu veidošanu un izplatību. Tomēr jaunu un globālu pārmaiņu sākumā sabiedrības uzmanība un spēja analizēt notiekošo ir ierobežota – pārmērīgais ziņu daudzums pazemina indivīda spēju apstrādāt informāciju, kā arī mazina tā subjektīvo drošības uztveri. Jo sarežģītāka, abstraktāka vai svešāka informācija tiek izplatīta, jo grūtāk cilvēkiem to apzināt, izprast, pieņemt un rīkoties, lai mazinātu nedrošību. Krīzes apstākļos, ko pierāda arī Covid-19 gadījums, strauji izplatās dezinformācija par vīrusu, kas padara situāciju daudz bīstamāku, apšaubot pieņemto lēmumu leģitimitāti. Covid-19 apstākļos publiskā sektora krīzes komunikācija digitālajā platformā ir kļuvusi par nepieciešamību un vienu no iedzīvotāju iespējošanas nosacījumiem.

Valdības pieeja, stratēģija un krīzes pārvarēšanas un ārējās saziņas mehānismi ārkārtas situācijās var palīdzēt valstīm sasniegt labākus rezultātus. Ja publiskais sektors balstās uz krīzes komunikācijas stratēģiju vai vismaz vadlīnijām, kas nosaka, kādā formātā konkrētā ziņa tiek pausta, ir radīti

priekšnoteikumi sistēmiskai un uz partnerību balstītai pieejai.¹ Valdības vadītājs krīzes apstākļos vada ārējo komunikāciju, kas galvenokārt ietver preses konferences un uzrunas televīzijā, kuras var pārraidīt arī sociālajos medijos. Sociālos medijos var izmantot par instrumentu, kas palīdz paātrināt saziņu krīzes situācijās, bet tie var radīt arī jaunus izaicinājumus un riskus, ja tiem uzticas, piemēram, tie var manipulēt ar datiem tiešsaistē.

Covid-19 globālās pandēmijas krīzes pirmsākumi meklējami 2019. gada 31. decembrī, kad Pasaules Veselības organizācijas birojs Ķīnas Tautas Republikā publicēja tīmekļa vietnē ierakstu par “vīrusu – pneimoniju” Uhaņā.² Latvijā par pandēmijas sākuma datumu var uzskatīt 2020. gada 2. martu, kad diagnosticēja pirmo inficēto pacientu.³ Pāris dienu laikā saslimušo skaits sāka pieaugt un nācās pieņemt straujus un atbildīgus lēmumus par turpmāko sabiedrības mobilizēšanu. Tāpēc 2020. gada 12. martā, pamatojoties uz Civilās aizsardzības un katastrofu pārvaldīšanas likumu, kā arī uz likumu “Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli” un Epidemioloģiskās drošības likumu, Latvijas Republikas Ministru prezidents A. K. Kariņš visā valsts teritorijā izsludināja ārkārtējo situāciju.⁴

Covid-19 izplatība Latvijā radīja daudzas pārdomas par valsts spēju operatīvi risināt krīzi, tai skaitā īstenot krīzes komunikāciju tādā veidā, lai sabiedrība kļūtu par partneri un mazinātu pieaugošās bailes par efektīvu tās pārvaldīšanu. Pētījumā krīzes komunikācija analizēta no dažādiem valsts iestāžu darbības skatpunktiem, pievēršoties ziņu izplatīšanai, nevis organizacionāliem jautājumiem. Šīs grāmatas nodaļas mērķis ir noskaidrot, kā valdība nodod sabiedrībai vēstījumus par Covid-19 vīrusu un ieviestajiem ierobežojumiem, kādas ziņas publicējuši galvenie mediji, kā arī kāda ir bijusi sabiedrības reakcija un vai tā ir ietekmējusi iedzīvotāju subjektīvo drošības uztveri. Rakstā iekļautās atziņas balstās uz sabiedriskās domas aptaujas datiem, kurus ieguvuši Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļas 1. kursa studenti, apzinot 1015 respondentu (947 latviešu un 68 krievu tautības respondentus, no šiem respondentiem ceturtdaļa bija vīrieši) viedokli par

¹ SIGMA (2020). *Public Administration: Responding to the COVID-19 Pandemic*. Pieejams: <http://www.sigmaweb.org/publications/SIGMA-mapping-public-administration-response-EU-members-coronavirus-COVID19.pdf> [skatīts 08.01.2021.]

² ProMed International Society for Infectious Diseases (31.12.2019.). Pieejams: <https://promedmail.org/promed-post/?id=6864153%20#COVID19> [skatīts 19.09.2020.]

³ LSM (02.03.2020.). *Latvijā apstiprināts pirmais koronavīrusa “Covid-19” gadījums*. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/latvija-apstiprinats-pirmais-koronavirusa-covid-19-gadijums.a349768/> [skatīts 19.09.2020.]

⁴ Veselības ministrija (14.05.2020.). *Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu – aktualizēts 14. maijā*. Pieejams: <https://www.v.m.gov.lv/lv/jaunums/par-arkartejas-situacijas-izsludinasanu-aktualizets-14-maija> [skatīts 19.09.2020.]

stāvokli Latvijā Covid-19 krīzes laikā pavasara periodā. Respondenti pārstāvēja vecumgrupas no 18 līdz 65+ gadiem un reprezentēja katru Latvijas reģionu (Rīga, Kurzeme, Latgale, Sēlija, Vidzeme un Zemgale).

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, pirmajā raksta daļā noskaidrots krīzes definējums, krīzes komunikācijas dzīves cikla posmi un tos raksturojošās pazīmes. Otrajā un trešajā daļā atspoguļoti empiriskā pētījumā iegūtie rezultāti, monitorējot ziņas, izmantojot kvalitatīvo kontentanālizēšanas metodi, lai noskaidrotu vēstījumu skaidrību un izmantotās komunikācijas stratēģijas.

Krīzes komunikācijas monitorēšana ietvēra apjomīgu laika posmu, sākot ar 1. martu (sākusies testēšana, visi testi negatīvi) un beidzot ar 12. maiju (valdība pieņem lēmumu par ierobežojumu samazināšanu). Monitorēšanas procesa laikā apskatītas tādas komunikāciju īstenojošas institūcijas kā Slimību profilakses un kontroles centrs (turpmāk – SPKC), Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienests (turpmāk – NMPD), Veselības ministrija, Ministru kabinets, Ārlietu ministrija, Izglītības ministrija, kā arī mediji: DELFI, “Panorāma” un Latvijas Radio 1 (LR1). Konkrētie mediji tika izvēlēti tāpēc, ka tie regulāri informēja sabiedrību par jautājumiem saistībā ar Covid-19 (ministrijas un SPKC, NMPD kā ziņu pirmavots), kā arī tāpēc, ka Latvijā tie ir visbiežāk izmantotie mediji (it īpaši DELFI un “Panorāma”). Monitorēšanas sākumā tika iekļautas visas ziņas, kurās tika minēts Covid-19 vai tā ietekme uz konkrētām nozarēm, taču, sākot ar 19. martu, lielā ziņu apjoma dēļ tās tika skaitliski ierobežotas – 10 līdz 20 ziņas dienā.

Pirmkārt, fiksēts, kāds ir ziņas nosaukums, medijs un informācijas sniedzējs. Pirmais rādītājs bija komunikācijas stratēģijas (pirmās rokas darbības stratēģija, ofensīvās atbildes stratēģija, aizsardzības atbildes stratēģija, novēršanas atbildes stratēģija, daiļrunīgās līdzjūtības stratēģija, koriģējošās darbības stratēģija vai stratēģiska bezdarbība).⁵ Otrkārt, fiksēti draudi, kas iekļauti ziņā, – tie var būt primāri, sekundāri vai terciāri. Krīzes komunikācijas monitorēšana paredzēja arī konkrētu atslēgvārdu – krīze, pabalsts, dīkstāve, iepirkšanās, preces, sejas maskas, dezinfekcija, slimie, izveseļojušies, ierobežojumi, distance, rokas, mediķi, valdība, budžets, nāve, repatriācija, ārkārtas stāvoklis, atbildība, grūtības, pašvaldības – meklēšanu ziņās. Vēlāk tika pievienoti arī tādi atslēgvārdi kā vakcīna, aizsarglīdzekļi un eksperimentālā ārstniecība. Kopējā pētījuma metodoloģija atspoguļota 1. tabulā.

⁵ Smith, R. D. (2016). *25 Strategies for Crisis Communication*. Pieejams: www.ron-smith.com. [skatīts 19.09.2020.]

1. tabula. Pētījuma metodoloģija

Medijs	Komunikācijas stratēģija	Draudi (primāri, sekundāri, terciāri)	Atslēgvārdi		
SPKC	Pirmās rokas darbības stratēģija	Ekonomiskie	Krīze	Ierobežojumi	Atbildība
DELFI	Ofensīvās atbildes stratēģija	Politiskie	Pabalsts	Distance	Grūtības
“Panorāma”	Aizsardzības atbildes stratēģija	Militārie	Dīkstāve	Rokas	Pašvaldības
mk.gov.lv (Ministru kabinets)	Novēršanas atbildes stratēģija	Sabiedrības	Iepirkšanās	Mediķi	Vakcīna
NMPD	Daiļrunīgās līdzjūtības stratēģija	Personiskie	Precis	Valdība	Aizsarglīdzekļi

Krīze un krīzes komunikācija

Krīzes un krīzes komunikācijas analīzei piemērotās teorijas ir iespējams aplūkot politoloģijas, komunikācijas, socioloģijas un psiholoģijas disciplīnā. Tās ir saistītas ar informācijas nodošanu auditorijai, lai palīdzētu izvairīties no krīzes vai novērst to, lai saglabātu sabiedrisko mieru, atgūtos no krīzes, kā arī saglabātu vai uzlabotu uzticību informācijas paudējam, šajā gadījumā – Latvijas valdībai un tās pārstāvjiem. Šajā rakstā izmantosim tās teorētiskās atziņas, kuras spēj piedāvāt skaidrojumu Latvijas krīzes komunikācijas gadījuma analīzei.

Krīze ir incidents vai notikums, ko nav iespējams kontrolēt ar jau esošajiem kontroles mehānismiem,⁶ vai arī, atsaucoties uz Oksfordas angļu valodas vārdnīcu, krīze ir “ārkārtīgi svarīgs vai izšķirošs posms, lai kaut kas notiktu; pagrieziena punkts; stāvoklis, kurā izšķirošas pārmaiņas uz labu vai sliktāku pusi ir nenovēršamas...”⁷. Kā raksta Arjens Boins (*Arjen Boin*) un Pauls Thārsts

⁶ Jones, R. W. (2000) *Critical Incident Protocol*. Michigan State University, p. 37. Pieejams: https://www.michigan.gov/documents/msp-critical__incident_Protocol_8735_7.pdf

⁷ Blanchard, B. W. (2008). *Guide to Emergency Management and Related Terms, Definitions, Concepts, Acronyms, Organizations, Programs, Guidance, Executive Orders & Legislation. A Tutorial on Emergency Management, Broadly Defined, Past and Present*, p. 180. Pieejams: <http://training.fema.gov/EMIWeb/edu/docs/terms%20and%20definitions/Terms%20and%20Definitions.pdf>

(Paul 'THart), "krīzē nākas sastapties ar notikumiem, kuri pieder pie "ne" kategorijas: negaidītas, nevēlamas, neiedomājamas un bieži nevadāmas situācijas"⁸. Krīzes gadījumos ir ierobežots laika limits lēmumu pieņemšanai un to skaidrošanai; intensīva informācijas plūsma, kura jāanalizē, vai tās trūkums; sabiedrības un valdības emocijas ir sakāpinātas, veidojoties sistēmas pārslozdei; un notikumi notiek tik strauji, ka konstruktīva plāna izstrāde ir sarežģīta. Šādās situācijās organizācijas limeni ir nepieciešama jau iepriekš apzināti veidota stratēģija, kas iekļautu galvenos krīzes risināšanas pasākumus un kompetenču sadalījumu. Krīzes vadība ir negatīva pagrieziena punkta stratēģiskās plānošanas process, kas novērš daļu riska un nenoteiktības no negatīvās situācijas, tādējādi ļaujot organizācijai vairāk kontrolēt savu likteni.⁹ Krīzes vadība ir veids, kā apzināti novērst krīzes eskalāciju un tās sekas, tomēr ir skaidrs, ka ar pastiprinātas uzmanības pievēršanu pašai krīzei nepietiek, jo tās rezultātā sabiedrībā var veidoties negatīvas emocijas, kuru ignorēšana var novest pie jauniem, iepriekš neparedzētiem nemieriem. Tieši šis apstāklis ir nozīmīgs krīzes komunikācijas izstrādāšanā un īstenošanā.

Krīzes komunikāciju pētnieks Timotijs Kūmbss (*Timothy Coombs*) definē kā "tādas informācijas vākšanu, apstrādi un izplatīšanu, kas vajadzīga krīzes situācijas risināšanai"¹⁰. Vienkārša krīzes komunikācijas definīcija attiecas uz iesaistīto pušu faktisko saziņu ar ieinteresētajām personām un sabiedrību noteikta mērķa sasniegšanai. Tie varētu būt valdības centieni informēt sabiedrību par to, ka, piemēram, saskaņā ar likumu viņiem ir jālieto sejas maskas sabiedriskās vietās. Tā kā organizācija piedzīvo negaidītu situāciju un ir nepieciešama reakcija, var izrādīties, ka iesaistītajai organizācijai nav pilnīgas kontroles pār krīzi tās laikā, tāpēc nepieciešams veikt krīzes komunikāciju, lai saglabātu kontroli pār sabiedrības uzvedību un mazinātu potenciālās sekas. Latvijas gadījumā Covid-19 krīzes kontekstā komunikāciju uzsāka jau pirms pašas krīzes sākuma. Analizējot krīzes komunikāciju, svarīgi to aplūkot kā dialogu starp organizāciju un sabiedrību pirms krīzes, tās laikā un pēc tās, kā arī pēc pašas organizācijas izvēlēta vadības modeļa, kas pielāgots attiecīgajam mērķim.

Krīzes vadība ir process, kurā identificē potenciālo krīžu cēloņus un veic darbības, kas sagatavo organizāciju reaģēšanai uz krīzi un atlabšanai no tās.¹¹

⁸ Boins, A., "T Hart, P. (2007). The Crisis Approach. In: Havidán, R., Quarantelli, E. L., Dynes, R. R. (eds). *Handbook of Disaster Research*. Springer, pp. 42–54.

⁹ Banks, K. (2007). *Crisis communications: a casebook approach*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, p. 7.

¹⁰ Coombs, W. & Holladay, S. (2010). *The handbook of crisis communication*. Chichester, U.K., Malden, MA: Wiley-Blackwell, p. 20.

¹¹ Blanchard, B. W. (2008). *Guide to Emergency Management and Related Terms, Definitions, Concepts, Acronyms, Organizations, Programs, Guidance, Executive Orders & Legislation. A Tutorial on*

Krīzes pārvarēšana ir stratēģiska un visaptveroša programma, kas izstrādāta, lai novērstu krīzes cēloņus un tās sekas, kā arī aizsargātu pašu organizāciju. Svarīga un būtiska sastāvdaļa krīzes vadībā ir sabiedrības attiecības ar valdību un tās dialogos ar sabiedrību. Krīzes komunikācijā regulāri tiek izmantoti plašsaziņas līdzekļi, lai izplatītu vēstījumu sabiedrībai. Tas jo īpaši attiecas uz akūti svarīgu ziņu paušanu, kad plašsaziņas līdzekļi kļūst par galveno, ja ne vienīgo saziņas avotu, veidojot tiešu saikni starp valdības pārstāvjiem un sabiedrību. Efektīva krīzes komunikācija neapšaubāmi tiek uzlabota ar valsts valdības oficiālo atbalstu, pat ja šis atbalsts ir neliels un simbolisks. Šī darbība ir nozīmīga, ja valdības runas personai, kas komunicē ar sabiedrību, ir liela uzticība. Valdība var paust šo atbalstu, sākot ar publiski attēlotu un oficiālu atbalstu krīzes novēršanai un beidzot ar tādu tiesību aktu pieņemšanu, kas nosaka ierobežojumus un konkrētas veicamās darbības. Efektīva krīzes vadība ietver krīzes komunikāciju, kas ne tikai var mazināt vai pat likvidēt krīzi, bet arī nodrošināt organizācijai pozitīvāku reputāciju nekā pirms krīzes.

Krīzes komunikācija aptver un iekļauj trīs dalībniekus: publisko sektoru, privāto sektoru un masu medijus. Publiskais sektors monitorē krīzi, gatavo prognozes un izplata aktuālos brīdinājumus. Šis sektors ir faktiskais krīzes informācijas avots – privātā sektora un masu mediju paustā informācija balstās uz publiskā sektora sniegto informāciju. Lai arī šis sektors pamatā veido aktuālo krīzes informāciju, tā informācijas paušanas kanāliem ir salīdzinoši neliela mērķauditorija, tāpēc šis sektors nav spējīgs veidot individuālu un veiksmīgu krīzes komunikāciju vienlaicīgi. Kaut gan salīdzinoši mazāk, tomēr tikpat būtiski krīzes komunikācijas veidošanu ietekmē arī privātais sektors – tas ir tendēts motivēt cilvēkus ieguldīt savas nākotnes drošībā. Privātais sektors, kam kopumā ir lielāka mērķauditorija un vairāk informācijas kanālu nekā publiskajam sektoram, salīdzinoši nelielā daudzumā veido savu krīzes informāciju. Šis sektors kopējā krīzes komunikācijā ir nozīmīgs – tas nodrošina nosacīti svaiņu skatījumu uz krīzes informāciju un izplata tādu informāciju, ko neizplatītu publiskais sektors, piemēram, par publiskā sektora darbības kompetenci vai nekompetenci. Masu mediji ir ietekmīgākais krīzes komunikācijas informācijas izplatītājs, jo, lai arī publiskais un privātais sektors veido saturu (to dara arī masu mediji), tieši masu mediji nosaka, kāds ir krīzes vadības atspoguļojums, līdz ar to radot plašāku komunikācijas kontekstu. Masu medijiem ir nesalīdzināmi lielāka mērķauditorija un vairāk informācijas paušanas kanālu, kas nodrošina gandrīz tūlītēju ziņas izplatību un ietekmi. Jāuzsver, ka masu mediju

kanāli ir radīti komerciālu apsvērumu dēļ – to prioritāte ir iegūt pēc iespējas vairāk finansiālo līdzekļu, tāpēc pretrunīgas informācijas izplatība nereti ir primārāka par būtiskas informācijas izplatību; bieži vien tas pats attiecas arī uz negatīvas–pozitīvas informācijas izplatību. Labai krīžu vadībai un novēršanai faktiski netiek veltīta liela masu mediju uzmanība, turpretim sliktai vadībai un novēršanai tiek pievērsta pastiprināta masu mediju uzmanība. Apzinoties šo tendenci, ir skaidrs: lai valdības krīzes komunikācija izdotos un kļūtu pēc iespējas veiksmīgāka, valdībai prioritāri ir jāpanāk, ka starp valdību un masu platformām valda abpusēja uzticība.

Mediju publicitātes pamatvērtība ir, ka tā sniedz trešās puses apstiprinājumu organizācijas vēstījumam.¹² Auditorija uzskata, ka no televīzijas, radio un laikrakstiem iegūtās ziņas ir ticamākas nekā informācija, ko viņi saņem tieši no organizācijas, izmantojot reklāmu, vietnes, brošūras u. c. Tas ir tāpēc, ka ziņu mediju informācija ir izturējusi noteiktu atlasī. Auditorija zina, ka ne viss tiek publicēts, tāpēc intuitīvi apjauš, ka profesionāli žurnālisti ir izvēlējušies, kuru informatīvu materiālu pasniegt kā ziņu, – reportieris vai redaktors apsver ziņas saturu un nolemj, ka tas ir pietiekami aktuāls, lai to nodotu sabiedrībai. Masu mediju un informācijas tehnoloģiju attīstība dod iespēju uzzināt par katastrofām ne tikai reģionālā, bet arī globālā mērogā, tādējādi pastiprinot iespaidus, ko gūst pārējā pasaule,¹³ kas ir būtiski valsts prestiža celšanai vai zaudēšanai internacionālās vides kontekstā. Tomēr krīzes situācijā prioritāra nozīme ir tieši krīzes komunikācijas īstenošanai.

Krīzes komunikācijas informācijas sniegšana riskam pakļautām personām un kopienām ir viens no gatavības un noturības veidošanas pamatiem. Ņemot vērā krīzes komunikācijas nozīmi un efektivitāti, pasaules, reģionālā un vietējā līmenī iesaistītie aktori pastiprināti iegulda resursus krīzes komunikācijas īstenošanā.¹⁴ Nūkāsulas Universitātē veiktā pētījuma rezultāti liecina, ka vēstījuma skaidrība (nodoms izveidot attiecības) palielinās, ja ir skaidra un ticama informācija par notikumu (krīzi).¹⁵ Tas nozīmē, ka politikas veidotājiem un komunikācijas veicējiem ir kritiski jāizvērtē krīzes informācijas saturs skaidrība un avota ticamība informācijas izplatīšanā komunikācijas procesa laikā. Tas arī palīdz labāk izprast faktorus, kas ietekmē situācijas uztveri

¹² Smith, R. (2005). *Strategic planning for public relations*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, p. 94.

¹³ Beinaroviča, I. (2014). *Katastrofu vadība: Latvijas gadījums*. Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultāte, 7. lpp. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/28132>

¹⁴ Ballantyne, M. (2000). *Information on Volcanic and Earthquake Hazards: The Impact on Awareness and Preparation*. Institute of Geological and Nuclear Sciences.

¹⁵ Abunyawah, M. et al. (2019). Linking information provision to behavioural intentions. *International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment*, 11(1), pp. 100–118.

sabiedrībā. Šajā pašā pētījumā arī pierādīts, ka informācijas apmaiņa starp tās sūtītājiem un uztvērējiem un atbildes uz jautājumiem mazina vēstījuma neskaidrību.¹⁶ Tiek secināts, ka krīzes komunikācijas pieaugošā loma rada nepieciešamību pēc iespējas skaidrāk un saprotamāk nodot vēstījumu. Krīzes komunikācijā, lai būtu pēc iespējas lielāka vēstījuma skaidrība, būtiska ir griezeniskā saite, ko sniedz informācijas paudējs, piemēram, valdība.

Lai krīzes komunikācija būtu konsekventa un vēstījums skaidrs, tiek lietotas dažādas komunikācijas stratēģijas. Valdība var izmantot virkni verbālu un uzvedības stratēģiju, pārvaldot savu reakciju uz opozīciju un atgūšanos no kritikas. Ar opozīciju tiek saprasts jebkurš centiens vai process, kas apšaubītu valdības rīcību un reputāciju, tai skaitā ne tikai politisko oponentu, bet arī mediju, organizāciju un sabiedrības pārstāvju darbība. Iegūto datu tipoloģija, kuru izmantosim raksta gaitā, ir balstīta uz Ronalds Smita (*Ronald Smith*) definētajām komunikācijas stratēģijām.¹⁷ Pirmā veida stratēģija faktiski ietver pirmskrīzes rīcību, kas notiek, pirms opozīcija sāk darboties pret valdību. Šī ir pirmās rokas darbības stratēģija, kuras pamatā ir ideja un tās ievirze, kuru nosaka sarunas uzsācējs un ar kuru jākonkurē visām alternatīvām versijām. Šīs stratēģijas pamatā ir pirmskrīzes uzbrukumi, kad sliktas ziņas ir neizbēgamas un primāri izmantotas pirmajos divos krīzes vadības posmos jeb riska un seku mazināšanas posmos, tāpēc krīzes sekas rada aizvien jaunus saspīlējumus. Veiksmīga krīzes komunikācija rada aizvien jaunas pirmās rokas ziņas un aktualitātes. Šī stratēģija ir jālieto, ja sabiedrība ir dzirdējusi apsūdzības vai citas sliktas ziņas par organizāciju un tai ir nepieciešams piedāvāt spēcīgus pierādījumus, lai pamatotu, kāpēc ņemts vērā konkrētais vēstījums.

Krīzes komunikācijas veicēji, reaģējot uz kritiku, dažkārt izmanto tādas **ofensīvās atbildes stratēģijas** kā uzbrukums, apmulsums vai draudi. To pamatā ir pieņēmums, ka organizācija darbojas no spēka pozīcijas un, saskaroties ar opozīciju un izrādot spēku, novērs to, kas viņu apdraud. Kā norāda R. Smits, bieži šīs stratēģijas mērķis ir mudināt pretinieku atkāpties vai vismaz atturēties no turpmākas kritikas.¹⁸ Autors iesaka izmantot šo pieeju tikai tad, ja var pierādīt, ka apsūdzētāji ir lielā mērā pārspilējuši organizācijas iesaistīšanos problēmas radišanā. Cita stratēģiskās komunikācijas pieeja ir **aizsardzības atbildes stratēģija**, piemēram, noliegšana vai attaisnošana, kas nozīmē, ka organizācija mazāk agresīvi reaģē uz kritiku nekā tad, ja tiek izmantota ofensīvās

¹⁶ Abunyah, M. et al. (2019). Linking information provision to behavioural intentions. *International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment*, 11(1), pp. 100–118.

¹⁷ Smith, R. (2005). *Strategic planning for public relations*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, p. 101.

¹⁸ Ibid., p. 103.

atbildes stratēģija. Lietojot šo stratēģiju, organizācija var censties mazināt atbildību par kaitējumu, izvairīties no tās, neuzņemties to, var pat novelt atbildību uz citiem un pati palikt cietējas lomā. Vēl ir **daiļrunīgās līdzjūtības stratēģija**, kuru lietojot organizācija pauž empātiju un sapratni par neveiksmēm, kuras cietusi tās publika (valsts gadījumā tā ir sabiedrība). Tās ir bažas – organizācija pauž, ka nav vienaldzīga pret problēmu, bet neatzīst savu vainu; līdzjūtība – organizācija izsaka bēdas par kāda zaudējumu vai nelaيمي, taču neatzīst savu vainu; nožēla – organizācija atzīst skumjas un sāras par situāciju.

Šajā rakstā apkopotas tās teorētiskās atziņas, kas ir īpaši svarīgas empīriskā pētījuma veikšanā, lai noskaidrotu, vai valdības komunikācijas vēstījumi ir bijuši skaidri un vairojuši sabiedrības drošības sajūtu vai, tieši pretēji, to mazinājuši. Kā arī izpētītas valdības izmantotās komunikācijas stratēģijas, kuras ietekmē iedzīvotāju uzticēšanos pieņemtajiem lēmumiem un līdzdalību drošības vairošanā vai arī kuras var radīt negatīvas sekas lēmumu ieviešanā un krīzes stabilizēšanā.

Krīzes komunikācija pandēmijas pirmā viļņa laikā: vēstījumu skaidrība

Covid-19 krīzes laikā tika veikti daudzi pētījumi, kas liecina par sabiedrības subjektīvo drošības uztveri. Kā vienu no piemēriem var minēt Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļas 1. kursa studentu veikto aptauju “Latvijas sabiedrības reakcija uz pandēmiju Covid-19”. Tajā no 18. maija līdz 31. maijam tika noskaidrots Latvijas iedzīvotāju vērtējums par valdības rīcību krīzes laikā. Aptaujā uz jautājumu “Ko Jūs ieteiktu valdībai darīt Covid-19 krīzes laikā?” lielākā daļa respondentu atbildējuši, ka valdība labi pārvaldījusi situāciju un ka ir jāturpina iesāktais – 66% aptaujāto latviešu un 51% krievvalodīgo pozitīvi vērtējuši valsts pārvaldes iestāžu komunikāciju un izmaiņas pakalpojumu pieejamībā,¹⁹ taču respondenti norādījuši arī to, ka liela nozīme ir bijusi tieši valsts komunikācijai ar sabiedrību un šai komunikācijai nepieciešama virkne uzlabojumu. Viens no ieteikumiem: ir nepieciešams *vairāk strādāt pie izskaidrošanas pasākumiem dažādās sabiedrības grupās, jo daudzas grupas joprojām uzskata, ka Covid-19 neeksistē un neuztver valdības noteiktos ierobežojumus nopietni*. Cits respondents norādījis, ka nepieciešams *vairāk informācijas, jo informācijas vakuumā un neziņā rodas konspirācijas*

¹⁹ Politikas zinātnes studenti izstrādājuši pētījumu par Latvijas sabiedrības skatījumu uz Covid-19 pandēmiju (02.07.2020.). Pieejams: <https://www.szf.lu.lv/par-mums/zinas/zina/t/59998/> [skatīts 25.01.2021.]

teorijas. Lai arī kopumā aptaujātie atzīmē, ka informācija ir bijusi pietiekama, tomēr viņi norāda, ka pietrūcis argumentācijas un plašāka skaidrojuma, kas padarītu vēstījumu saprotamāku dažādām sabiedrības grupām un vairotu viņu drošību.

Lai detalizētāk noskaidrotu, cik veiksmīgi valdība nodevusi sabiedrībai vēstījumus par Covid-19 vīrusu un ieviestajiem ierobežojumiem tā izplatības samazināšanai, ir jāapskata, kādas ziņas publicējuši galvenie sabiedrībā izmantotie mediji un organizācijas un kas ir padarījis to paustos vēstījumus skaidrus vai neskaidrus. Lai vēstījums būtu skaidrs un informāciju uztvertu ātri un precīzi, svarīgi ir tas, kā tiek veidots saturs, proti, vai izklāstījuma secība ir loģiska, izteiksmes veids un forma ir sabiedrībai saprotama. Par neskaidru vēstījumu var runāt tad, ja tajā iekļautā informācija ir pārāk apjomīga (vai, tieši pretēji, nepietiekama vai neadekvāti izskaidrota, un tas ir iemesls subjektīvai interpretācijai), minētie apgalvojumi ir nepamatoti vai pārāk sarežģīti un nesaprotami, kā arī nelogiski izklāstīti un izteiksme ir neprecīza. Būtiski ņemt vērā, kāda ir sabiedrības subjektīvā ziņu uztvere, tāpēc katram nodotajam vēstījumam ir jābūt pēc iespējas skaidrāk saprotamam jebkurai auditorijai. Krīzes komunikācijā ir svarīgi arī apzināties, ka informatīvā vide ir fragmentēta un vēstījumam ir jābūt skaidram jebkurai individuālam neatkarīgi no viņa kompetences, vietas hierarhijā, vecuma, izglītības, personīgās pieredzes vai citiem ietekmējošiem faktoriem.

Lai izprastu auditoriju un nodrošinātu tās uzticību paustajam vēstījumam, svarīgi ir nepiepildīt informācijas telpu ar liekām ziņām un publicēt to, kas lasītājam šķiet būtisks, kā arī respektēt viedokļu dažādību (ja kāds viedoklis varētu būt kaitējošs, censties to argumentēti izskaidrot, neizmantojot apvainojumus), izdarīt objektīvus secinājumus un censties pēc iespējas pārliecinošāk izskaidrot situācijas apstākļus. Ja tiek lietoti konkrēti un jebkurai sabiedrības loceklim saprotami apgalvojumi, ziņas ir grūtāk pārprast vai subjektīvi interpretēt. Visbiežāk viegli lasāmas ziņas var publicēt tieši masu mediji.

Pētījumā ziņu ar skaidru vēstījumu definējām kā tādu, kurā paustās informācijas saturs ir balstīts pierādījumos, tas ir informatīvs, kā arī pilnīgs, proti, tas nerada neskaidrības vai papildu jautājumus. Tā ir arī būtiska krīzes komunikācijas sastāvdaļa, lai veidotu skaidru un argumentētu komunikāciju ar sabiedrību. Cilvēki jūtīsies drošāk, ja vēstījums, ko organizācijas cenšas nodot sabiedrībai, tai būs skaidrs un saprotams. Sākoties Covid-19 pandēmijai, vēstījumu skaidrībai svarīgi bija definēt, kas ir šis vīruss, kādi ir saslimšanas simptomi, kā no šī vīrusa izvairīties, kā arī kādi ierobežojumi jāievēro. Pēc Latvijas Televīzijas Ziņu dienesta pasūtījuma pētījumu centrs SKDS Covid-19 krīzes laikā veica aptauju, analizējot sabiedrības viedokli par vēstījumu skaidrību un

informētību par pandēmijas ierobežojumiem. Vairāk nekā 85% aptaujāto atzinuši, ka par vīrusa izplatību, tā radītajiem riskiem un noteiktajiem ierobežojumiem ir stāstīts un skaidrots pietiekami.²⁰ Divas trešdaļas aptaujāto par vīrusa ierobežošanas pasākumiem izteikušies pozitīvi, un gandrīz puse aptaujāto pozitīvi vērtējuši saslimušo ārstēšanu. Analizējot ierobežojumu uzraudzību, aptuveni puse aptaujāto to vērtējuši pozitīvi. Divas trešdaļas norādījušas, ka oficiālajai informācijai uzticas, it īpaši infektologa Uga Dumpja (21,6%), epidemiologa Jurija Perevoščikova (8,4%), mediķu un zinātnieku (6,8%), Ilzes Viņķeles (3,6%) un Ministru prezidenta Krišjāņa Kariņa (2,8%) paustajam (daži respondenti minēja arī Vladimiru Putinu un Aleksandru Lukašenko (0,8%) vai Aldi Gobzemu (0,6%)).²¹ Noteicošs faktors cilvēku uzticībā bijusi arī valoda (krievvalodīgie iedzīvotāji biežāk norādījuši, ka neuzticas publicētajiem datiem). Iespējams secināt, ka skaidrība par vēstījumiem atšķirās starp auditorijām.

Par ietekmi uz subjektīvo drošības uztveri liecina arī sabiedriskās domas aptauja, kuru no 9. līdz 20. aprīlim veica RSU doktoranti, lai uzzinātu, kāda ir sabiedrības izpratne par Covid-19 Latvijā, un kurā atklājās, ka iedzīvotājus visvairāk uztrauc ekonomikas stāvoklis Latvijā un pasaulē, vīrusa globālā izplatība un izplatība Eiropā. Viņi pauda bažas par Latvijas medicīnas iestāžu kapacitāti un ārkārtas stāvokļa izsludināšanu, slēgtajām izglītības iestādēm, un viņus satrauca neziņa par pandēmijas beigām un Latvijas institūciju gatavību, kā arī valsts robežu slēgšanu.²² Vismazāk satrauca pārtikas produktu pieejamība veikalos. Respondenti visbiežāk izjutuši ekonomikas sektora apdraudējumu, baidoties gan par saviem ienākumiem un pirkjspēju, gan arī par valsts ekonomikas un uzņēmējdarbības vides stabilitāti. Tā kā arī sabiedriskās domas aptaujās visvairāk iezīmējušās bažas par drošību tieši ekonomikas jomā, var secināt, ka neskaidrais vēstījums par atbalsta pasākumiem šīs bažas ir tikai veicinājis. Līdzīgs neskaidrs vēstījums novērojams arī komunikācijā par Covid-19 vakcinēšanās plānu, kas ietekmē sabiedrības subjektīvo drošības uztveri personiskās drošības sektorā.

²⁰ Rožukalne, A. (2020). *Aptauja: sabiedrības izpratne par COVID-19 Latvijā. 9.–20. aprīlis. Aptaujas rezultāti*. Pieejams: https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Zinas/Zinu%20pielikumi/covid_19_results_infographics_05_08_2020.pdf [skatīts 26.01.2021.]

²¹ Bērtule, A. (08.05.2020.) *Iedzīvotāji uzteic informētību par Covid-19, bet nopenē ekonomikas glābšanu*. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/iedzivotaji-uzteic-informetibu-par-covid-19-bet-nopenel-ekonomikas-glabsanu.a359086/> [skatīts 26.01.2021.]

²² Bērtule, A. (12.05.2020.) *28% iedzīvotāju netic oficiālajai informācijai par Covid-19*. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/28-iedzivotaju-netic-oficialajai-informacijai-par-covid-19.a359519/> [skatīts 26.01.2021.]

Pēc krīzes komunikācijas monitoringa ir iespējams iezīmēt, vai vēstījums visās apskatītajās platformās ir bijis vienāds un vai nav ticis izmainīts tā saturs vai formulējums. Kā piemēru var apskatīt vēstījumu par sejas masku lietojumu un tā atspoguļojumu dažādās informatīvajās vietnēs laika posmā no 2020. gada 1. marta līdz 31. martam (skatīt 2. tabulu). Analizējot iegūtos datus, iespējams secināt, ka ziņa, ko publicējis SPKC vai Veselības ministrija, pēc tam tika ievietota medijos DELFI, LETA un LSM, lielākoties saglabājot sākotnējo vēstījumu (visbiežāk to papildināja kāds viedoklis vai intervija ar konkrētās nozares pārstāvi). Toties sabiedrībā neskaidriību varēja veicināt tas, ka konkrētā ziņa tika pārpublicēta dažādos informācijas kanālos vai iekļauta citos atsevišķos rakstos, vai publicēta citā dienā, nedaudz to pārformulējot. Covid-19 krīzes sākumā plašsaziņas līdzekļos par konkrēto tēmu rakstu skaits dienā sasniedza līdz pat 50 rakstiem, kas liecina par ļoti masīvu informācijas apjomu. Lai gan masu medijs DELFI spēja laicīgi un visai uztveramā veidā informēt sabiedrību par notiekošo Covid-19 krīzes kontekstā, monitorēšanas laikā tika secināts, ka vienā dienā tiek publicēts tik liels ziņu apjoms par kādu konkrētu tēmu, ka tas varētu arī negatīvi ietekmēt sabiedrības uztveri, piemēram, ieviest bažas vai pat radīt paniku. Konkrētajā piemērā galvenais vēstījums, ko centās nodot martā par sejas maskām, ir tas, ka iespējams inficēties, ja neievēro divu metru distanci, bet sejas maska jāliek tikai saslimušajiem, lai neinficētu citus, veselos maska nepasargās (teiktais neattiecas uz maskām, ko lieto mediķi). Atslēgvārds “sejas maska” popularitāti ieguva vēlāk, kad sejas aizsargmasku lietošana 2020. gada otrajā pusē kļuva par vienu no būtiskākajiem ierobežojumiem, lai pasargātos no Covid-19. Šāds vēstījums sabiedrībai var likties neskaidrs un veicināt nedrošību personiskajā sektorā, ņemot vērā, ka Covid-19 krīzes sākumā maskas tika uzskatītas par neefektīvām veselajiem cilvēkiem.

Lai komunikācija un vēstījums būtu skaidri, svarīga ir pareiza un precīza vārdu izvēle, secība un pareizs pieturzīmju lietojums. Uzrunājot plašu auditoriju, jāizvēlas emocionāli neitrāli valodas izteiksmes līdzekļi, terminiem ir jābūt saprotamiem, vai arī tie ir jāskaidro. Lai ieinteresētu sabiedrību, var izmantot arī personīgās pieredzes stāstus un paust personīgos viedokļus. Covid-19 pandēmijas sākumā informatīvajā telpā visbiežāk tika izmantoti tādi vārdi kā **“rokas”** un **“distance”**: “bieži/regulāri un rūpīgi mazgā rokas” vai “ievēro divu metru distanci no cilvēkiem ar akūtas elpceļu infekcijas simptomiem”. Bieži tika lietoti arī vārdi **“dezinfekcija”**: “spirtu saturoši dezinfekcijas līdzekļi / sadzīvē lietojami dezinfekcijas līdzekļi / roku dezinfekcijas līdzeklis uz alkohola bāzes” utt., **“ierobežojumi”** un **“ārkārtas situācija/stāvoklis”**, kuri tika minēti gandrīz katrā vēstī. Var secināt, ka sabiedrības informēšana par ierobežojumiem un nepieciešamība nodrošināt, lai tie tiktu ievēroti ārkārtas situācijas

2. tabula. **Vēstījumu skaidrība/neskaidrība**

Medijs, organi- zācija	Ziņas nosaukums	Datums	Vēstījums
SPKC	1. Farmaceitiem 2. Sabiedriskā transporta organizatoriem	01.03.2020.– 03.03.2020.	Veseliem cilvēkiem nav jālieto medicīniskā maska, lai sevi pasargātu no inficēšanās ar Covid-19 infekciju izraisīto koronavīrusu. Sejas maskas sabiedriskā transporta vadītāju aizsardzībai pret iespējamo Covid-19 infekciju nav efektīvas. Medicīniskās maskas lietošana profilaktiskos nolūkos rada viltus ilūziju par aizsardzību no inficēšanās, tāpēc cilvēki nereti aizmirst par pareizas roku un respiratorās higiēnas ievērošanu
DELFI	1. Kā Covid-19 laikā uzvesties autobusos? Ieteikumi sabiedriskā transporta organizatoriem un pasažieriem 2. Lidostā "Rīga" uzstādīti roku dezinfekcijas līdzekļi un norit pastiprināta telpu uzkopšana 3. Viedoklis: Covid-19 no imūnsupresīva pacienta redzes punkta 4. Covid-19: farmaceiti bijuši apdraudēti; situācija aptiekās uzlabojas	01.03.2020.– 20.03.2020.	Sejas maskas sabiedriskā transporta vadītāju aizsardzībai pret iespējamo Covid-19 infekciju nav efektīvas, jo tās nepasargā no inficēšanās, bet rada maldīgu drošības sajūtu. SPKC uzsver, ka veseliem cilvēkiem nav jālieto medicīniskā maska, lai sevi pasargātu no inficēšanās ar Covid-19 infekciju izraisīto koronavīrusu. <i>Viedoklis: Negribu žēloties par to, ka nekur nevaru nopirkt ķirurģiskās maskas, kas man ir nepieciešamas ikdienā, lai vispār apmeklētu jebkādu sabiedrisku vietu, – ja preces vēl var pasūtīt internetā, tad nodot analīzes vai izklausīt plašās gan ne. Esmu gana labi adaptējies dzīvei karantīnas režīmā – maskas var uzšūt no marles, dezinfekcijas līdzekli pagatavot mājās, un jebkurā gadījumā nekas labāks par ziepēm un ūdeni nav izgudrots.</i> Līdz ar pandēmijas izziņošanu klientu skaits strauji pieaudzis, cilvēki pastiprināti iepērk medikamentus un interesējas par dezinfekcijas līdzekļu un sejas masku pieejamību

"Pano-rāma"	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pastiprināti veic dezinfekciju 2. Liepājas tekstiluzņēmumi ražos sejas aizsargmaskas 3. Gatavi ražot sejas vairogus 4. Ar maskām sargās visus mediķus 	07.03.2020.– 30.03.2020.	<p><i>Tas, vai viņi lieto izdalītās sejas maskas, esot darbinieku ziņā. Vairāki Liepājas tekstiluzņēmumi jau sākuši ražot sejas maskas, taču pagaidām nespēj apmierināt pēc tām esošo pieprasījumu pat pilsētas mērogā (dienas laikā iespējams izveidot tikai 1000 masku). Hakatonā uzvarējusi komanda, kas izveidojuši sejas vairogus. Mediķi tos grib saņemt jau šodien. Primārais uzdevums – apgrūtināt iespēju pieskarties sejai ar netīrām rokām. Viss vairogis ir dezinficējams – maskas un citi individuālās aizsardzības līdzekļi jālieto visiem mediķiem. RAKS piegādāta krava – 48 tūkstoši sejas masku; maskas un respiratorus ievada no Ķīnas, pirms tam tās tiks pārbaudītas</i></p>
LR1	<ol style="list-style-type: none"> 1. Linkaits aicina informēt līdsabiedrību, ja kādu iemeslu dēļ izvēlas nelidot uz Latviju 2. Karantīna vai pašizolācija? 	16.03.2020.– 18.03.2020.	<p>Maskas nepasargā no iespējamās saslimšanas. Tāpat, dodoties pēc iepirkumiem, šiem cilvēkiem (slimajiem) iesaka izmantot sejas masku un arī ievērot divu metru distanci</p>
MK	Valdība lemj par atbalstu uzņēmējiem un paplašina piesardzības pasākumus Covid-19 izplatības ierobežošanai	19.03.2020.	<p>Ja nav citu risinājumu, veikals jāapmeklē stundās, kad veikalā mazāk cilvēku, lietojot sejas masku un ievērojot 2 metru distanci no citiem veikalā esošajiem</p>
NMPD	NMPD pastiprina aizsardzības pasākumus brigādēs un ārkārtas tālruņa 113 zvanu centrā	31.03.2020.	<p>Jau vairākas dienas NMPD brigādes uz katru izsaukumu dodas, lietojot individuālos aizsardzības līdzekļus. Ja izsaukums ir pie pacienta, kuram nav akūtas elpceļu slimības pazīmes, bet ir cita saslimšana vai kurš ir guvis traumu, brigādes personālam vienmēr jālieto sejas maska un cimdi; dežūras laikā personāls lieto sejas aizsargmaskas un darbiniekiem ir arī papildu pārbaudes</p>

laikā, bija vieni no svarīgākajiem jautājumiem, ko valdība centās nodot sabiedrības zināšanai. Salīdzinot SKDS veiktos pētījumus par sabiedrības attieksmi pret Covid-19, pirmajā pētījumā (no 2020. gada 2. aprīļa līdz 5. aprīlim) 56% aptaujāto norādīja, ka ieviestie ierobežojumi ir atbilstoši situācijai un ka visvairāk jāizvairās no liela Covid-19 slimnieku un mirušo skaita (56%) un no smagas ekonomiskās lejupslīdes (44%).²³ Ierobežojumu atcelšanu viņi uzskatīja par risku, kas veicinās saslimšanu un nāves gadījumus. Skalā no 1 līdz 10 vērtējot valdības rīcību, respondenti norādījuši, ka visveiksmīgāk veicies ar sabiedrības informēšanu (7,6), ierobežojumu ieviešanu (7,0) un palīdzības/atbalsta sniegšanu (6,1). Maijā saglabājās pozitīvais valdības rīcības vērtējums par sabiedrības informēšanu (62% rīcību uzskata par atbilstošu), kā arī par ierobežojumu stingrību (70%).²⁴ Lielākās bažas bija radījuši valsts ekonomiskā stabilitāte. Novembrī veiktajā pētījumā tika secināts, ka sabiedrība, vērtējot valdības darbu, atzinīgi izteikusies par sabiedrības informēšanu (45%) un ierobežojumu ieviešanu (30%).²⁵ Turpretim decembrī, vērtējot valdības darbu, tikai 32% respondentu atzinīgi vērtējuši sabiedrības informēšanu un 24% – ierobežojumu ieviešanu.²⁶ Tātad valdības darba vērtējums turpinājās pasliktināties. 2021. gada janvārī veiktajā pētījumā jau 61% aptaujāto piekrita tam, ka valdība pati nezina, ko darīt, lai ierobežotu Covid-19 izplatību, 50% atzina, ka valdība akli seko starptautisko organizāciju rīkojumiem, nevis rīkojas tautas labā, bet 48% domāja, ka lēmumi tiek pieņemti šauras grupas, nevis tautas labā.²⁷ Tikai 24% respondentu norādīja, ka valdība dara visu, lai mazinātu sabiedrības problēmas. Aptaujas dati korelē ar secinājumu par politikas drošības sektora apdraudējumu, ņemot vērā to, ka liela daļa sabiedrības ir zaudējusi uzticību vai turpina neuzticēties politiskajiem institūtiem. Jāuzsver, ka aptaujā, ko 2021. gadā veikusi SKDS pēc LSM.lv pasūtījuma, tikai trešdaļa (34%) respondentu kopumā pozitīvi novērtējuši valdības darbu pandēmijas iegrožošanā, bet gandrīz divām trešdaļām (59%) viedoklis ir negatīvs.²⁸ Iedzīvotāju vērtējums

²³ Bērtule, A. (12.05.2020.) 28% iedzīvotāju netic oficiālajai informācijai par Covid-19. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/28-iedzivotaju-netic-oficialajai-informacijai-par-covid-19-a359519/> [skatīts 26.01.2021.]

²⁴ SKDS (2020). *Pētījums par sabiedrības attieksmi par Covid-19 (2020, aprīlis)*. Pieejams: https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/apr_covid_krize_online_04.20.pdf [skatīts 26.01.2021.]

²⁵ SKDS (2020). *Pētījums par sabiedrības attieksmi pret Covid-19 (2020, maijs)*. Pieejams: https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/maijs_covid_online_05.20.pdf [skatīts 26.01.2021.]

²⁶ SKDS (2020). *Pētījums par sabiedrības attieksmi pret Covid-19 (2020, novembris)*. Pieejams: https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/nov_skds_vk_covid_20.20.pdf [skatīts 26.01.2021.]

²⁷ SKDS (2020). *Pētījums par sabiedrības attieksmi pret Covid-19 (2020, decembris)*. Pieejams: https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/dec_skds_covid_12_2020.pdf [skatīts 26.01.2021.]

²⁸ SKDS (2020). *Pētījums par sabiedrības attieksmi par Covid-19 (2021, janvāris)*. Pieejams: https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/janv_skds_covid_01_2021.pdf [skatīts 26.01.2021.]

kopš Covid-19 otrā viļņa ir kļuvis negatīvāks – liela daļa sabiedrības neredz, ka valdības darbības būtu plānotas ilgtermiņā, secīgi vai jēgpilni, tātad sniegtais vēstījums ir kļuvis neskaidrāks.

Savukārt, analizējot vēstījumus, kuru atslēgvārdi ir **“mediķi”** un **“valdība”**, redzams, ka mediķi slavēti kā profesionāļi, kas ikdienā dara savu darbu un pašreizējā laikā pilda savus pienākumus. Izskanējuši arī aicinājumi taupīt medicīnu resursus un veselību. Valdība ir vērtēta kritiski, piemēram, ziņās izskanējuši aicinājumi valdībai lielākus resursus novirzīt sasilušo cilvēku ārstēšanai, nevis tādu pasākumu ieviešanā, kas kavē ekonomikas attīstību. Iedzīvotājos bija radušās šaubas, vai valdība un dienesti spēs tikt galā ar vīrusa izplatību. Vienlaikus vēstījumos parādījās arī izpratne, ka valdībai ir nopietni jāizšķiras par lēmumiem, kā arī lielākajā daļā ziņu, lai skaidrotu valdības pieņemtos ierobežojumus, atslēgvārds lietots neitrālā nozīmē. Interesanti, ka bieži tika izmantots arī vārds **“atbildība”** un uzsvērts tas, ka svarīgi ir indivīdu personīgie lēmumi, atbildīga rīcība pret sevi un citiem, svarīgi ir pārbaudīt faktus un uzticēties oficiāliem avotiem, kā arī sekot atbildīgo iestāžu norādījumiem.

Izmantojot atslēgvārdu **“krīze”**, bija centieni mierināt sabiedrību, ka **“pēc iepriekšējās krīzes esam daudz mācījušies un kļuvuši stiprāki”** un ka **“krīze ir arī iespēju laiks”**, kas **“attīsta un maina mūsu paradumus, domāšanas paradigmu un kultūru”**. Covid-19 izraisītā krīze neesot salīdzināma ar savulaik piedzīvoto finanšu krīzi.

Vārds **“budžets”** tika minēts gan kontekstā ar valsts budžetu un tā deficītu, uzsverot, ka tas nav un nebūs šķērslis, gan runājot par individuālo budžetu, kurš cilvēkiem, kas atrodas pašizolācijā vai dīkstāvē, var būt ierobežots. Savukārt vārds **“pabalsts”** visbiežāk tika izmantots vārdkopā **“dīkstāves pabalsts”**. Arī vārds **“dīkstāve”** izskanēja bieži, jo krīzes ekonomisko seku pārvarēšanai dīkstāves reglaments bija kas nebijis Latvijā, tāpēc bija nepieciešams sabiedrību izglīt par dīkstāves pabalsta piešķiršanas nosacījumiem.

Vēl tika analizēts atslēgvārds **“grūtības”**, kas vēstījumos tika lietots, runājot par atbalstu uzņēmumiem, kas nonākuši grūtībās; par tiem, kas vēlējas atgriezties valstī, bet saskārās ar šķēršļiem; par mediju nozari, kurai bija kritušies ieņēmumi; par studentiem, kuriem ir grūtības apmaksāt studējošo kredītu; par ģimenēm (it īpaši daudz bērnu ģimenēm), kurās radušās problēmas ar attālinātajām mācībām. Atslēgvārds **“grūtības”** galvenokārt tika lietots vārdkopā **“finansciālās grūtības”**. Zīmīgi, ka pirmo reizi vārds **“izveseļojies”** tika minēts tikai 18. martā, kad tika paziņots: lai noteiktu, ka persona ir izveseļojusies, pacientam tiks veikti vēl divi testi, lai apstiprinātu vīrusa neesamību organismā. Salīdzinājumā ar vārdiem **“slimie/sasiluši”** šis vārds tika izmantots daudz retāk.

Analizējot vēstījuma skaidrību drošības sektoru kontekstā, iespējams secināt, ka vēstījumu skaidrība lielākoties attiecas uz politiskās un personiskās drošības sektoru, kā arī ekonomisko sektoru. Personiskās drošības sektors iekļauj arī draudus veselībai, tāpēc tieši personiskās drošības sektors bija primārais, kas tika minēts ziņu vēstījumos (no kopumā minētajām vairāk nekā 700 reizēm personiskās drošības sektors ziņās visbiežāk ir minēts kā primārais vai sekundārais drauds sabiedrībai). Visbiežāk ziņās par šo sektoru dominēja atslēgvārdi, kas saistīti ar personu veselību (to skaitā “dezinfekcija”, “slimie/izveseļojušies”, “distance”, “rokas”, “sejas maskas” u. c.), kā arī atslēgvārdi (piemēram, “atbildība”), kas motivē sabiedrību rīkoties, lai uzlabotu savu drošību un labklājību. Tātad vēstījuma skaidrībai vairākkārt tika izmantoti šie atslēgvārdi, lai veicinātu sabiedrības izpratni par to, kā rīkoties drošību draudu situācijā, un lai pasargātu sevi un līdzcilvēkus.

Politiskās drošības sektors ziņās saistīts ar vēlmi nodrošināt politisko atbalstu drošības situācijas uzlabošanai valstī, kā arī uzticības veicināšanai politiskajiem institūtiem. Ziņās politiskās drošības sektors kopumā minēts biežāk nekā simts reizi un parasti asociēts ar terciārajiem draudiem (kā primārie un sekundārie visbiežāk tika uzsvērti ekonomiskie vai personiskie draudi). Parasti politikas sektoru asociēja ar atslēgvārdiem “**valdība**”, “**ārkārtas stāvoklis**”, “**ierobežojumi**” un “**repatriācija**”, kā arī bieži vien šis sektors tika pieminēts ziņās, kurās tika paustas bažas par drošības situāciju un tās pietiekoši labu kontroli. Vēstījumi tika saistīti arī ar diskusiju par pieņemto lēmumu legimitāti un valdības stabilitātes vērtējumu, to skaitā arī ar diskusiju par vienotību starp politiķu vēstījumiem. Jāuzsver, ka tas ir svarīgs uzticības veicināšanas faktors, jo vairākās ziņās bija vērojama kritika, ko kāds parlamenta deputāts vai ministrs vērsa pret kādu no saviem politiskajiem pretiniekiem, par pausto viedokli vai pieņemtajiem lēmumiem, kas varēja veicināt neskaidrību vai sabiedrības neuzticību.

Ekonomikas drošības sektors ziņās ticis izmantots, lai informētu sabiedrību par to, kā rīkoties konkrētajā situācijā (piemēram, kā pieteikties palstu saņemšanai), kā arī diskutētu par valdības pieņemtajiem lēmumiem Covid-19 izraisītās krīzes risināšanā. Atslēgvārdi “**krīze**”, “**pabalsts**”, “**dīkstāve**”, “**iepirkšanās**”, “**preces**”, “**budžets**” un citi var tikt asociēti ar ekonomikas drošības sektoru – tie visbiežāk tika lietoti ziņās, lai ieviestu skaidrību par to, kā iedzīvotājiem saņemt finansiālo atbalstu (plašsaziņas līdzekļos tika izmantoti arī ekonomistu viedokļu raksti ar ieteikumiem krīzes skartajiem uzņēmējiem vai prognozēm par globālās ekonomikas svārstībām un tendencēm tuvākajā nākotnē). Sabiedriskās domas aptaujās parādījās daudzi ieteikumi valdībai finansiāli atbalstīt sevišķi tos sektorus, kas visvairāk izjūt pandēmijas

ietekmi, piemēram, mazos un jaunos uzņēmumus, studentus un veselības aprūpes speciālistus. Arī SKDS veiktajās aptaujās tika secināts, ka Covid-19 pandēmijas sākumā sabiedrība visnegatīvāk vērtējusi valsts atbalstu tieši krīzē nonākušajiem uzņēmumiem un viņu darbiniekiem. Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras Ekonomikas indeksa vērtība krīzes sākumā bija nokritusi līdz 38,50 punktiem, “kas liecina par vidēju uzņēmēju pesimismu” – negatīvām nākotnes prognozēm par uzņēmuma apgrozījuma kritumu, investīciju samazināšanos vai finansiālā stāvokļa pasliktināšanos.²⁹ 42% aptaujāto paredzēja darbinieku skaita samazināšanos turpmāko sešu mēnešu laikā, bet tikai 1% uzņēmēju cerēja, ka vispārējā ekonomiskā aktivitāte valstī palielināsies (94% bija pārliecināti, ka tā samazināsies).³⁰ No reģioniem vispesimistiskāk noskaņoti bija uzņēmumi Latgalē. SKDS veiktajā pētījumā pēc Latvijas Televīzijas Ziņu dienesta pasūtījuma no 30. aprīļa līdz 5. maijam internetā tika apjautāti vairāk nekā 1000 iedzīvotāju un secināts, ka krīzes iespaidā 44% respondentu ekonomiskā situācija ir pasliktinājusies, 29% satrauc iespēja zaudēt darbu, 22% bažijas par nokļūšana parādos, bet 9% uztraucas, ka zaudēs īpašumus, jo, piemēram, nespēs samaksāt kredītus.³¹ Bažas par savu ekonomisko drošību spēcīgi izjutuši ne tikai darba devēji, bet arī darba ņēmēji, kas raizējās par savu ienākumu stabilitāti, pirkspēju un spēju veidot uzkrājumus, ko, visticamāk, ir ietekmējis neskaidrais vēstījums par ekonomikas sektoru.

Pētījumā iezīmējās, ka ir bijušas problēmas nodot skaidru vēstījumu par mainīgajiem valdības rīcības plāniem un problēmas ar dažādu avotu informācijas masīvu. Izpratnes problēmas radīja un veicināja arī apjomīgais viltus ziņu apjoms sociālajos medijos, kas ietekmēja to, kā sabiedrība uztver valdības rīcību. Lai gan bija novērojama starpiestāžu koordinācija un informācija bija pieejama vienā vietnē (piemēram, SPKC vai Veselības ministrijas mājaslapā), tomēr informētība par to, kā rīkoties, atšķīrās konkrētās sabiedrības grupās (tika ņemts vērā adresāta vecums, profesija, dzimtā valoda). Tas liecina arī par to, ka vēstījums nav pietiekami skaidrs un ka netika ņemtas vērā dažādās informācijas uztveres attīstības perspektīvas. Veiksmes stāsti krīzes komunikācijā Covid-19 pirmā viļņa laikā ir saistīti ar tūlītēju rīcību un neatliekamu komunikāciju (piemēram, preses konferencēs uzreiz pēc valdības sēdēm), izmantojot

²⁹ SKDS (2020. gada marts–aprīlis). *LTRK Ekonomikas indekss. Latvijas uzņēmēju aptaujas rezultāti*. Pieejams: <https://t.co/QZM8QxqGwn?amp=1> [skatīts 25.01.2021.]

³⁰ Turpat.

³¹ Krenberga, O. (23.05.2020.) *51% iedzīvotāju uzskata, ka Covid-19 krīze būs smagāka par iepriekšējo*. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/51-iedzivotaju-uzskata-ka-covid-19-krize-bus-smagaka-par-ieprieksejo.a361013/> [skatīts 25.01.2021.]

konkrētas runas personas. Pozitīvi jāvērtē arī tas, ka atkārtoti tika lietoti dažādi atslēgvārdi, lai veicinātu sabiedrības izpratni par notiekošo.

Apkopotie sabiedriskās domas aptaujas dati liecina: lai gan sabiedrība Covid-19 krīzes sākumā lielākoties ir pozitīvi vērtējusi valdības darbību un tās komunikāciju ar sabiedrību par ierobežojumiem un rīcības plāniem, tomēr tika sniegtas rekomendācijas par nepieciešamību novērst lielo dezinformācijas apjomu, kā arī tika aicināts rīkoties, lai valdības informāciju sasniegtu visas sabiedrības grupas. Subjektīvajā drošības uztverē kritiska bijusi arī informatīvā telpa un tajā pausto vēstījumu skaidrība un patiesība. Pandēmijas laikā visvairāk iezīmējušās bažas par drošību ekonomikas un personiskās drošības sektoros – lielākā daļa sabiedrības baidījies par savu pirktspēju, spēju veidot uzkrājumus, ienākumu stabilitāti, pieeju finansiālajam atbalstam nepieciešamības gadījumā, kā arī par savu veselību, sociālo aizsardzību, labklājību un pat emocionālo drošību.

Komunikācijas stratēģijas Covid-19 pirmā viļņa atspoguļojumā

Katrā krīzes vadības ciklā³² ir nepieciešama tai atbilstoša specifiska komunikācijas stratēģija. Riska mazināšanas jeb mīkstināšanas posma laikā organizācija dara visu iespējamo, lai mazinātu potenciālos apdraudējumus. Vienlaicīgi notiek informācijas kanālu apzināšana un komunikācijā iesaistīto organizāciju identificēšana. Latvijas gadījumā tie ir Latvijas Republikas Veselības ministrija, SPKC un NMPD, kuri ir atbildīgi par sekošanu epidemioloģiskās situācijas attīstībai un informē sabiedrību par pasaulē veiktajiem pasākumiem, apmainās ar informāciju un zināšanām, lai tiktu galā ar vīrusa izraisīto uzliesmojumu. Iestādes veica arī agrīnu saslīmušo uzraudzību, lai pēc iespējas ātrāk varētu atklāt un diagnosticēt saslimšanas gadījumus, kā arī spētu individuus laicīgi izolēt. Šajā laikā īpaši svarīgi bija izmantot pirmās rokas darbības stratēģiju, lai ievirzītu sarunas diskursu publiskajā telpā un tiktu galā ar potenciālajām negatīvajām opozīcijas ziņām. Otrajā krīzes dzīves cikla posmā (seku mazināšanas pasākumi) bija nepieciešams testēt vīrusa klātesamību, tāpēc SPKC ārstniecības iestādēm un ārstiem izplatīja

³² Saskaņā ar Kopolas iedalījumu (Coppola, D. (2007). *Introduction to international disaster management*. Amsterdam Boston: Butterworth Heinemann) krīzes vadībā tiek izšķirti 4 dzīves cikli – pirmais jeb riska mazināšanas/mīkstināšanas posms, otrais – seku mazināšanas pasākumi, trešais – atbildes posms, ceturtais – atgūšanās posms. Pirmais un otrais posms ietver laiku pirms krīzes, pēdējie divi – pēc tās.

rekomendācijas, kurās bija noteikts, ka viņiem ir nekavējoties jāziņo, ja ir atklāti saslimšanas gadījumi personām, kuras 14 dienu laikā pirms saslimšanas apmeklējušas Uhaņu vai bijušas kontaktā ar slimnieku, kas saslimis pēc ceļojuma uz to. Vienlaikus arī paši pacienti tika aicināti ziņot ārstniecības personālam par novērotajiem simptomiem un informēt savu ģimenes ārstu vai Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienestu, kam šādiem gadījumiem ir izstrādāts rīcības algoritms. Arī šajā posmā tika izmantota tieši pirmās rokas darbības stratēģija. Lai gan Latvijā ir novērojami pirmie divi krīzes cikli, tie ir ļoti īsi un nepilnīgi krīzes straujās attīstības dēļ, par to liecina īsais laika posms un limitētais pieņemto lēmumu daudzums.

Šiem diviem krīzes dzīves cikla posmiem sekoja Covid-19 krīze, kas iezīmēja trešo krīzes cikla posmu, kurš konkrētā pētījumā skatāms no 1. marta un turpinājās tik ilgi, līdz valdība bija tikusi galā ar akūtajām problēmām. Informatīvā telpa bija piesātināta ar materiālu, kura vēstījumu iespējams klasificēt kā pirmās rokas darbību un koriģējošo darbību saturošu. Straujā krīzes komunikācija liecināja par īso un nepilnīgo krīzes vadību pirmā un otrā krīzes dzīves cikla laikā. Ja pirmajā krīzes dzīves ciklā būtu veikta pilnvērtīga krīzes komunikācija, nebūtu novērojams tik straujš krīzes komunikācijas pieaugums. Monitorēšanas procesā aprīļa beigās (20. aprīlī) varētu uzskatīt par ceturta posma sākumpunktu, jo pēc šī perioda sāka samazināties gan rakstu skaits, gan nepieciešamība pēc akūtās krīzes komunikācijas. Ceturtajā posmā Latvijas valdība bija tikusi galā ar akūtajām krīzes radītajām problēmām un sāka iziet no ārkārtas stāvokļa, bet joprojām tika izmantota pirmās rokas darbības stratēģija un koriģējošās darbības. Lai gan Latvijā ārkārtas stāvokļa beigas tika pasludinātas 10. jūnijā, pētījumā monitorēšana beidzās 12. maijā, kad sāka mīkstināt noteiktos ierobežojumus. Posms var turpināties mēnešiem vai gadiem ilgi pēc pašas krīzes, taču Latvijas gadījumā tas beidzās līdz ar Covid-19 otrā viļņa sākšanos. Svarīgi norādīt, ka viens krīzes dzīves cikls neizslēdz citu. Krīzes komunikācijas monitorēšanā tika konstatēts arī otrā Covid-19 viļņa krīzes sākums un krīzes komunikācijas pirmie posmi.

Pētījumā tika analizētas komunikācijas stratēģijas, kas iekļautas ziņās, un secināts, ka laika posmā no 1. marta līdz 12. maijam vēstījumos pirmās rokas darbības tika izmantotas vairāk nekā pusē no apskatītajām ziņām (apmēram 60%). Pētījumā pirmās rokas darbības tiek uzskatītas par veiksmīgām, jo tās tika lietotas vēstījumos, kur sabiedrība tika iepazīstināta ar kādu jaunu ierobežojumu vai informāciju, tādā veidā palīdzot ieviest skaidrību, pirms opozīcija bija paspējusi izteikt kritiku paustajam saturam.

Otra biežāk izmantotā stratēģija bija koriģējošās darbības (aptuveni 20%). Bija novērojams, ka valdība koriģēja sabiedrības izpratni un kritiku par tās

iepriekš paustajiem vēstījumiem, kā arī pati savus iepriekš paustos vēstījumus, lai mazinātu kaitējumu, kas bija radies iepriekš veikto neveiksmīgo lēmumu vai kļūdaino izteicienu dēļ. Kā piemēru var minēt NMPD un Veselības ministrijas ziņu par pirmo mirušo pacientu 2020. gada 3. aprīlī, kad atbildīgās iestādes lūdza sabiedrību ievērot speciālistu rekomendācijas, vēlreiz uzsverot visus nepieciešamos ierobežojumus – sekot ārstu un epidemiologu norādījumiem, sabiedrībā ievērot divu metru fizisko distanci un regulāri mazgāt vai dezinficēt rokas, it īpaši akcentējot, cik svarīgi ir būt atklātākiem pret medikiem. Koriģējošās darbības var palīdzēt veidot skaidrāku vēstījumu, jo tiek mazināta spriedze sabiedrībā un apliecināta individuālās vai kolektīvās atbildības uzņemšanās.

Trešā komunikācijas stratēģija, kas tika izmantota visbiežāk, bija aizsardzības atbildes stratēģija (aptuveni 10%). Ar šīs stratēģijas palīdzību tika identificētas tās ziņas, kurās valdības pārstāvji aizstāvēja sevi pret saņemto kritiku (jāuzsver, ka tas netika darīts agresīvi, kā varētu būt novērojams ofensīvās atbildes stratēģijā. Lielākoties tas nozīmē, ka organizācija vai nu noliedza kādu vēstījumu un centās ieviest skaidrību, vai arī atvainojās, centās attaisnoties, ja kritika bijusi pamatota. Viens no aizsardzības atbildes stratēģijas piemēriem parādījās 2020. gada 16. martā, kad daudzi šoferi bija iestrēguši pie Vācijas–Polijas robežas un bija neapmierināti par informācijas trūkumu. Ziņās tika izmantota arī daiļrunīgās līdzjūtības stratēģija, kas lielākoties tika lietota reti un tādos brīžos, kad vēstījums pauda vai nu nožēlu par notiekošo, piemēram, saslimušajiem, vai līdzjūtību tuviniekiem sakarā ar Covid-19 izraisītajiem pirmajiem nāves gadījumiem. Organizācijas centās parādīt, ka izjūt līdzjūtību un nožēlu (piemēram, 2020. gada 2. martā medijos parādījās ziņas, ka premjerministrs saslimušajai rīdziniecei novēl ātru atveseļošanu).

Novēršanas atbildes stratēģija tika izmantota reti – gadījumos, kad bija nepieciešams novērst sabiedrības skatienu no organizācijas problēmām, piemēram, šo stratēģiju lietoja 2020. gada 23. martā, kad bija radušies skolēnu mācību portālu darbības traucējumi, bet to pārstāvji ieteica vietnes, kas procesus nodrošina tiešsaistē, iztur jau iepriekš paredzēto pieslēgumu un lietojamības slodzi. Stratēģiska bezdarbība, kad valdība apzināti pieņēmu lēmumu nekoментēt vai nerikoties, netika konstatēta.

Vēstījuma skaidrību ietekmēja arī tādi faktori kā valdības spēja skaidri komunicēt ar sabiedrību par īstenoto rīcības plānu, to skaitā ieviestajiem ierobežojumiem, kā arī to, vai rīcības plānam sekojušas arī iepriekš definētas skaidras un konkrētas darbības. Ja iepriekš minētās rīcības un plāni tiek vairākas reizes uzlaboti, pielāgoti vai pat mainīti, sabiedrībā var rasties apjukums, kas var ietekmēt tās drošības uztveri. Krīzes komunikācijā varēja novērot,

kādas sekas uz sabiedrības subjektīvo drošības uztveri atstāj neskaidrs vēstījums par valstī pieņemtajiem lēmumiem par atbalsta pasākumu ieviešanu uzņēmējiem un krīzē cietušajiem darba ņēmējiem. Atbalsta pasākumi tika mainīti daudz reižu – sākumā atbalsts bija plānots visvairāk cietušām nozarēm, bet pēc tam tika nolemts atbalstīt visus uzņēmumus, kuriem ir bijis apgrozījuma kritums. Arī šie regulējumi neiekļāva visus strādājošos (piemēram, pašnodarbinātos), tāpēc vēlreiz bija jāmaina regulējums, lai iekļautu arī pārējos strādājošos, taču tad sākās citas problēmas – darba devēju nodokļu parādi, kuru dēļ nebija iespējams saņemt cerēto atbalstu un bija jāpanāk vienošanās ar Valsts ieņēmumu dienestu par parāda atmaksu. Tā kā grozījumi notika īsā laikā un bija grūti izsekojami lielajā informācijas plūsmā, tie veicināja sabiedrības neizpratni par valdības darbību Covid-19 laikā.

Krīzes komunikācijas kontentanalīze liecina, ka visbiežāk izmantotā komunikācijas stratēģija šajā laikā bija pirmās rokas darbības stratēģija, taču valdībai nācās izmantot arī koriģējošās darbības, lai noraidītu kritiku, kas tikusi vērsta pret tās darbību. Pirmās rokas darbības stratēģiju var saistīt arī ar vēstījumu skaidrību, jo tā visbiežāk nozīmēja tieši faktoloģisku informāciju, kuru pauž ziņas pirmavots. Komunikācijas stratēģijas ietekmē vēstījumu skaidrību arī tāpēc, ka mulsinoša uzvedība var iespaidot sabiedrības subjektīvo drošības uztveri, – ja vēstījums ir skaidrs, bet uzvedība bijusi mulsinoša, tad sabiedrības drošības uztvere var vājināties.

Secinājumi

Covid-19 situāciju var dēvēt par krīzi, jo valsts saskārās ar pēkšņām, grūti pārvaramām problēmām, kuru risināšana pārsniedza ierasto sarežģījumu pārvarēšanas mehānismu iespējas. Vīrusa izplatība pasaulē un citu valstu reakcija, un īstenotie krīzes vadības mehānismi palīdzēja Latvijas valdībai un citām iesaistītajām organizācijām izstrādāt krīzes vadības un arī komunikācijas stratēģiju. Būtiska bija arī skaidru vēstījumu veidošana, jo neskaidrība un neziņa veicina šaubas sabiedrībā, apdraudot gan cilvēku personiskās drošības (it īpaši veselības vai emocionālās drošības), gan politiskās drošības sektorus (dezinformācija var veicināt tādu ideju rašanos, kas apšaubā valdības stabilitāti un pieņemto lēmumu leģitimitāti).

Centrālo lomu krīzes vadībā, konkrēti, krīzes komunikācijā, ieņem sabiedrības attiecības ar valdību un valdības dialogi ar sabiedrību – veicot krīzes komunikāciju un cenšoties sasniegt pēc iespējas efektīvāku vēstījuma skaidrību, ir būtiski saņemt atgriezenisko saiti no informācijas paudēja, piemēram, no

valdības. Krīzes komunikācijā regulāri tiek izmantoti plašsaziņas līdzekļi, lai izplatītu vēstījumu sabiedrībai. Tas jo īpaši attiecas uz akūti svarīgu ziņu paušanu, kad plašsaziņas līdzekļi kļūst par galveno, ja ne vienīgo saziņas avotu, veidojot tiešu saikni starp valdības pārstāvjiem un sabiedrību. Krīzes komunikācijas pieaugošā loma rada nepieciešamību pēc iespējas skaidrāka vēstījuma, kas balstītos uz pirmās rokas darbības stratēģiju.

Skaidri ir tādi vēstījumi, kuros iekļauti patiesi fakti. Oficiālajos valsts ziņu portālos un visbiežāk lietotajos plašsaziņas medijos lielākoties ir bijusi skaidra un faktos balstīta informācija, taču bija diezgan daudz arī tādu ziņu, kuru autori centās koriģēt citus iepriekš paustos vēstījumus vai izteikt emocionālu viedokli par notiekošo. Vienlaikus publiskajā telpā (it īpaši sociālajos medijos) bija sastopamas arī daudzas viltus ziņas, kuru mērķis bija apzināti mulsināt sabiedrību, veicinot iedzīvotāju neuzticību valdībai un apgalvojot, ka tā ir neizdevusies un destruktīva, kā arī radīt apjukumu par informācijas patiesumu. Pretrunīgā un mainīgā informācija sociālajos tīklos un plašsaziņas līdzekļos ir veicinājusi neizpratni par to, kādu valsts atbalstu sabiedrība varētu saņemt krīzes situācijā.

Informācija lielākoties bija vienota (gan saturiski, gan dažādās vietnēs). Tas liecina par starpiestāžu komunikāciju krīzes laikā. Par vēstījuma skaidrību liecina arī ir tas, vai ziņa sasniedz visas sabiedrības grupas neatkarīgi no tās valodas vai izglītības līmeņa (vēstījumam jābūt vairākās valodās un viegli saprotamam). Par to sabiedriskās domas aptaujās respondenti norādīja kā uz problēmu. Savukārt vēstījuma sniedzējiem svarīga ir bijusi vēstījuma vienotība, jo konstanta savstarpējā kritika var radīt apjukumu un veicināt sabiedrības neuzticību. Izvēlēta konkrēta uzticības/runas persona no iestādes, kura veic krīzes komunikāciju un pārstāv tās viedokli, ir labs veids, kā radīt uzticību un nodrošināt vēstījumu skaidrību un vienotību. Covid-19 krīzes gadījumā Latvijā šo lomu veiksmīgi pildīja Uga Dumpis, Jurijs Perevoščikovs un Ilze Viņķele.

Covid-19 izraisītās krīzes pirmā posma analīze pierāda arī to, ka pirmās rokas darbības stratēģija ir visefektīvākā komunikācijas stratēģija, ko izmantot krīzes komunikācijā, lai sniegtu skaidru, faktoloģisku informāciju, bet ofensīvo atbilžu stratēģiju vai stratēģisko bezdarbību nebūtu ieteicams izmantot. Balstoties uz Covid-19 pirmā viļņa krīzes komunikācijas analīzi, iespējams secināt: lai informācija (piemēram, rīcības plāni) tiktu skaidri uztverta, pēc tās būtu jāseko arī attiecīgām darbībām, kas ir skaidras un konkrētas, nevis vairākas reizes uzlabotas, pielāgotas vai pat pilnībā mainītas (stratēģijas), citādi sabiedrībā radīsies neizpratne un nedrošība. Pozitīvi vērtējams tas, ka informācija netika noklusēta vai slēpta no sabiedrības, ņemot vērā, ka krīzes komunikācijas panākumu atslēga ir godīgums un atklātība. Komunikācija tika

uzsākta, tiklīdz notika straujas izmaiņas vai tika pieņemti jauni lēmumi (piemēram, preses konferences norisinājās uzreiz pēc valdības sēdēm).

Arī sabiedriskās domas aptaujas pierāda, ka veiktais pētījums par krīzes komunikāciju atspoguļo vēstījumu skaidrības nozīmīgumu. To pierāda arī fakts, ka Covid-19 pirmā viļņa laikā iedzīvotāji visvairāk uzticējušies NMPD, SPKC un Veselības ministrijai, kas bija galvenie informācijas paudēji. Taču Covid-19 otrajā vilnī iepriekš lietotā krīzes komunikācijas stratēģija vairs nesniedza tik pozitīvus rezultātus. Tas ir pierādījums tam, ka katra krīzes situācija ir unikāla, līdz ar to ir iespējams secināt, ka krīzes komunikācijas stratēģijām būtu jābūt atšķirīgām un piemērotām atbilstoši konkrētajām situācijām. Ar vienu krīzes risināšanas modeli nav iespējams nodrošināt veiksmīgu krīzes komunikāciju citos gadījumos. Lai izvairītos no kļūdu pieļaušanas potenciālajā Covid-19 trešajā vilnī, lielāka uzmanība būtu jāpievērš jaunas krīzes komunikācijas stratēģijas attīstīšanai, kurā tiktu ņemta vērā arī sabiedrības subjektīvā drošības uztvere.

Secinājumi

Pētījums “Latvijas iedzīvotāju subjektīvā drošības uztvere: ietekme uz drošības politikas veidošanu” ir tapis laikā, pirms Latviju un pasauli skāra pandēmija. Tieši šis notikums neplānoti ir kļuvis par savdabīgu atskaites punktu, kas paver iespējas salīdzināt to, kā Latvijas sabiedrība uzlūko drošību un uztver draudus parastos vai “normālos” apstākļos, kuros valsti neapdraud krīze, un kā sabiedrība reaģē krīzes situācijās, kad indivīdi un grupas sastopas ar reāliem dzīvības un izdzīvošanas draudiem un nenoteiktību. Pētījuma mērķis bija nevis sniegt gatavus politiskus risinājumus un atbildes uz visiem jautājumiem par Latvijas iedzīvotāju drošības izjūtas stiprināšanu vai valdības rīcības spēju risku un apdraudējumu novēršanā, bet gan analizēt Latvijas iedzīvotāju subjektīvo draudu uztveri, lai varētu konstatēt, kurus draudus viņi uzskata par nozīmīgiem un kurus – par mazsvarīgiem. Šāda subjektīvās draudu uztveres analīze nepieciešama ne tikai tāpēc, lai zinātu sabiedrības viedokli un noskaņojumu, bet arī tāpēc, lai konstatētu, vai uz iedzīvotāju satraukumu reaģējuši vietējo pašvaldību lēmumu pieņēmēji.

Pētījuma autori, konstruējot analītisko ietvaru, balstījās uz teorētisko literatūru par drošības uztveres veidošanas psiholoģiskajiem, sociālajiem un politiskajiem aspektiem, secinot, ka īpaša nozīme ir konkrētam sociālpolitiskajam kontekstam, indivīda pieredzei un vēsturiskajai atmiņai un ka lēmumu pieņēmēji un plašāka sabiedrība atšķirīgi definē drošību un atšķirīgi interpretē iespējamus apdraudējumus. Turklāt var atšķirties arī dažādu sabiedrības grupu skatījums uz drošības politiku un šo grupu izvēlētās rīcības stratēģijas.

Izpratnei par iedzīvotāju bažām piemīt nozīmīgs potenciāls ne tikai veiksmīgu drošības un aizsardzības rīcībpolitiku veidošanai to tradicionālajā izpratnē, bet arī to piemērošanai visdažādākajām

sabiedrības dzīves jomām. Jo īpaši svarīgs šis aspekts kļūst, paplašinoties publiskajai telpai un tajā esošajiem informācijas avotiem, kas tieši vai netieši ietekmē iedzīvotāju subjektīvās drošības uztveres tālāko attīstību. Līdz ar to vienlīdz nozīmīga ir pašvaldību un nacionālā līmeņa atbilstošu politiskās komunikācijas stratēģiju veidošana, kas mazinātu nepamatotas bažas un skaidrotu pieņemto lēmumu nozīmi krīzes situācijās vai to novēršanā. Izprotot iedzīvotāju bažu veidošanās mehānismu un analizējot stratēģijas bažu un draudu pārvarēšanai, ir iespējams izmantot apsteidzošas inovatīvas rīcībpolitikas, kas piedāvātu lēmumu pieņēmējiem veidot mērķētas un precīzas rīcībpolitikas. Šāda pieeja drošības politikai ne tikai rada nosacījumus savlaicīgai reakcijai uz pastāvošajiem dažāda veida izaicinājumiem, ar ko sastopas iedzīvotāji, bet arī stiprina uzticēšanos valsts pārvaldei, kas apzinās iedzīvotāju bažas un spēj uz tām savlaicīgi un efektīvi reaģēt. Šāda sinerģija savukārt veicina valsts kopējo drošumspējas potenciālu, kas ir nozīmīgs nacionālās drošības garantēšanā.

Ņemot vērā pētījuma nacionālās drošības stiprināšanas nepieciešamības kontekstu, autori kā nozīmīgākās analīzes vienības izvēlējušies šādus faktorus: baiļu līmeni dažādos drošības sektoros, kas var rezultēties pasīvā reakcijā uz notiekošo un attiecīgi arī mazināt līdzdalību visaptverošas aizsardzības sistēmas veidošanā; dusmas sabiedrības grupās, kas potenciāli var radīt priekšnoteikumus agresijai un pat radikalizācijai; pārliecību par nākotni (dzīvi, karjeras attīstību, prognozējamību) kā drošumspējas/noturīguma rādītāju; uzticēšanos institūcijām/valdībai, kas veicina sadarbību starp drošības politikas veidotājiem un sabiedrības pārstāvjiem.

Lai operacionalizētu izvirzītās teorētiskās vienības atbilstoši pētījuma vajadzībām, autori izveidoja aktuālāko drošības sektoru sarakstu Latvijā un piemēroja tam atbilstošus indikatorus. Pētījumā tika apskatīti šādi drošības sektori: ekonomiskās drošības, politiskās drošības, vides jeb ekoloģiskās drošības, sabiedriskās jeb identitātes drošības, militārās drošības, hibrīddraudu un personiskās drošības sektors. Atbilstoši drošības sektoru specifikai tika piemēklēti arī labas pārvaldības indikatori: pārvaldības sistēmas stabilitāte, prognozējamība, pēctecība; plānošanas ilgtermiņa pieeja; reformu jēgpilnums – ieviešanas efektivitāte; caurskatāmība; normatīvo aktu izmaiņas un to biežums; ierēdņu profesionalitāte; informētība, kā rīkoties X stundā, preventīvās rīcībpolitikas veidošana; iestāžu darbības koordinācija. Tiesa, labas pārvaldības elementi pētījumā tika uzlūkoti par *netiešiem/fona indikatoriem*, kas ir saistīti ar drošības vidi un var ietekmēt iedzīvotāju neapmierinātību un radīt diskomfortu. Tādēļ labas pārvaldības indikatori kā fona indikatori caurvij visus drošības sektorus, jo, piemēram, normatīvo aktu izmaiņu biežums vai reformu jēga ietekmē gan ekonomiku, gan politiku, gan arī vidi. Savukārt šķietami universālais

un caurviju pārvaldības indikators “preventīvo rīcībpolitiku veidošana” parāda katrā drošības sektorā esošās pārvaldības problēmas.

Drošības sektori un indikatori kļuva par pamatu empīriskajai izpētei – fokusa grupu jautājumu formulēšanai, padziļināto interviju izstrādei, kā arī tālākai datu apstrādei un analīzei. Rezultātā grāmatas nodaļas ir izveidotas, nevis apskatot katru analizēto pašvaldību atsevišķi, bet gan sniedzot ieskatu, kādas ir iedzīvotāju subjektīvās uztveres īpatnības, kā uz tām reaģē vietējo pašvaldību pārstāvji un kas ir tie izaicinājumi, ar ko sastopas abas iesaistītās puses.

Dažādās nodaļās iezīmētie aspekti norāda uz vairākām būtiskām tendencēm, ar ko lēmumu pieņēmējiem nāksies sastapties gan šobrīd Covid-19 pandēmijas radītās krīzes apstākļos, gan arī pēc tās pārvarēšanas. Pirmais ir dalījuma “iedomātās kopienās” pārvarēšana, jo ierastā pieeja, nodalot latviešu un krievvalodīgo kopienu, vairs nav vienīgā, kas nosaka reģionu attieksmi pret drošību. Pastiprināta uzmanība jāpievērš citam dalījumam. Tā ir viena kopiena, kas dzīvo Rīgā, un cita, kas apdzīvo pārējo Latvijas teritoriju. Pēdējās pārstāvji uzsvēruši savu sociālo un politisko nošķirtību no nacionālā līmeņa dienaskārtības, kas tiek asociēta ne tikai ar Saeimā vai valdībā pieņemtajiem lēmumiem, bet arī ar dzīvi galvaspilsētā kopumā. Šis aspekts ir iezīmējies visos drošības sektoros un negatīvi ietekmējis reģionu iedzīvotāju uzticēšanos nacionālā līmeņa pārvaldes iestādēm neatkarīgi no to kompetences vai darbības efektivitātes.

Ekonomisko drošību Latvijas iedzīvotāji uzskata par vienu no nozīmīgākajām viņu dzīvē. Apkopojot fokusa grupu interviju rezultātus, autori secinājuši, ka ekonomiskā drošība vērtēta augstāk nekā tādi drošības izaicinājumi kā, piemēram, militārie draudi vai hibrīddraudi. Pētījuma rezultāti liecina, ka kopumā ekonomiskās drošības uztveres atšķirības iedzīvotāju vidū dažādās pašvaldībās un reģionos ir nebūtiskas. Respektīvi, visi Latvijas iedzīvotāji lūkojās uz ekonomisko drošību kā faktoru, kas ietekmē to dzīves kvalitāti un stabilitāti. Savukārt no šajā sektorā pastāvošajiem riskiem iedzīvotāji minējuši stabilas nodokļu sistēmas trūkumu un ne tik daudz nodokļu apjomu vai kopējo nodokļu slogu, cik kopējās nodokļu sistēmas nestabilitāti un neprognozējamību, ko demonstrē nemitīgās nodokļu regulējošo normatīvo aktu izmaiņas, kurām seko nepieciešamība pielāgot jau iedibināto uzņēmējdarbības modeli. Nodokļu apjoms šajā gadījumā skatīts kā sekundārs drauds. Aptaujātie iedzīvotāji norādīja arī uz atklāto korupcijas gadījumu negatīvo ietekmi uz motivāciju godīgi maksāt nodokļus. Kā vēl viens demotivējošs faktors un iespējams apdraudējums minēts nesamērīgi augsts administratīvais slogs, liels un dārgs birokrātiskais aparāts. Aptaujāto iedzīvotāju vērtējumā tā uzturēšana liedz novirtīt ievērojamu finanšu līdzekļu apjomu tādām vajadzībām kā, piemēram,

infrastruktūras attīstība vai veselības aprūpe. Tiesa, neskatoties uz pieprasījumu pēc zemākiem nodokļiem un mazāku valsts pārvaldes iestāžu darbinieku skaitu, vienlaikus izskanējusi vēlme, lai tiktu nodrošināts liels ekonomiskā un sociālā atbalsta pakalpojumu klāsts.

Iegūtie dati ļauj secināt, ka iedzīvotāju uztverē pašvaldību loma ekonomiskās drošības veicināšanā ir mazāka, nekā to vērtē paši pašvaldību pārstāvji. Fokusa grupu intervijās sniegtās atbildes, no vienas puses, liecina par to, ka iedzīvotāji ekonomiku stimulējošu instrumentu klāstu, kas ir pašvaldību rīcībā, uzskata par nelielu, lai gan demonstrē galvenokārt tām (izņemot Rīgu) augstāku uzticēšanos nekā nacionālā līmeņa lēmumu pieņēmējiem. Iedzīvotāji ekonomiski vājākās pašvaldībās vairāk akcentējuši valsts un pašvaldību uzdevumu garantēt noteiktu sociālās un ekonomiskās labklājības līmeni iedzīvotājiem, kamēr ekonomiski spēcīgākās pašvaldībās uzsvērts pašvaldības pienākums nodrošināt uzņēmējdarbībai un iedzīvotāju ekonomiskajai aktivitātei stimulējošus apstākļus. Savukārt pašvaldību pārstāvju vidū dominē viedoklis, ka būtiskākais faktors, kas veicina ekonomisko drošību un izaugsmi, ir iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte. Savu lomu ekonomikas stimulēšanā tie ir novērtējuši tādās jomās kā ceļu infrastruktūra, ūdensapgāde, izglītības sistēma, sabiedriskā kārtība un kultūras pasākumu nodrošināšana. Tādējādi viens no būtiskākajiem Latvijas publiskās pārvaldes rīcībpolitikas uzdevumiem ir konkurētspējīgas uzņēmējdarbības vides un iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes veicināšana, kur vismaz termiņa stabilitāte normatīvo aktu izmaiņās būtu apsveicama. Ceļot kopējo labklājības līmeni, iespējams mazināt iedzīvotāju subjektīvo draudu izjūtu ekonomiskajā sektorā, kā arī veicināt iedzīvotāju lojalitāti pret valsts pārvaldes un drošības institūcijām.

Politiskais sektors ir otrs prioritārais sektors, kurā Latvijas iedzīvotāju subjektīvās drošības uztveres kontekstā saskatāmi vairāki nozīmīgi apdraudējumi. Aptaujātie Latvijas iedzīvotāji kā būtiskāko draudu minējuši valdības mainīgos lēmumus, kā arī to, ka valdībai trūkst ilgtermiņa redzējuma par valsts attīstību. Aptaujātie sabiedrības pārstāvji valdības stabilitāti un tās pieņemto lēmumu ietekmi skata caur indivīda labklājības veicināšanas prizmu, respektīvi, vai lēmumu rezultātā uzlabojas individuālā labklājība. Tomēr diskusijās izkristalizējās, ka iedzīvotājiem trūkst izpratnes par saikni starp individuālajām vajadzībām un valdības stabilitāti. Iegūtie dati ļauj secināt, ka reģionu iedzīvotāju un arī pašvaldību pārstāvji neuzticas nacionālā līmeņa valsts pārvaldes institūcijām, jo tās neizprotot vietējo situāciju, un tas noved pie atbalsta trūkuma. Aptaujātie iedzīvotāji ļoti bieži pauduši pārliecību, ka nesaredz jēgu piedalīties Saeimas vēlēšanās un ka viņi nevar ietekmēt valsts politisko norisi. Fokusa grupās apgalvots, ka nacionālā līmeņa valsts pārvaldes institūciju

lēmumi dažkārt tiek uzskatīti par apdraudējuma avotu, jo pastāv atšķirīgas dienaskārtības reģionos un Rīgā. Šāda veida apdraudējuma sajūta raksturīga kā sabiedrības, tā arī lokāla mēroga lēmumu pieņēmēju pārstāvjiem. Šāds reģionu skatījums uz politiskajiem procesiem valstī uzskatāms par nozīmīgu draudu pilnvērtīga demokrātiskā procesa funkcionēšanai un valsts integritātei. Bažas par reģionu un Rīgas pretnostatījumu nedrīkst uzskatīt par nezināšanas vai informācijas trūkuma rezultātu. Bažas par reģionu un Rīgas pretnostatījumu nozīmē, ka rīcībpolitikas veidotājiem reģionālās attīstības jomā, klasteru attīstībā un uzņēmējdarbības vides atbalsta mehānisma pilnveidē jārisina plašs uzdevumu klāsts.

Runājot par politiskās drošības sektoru, vietējā līmeņa lēmumu pieņēmēji bauda ievērojami lielāku uzticēšanos, kas balstās iedzīvotāju ticībā par to efektivitāti un par spēju reaģēt uz lokāliem izaicinājumiem. Vairāku pašvaldību iedzīvotāji norādījuši, ka politiskās drošības stiprināšanai vietējo pašvaldību līmenī nepieciešams pilnveidot komunikāciju starp lēmumu pieņēmējiem un vietējās kopienas pārstāvjiem. Tiesa, pašvaldības sagaida no iedzīvotājiem lielāku aktivitāti un iesaisti lēmumu pieņemšanas procesā. Rezultātā iespējama spriedzes palielināšanās, vietējās kopienas neapmierinātības un neuzticēšanās pieaugums, ko var pārvarēt, atbalstot gan iedzīvotāju lielāku iesaisti un līdzdalības aktivitāti, gan arī mūsdienīgus informēšanas paņēmienus.

Viens no pētījuma vērtīgākajiem secinājumiem ir par Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret izaicinājumiem apkārtējai videi. Tos aptaujātie uztver kā maznozīmīgus draudus. Pētījuma rezultātā iegūtie dati liecina, ka bieži vien Latvijas sabiedrības pārstāvji apšaubā klimata pārmaiņu negatīvo ietekmi uz Latvijas teritoriju, tas savukārt var negatīvi iespaidot nacionālā līmeņa mērķu sasniegšanu. Latvijai kā ES dalībvalstij ir jāievieš tās starptautiskās saistības, ko tā uzņēmusies, bet bez sabiedrības atbalsta un iesaistes šie ambiciozie mērķi ir apdraudēti. Reģionos vides problēmas tiek biežāk uztvertas no tautsaimniecības skatpunkta. Gaisa, iekšzemes un jūras ūdens piesārņojums vai biodaudzveidības saglabāšana pētījuma gaitā netika identificēta kā nozīmīgs aspekts iedzīvotāju subjektīvajā drošības uztverē, turpretim vietējo pašvaldību dokumentu analīze norāda, ka, neskatoties uz sociālā un politiskā spiediena trūkumu no sabiedrības puses, pašvaldībās šie draudu veidi tiek skatīti kā aktuāli un tiek meklēti risinājumi to novēršanai. Tātad pastāv dalīta attieksmi pret vides jautājumiem rīcībpolitikas un sabiedrības līdzdalības līmenī.

Apdraudējumus sabiedrības drošībai Latvijas iedzīvotāji skata kā būtiskus neatkarīgi no to reģionālās, etniskās piederības un sociālā statusa. Kā vienu no vislielākajiem apdraudējumiem aptaujātie sabiedrības pārstāvji minējuši imigrāciju. Lai gan realitātē tā nav uzskatāma par būtisku izaicinājumu, ar ko

šobrīd sastopas valsts, tomēr iedzīvotāju bailes no svešā, lai kas tas arī nebūtu, ir lielas, bieži vien iracionālas un nosaka iedzīvotāju attieksmi pret virkni valsts veidoto politiku (piem., imigrācijas politiku). Kā citu nozīmīgu aspektu iedomātu kopienu dalījumā un savstarpējās neuzticēšanās sēšanā iedzīvotāji min reģionu iedzīvotāju atsvešinātību no valsts. Vietējās kopienas identitāte, kas ir dominējoša, šajos apstākļos nosaka arī bailes par šīs kopienas pastāvēšanu nacionālā līmeņa rīcībpolitikas dēļ. Līdzīgi kā iepriekš, arī šajā gadījumā pašvaldību pārstāvju viedokļi bieži sakrīt ar iedzīvotāju paustajām bažām. Šāda pozīcija tiem ir zināmā mērā izdevīga, jo pašiem nav tūlīt proaktīvi jārikojas.

Cits nozīmīgs draudu avots, uz kuru intervijās norāda iedzīvotāji, ir patriotisma trūkums. Bažas par patriotisma trūkumu apliecina šīs problēmas nozīmīgumu valsts drošības ilgtspējas nodrošināšanā. Patriotisma uzturēšanā un attīstībā pašvaldībām ir svarīga loma, ņemot vērā lokālās identitātes nozīmi un uzticēšanās kredītu, ko tam piešķirushi iedzīvotāji. Lai gan pašvaldības īsti nesaskata savu lomu sabiedrības drošības stiprināšanā, tomēr ikdienā tās pilda šo funkciju, veicot dažādu sociālo grupu atbalsta pasākumus lokālā patriotisma stiprināšanai un citas līdzvērtīgas aktivitātes. Raugoties no nacionālās drošības perspektīvas, nozīmīga būtu arī valstiskuma stiprināšana ar iekļaujošām un savstarpēji nekonkurējošām pašvaldību rīcībpolitikām, atbilstoša nacionālā diskursa izvēlēm komunikācijas stratēģijās. Savukārt dažādības izcelšana vietējo kopienu mērogā un atšķirīgā pieņemšanas un integrācijas spēcīnāšana ar atbilstošu naratīvu palīdzību ir veids, kā pašvaldības potenciāli var iespējot Latvijas sabiedrību, lai nostiprinātu valsts vietu Eiropas kultūras un vērtību telpā.

Personiskās drošības sektorā Latvijas iedzīvotāji identificējuši četras nozīmīgākās draudu jomas: indivīdu fiziskā drošība; izglītības sistēmas pakalpojumu pieejamība, tai skaitā fiziskā pieejamība un kvalitāte; veselības aprūpes sistēmas pakalpojumu pieejamība un kvalitāte; sociālā aizsardzība. Iedzīvotāji izjūt ievērojamas bažas par veselības aprūpes pakalpojumu un sociālās aizsardzības mehānismu pieejamību. Veselības pakalpojumu pieejamības jautājumā draudu intensitātes atšķirības ir atkarīgas no pašvaldības statusa un infrastruktūras pieejamības, bet, runājot par sociālās drošības draudiem, nav ievērojamu atšķirību subjektīvajā draudu uztverē atkarībā no pašvaldības lieluma un statusa. To var izskaidrot ar faktu, ka pilnīgi visas pašvaldības piedāvā plašu sociālo pakalpojumu klāstu, savukārt veselības aprūpē pašvaldības iesaistās tikai tad, kad vienīgi tā var nodrošināt primārās veselības aprūpes pakalpojumu klāstu iedzīvotājiem. Visās pašvaldībās ir izveidoti sociālie dienesti, kamēr krietni mazāk ir feldšeru punktu.

Izglītības pakalpojumu pieejamība skatīta galvenokārt skolu reformas kontekstā. Tāpēc nav pārsteidzoši, ka gan iedzīvotāji, gan pašvaldību pārstāvji

uzskatījuši nacionālā līmeņa lēmumu pieņēmēju darbību par apdraudējumu iedzīvotāju dzīves kvalitātes nodrošināšanai un jaunākās paaudzes zināšanu kapitāla uzkrāšanai, kas ilgtermiņā radītu pamatu drošai un ilgtspējīgai kopienai.

Veiktās intervijas ļauj secināt, ka pašvaldību darbinieku skatījums uz šo draudu formu aktualitāti ir bijis līdzīgs, tomēr atšķiries viedoklis par pašvaldības lomu to novēršanā un tiek uzsvērta nacionālā līmeņa lēmumu pieņēmēju nozīme. Svarīgi norādīt, ka bieži vien iedzīvotājiem ir grūti nošķirt nacionālā līmeņa un lokālā līmeņa lēmumu pieņēmēju kompetences. Tāpēc vietējā līmeņa lēmumu pieņēmēji, kas iedzīvotājiem ir labi zināmi, bauda lielāku uzticību un izmanto viņu neziņu, un novirza atbildību no saviem pleciem, aizbildinoties, ka “valsts prasa”.

Personisko draudu novēršana pašvaldībās kopumā vērtējama pozitīvi, pašvaldību pārstāvji iedzīvotāju subjektīvi uztvertos draudus atpazīst, ir iekļāvuši to novēršanu savās vietējās rīcībpolitikās, mēģina meklēt lokālus risinājumus – veidot feldšeru punktus, apgaismot ielas, stiprināt pašvaldības policiju. Aptaujātie respondenti norādījuši uz nepieciešamību uzlabot pašvaldības darbinieku komunikāciju ar vietējās kopienas pārstāvjiem, kam var būt izšķirīga nozīme subjektīvās nedrošības mazināšanā.

Veiktais pētījums ļauj secināt, ka Latvijas iedzīvotāji atpazīst vairākus hibrīddraudu veidus, tai skaitā informatīvos draudus, kiberdraudus, kā arī citas valsts iejaukšanos valsts iekšējās lietās, kā tas notika Ukrainā 2014. gadā, tomēr diemžēl viņi neasociē to ar jēdzienu “hibrīddraudi”, kā arī neizvērtē šo draudu iespējamās ietekmes dziļumu un plašumu. Arī pašvaldību darbinieki un amatpersonas izprot to, ka šādi draudu veidi pastāv un potenciāli var radīt personisku kaitējumu. Lai gan tikuši atpazīti vairāki hibrīddraudu veidi, tomēr gan sabiedrība, gan lokālā līmeņa lēmumu pieņēmēji demonstrējuši salīdzinoši bezrūpīgu attieksmi, neapzinoties savu lomu to novēršanā. Tāda attieksme bija, piemēram, pret kiberdrošības vai informācijas drošības jautājumiem. Kopumā gan iedzīvotāji un pašvaldību pārstāvji nav atpazinuši vairākus hibrīddraudu veidus kā būtiskus un aktuālus un savas zināšanas un prasmes sevi pasargāt no tiem subjektīvi vērtējuši augstāk, nekā ir patiesībā. Visos analizētajos gadījumos atsevišķu draudu, piemēram, tehnogēno katastrofu, iespējamība vai nopietni apdraudējumi kritiskajai infrastruktūrai kopumā tikuši vērtēti zemu. Kā nozīmīgākie hibrīddraudu avoti tiek atpazītas galvenokārt Krievijas Federācija un retāk – Ķīnas Tautas Republika. Pēdējā drīzāk tiek uzskatīta par potenciāla apdraudējuma avotu nākotnē ar neskaidriem nodomiem un neskaidrām ietekmes sekām uz Latvijas valsts un sabiedrības drošību.

Analizējot civilās aizsardzības plānu ieviešanu, secināts, ka gan iedzīvotāji, gan pašvaldības izrādījušas interesi par to, tomēr abu pušu sniegtās atbildes

liecina par nepietiekamu informāciju un nepietiekamu savas lomas apzināšanos krīzes un ārkārtējās situācijās. Vairums aptaujāto iedzīvotāju atzinuši: lai gan viņi saprot, ka par sevi un tuvākajiem būtu nepieciešams parūpēties un ka valstij un pašvaldībai ir atbalsta mehānismi, tomēr viņiem nav tādu zināšanu un iemaņu, kas būtu nepieciešamas X stundā. Iedzīvotāju interese par aizsardzību pret hibrīdajiem apdraudējumiem ir liela. Tas rada labvēlīgu augšni valsts atbildīgajām institūcijām gan visaptverošās valsts aizsardzības ieviešanas plāna īstenošanai, gan vienlaicīgi cita veida sabiedrības iesaistes un izglītošanas pasākumu veikšanai, lai nostiprinātu valsts izturētspēju. Faktiski hibrīddraudu neapzināšanās un to diezgan vieglprātīgā uztvere nozīmē, ka kopienas reakcija uz draudiem ir nenobriedusi un ka kopiena reaģē pārlietu vāji vai arī pārlietu saasināti.

Militāro draudu sektora izpēte liecina, ka iedzīvotāji saskata potenciālo militāro apdraudējumu no Krievijas, tomēr šie draudi netiek uzskatīti par prioritāriem salīdzinājumā ar ekonomiskajiem, sociālajiem vai politiskajiem draudiem. Arī pašvaldību darbinieki atpazīst iespējamus ārējus militārus draudus, tomēr kopumā nav gatavi krīzes situācijām un drīzāk paļaujas uz nacionālā līmeņa institūtiem un to ieteikumiem šajā jautājumā.

Pētījumā īpaša uzmanība pievērsta divām pašvaldībām, kurās atrodas militārā infrastruktūra, – Ādažiem un Liepājai. Autori konstatējuši, ka Ādažu un Liepājas iedzīvotāji un pašvaldības atšķirīgi uztver militārās infrastruktūras izvietojumu. Ādažos iedzīvotāji jūtas nedrošāk nekā Liepājā. To var skaidrot ar atšķirībām iedzīvotāju saskarsmē ar militārā personāla aktivitātēm ikdienas situācijās. Lai gan Latvijas iedzīvotāji atšķirīgi uztver militāro draudu intensitāti, tomēr NATO viņi vērtē kā Latvijas militārās drošības garantu visās pašvaldībās, kurās tika veikts pētījums. NATO spēku klātbūtne kā iespējamais apdraudējums minēts tikai ļoti retos gadījumos un arī tad galvenokārt saistībā ar eventuālo Krievijas reakciju.

Valdības krīzes komunikācijas izpēte Covid-19 pandēmijas izplatības laikā papildina kopējās atziņas un secinājumus ar vērtējumu par spēju skaidri formulēt un nodot vēstījumus, kas ir svarīgi izdzīvošanai, tādējādi mazinot bailes un bažas par subjektīvās drošības līmeni. Šāda veida analīze ir būtiska tālākā diskusijā par to, kā valdības vēstījumi caur dažādiem komunikācijas kanāliem, tai skaitā mūsdienās aktuālajiem interneta portāliem un sociālajiem tīkliem, potenciāli var gan mazināt, gan vairost subjektīvo drošības izjūtu un iespējot iedzīvotājus krīzes pārvarēšanai proaktīvā veidā.

Covid-19 pandēmijas pirmā viļņa laikā valdība salīdzinoši veiksmīgi realizējusi saziņu ar sabiedrību. Tāpēc sabiedrība rīkojās atbilstoši norādēm un pieauga tās uzticēšanās valdības lēmumiem. Tomēr krīzes tālākās attīstības

apstākļos situācija pasliktinājās, jo valdības komunikācija kļuva birokrātiska. Jāsecina, ka informācija, kas tika raidīta sabiedrībai (piem., rīcības plāni), piedzīvojot vairākas korekcijas un precizējumus un neizskaidrot tās, mazināja sabiedrības izpratni par notiekošo. Neuzticēšanos vairojis arī informatīvais fons, dezinformācija un dažāda rakstura viltus ziņu izplatība. Kombinējot sekundāros datus un veikto kontentanalīzes datu apkopojumu, iespējams secināt, ka precīzāka, skaidrāka valdības komunikācija, kuru papildina konsekventa darbība, veicinātu sabiedrības izpratni un drošības izjūtas pieaugumu.

Iedzīvotāji pozitīvi novērtējuši godīgumu un atklātību, kas bijusi raksturīga valdības krīzes komunikācijai, kā arī nepārtrauktu sabiedrības informēšanas procesa nodrošinājumu, kas sākotnējā posmā piesaistījis mediju un plašās sabiedrības uzmanību.

Sabiedrības noguruma un citu apstākļu dēļ sākotnēji izvēlētā veiksmīgā krīzes komunikācijas stratēģija nav darbojusies ilgtermiņā, tāpēc stratēģiskajai komunikācijai vajadzēja adaptēties atbilstoši izmaiņām epidemioloģiskajā situācijā. Atbilstoša, vienkārša un skaidra vēstījuma veidošana, institūciju savstarpējā koordinācija, izplatot vienotu vēstījumu, godīguma un atklātības princips ļauj veidot tādas stratēģiskās komunikācijas stratēģijas, kuras veicina drošības izjūtu un vairo uzticēšanos lēmumu pieņēmējiem, un paātrina efektīvas rīcības politikas īstenošanu.

Pētījums par Latvijas iedzīvotāju subjektīvo drošības uztveri un tās ietekmi uz drošības politikas veidošanu ir papildinājis jau esošo pētījumu klāstu ar vairākām inovatīvām idejām, pieejām un datu kopām, kuru apspriešana un publicēšana sniegs papildu informāciju kvalitatīvākai lēmumu pieņemšanai nacionālā un pašvaldību līmenī.

Pielikums

Latvijas iedzīvotāju identificētie nozīmīgākie draudi (hierarhiskais izkārtojums)¹

Fokusa grupas norises vieta	Trīs nozīmīgākie apdraudējumi	Draudu hierarhiskais izkārtojums
Liepāja	<ul style="list-style-type: none"> Personiskie draudi Politiskie draudi Sabiedrības drošība 	<ol style="list-style-type: none"> Sociālā aizsardzība (apdraudējumi, kas saistīti ar darba zaudēšanu un atbalstu no pašvaldības) Veselības aprūpe (apdraudējumi, kas saistīti ar iespējām tikt uz pieņemšanu pie speciālista) Izglītība (apdraudējumi, kas saistīti ar skolu reformu) Fiziskā drošība (pašvaldības policija kā drošības garants)
Talsi	<ul style="list-style-type: none"> Personiskie draudi Hibrīddraudi Ekonomiskie draudi 	<ol style="list-style-type: none"> Sociālā aizsardzība (apdraudējumi, kas saistīti ar savu un savas ģimenes sociālo nodrošinājumi) Veselības aprūpe (apdraudējumi, kas saistīti ar izmaksām un slimnīcu tuvumu) Izglītība (apdraudējumi, kas saistīti ar izglītības kvalitāti) Fiziskā drošība (neizjūt apdraudējumu, darbojas videonovērošanas sistēmas, kas pasargās)
Daugavpils	<ul style="list-style-type: none"> Personiskie draudi Politiskie draudi Hibrīddraudi 	<ol style="list-style-type: none"> Sociālā aizsardzība (apdraudējumi, kas saistīti ar savu un savas ģimenes sociālo nodrošinājumi / darbu) Veselības aprūpe (apdraudējumi, kas saistīti ar izmaksām un korupciju slimnīcās) Izglītība (apdraudējumi, kas saistīti ar izglītības kvalitāti) Fiziskā drošība (pašvaldības ielās jūtas droši)
Rēzekne	<ul style="list-style-type: none"> Personiskie draudi Ekonomiskie draudi Sabiedrības drošība 	<ol style="list-style-type: none"> Sociālā aizsardzība (apdraudējumi, kas saistīti ar savas ģimenes sociālo nodrošinājumi, bažas par valsts/ pašvaldības pabalstu izšķērdētību) Veselības aprūpe (apdraudējumi, kas saistīti ar izmaksām un iespēju tikt uz pieņemšanu pie kvalificēta speciālista) Izglītība (neizjūt apdraudējumu) Fiziskā drošība (pašvaldības ielās jūtas droši, neskatoties uz to, ka pašvaldības policija ir likvidēta)
Jaunjelgava	<ul style="list-style-type: none"> Personiskie draudi Politiskie draudi Sabiedrības drošība 	<ol style="list-style-type: none"> Sociālā aizsardzība (apdraudējumi, kas saistīti ar materiālo nodrošinājumu) Veselības aprūpe (apdraudējumi, kas saistīti ar pakalpojumu izmaksām) Izglītība (apdraudējumi, kas saistīti ar skolas reformām) Fiziskā drošība (privātīpašuma aizsargāšana)

¹ Draudu intensitāte fokusa grupu diskusiju laikā tika noteikta, pamatojoties uz to nosaukšanas biežumu respondentu vidū.

Valmiera	<ul style="list-style-type: none"> • Personiskie draudi • Ekonomiskie draudi • Hibrīddraudi 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sociālā aizsardzība (apdraudējumi, kas saistīti ar darbu un pabalstiem, ko maksā pašvaldība krīzē nonākušiem iedzīvotājiem) 2. Veselības aprūpe (apdraudējumi, kas saistīti ar pakalpojumu kvalitāti) 3. Izglītība (apdraudējumi, kas saistīti ar izglītības kvalitāti, realizētām mācību programmām) 4. Fiziskā drošība (neizjūt apdraudējumu)
Ļaudona	<ul style="list-style-type: none"> • Politiskie draudi • Personiskie draudi • Ekonomiskie draudi 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sociālā aizsardzība (apdraudējumi, kas saistīti ar iztikas pelnīšanu) 2. Veselības aprūpe (apdraudējumi, kas saistīti ar pakalpojumu izmaksām un to pieejamību) 3. Izglītība (apdraudējumi, kas saistīti ar skolu reformu un izglītības pakalpojumu kvalitāti) 4. Fiziskā drošība (apdraudējumi, kas saistīti ar ikdienas fizisko drošību, piemēram, kas pasargās, ja uzbrūk kaimiņu suns)
Gulbene	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomiskie draudi • Personiskie draudi • Sabiedrības drošība 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sociālā aizsardzība (apdraudējumi, kas saistīti ar savu un savas ģimenes sociālo nodrošinājumi) 2. Veselības aprūpe (apdraudējumi, kas saistīti ar izmaksām un slimnīcu tuvumu) 3. Izglītība (apdraudējumi, kas saistīti ar izglītības kvalitāti). 4. Fiziskā drošība (neizjūt apdraudējumu, pašvaldībā jūtas droši)
Madona	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomiskie draudi • Personiskie draudi • Hibrīddraudi 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sociālā aizsardzība (apdraudējumi, kas saistīti ar pašvaldības atbalstu krīzes situācijās) 2. Veselības aprūpe (apdraudējumi, kas saistīti ar izmaksām un slimnīcu tuvumu, slimnīcu tīkla reorganizāciju) 3. Izglītība (apdraudējumi, kas saistīti ar izglītības kvalitāti) 4. Fiziskā drošība (neizjūt apdraudējumu, darbojas videonovērošanas sistēmas, kas pasargās)
Aizkraukle	<ul style="list-style-type: none"> • Personiskie draudi • Sabiedrības drošība • Ekonomiskie draudi 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sociālā aizsardzība (apdraudējumi, kas saistīti ar savu un savas ģimenes sociālo nodrošinājumu, pašvaldības atbalsta mehānismu) 2. Veselības aprūpe (apdraudējumi, kas saistīti ar izmaksām, medicīniskā personāla nepietiekamību) 3. Izglītība (apdraudējumi, kas saistīti ar izglītības kvalitāti un pakalpojumu pieejamību) 4. Fiziskā drošība (neizjūt apdraudējumu, darbojas videonovērošanas sistēmas, kas pasargās)

Rekomendācijas

Grāmatā izcelto drošības sektoru analīze dod iespēju sniegt vairākas rekomendācijas politikas veidotājiem kā lokālā, tā arī nacionālā līmenī.

1. Vērtējot sabiedriskās domas aptaujas, kas analizē iedzīvotāju attieksmes pret drošības jautājumiem, ir svarīgi ņemt vērā vairākus aspektus. Pirmkārt, tā ir “nepiemērotā uztvere” (*misperception*), kas tipiski piemīt sabiedrības pārstāvjiem attiecībā uz drošības un politikas jomu. Respektīvi, cilvēki savā prātā konstruē realitāti tā, lai tā atbilstu viņu personīgajam pieņēmumam, kādai realitātei ir jābūt vai vajadzētu būt. Otrkārt, no atbildēm, kādas sniegtas uz jautājumiem par gatavību iesaistīties valsts aizsardzībā un uz līdzīgiem jautājumiem, nav iespējams vienkāršoti secināt, kā iedzīvotāji rīkosies nozīmīga apdraudējuma situācijā, jo draudu uztvere un attiecīgi lēmumu pieņemšana krīzes situācijā potenciāli var būtiski atšķirties no iepriekš deklarētā. Draudu identifikācijā, prioritizācijā un reakcijā svarīga ir gan sociālā pieredze, gan sociālā atmiņa, pieļaujot, ka cilvēki ir tendēti izvēlēties tādas draudu pārvarēšanas stratēģijas, kuras jau ir izmantojuši un kuras ir darbojušās. Turklāt draudu uztvere un sekojoša reakcija netiek mantota un katra paaudze vienus un tos pašus draudus mēģina pārvarēt ar citām stratēģijām. Treškārt, pozitīvs vērtējums par kādu drošības aktoru, kas iesaistīts drošības nodrošināšanā, vēl nenozīmē, ka iedzīvotāji paļaujas uz to un tic, ka tas spēs realizēt šo funkciju. Piemēram, šajā pētījumā veiktā analīze norāda: lai arī Latvijas iedzīvotāji kopumā salīdzinoši ļoti pozitīvi vērtē Latvijas Nacionālos bruņotos spēkus, tie nepaļaujas uz to, ka šie spēki varētu aizstāvēt Latviju no ārēja iebrukuma vai sniegt būtisku atbalstu krīzes situācijā. Tāpat arī kopumā Latvijas iedzīvotāji, piemēram, ievērojami pozitīvāk vērtē

vietējās pašvaldības nekā nacionālā līmeņa valsts pārvaldes iestādes, tomēr vienlaikus reti saredz lokālā līmeņa lēmumu pieņēmēju lomu savas drošības stiprināšanā, neskatoties uz to, ka vairākos aspektos tas būtu iespējams. Tas ļauj secināt, ka turpmākā draudu izpētē ir nepieciešams dalījums pa vecumgrupām, lai precīzāk izziņātu katras vecumgrupas skatījumu uz draudu pārvarēšanas stratēģijām. Pētnieki iesaka detalizēt visaptverošās sabiedrības rīcībpolitikas, skatot tās sabiedrības grupu griezumā, tā iegūstot daudz precīzāku informāciju un datus.

2. Vērtējot sabiedrības pārstāvju pašu iesaisti daudzu iespējamo vājību (*vulnerabilities*) novēršanā, kas būtu salīdzinoši viegli izdarāms, nav vēlams pārvērtēt šādas proaktīvas rīcības iespējamību kā tādu. Šāda optimistiska neobjektivitāte, kas visai plaši aprakstīta kognitīvos pētījumos, šajā pētījumā tika visai spilgti iezīmēta kiberdrošības jomā. Kā liecināja gan fokusa grupu intervijas ar iedzīvotājiem, gan arī padziļinātās intervijas ar pašvaldību pārstāvjiem, diemžēl šāda nepamatoti optimistiska un bezrūpīga domāšana un nepietiekama risku novērtēšana ir raksturīga abos gadījumos. Ir nepieciešams stiprināt gan iedzīvotāju, gan arī pašvaldības pārstāvju izpratni par viņu lomu un atbildību drošības stiprināšanā dažādos sektoros. Optimistisko neobjektivitāti, kas izraisa nenobriedušu krīzes reakciju (*immature crises response*), var pārvarēt, skaidrojot potenciālo draudu izpausmes indivīda līmenī, piemēram, ko nozīmē datu noplūde.
3. Latvijas politiskajā komunikācijā trūkst vienkāršas, viegli saprotamas komunikācijas, kas iekļauj viegli uztveramus, skaidrus vēstījumus no valsts pārvaldes institūcijām. Īpaši asi šī problēma ir izgaismojusies Covid-19 izraisītās pandēmijas kontekstā, tomēr arī pirms tās aptaujāto iedzīvotāju fokusa grupu intervijas liecina par to, ka sabiedrībai ir grūtības izprast gan valsts pārvaldes pārstāvju pieņemtos lēmumus, gan arī rīcībpolitiku virzienus, iespējamās sekas un to nozīmi tās ikdienas dzīvē un tās uzlabošanā, tai skaitā drošības stiprināšanā. Tādēļ iesakām gan lēmumus, gan rīcībpolitikas virzienus skaidrot, izmantojot individuālos piemērus.
4. Nav iespējams veidot veiksmīgu visaptverošo valsts aizsardzības sistēmu situācijā, kad valstī novērojama sabiedrības uzticēšanās krīze – tā neuzticas nacionālā līmeņa lēmumu pieņēmējiem. Šādi neveselīgi apstākļi rada labvēlīgu augsni valstij naidīgiem spēkiem gan miera apstākļos, gan, kas jo īpaši bīstami, krīzes situācijā izmantot neuzticēšanos un šaubas par nacionālā līmeņa institūciju vēlmi un spēju atbalstīt iedzīvotājus.
5. Laba pārvaldība ir tikai drošības uztveres fons, taču, ilgstoši nerisinot fona jautājumus, pieaug iedzīvotāju neapmierinātība un diskomforts. Valdībai un politikas veidotājiem apņemoties uzlabot kaut vienu fona indikatoru,

var panākt uzticēšanās kāpumu. Piemēram, rīcībpolitikas veidotājiem, rūpīgāk izstrādājot normatīvos aktus un samazinot kaut uz pusi normatīvo aktu grozījumu skaitu, varētu panākt pozitīvu ietekmi uz drošības uztveri.

6. Lai politiskajā diskursā izskaustu Rīgas un reģionu pretnostatījumu, ir nepieciešams laiks. Taču rīcībpolitikas veidošanas procesā šo pretnostatījumu var mēģināt mazināt ar mērķētiem reģionālās attīstības instrumentiem, reģionālo attīstību veicinošām atbalsta programmām cilvēkresursu un infrastruktūras attīstībai.

Bibliogrāfija

- Aatola, M. et al. (2018). *Societal Security in the Baltic Sea Region: Expertise Mapping and Raising Policy Relevance*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts.
- Āboltiņš, R. u. c. (2020). *Klimata inženierija un politika*. Rīga: RTU Izdevniecība.
- Abunyewah, M. et al. (2019). Linking information provision to behavioural intentions. *International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment*, 11(1).
- AC/UNU Millennium Project – United Nations Doctrine for Managing Environmental Security (2000). Pieejams: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a572501.pdf>
- Aigars, J. (red.) (2018). *Latvijas ekosistēmu dinamika klimata ietekmē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Apine, L. (2011). Residents' attitude towards possible adaptation measures to the sea coast erosion in Latvia. *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, 3(3), 238–249. Pieejams: <https://doi.org/10.1108/17568691111153393>
- Apinis, P., Lejiņš, A. (red.) (1999). *How Secure Are the Baltic States? Conference Proceedings*. Rīga: Konrad Adenauer Stiftung, Latvian Institute of International Affairs.
- Arklone, I. (2017). *Labas pārvaldības ieviešanas valsts un pašvaldības iestādēs*. Rīga: Latvijas Republikas Tiesībsarga birojs.
- Arnold, W. (1962). *Discord and Collaboration*: Baltimore: Johns Hopkins University, p. 150.
- Arteus, G., Lejiņš, A. (1997). *The Baltic Security. Looking towards the 21st Century*. Stockholm: Forsvarhögskolan/Rīga: Latvian Institute of International Affairs.
- Auers, D., Bukovskis, K. (2006). Eiropas Parlaments un Eiropas kopējā ārējā un drošības politika. No: Ozoliņa, Ž. (red.) *Eiropas Parlaments: ārējās un drošības politikas īstenošana*. Rīga: Zinātne.
- Axworthy, L. (1997). Canada and Human Security: The Need for Leadership. *International Journal*, 52(2), 183–196, Doi: 10.2307/40203196. Pieejams: <https://www.jstor.org/stable/40203196?seq=1>
- Bajarūnas, E., Keršanskas, V. (2017). Hybrid Threats: Analysis of Content, Challenges Posed and Measures to Overcome. *Lithuanian Annual Strategic Review*, Vol. 16. Vilnius: Military Academy of Lithuania. Pieejams: <https://content.sciendo.com/view/journals/lasr/16/1/article-p123.xml?language=en>
- Ballantyne, M. (2000). *Information on Volcanic and Earthquake Hazards: The Impact on Awareness*. Institute of Geological & Nuclear Sciences.
- Baltijas sociālo zinātņu institūts (2006). *Pētījums par cilvēktiesībām Latvijā*. Rīga: Providus.
- Banks, K. (2007). *Crisis communications: a casebook approach*. Mahwah, N. J.: Lawrence Erlbaum Associates.

- Beckwe, M. (ed.) (2013). Worrying and Rumination are Both Associated with Reduced Cognitive Control. *Psychological Research*, 9, DOI: 10.1007/s00426-013-0517-5
- Beinaroviča, I (2014). *Katastrofu vadība: Latvijas gadījums*. Rīga: Latvijas Universitāte. Sociālo zinātņu fakultāte. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/28132>
- Berry, Ch. (Ed.) (1993). *The Search for Peace in Europe*. Institute for National Strategic Studies and the George C. Marshall European Center for Strategic Studies, Garmisch-Partenkirchen.
- Bērziņa, I. (red.) u. c. (2015). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Rīga: Latvijas Aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs.
- Bērziņa, I. (red.) (2016). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Rīga: Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija.
- Bērziņa, I. (2020). From 'total' to 'comprehensive' national defence: the development of the concept in Europe. *Journal of Baltic Security*, 6(2).
- Bērziņa, I., Zupa, U. (2020). *Latvijas sabiedrības griba aizstāvēt valsti: veicinošie un kavējošie faktori*. Rīga: Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija.
- Blanchard, B. W. (2008). *Guide to Emergency Management and Related Terms, Definitions, Concepts, Acronyms, Organizations, Programs, Guidance, Executive Orders & Legislation. A Tutorial on Emergency Management, Broadly Defined, Past and Present*. Pieejams: <http://training.fema.gov/EMIWeb/edu/docs/terms%20and%20definitions/Terms%20and%20Definitions.pdf>
- Blavatnik school of Government, Oxford University (2019). *International Civil Service Effectiveness Index*. Pieejams: <https://www.bsg.ox.ac.uk/about/partnerships/international-civil-service-effectiveness-index-2019>
- Bleijere, D. et al. (1999). *The Impact of European Integration Processes on Baltic Security*. NATO Fellowship Programme.
- Bleiere, D., Stranga, A. (2000). The Latvian Russian Crisis of 1998. In: Stern K. E., Hansen, D. (eds.) *Crisis Management in a Transitional Society: The Latvian Experience*. Stockholm: CRISMART.
- Boins, A., "T Hart, P. (2007). *The Crisis Approach*. Handbook of Disaster Research. Springer.
- Booth, K. (2005). *Critical Security Studies and World Politics*. Boulder Co: Lynne Rienner.
- Bull, H. (1977). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. New York: Columbia University Press.
- Bungs, Dz. u. c. (2007). Eiropas Savienības Kopējā ārējā un drošības politika vērtību un interešu krustugunis (bet ne krustcelēs). No: Ozoliņa, Ž. (red.) *Latvijas skatījums uz Eiropas Savienības nākotni*. Rīga: Zinātne.
- Buttedahl, P. (1994). Viewpoint: True Measures of Human Security. *IDRC Reports*, 22(3), 1–5. Pieejams: <http://www.nzdl.org/>
- Buzan, B. (1991). New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 67(3), 431–451.
- Buzan, B. (1991). *People, States and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Buzan, B. et al. (1993). *The European Security Order Recast. Scenarios for the Post-Cold War Era*. London, New York: Pinter Publisher.
- Buzan, B., Waever, O., de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder Co: Lynne Rienner Publishers, Inc, Boulder, Colorado.
- Buzan, B. (2007). *People, states & fear: an agenda for international security in the post-cold war era*. Colchester. England: European Consortium for Political Research Press.
- Buzan, B., Hansen, L. (2009). *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cederberg, A., Eronen, P. (2015). How Can Societies be Defended Against Hybrid Threats? *Strategic Security Analysis*, No. 9. Geneva Centre for Security Policy.

- Chifu, I. (n. d.). *Societal Security. An Agenda for Eastern Europe*. Pieejams: http://www.cpc-ew.ro/pdfs/societal_security.pdf
- Chivvis, S. C. (2017). *Understanding Russian "Hybrid Warfare" and What Can be Done About It*. Santa Monica, CA: RAND Corporation. Pieejams: <https://www.rand.org/pubs/testimonies/CT468.html>
- Coan, Travis G. et al. (2012). *Emotional Responses to Human Security Threats: Evidence from a National Experiment*. Pieejams: www.traviscoan.com/replication-materials.html.
- Cole, G. A. (1997). *Personnel Management: Theory and Practice*. London: Greener Books.
- Commission on Human Security (CHS) (2003). *Human Security Now*. New York: CHS.
- Coombs, W. & Holladay, S. (2010). *The handbook of crisis communication*. Chichester, U. K. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Coppola, D. (2007). *Introduction to international disaster management*. Amsterdam Boston: Butterworth Heinemann.
- Coppola, D. P. (2011). *Introduction to international diasaster management*. Elsevier, p. 178.
- Costa, T. G. (2008). *Political Security, an Uncertain Concept with Expanding Concerns*. Pieejams: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-540-75977-5_42
- Curiel, R. P., Bishop, St. R. (2016). A metric of the difERENCE between perception of security and victimisation rates. *Crime Science*, 5(12).
- Dalsjö, R. (1998). *Vai Baltijas valstis sevi spēj aizsargāt? Par pašaizsardzības spēju kvalitāti un perspektīvām*. Rīga: LIA, 14.–15. lpp.
- Diamant, J. (2017). *Ethnic Russians in Some Former Soviet Republics Feel a Close Connection to Russia*. 24.07.2017. Webpage of Pew Research Center. Pieejams: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/07/24/ethnic-russians-in-some-former-soviet-republics-feel-a-close-connection-to-russia/>
- Duffy, B. (2018). *The Perils of Perceptions. Why We're Wrong About Nearly Everything*. Atlantic Books.
- Escriba-Folch, A. (2013). Repression, Political Threats, and Survival under Autocracy. *International Political Science Review*, 34(5).
- Farnham, B. (2003). The Theory of Democratic Peace and Threat Perception. *International Studies Quarterly*, 47(3).
- Feldmanis, I., Stranga, A., Virsis, M. (1993). *Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis: 30. gadu otrā puse*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts.
- Filimon, L. M. (2016). *An Overview of the Copenhagen School's Approach to Security Studies: Constructing (In)Security through Performative Power*. Pieejams: https://www.academia.edu/38227272/An_Overview_of_the_Copenhagen_School_s_Approach_to_Security_Studies_Constructing_In_Security_Through_Performative_Power
- Global Commission on Elections, Democracy & Security* (22.06.2014.) Pieejams: <https://www.kofian-nanfoundation.org/supporting-democracy-and-elections-with-integrity/global-commission-on-elections-democracy-security-2/>
- Graeger, N. (1996). Environmental Security? *Journal of Peace Research*, 33, 109–116.
- Gun, N. (2014). *Maslows Hierarchy of Needs*. Pieejams: <https://www.incentivesolutions.com/employee-engagement-hierarchy-needs/>
- Hassan, O. (2015). Political security: from the 1990s to the Arab Spring. *Contemporary Politics*, 21(1), 86–99.
- Hoffman, F. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Ryse of Hybrid Wars*. Arlington: Potomac Institute for Policy Students.
- Hogg, M., Abrams, D. (1988). *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*. London: Routledge.

- Huddy, L. et al. (2002). The Consequences of Terrorism: Disentangling the Effects of Personal and National Threat. *Political Psychology*, 23(3). Pieejams: <https://cpb-us-e1.wpmucdn.com/you.stonybrook.edu/dist/f/1052/files/2018/03/Huddy-Feldman-Capelos-and-Provost-2002-The-Consequences-of-Terrorism-rpyn7l.pdf>
- Human Development Report* (1994). Oxford: Oxford University Press.
- Hybrid CoE. *Brief Introduction to Hybrid Threats*. Pieejams: <https://www.hybridcoe.fi/what-is-hybridcoe/>;
- Hybrid CoE. *Countering Hybrid Threats. The webpage of Hybrid CoE*. Pieejams: <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats/>
- International Civil Service Effectiveness Index (2019). *Latvija gan centrālā pārvaldes līmenī, gan pašvaldību līmenī tiek atzīmīgi novērtēta un ierindota 23. vietā*. Pieejams: Blavatnik school of Government, Oxford University.
- Jervis, R. (1976). *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Jone, R. W. (1999). *Security, Strategy and Critical Theory*. Boulder Co: Lynne Rienner.
- Jones, R. W. (2000). *Critical Incident Protocol*. Michigan State University, p. 37. Pieejams: https://www.michigan.gov/documents/msp-critical__incident_Protocol_8735_7.pdf
- Jundzis, T. (1995). *Latvijas drošība un aizsardzība*. Rīga: Junda.
- Jundzis, T. (1996). Defence Models and Strategies in the Baltic States. *The International Spectator*, 31(1), DOI: 10.1080/03932729608456728
- Kažoka, I. (29.01.2021.) *Latvija – joprojām zemas uzticēšanās sabiedrība; iedzīvotāji vēlētos plašākas iesaistes iespējas*. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/latvija--joprojam-zemas-uzticšanas-sabiedriba-iedzivotaji-veletos-plasakas-iesaistes-iespejas.a390701/>
- Khagram, S., Clark, W., & Raad, D. F. (2003). From the environment and human security to sustainable security and development. *Journal of Human Development*, 4(2), 289–313. Pieejams: https://www.researchgate.net/profile/William_Clark3/publication/44836193_From_the_Environment_and_Human_Security_to_Sustainable_Security_and_Development/links/09e4150ac0da26c23b000000.pdf
- Klimats un ilgtspējīga attīstība* (2016). M. Kļaviņa un J. Zaļokšņa redakcijā. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Kļaviņš, M. (2010). Klimata pārmaiņas un to iespējamās ietekmes Latvijā. *Akadēmiskā Dzīve*, Nr. 47 (2010/2011), 33.–42., 153. lpp.
- Kļaviņš, M., Briede A. (ed.) (2011). *Climate Change in Latvia and Adaptation to it*. Rīga: University of Latvia Press. Pieejams: https://edu.lu.lv/pluginfile.php/150753/mod_resource/content/1/Climat_Change-makets%5B1%5D.pdf
- Koņuševskis, R. u. c. (2019). *Nodokļu reforma neapliekamā minimuma, atvieglojumu un attaisnoto izdevumu piemērošanas problēmu, efektivitātes un risinājumu izvērtējumā*. Rīga: Latvijas Republikas Tiesībsarga birojs.
- Krause, K. (2007). *Towards a Practical Human Security Agenda?*. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Policy Paper № 26.
- Krenberga, O. (23.05.2020.) *51% iedzīvotāju uzskata, ka Covid-19 krīze būs smagāka par iepriekšējo*. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/51-iedzivotaju-uzskata-ka-covid-19-krize-bus-smagaka-par-ieprieksejo.a361013/>
- Kriviņš, A. (2015). *Korupcijas novēršana un apkarošana publisko iepirkumu jomā*. Drukātava.
- Krumm, R. et al. (2019). *Security Radar 2019. Wake-up Call for Europe. 2019*. Vienna: FES Regional Office for Cooperation and Peace in Europe.
- Kudors, A. (red.) (2014). *Krievijas publiskā diplomātija Latvijā: mediji un nevalstiskais sektors*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

- Laegried, P., Rykkja, L. H. (ed.) (2019). *Societal Security and Crisis Management. Governance Capacity and Legitimacy*. London: Palgrave Macmillian.
- Lašas, A., Matonite, I., Jankauskaite, M. (2020). Facing past, present and future: the role of historical beliefs and experiences in the Lithuanian public perception of military threats. *Journal of Baltic Studies*, 51(2).
- Latvija. *Pārskats par tautas attīstību. Cilvēkdrošība* (2002–2003). Rīga: UNDP.
- Latvijas Aizsardzības ministrija (2019). *Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā*. Pieejams: https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/Informativais%20zinojums_VVA%20ieviesana_2018.pdf
- Latvijas Fakti (2007. g. marts). *Sabiedriskās domas aptauja par Latvijas dalību NATO*.
- Latvijas Fakti (2017). *Latvijas Iedzīvotāju medijpratība*. Pieejams: https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/mediju_politika/petijumi/Medijpratiba_petijuma%20rezultati_Latvijas%20Fakti_18_07_2017.pdf
- Latvijas Fakti (2020). *Sabiedriskās domas aptauja Liepājā*. Pieejams: https://faili.liepaja.lv/Dokumenti/Dokumentu-biblioteka/Parskati-publikacijas-zirojumi/Iedzivotaju_telefonaaptauja_2020_Latvijas_Fakti.pdf
- Latvijas Republikas Nacionālās drošības likums. 22. pants, 2. daļa*. Pieejams: <http://m.likumi.lv/doc.php?id=14011>
- Latvijas Republikas Saeima (1994). *Likums "Par pašvaldībām"*. Pieņemts 19.05.1994. Stājies spēkā 09.06.1994. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57255-par-pasvaldibam>
- Lejiņš, A. (1993). The Baltic Security Dilemma: How to Secure Independence. In: Barry, Charles L. (ed.) *The Search for Peace in Europe*. Institute for National Strategic Studies and the George C. Marshall European Center for Strategic Studies, Garmisch-Partenkirchen.
- Lejiņš, A., Apinis, P. (Ed.) (1995). *The Baltic States on Their Way to the European Union/Security Aspects*. Rīga: Latvian Institute of Foreign Affairs.
- Lejiņš, A., Bleiere, D. (red.) (1996). *The Baltic States: search for security*. Rīga: LIIA.
- Lejiņš, A., Ozoliņa, Ž. (1997). *Small States in a Turbulent environment: the Baltic perspective*. Rīga: LIIA.
- Lejiņš, A. (1999). *Baltic Security Prospects at the Turns of the 21st Century*. Helsinki: Kikimora Publications.
- Lejiņš, A. (red.) (2003). *NATO un Eiropas Savienības sadarbība drošības jomā: atšķirīgi viedokļi un kopēji risinājumi*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts.
- Lejiņš, A. (red.) (2007). *Pastiprināta Eiropas Savienības austrumu kaimiņu politika: jautājumi un izaicinājumi*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts.
- Lisabonas līgums*. Pieejams: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/tiesibu-akti-un-dokumenti/lisabonas-ligums>
- McCulloh, T., Johnson, R. (2013). *Hybrid Warfare*. Pieejams: https://www.socom.mil/JSOU/JSOU-Publications/JSOU%2013-4_McCulloh%2CJohnson_Hybrid%20Warfare_final.pdf
- McSweeney, B. (1999). *Security, Identity and Interests. Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton.
- Metrium (2017). *Rēzeknes pilsētas teritorijas plānojums 2018.–2030. gadam*. Pieejams: https://rezekne.lv/wp-content/uploads/2018/04/paskaidrojuma_raksts.pdf
- Moller, B. (2000). *The Concept of Security: the Pros and Cons of Expansion and Contraction*. International Peace Research Association.
- Morgenthau, H. J. (1967). *Politics Among Nations*. New York: Knopf.
- Nacionālā Aizsardzības akadēmija (2015). *Aktuālās drošības problēmas Latvijā*. Rīga: Nacionālā Aizsardzības akadēmija.

- Nacionālā Aizsardzības akadēmija (2016). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Rīga: Nacionālā Aizsardzības akadēmija.
- NATO StratCom Riga (2016). *Internet trolling as a hybrid warfare tool: the case of Latvia*. Rīga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence.
- NATO StratCom Riga (2016). *Redefining Euro-Atlantic values and Russia's strategic communication in the Euro-Atlantic space*. Rīga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence.
- NATO StratCom Riga (2017). *StratCom Laughs: In search of an analytical framework*. Rīga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence.
- Nef, J. (1999). *Human Security and Mutual Vulnerability: The Global Political Economy of Development and Underdevelopment*. IDRC.
- Norstat (2020). *Diskriminācijas izplatība nodarbinātības vidē Latvijā*. Rīga: Latvijas Republikas Tiesībsarga birojs.
- Ozoliņa, Ž. (1998). Latvia. In: Mpouritzen, H. (ed.) *Bordering Russia. Theory and Prospects for Europe's Baltic Rim*. London: Ashgate.
- Ozoliņa, Ž. (2000). *Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti*. Rīga: Izglītība.
- Ozoliņa, Ž. (2006). *Latvijas ārpolitikas un robežu paplašināšana*. Rīga: Zinātne.
- Ozoliņa, Ž., Rostoks, T. (2006). Latvian Outlook on the European Union Common Foreign and Security Policy. In: Tiirma-Klaar, H., Marques, T. (eds.) *Global and Regional Security Challenges: A Baltic Outlook*. Tallinn: Tallinn University Press.
- Ozoliņa, Ž. (2007). European Security and Defence Policy: the Latvian perspective. In: Archer, Cl. (ed.) *New Security Issues in Northern Europe. The Nordic and Baltic states and the ESDP*. London: Routledge.
- Ozoliņa, Ž. (Ed.) (2010). *Rethinking Security*. Rīga: Zinātne.
- Ozoliņa, Ž. (red.) (2012). *Cilvēkdrošība Latvijā un pasaulē: no idejas līdz praksei*. Rīga: Zinātne.
- Ozoliņa, Ž. (2014). *Ziņojums par cilvēkdrošības koncepcijas ieviešanu kopienu līmenī*. Pieejams: https://www.sif.gov.lv/nodevumi/nodevumi/5985/Nodevums1_Cilvekdrosibas_koncepcija.pdf
- Ozoliņa, Ž., Reinholde, I., Rudzīte, L. (2014). *Praktiskās vadlīnijas cilvēkdrošības koncepcijas ieviešanai kopienu līmenī, tajā skaitā nevalstiskajās organizācijās*. Pieejams: https://www.sif.gov.lv/nodevumi/nodevumi/5985/Nodevums3_Vadlinijas.pdf
- Ozoliņa, Ž. (Ed.) (2015). *Gender and Human Security. A view from the Baltic Sea Region*. Rīga: Zinātne.
- Ozoliņa, Ž. (red.) (2016). *Societal Security. Inclusion-Exclusion Dilemma. A Portrait of the Russian Speaking Community in Latvia*. Rīga: Zinātne.
- Ozoliņa, Ž., Oztulis, V. (2016). Shaping Baltic States defence strategies: host nation support. *Lithuanian Annual Strategic Review, 2016–2017*, Vol. 15.
- Pew Research Centre (2017). *Ethnic Russians in some former Soviet republics feel a close connection to Russia*. Pieejams: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/07/24/ethnic-russians-in-some-former-soviet-republics-feel-a-close-connection-to-russia/>
- Pew Research Centre (2018). *Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues*. Pieejams: https://www.pewforum.org/2018/10/29/eastern-and-western-europeans-differ-on-importance-of-religion-views-of-minorities-and-key-social-issues/?fbclid=IwAR0Af1zqir6iRYBAYd_dZ1hsDOoMOhMJUc4qxgppqD6Q6XdDF4Zu1qXUilp4#fn-30843-1
- Raedt, R. de, Koster, E. H. W. (2010). Understanding vulnerability for depression from a cognitive neuroscience perspective: Areappraisal of attentional factors and a new conceptual model. *Cognitive, Affective, & Behavioral Neuroscience*, 10.
- Rostoks, T., Vanaga, N. (2016). Latvia's security defence post-2014. *Journal on Baltic Security*, 2(2).
- Rostoks, T., Vanaga, N. (eds.) (2018). *Deterring Russia in Europe. Defence Strategies for Neighbouring States*. London and New York: Routledge and New York, p. 29.

- Rostoks, T. Vanaga, N. (eds). (2019). *Deterring Russia in Europe. Defence Strategies for Neighbouring States*. London: Routledge.
- Rousseau, D., Garcia-Retamero, R. (2007). Identity, Power, and Threat Perception: A Cross-National Experimental Study. *Journal of Conflict Resolution*, 51(5).
- Rožukalne, A. (2020). *Aptauja: sabiedrības izpratne par COVID-19 Latvijā. 9.–20. aprīlis Aptaujas rezultāti*. Pieejams: https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Zinas/Zinu%20pielikumi/covid_19_results_infographics_05_08_2020.pdf
- Saeima (2013). *Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/255713-par-arkartejo-situaciju-un-iznemuma-stavokli>
- Saeima (2016). *Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likums*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/282333-civilas-aizsardzibas-un-katastrofas-parvaldisanas-likums>
- Sauka, A., Rivža, B. (red.) (2014). *Latvijas ekonomikas un uzņēmējdarbības izaicinājumi*. Ventspils: Ventspils augstskolas Uzņēmējdarbības, inovāciju un reģionālās attīstības centrs.
- Siegrist, M., Gustcher, H., Earle, T. C. (2005). Perception of Risk: The Influence of General Trust, and General Confidence. *Journal of Risk Research*, 8(2).
- SIGMA (2020). *Public Administration: Responding to the COVID-19 Pandemic*. Pieejams: <http://www.sigmaweb.org/publications/SIGMA-mapping-public-administration-response-EU-members-coronavirus-COVID19.pdf>.
- Simane, M. (ed.) (2003). *Latvija: pārskats par tautas attīstību 2002/2003*. Pieejams: http://providus.lv/article_files/920/original/UNDP2003_ful_lv.pdf?1326366357
- SKDS (2011). *Pētījums par korupciju valsts iestādēs*. Pieejams: https://www.mercell.com/lv-lv/31549912/skds_petijums_par_korupciju_valsts_iestades.aspx
- SKDS (2014). *Latvijas iedzīvotāju viedoklis par valsts aizsardzības jautājumiem. 2014. gada novembris*. Pieejams: <https://www.mod.gov.lv/lv/dokumenti>
- SKDS (2016). *Latvijas Barometrs*.
- SKDS (2016). *Latvijas iedzīvotāju viedoklis par valsts aizsardzības jautājumiem: Latvijas iedzīvotāju aptauja. 2016. gada novembris*. Pieejams: https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/SKDS_aptauja_2016%20%281%29.pdf.
- SKDS (2017). *Latvijas Barometra aptauja. Latvijas iedzīvotāju noskaņojuma novērtējums (jūnijs)*. Pieejams: <https://www.skds.lv/jaunumi?gads=2019&pp=>
- SKDS (2017). *Latvijas Barometra aptauja. Latvijas iedzīvotāju noskaņojuma novērtējums (jūlijs)*. Pieejams: <https://www.skds.lv/jaunumi?gads=2019&pp=>
- SKDS (2018). *Latvijas Barometra aptauja. Latvijas iedzīvotāju noskaņojuma novērtējums*. Pieejams: https://www.skds.lv/docs/1414/2016-2017/Latvijas_barometrs_120__092018_.pdf
- SKDS (2018). *Latvijas Barometrs*.
- SKDS (2020). *Turības Biznesa indekss*. Pieejams: <https://www.turiba.lv/lv/augstskola/turibas-biznesa-indekss>
- SKDS (2020. gada marts–aprīlis). *LTRK Ekonomikas indekss. Latvijas uzņēmēju aptaujas rezultāti*. Pieejams: <https://t.co/QZM8QxqGwn?amp=1>
- SKDS (2020). *Pētījums par sabiedrības attieksmi par Covid-19 (2020, aprīlis)*. Pieejams: https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/apr_covid_krize_online_04.20.pdf
- SKDS (2020). *Pētījums par sabiedrības attieksmi par Covid-19 (2020, maijs)*. Pieejams: https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/maijs_covid_online_05.20.pdf
- SKDS (2020). *Pētījums par sabiedrības attieksmi par Covid-19 (2020, novembris)*. Pieejams: https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/nov_skds_vk_covid_20.20.pdf
- SKDS (2020). *Pētījums par sabiedrības attieksmi par Covid-19 (2020, decembris)*. Pieejams: https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/dec_skds_covid_12_2020.pdf
- SKDS (2020). *Pētījums par sabiedrības attieksmi par Covid-19 (2021, janvāris)*. Pieejams: https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/janv_skds_covid_01_2021.pdf

- Smith, R. (2005). *Strategic planning for public relations*. Mahwah, N. J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Smith, R. D. (2016). *25 Strategies for Crisis Communication*. Pieejams: www.ron-smith.com.
- Stein, J. G. (2013). Threat Perception in International Relations. In: Huddy, L., Sear, D. O., Levy, J. S. (eds.) *The Oxford Handbook Political Psychology*. Oxford: Oxford University Press.
- Stevens, D., Vaughan-Williams, N. (2014). Citizens and Security Threats: Issues, Perceptions and Consequences Beyond the National Frame. *British Journal of Political Science*, 46.
- Stranga, A. (1996). Russia and security of the Baltic States 1991–1996. In: Lejiņš, A., Bleiere, D. (eds.) *The Baltic States: Search for Security*. Riga: LIIA.
- Stranga, A. (1997). Baltic-Russian relations: 1995 – beginning of 1997. In: Lejiņš, A., Ozoliņa, Ž. (eds.) *Small States in Turbulent Environment: The Baltic Perspective*. Riga: LIIA.
- Stranga, A. (2010). Vēsturnieki par Latvijas drošības problēmas risinājumiem starpkaru periodā. *Latvijas Vēsture. Jaunie un Jaunākie laiki*, Nr. 2.
- Szenes, Z. (2018). Military Security Today. New Threats, New Wars, New Theories. In: G. Finszter, I. Sabjanics (Eds.) *Security Challenges of the 21th Century*. NUPS, Dialog Campus.
- Szpyra, R. (2014). Military Security within the framework of security studies: research results. *Connections*, 13(3).
- Šumilo, E., Bauman, I. (2007). Some Negative Aspects of Social Capital: The Case of Undeclared Work in Latvia. *Humanities and Social Science in Latvia*, 2(51). Riga: Institute of Economics.
- Tadjbakshs, Sh., Tomescu-Hatto, O. (2007). *Promoting human security: ethical, normative and educational frameworks in Eastern Europe*. Pieejams: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000151145?posInSet=1&queryId=e7e86a89-64bc-4890-8737-d7985bb43043>
- Thomas, C. (2001). Global Governance, Security and Development: exploring the links. *Third World Quarterly*, 22(2), 159–175.
- Treverton, G. et al. (2018). *Addressing Hybrid Threats*. Swedish Defence University; European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, *Countering Hybrid Threats*. Pieejams: <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threat>;
- Tsereteli, M. (2008). *Economic and Energy Security: Connecting Europe and the Black Sea-Caspian Region*. Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Singapore. Pieejams: http://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2008_03_SRP_Tsereteli_Energy-Black-Sea.pdf
- Ullman, R. H. (1983). Redefining Security. *International Security*, 8(1).
- Human Development Report 1994*. Pieejams: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf
- Vedantam, S. (2015). *How Emotional Responses To Terrorism Shape Attitudes Toward Policies*. Radio NPR. Pieejams: <https://www.npr.org/2015/12/22/460656763/how-emotional-responses-to-terrorism-shape-attitudes-toward-policies>
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. New York: Random House.
- Weiss, T. G. (2004). The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era. *Security Dialogue*, 35(2), 135–153.
- Weldes, J. et al. (1999). *Cultures of Insecurity: States, Communities, and the Production of Danger*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wells II, L. (2017). Cognitive-Emotional Conflict - Adversary Will and Social Resilience. *PRISM*, 7(2). Pieejams: <https://cco.ndu.edu/News/Article/1401814/cognitive-emotional-conflict-adversary-will-and-social-resilience/>.
- Wæver, O. et al. (1993). *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. London: Pinter.
- Wæver, O. (2008). The Changing Agenda of Societal Security. In: Brauch H. G. et al. *Globalization and Environmental Challenges. Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace*, Vol 3. Springer, Berlin, Heidelberg.

- Wolfer, A. (1962). *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*. Baltimore: John Hopkins University.
- World Health Organization (2012). *Governance for health in the 21st century*.
- Zelče, V. (zin. red.) (2018). *Latvijas mediju vides daudzveidība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Ziemele, I. (2004). Latvijas loma drošības un miera tiesiskā nostiprināšanā. Vai starptautiskām tiesībām un organizācijām ir nozīme? No: Jundzis, T. (red.) *Latvija Eiropā: nākotnes vīzijas*. Rīga: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs.
- Zobena, A. (red.) (2006). *Latvijas pārskats par tautas attīstību*. Rīga: Sociālo un politisko pētījumu institūts.
- Zurlini, G., Muller, F. (2006). *Environmental Security*. Pieejams: <https://www.sciencedirect.com/topics/earth-and-planetary-sciences/environmental-security>
- Герасимов, В. (2013) *Ценность науки в предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий*. Pieejams: <https://www.vpk-news.ru/articles/14632>

Par autoriem

Berga Rovena ir Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes politikas zinātnes bakalaura studiju programmas 3. kursa studente, bet vidējo izglītību ieguvusi Rīgas Valsts 2. ģimnāzijā humanitārā un sociālā virziena programmā, padziļināti apgūstot latviešu valodu, literatūru, vēsturi un politiku. Studiju laikā Rovena ir bijusi praktikante arī Pārresoru koordinācijas centrā, palīdzot “Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2021.–2027. gadam” izstrādē, bijusi brīvprātīgais palīgs dažādu konferenču, kā arī simpoziju organizēšanā, aktīva studējošo interešu pārstāve pašpārvaldē, kā arī profesionāli darbojusies starptautiskās politikas jomā. Akadēmiskās intereses iekļauj tādas tēmas kā publiskā diplomātija, Baltijas valstu savstarpējā sadarbība un krīzes komunikācija.

Celmiņš Kristaps ir Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes politikas zinātnes bakalaura studiju programmas 2. kursa students, vidējo izglītību ieguvis Rīgas Valsts 2. ģimnāzijā humanitārā un sociālā virziena programmā, padziļināti apgūstot latviešu valodu, literatūru, vēsturi, filozofiju un politiku. Studiju laikā Kristaps Celmiņš ir darbojies kā Nacionālo bruņoto spēku rezerves dienesta karavīrs, pārstāvējis studējošo interešu fakultātes pašpārvaldē, kā arī iesaistījies vairāku nevalstisko organizāciju darbībā gan kā brīvprātīgais, gan kā praktiķants, kā arī kā projektu vadītājs. Izstrādājis un organizējis plaša spektra projektus par sabiedrības izglītošanu drošības politikas un starptautiskās politikas jautājumos. Akadēmiskās intereses iekļauj tādas tēmas kā Latvijas drošības politika, Arktikas reģiona drošības politika un krīzes komunikācija.

Ceple Ruta ir Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes politikas programmas doktorantūras studente. Galvenās pētniecības intereses ir saistītas ar stratēģisko komunikāciju aizsardzības jomā, hibrīdo draudu pētniecību Baltijas valstīs un Ziemeļvalstīs.

Kārklīšs Harijs ir Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes doktorantūras studiju programmas “Politikas zinātne” students. Iepriekšējo izglītību ieguvis arī Latvijas Universitātē – 2015. gadā pabeidzis 2. līmeņa profesionālo bakalaura programmu “Matemātiķis-statistiķis”, 2017. gadā – maģistratūras studiju programmu “Politikas zinātne”. Četru gadu pieredze darbā Latvijas Republikas Finanšu ministrijā saistībā ar ES fondu ieviešanas uzraudzību, pirms tam divu gadu pieredze darbā vienā no vadošajām ieguldījumu pārvaldīšanas sabiedrībām Baltijas valstīs.

Kjakste Aleksandra ir pasniedzēja Latvijas Universitātē, Sociālo zinātņu fakultātē. Savu akadēmisko amatu apvieno ar zinātniskā asistenta amatu Sociālo un politisko pētījumu institūtā. Aleksandra Kjakste ir zinātniskā grāda pretendente politikas zinātnes jomā, publiskās pārvaldes apakšnozārē, 2014. gadā ieguvusi maģistra grādu ar izcilību, aizstāvot darbu par tēmu “Publiskās pārvaldes transformācijas problēmas: Latvijas un Kazahstānas gadījums”. Doktorantūras studiju laikā ir publicējusi vairākas zinātniskās publikācijas un piedalījies vairākās starptautiskās konferencēs un semināros. Pētnieciskās intereses ir saistītas ar publiskās pārvaldes modernizācijas, transformācijas jautājumiem postpadomju telpā, politiskiem procesiem Āzijas valstīs, izglītības problēmām un krievvalodīgo minoritāšu jautājumiem Latvijā.

Otzulis Valdis ir Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes politikas programmas doktorantūras students. Galvenās pētniecības intereses ir saistītas ar uzņemošās valsts atbalstu, atturēšanas politikas koncepta pētniecību un Baltijas valstu drošību.

Ozoliņa Žaneta ir Latvijas Universitātes Politikas zinātnes nodaļas profesore, vairāk nekā 100 publikāciju autore un grāmatu zinātniskā redaktore. Piedalās akadēmisku žurnālu – *Journal of Baltic Studies*, *Defence Strategic Communications*, *Lithuanian Annual Strategic Review* – redakcijās un ir žurnāla “Latvijas intereses Eiropas Savienībā” zinātniskā redaktore. Viņa lasa lekcijas Baltijas Aizsardzības koledžā, Lietuvas Militārajā akadēmijā, Pekinas Starptautisko studiju universitātē un daudzās citu valstu augstskolās. Bijusi Stratēģiskās analīzes komisijas priekšsēdētāja (2004–2008) un Eiropas Pētniecības

telpas padomes biedre (2008–2012). Vadījusi vairākus pētnieciskus projektus Eiropas Parlamentam, Eiropas Komisijai, NATO Stratēģiskās komunikācijas izcilības centram un Baltijas jūras valstu padomei. Piedalās Latvijas Ārpolitikas ekspertu padomes, Eiropas Padomes darbā un vada Latvijas Transatlantisko organizāciju.

Reinholde Iveta ir Latvijas Universitātes Politikas zinātnes nodaļas profesore pārvaldes un administrācijas jomā ar lielu pieredzi rīcībpolitikas un pārvaldes reformu novērtēšanā, kā arī iekšējā audita jomā. Iveta Reinholde ir vairāk nekā 30 publikāciju autore par cilvēkdrošības, publiskās pārvaldes reformu, labas pārvaldības un vietējo pašvaldību jautājumiem. Profesore regulāri lasa lekcijas ārvalstu augstskolās un universitātēs Eiropā un Āzijā, kā arī piedalās pārvaldes ekspertu darba grupās. Kopš 2014. gada viņa ir Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresa neatkarīgā eksperte. 2019. gadā Iveta Reinholde saņēma prestižo Alenas Brunovskas balvu par izcilību publiskās pārvaldes studiju kursu docēšanā (*Alena Brunovska Award for Teaching Excellence in Public Administration*), ko piešķir *NISPAce (Network of Institutes and Schools of Public Administration in Central and Eastern Europe)* organizācija, kas apvieno augstākās izglītības iestāžu politikas zinātnes apakšnozares pārvaldes un administrācijas jomā Centrāleiropā un Austrumeiropā.

Struberga Sigita ieguvusi maģistra grādu politikas zinātnē ar specializāciju starptautiskajās attiecībās. Viņas pētniecības interešu laukā ir tādas tēmas kā Krievijas politika un tās ietekme tuvējās pierobežas valstīs, drošības globālie un reģionālie aspekti, stratēģiskā komunikācija un publiskā diplomātija. Sigita Struberga ir noslēgusi doktorantūras studijas un turpina darbu pie promocijas darba par Krievijas publisko diplomātiju Latvijā un Moldovā. Pilda Latvijas Transatlantiskās organizācijas ģenerālsekretāres pienākumus, kā arī nodarbojas ar pētniecību Latvijas Universitātes Sociālo un politisko pētījumu institūtā, lasa lekcijas LU Politikas zinātnes nodaļā. Vairāk nekā 15 zinātnisko rakstu autore un līdzautore atbilstošā zinātņu nozarē. Viņa ir iesaistīta vairākos nacionāla un starptautiska līmeņa zinātnes projektos, tīklojumos, konsorcijs un starptautiskās domnīcās.

Stučka Malvīne ir doktorantūras studente Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes nodaļā, kur pirms tam ieguva arī bakalaura un maģistra grādu. Izpētes intereses saistītas ar pašvaldībām, urbanizāciju, publisko administrāciju un politisko līderību, ko pēta arī promocijas darbā. Ir piedalījusies zinātniskajās konferencēs, kur uzstājās par politisko līderību

un arī par drošības aspektiem pašvaldībās. Pasniegusi lekcijas politikas zinātnes bakalaura studentiem kursā “Politikas terminoloģija”, kā arī par stratēģisko plānošanu un pašvaldību pārvaldību. Savas kompetences ietvaros piedalās kā eksperte arī citos projektos. Papildus studijām doktorantūrā strādā Latvijas Republikas Saeimā.

Valdmanis Gunārs ir ieguvis maģistra grādu politikas zinātnē Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātē un maģistra grādu vides zinātnē Rīgas Tehniskās universitātes Enerģētikas un elektrotehnikas fakultātē (šobrīd – Elektroenerģētikas un vides inženierzinātņu fakultāte). G. Valdmaņa iepriekšējā profesionālā pieredze ir saistīta ar žurnālista darbu vairākos medijos (Latvijas Radio, “Diena”, “Dienas Bizness”), privāto uzņēmējdarbību, darbu valsts pārvaldē – Ekonomikas ministrijas Enerģijas tirgus un infrastruktūras departamentā. Šobrīd viņš pilda Latvijas Elektroenerģētiķu un Energobūvnieku asociācijas izpilddirektora pienākumus. G. Valdmanis ir arī vairāku drošības un enerģētikas politikai veltītu publikāciju un grāmatu līdzautors.

**Latvijas iedzīvotāju subjektīvā drošības uztvere:
ietekme uz drošības politikas veidošanu**

Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds
Aspazijas bulvāris 5, Rīga, LV-1050, Latvija
[www.apgads/lu.lv](http://www.apgads.lu.lv)

Iespiests SIA "Jelgavas tipogrāfija"